onexiuni

FERNAND COMTE

CĂRȚILE SFINTE

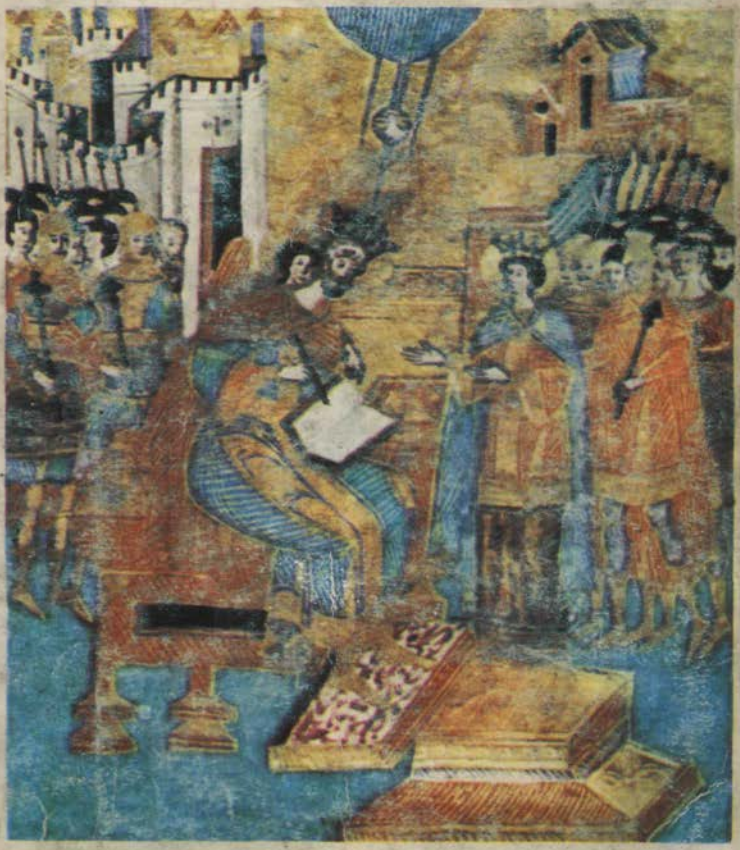

editura
nciclopedică

6/12
10/01
12 XI
16 XI
16/3

conexiuni
1

FERNAND COMTE

CĂRȚILE SFINTE

Traducere de
Dumitru Purnichescu

626.608

Editura
Enciclopedica
Bucuresti, 1994

5 V 04

Coordonatorul colecției: ȘERBAN VELESCU

Coperta: **Veniamin & Veniamin**

Fernand Comte, *Les Livres Sacrés*
© Editions Bordas, 1990

Toate drepturile asupra acestei versiuni aparțin Editurii Enciclopedice

ISBN 973-45-0066-x

Cuprins

Introducere 7

Bahaismul 9
Bayanul 10
Kitab-i-Akdas 11

Budismul 12
Vinaya.....13
Sutta (Sutra).....14
Abhidamma (Abhidarma)..18
Bardo Thödol.....19
Milindapanha.....21

Confucianismul.....22
Shu jing (Chou king).....23
Shi jing (Che king).....26
Yi jing (Yi king).....28

Creștinismul.....33
Evanghelia cea
după Matei.....35

Evanghelia cea
după Marcu.....38

Evanghelia cea
după Luca 41

Evanghelia cea
după Ioan.....44

Faptele Apostolilor.....47
Epistola Sfîntului Pavel
către Romani.....50

Epistolele Sfîntului Pavel
către Corinteni 53

Epistola Sfîntului Pavel
către Galateni 56

Epistola Sfîntului Pavel
către Efeseni.....59

Epistola Sfîntului Pavel
către Filipeni 62

Epistola Sfîntului Pavel
către Coloseni.....65

Epistolele Sfîntului Pavel
către Tesaloniceni 68

Epistolele Sfîntului Pavel
către Timotei 71

Epistola Sfîntului Pavel
către Tit 74

Epistola Sfîntului Pavel
către Filimon 75

Epistola Sfîntului Pavel
către Evrei 76

Epistola Sfîntului
Iacov 79

Epistolele Sfîntului
Petru 82

Epistolele Sfîntului
Ioan 85

Epistola Sfîntului
Iuda 88

Apocalipsa 89

Egiptul antic 94
Cartea egipteană a
morţilor 95

Hinduismul 97
Upanişadele 98
Bhagavad - Gita 102
Purana 104
Ramayana 108
Mahabharata 110

Islamul 114
Coranul 115

Iudaismul 120
Thora sau Pentateuhul 122
Cartea lui Iosua 129
Cartea Judecătorilor 131
Cartea Rut 133
Cărţile Cronicilor 134
Cărţile Regilor 136
Cărţile lui Samuel 138
Cărţile lui Ezdra şi Neemia 140
Tobit 142
Iudita 143
Estera 144
Cărţile Macabeilor 146
Iov 148
Psalmii 150
Pildele 153
Eclesiastul 156
Cîntarea cîntărilor 157
Cartea înţelepciunii 162
Eclesiasticul 164
Isaia 165
Ieremia 169
Plîngerile 173
Cartea lui Baruh 174
Iezechiel 175
Daniel 178
Osea 181

Ioil 182
Amos 183
Avdie 183
Iona 184
Miheia 185
Naum 186
Avacum 187
Sofonie 188
Agheu 189
Zaharia 190
Maleahi 191
Talmudul 192

Jainismul 193
Anga 194
Upanga 195

Mandeismul 196
Ginza 197

Maniheismul 198
Scripturile maniheiene 199

Mazdeismul 202
Avesta 203

Mormonii 206
Cartea mormonului 207

Precolumbienii 208
Tonalamatl 209
Popol Vuh 211

Roma 212
Cărţile sibiline 213
Shinto 215
Kojiki 216

Sikhismul 218
Adi Granth 219

Taoismul 221
Daode Jing (Tao- to king) 222
Zhuangzi (Tchouang - tseu) 228
Liezi (Lie-tseu) 232

Vedismul 234
Vedele 235
Brahmana 239

Epopeile 240
Europa de nord 241
Grecia 242
Mesopotamia 243

Bibliografie 244

Index 245

Introducere

Există oare, în destinul umanității, descoperire mai revoluționară decît scrierea ? Simplitatea materialelor, răspîndirea în sectoare largi și caracterul permanent al mesajelor o făceau să îndeplinească un rol hotărîtor. Mai mult decît oricare altă tehnică, are magia ei : îl definește pe om, face să dăinuie legile, relatează istoria, cuprinde o altă lume, adesea mai frumoasă, scoate la iveală aspecte necunoscute ale lucrurilor și închide în sine taine ascunse de veacuri. O alchimie, un medium, o artă a prezicerii !

Vechimea celor dintîi bîjbîieli, sporirea necontenită a performanțelor și răspîndirea ei în întreaga lume ne ascund minunatele ei urmări. Strămoșii, cuprinși încă de la început de vraja ei, nu îndrăzneau să-și atribuie paternitatea : la hinduși, Brahma o dăruiește oamenilor ; la chinezi, Fuxi desenează primele trigrame; la nordici, Odin este descoperitorul runelor ; la egipteni, Thot este primul scrib ; chiar și evreii au cunoscut table ale Legii "scrise cu degetul lui Dumnezeu" *(Ieșirea*, 31, 18). O asemenea născocire nu putea să vină, e drept, decît din Cer și trebuia mai întîi să fie spre folosința zeilor. Din această pricină primele cărți sînt, într-un fel sau altul, opera lor.

Fiecare civilizație are propriul său mod de a atribui divinității paternitatea primelor ei scrieri. Pentru musulmani *Coranul* este replica precisă și literală a unui arhetip păstrat în cer din vecii vecilor. Muhammad n-a fost decît instrumentul pasiv al revelației ; de aceea cartea este forma desăvîrșită a Cuvîntului dumnezeiesc. Pentru hinduși, *Vedele* ar fi fost "auzite", de la Brahma însuși, de către rișI, care le-au transmis fără vreo schimbare. Pentru creștini, *Biblia* a fost inspirată de către Duhul sfînt și, prin acest fapt, nu conține nici o greșeală de ordin religios, dar autorii umani ai diferitelor texte au fost, în mîinile lui Dumnezeu, instrumente libere și inteligente. Și, în sfîrșit, pentru alții cărțile care fac parte din canonul Scripturilor lor sînt opere foarte vechi,

atribuite de cele mai multe ori întemeietorilor sau marilor personalităţi, şi au o valoare normativă pentru religiile lor.

Astfel, numeroase civilizaţii au cărţile lor sfinte : fie pentru a-şi citi în ele viitorul (*Cărţile sibiline*) sau pentru a dobîndi ocrotirea puterilor tainice (*Vedele*), pentru a auzi de la ele vrerea divinităţii (*Thora*) sau pentru a se integra într-o istorie a mîntuirii (*Biblia*), pentru a-şi afla în ele obîrşia iubirii de divinitate (*Coranul*) sau pentru a îndeplini un demers religios (*Cartea tibetană a morţilor*). În ele se află înscris totul despre năzuinţele neobişnuite ale oamenilor, de la practica superstiţioasă cea mai iraţională pînă la avîntul mistic cel mai autentic. Totul se află în ele, dar nu totul este primit în aceiaşi termeni. Credinţa Credinciosului aduce lămuriri cărţii, îi dă autoritate şi uneori chiar şi înţeles.

Această ultimă însuşire este valoarea comună a cărţilor sfinte : sînt sfinţite de autor, sînt sfinţite prin menirea care le este dată. Cărţile vor să aducă credinţei o autenticitate de începuturi, să arate prospeţimea vremurilor întemeierii şi să exprime puritatea mesajului. Nu încape îndoială că sînt cei mai de încredere martori a ceea ce au fost, sau a ceea ce mai sînt idealurile de viaţă, reprezentările despre necunoscut şi nădejdile oamenilor de-a lungul veacurilor, tot atîtea teme deseori deformate datorită influenţelor exterioare, adaptărilor nefericite şi slăbiciunii credincioşilor.

De aceea drumul pe care îl propunem străbate aceste culmi statornice şi temeinice ale religiilor din lumea întreagă. Din păcate, dimensiunile lucrării nu ne îngăduie să înfăţişăm în amănunt toate aspectele, dar ea dă o idee de ansamblu şi, atît cît este cu putinţă, suflul original. Într-un fel sau în altul, şi cu riscul de a micşora valoarea pe care o capătă în ochii credincioşilor, fiecare carte sfîntă, ori de unde ar veni şi oricare ar fi civilizaţia care a primit-o, este oglindirea unei experienţe religioase îndeajuns de neobişnuite pentru a dăinui peste veacuri, uneori chiar peste milenii, şi pentru a oferi multora aceeaşi privire de ansamblu asupra lumii văzute şi nevăzute.

Fie ca această călătorie pe meleagurile în care divinitatea vorbeşte cu oamenii să poată oferi deschiderea către lumile tainice în care oamenii caută raţiuni de a trăi.

BAHAISMUL

Fenomenul bahai s-a ivit din întîlnirea la Siraz în sudul Persiei, între Mulla Hussayn - i - Bushru'i, un student în teologie musulmană, şi un tînăr, Siyyid'Ali-Muhammad, oaspetele său de o seară. Discuţia ţine toată noaptea şi, la capătul acestei îndelungi meditaţii în doi despre nădejdea religioasă a oamenilor, Siyyid'Ali-Muhammad se declară a fi Babul, cu alte cuvinte calea ajungerii către Dumnezeu.

Era în 1844 şi Babul avea atunci douăzeci şi cinci de ani. Remarcat deja pentru cucernicia firească şi bunătatea sa, proslăveşte virtutea iubirii, face să vină la el numeroşi învăţăcei şi se declară purtător al unei noi religii, care vine de la Dumnezeu şi vestitor al mîntuitorului anunţat de toate religiile din trecut. În septembrie 1844, merge în hagialîc la Mecca şi îşi declară misiunea divină. Trimite misionari în toată Persia şi dobîndeşte numeroase convertiri. Acest lucru îi îngrijorează pe înalţii demnitari ai clerului musulman, este băgat la închisoare şi executat la 9 iulie 1850.

Un nou profet.

După moartea sa, prigoana continuă. Comunitatea se află într-o situaţie dezastruoasă; urmaşul desemnat al Babului, cuprins de spaimă, a fugit în munţi ; dintre primii optsprezece discipoli, nici unul nu a rămas în viaţă. Atunci se iveşte un nou profet. Mirza Hussayn'Ali, care mai apoi va fi numit Baha'u'llah, s-a născut într-o familie nobilă din Persia. Nu a mers deloc la şcoală, dar încă din copilărie a avut o puternică sensibilitate religioasă. Nu l-a cunoscut pe Bab, nu a citit niciodată *Bayanul*, cartea scrisă de profet, dar prin harul lui Dumnezeu a fost apostolul ideilor lui şi a primit "Spiritul suprem" într-o închisoare înfiorătoare din Teheran.

Atunci dovedeşte o neobişnuită putere de fascinaţie. Mulţimi de şiiţi, sunniţi ca şi creştini, vin să-l asculte. Din nou autorităţile se neliniştesc. Este surghiunit la Bagdad iar bunurile îi sînt confiscate. Se retrage pentru o vreme în munţii Kurdistanului, dar, de cum se întoarce, îşi recapătă influenţa spirituală care sporeşte neîncetat. Înaintea unui nou surghiun, la Constantinopole, declară cîtorva discipoli foarte apropiaţi că el este "Cel pe care Dumnezeu îl va arăta".

În felul acesta a luat naştere o religie care se situează în descendenţa profeţilor iudaismului, ai creştinismului şi ai islamului, şi pentru care Babul este manifestarea lui Dumnezeu care încheie ciclul adamic, iar Baha'u'llah cea care inaugurează ciclul bah'ai.

Bayanul

Expunerea

Preceptele religiei

Carte vestitoare a celui pe care Dumnezeu l-a făgăduit, Bayanul dă principiile noii religii întemeiată de Bab

Efervescența religioasă era mare la mijlocul secolului al XIX-lea în mediile șiite din Persia. Într-adevăr, așteptarea Imamului tăinuit, a Făgăduitului, cel care trebuia să înnoiască credința înaintea sfîrșitului lumii, devenea de neîndurat. Grupări religioase răspîndeau credința în apropiata venire a acestui sol. Una dintre ele, numită Shaykhi, chiar își împrăștiase membri, ca să-l caute, în toată Persia. Siyyid'Ali-Muhammad era unul dintre aceștia cînd l-a întîlnit pe Bab în noaptea de 23 mai 1844.

Babul s-a recunoscut așadar drept vestitor al solului. Chiar din această clipă, stăpînit de inspirație, se apucă de scris. Va continua să scrie întreaga viață în ciuda peripețiilor unor neîntrerupte peregrinări și neajunsurilor unei prigoane fără răgaz. În închisoare, în fortăreața Chihrik (muntele Durerii), în vreme ce prestigiul și popularitatea îi sporesc neîncetat, pe cînd vizitatorii, oameni de rînd sau importanți, vin în număr mare la el iar condițiile de detenție se înăspresc și devin mai crude, își duce la bun sfîrșit opera capitală, *Bayanul*.

Credinciosul
« Singurul Dumnezeu adevărat poate fi asemuit cu soarele iar credinciosul cu o oglindă. Îndată ce pui oglinda în fața soarelui, ea îi răstrînge lumina » *(Bayanul persan)*

■ « Cel pe care Dumnezeu îl va arăta»

Bayanul vrea să fie cartea de referință a noii religii : el vestește venirea "Celui pe care Dumnezeu îl va arăta", îi aduce laude și stabilește legile și preceptele ce trebuie aplicate de-a lungul acestei perioade de așteptare. Prescripțiile acestea abolesc dispozițiile legii musulmane privitoare la rugăciune, post, căsătorie, divorț și succesiuni pentru a stabili altele și dau o interpretare mai puțin materială și mai spiritualistă iadului, raiului și învierii.

De acum înainte rugăciunea se va face cu fața spre casa Babului, divorțul se va obține mai greu și nu se va înfăptui decît după o perioadă de gîndire de un an și cu consimțămîntul celor doi soți și îndeosebi întreaga viață trebuie să fie înconjurată cu iubire, o iubire curată și dezinteresată, fără nădejde de răsplată nici teamă de pedeapsă. *Bayanul* poruncește respectul față de femeie, devenită egală cu bărbatul, și ajutorarea celor săraci și a celor aflați în nenorocire prin mijlocirea unui fond comun creat în cadrul comunității.

Acestei morale i se adaugă prioritatea dată instruirii elementare, un puternic atașament pentru caligrafie și meseriile manuale și o sacralizare a cifrei nouăsprezece care are drept rezultat un calendar din nouăsprezece luni de cîte nouăsprezece zile fiecare, în loc de douăsprezece luni de cîte 29 sau 30 de zile cît are în Islam.

Kitab-I Akdas

Cartea preasfîntă

Arătarea lui Dumnezeu

Baha'u'llah s-a străduit să facă din Kitab-i Akdas cartea de căpătîi a religiei

Probabil în surghiunul de la Accra (Sfîntul Ioan din Accra), după ce a suferit nenumărate persecuții ca discipol al Babului și i-a anunțat pe cei care-l urmau că el era Baha'u'llah, cel a cărui venire fusese pregătită de către profet și "Cel pe care Dumnezeu trebuia să-l arate", a început Baha'u'llah scrierea cărții *Kitab-i Akdas*. Era între 1871 și 1874. Scrisese pînă atunci multor șefi de state din întreaga lume pentru a-și apăra ideile și a face să-i fie recunoscută misiunea în favoarea păcii și a unității omenirii.

Baha'u'llah nu scria, el își declama cu glas vibrant declarațiile în timp ce mergea de-a lungul și de-a latul unei camere strîmte. În acest timp, secretarii transcriau cu înfrigurare șuvoiul de cuvinte căruia aveau mai apoi să-i dea o formă. Era, așadar, un fel de improvizație oratorică, mistică sau poetică, era maestrul, trăindu-și credința în fața tuturor și exprimîndu-și preocupările de călăuză a comunității.

■ O morală a Unității

Cartea îi va înfățișa evoluția spirituală și îndeosebi experiența mistică de neuitat pe care a trăit-o în închisoare, la Teheran, atunci cînd lanțurile grele cu care era legat de mîini, de picioare și de gît nu-i îngăduiau să doarmă. Glasul lui Dumnezeu se făcuse atunci auzit ; vestea că oamenii vor veni în curînd cu miile în preajma lui. Era începutul misiunii sale profetice.

În *Kitab-i Akdas*, el stabilește temeiurile credinței, adică existența unui Dumnezeu cu neputință de cunoscut : "Orice cale care duce la el este îngrădită", o noțiune de creație coeternă cu creatorul și arătarea lui Dumnezu prin profeți începînd cu Adam, Zarathustra, întemeietorii iudaismului și ai creștinismului, și Muhammad pînă la Bab și Baha'u'llah însuși care rezumă pentru timpul său toate religiile profetice precedente.

Prima poruncă divină este, așadar, credința în Dumnezeu, care nu poate fi, de fapt, decît credința în manifestarea sa, profetul. Credința aceasta te face nemuritor și continuă deci, după moarte. Raiul și iadul nu sînt locuri, ci cuvinte simbol care vor să înfățișeze călătoria credinciosului către Dumnezeu și calea spre distrugere a necredinciosului.

Întreaga morală este îndreptată către Unitate, cea care se înfăptuiește în adevăr, cea care pune de acord știința cu religia, cea dintre religii, cea dintre societăți prin condamnarea discriminărilor, de fapt, cea a întregii stirpe omenești.

Chemarea
« În Adevăr, Noi te vom ajuta prin tine însuți și prin pana ta. Să nu te temi de nimic... Ești în siguranță. În curînd, Dumnezeu va ivi bogățiile pămîntului, adică oameni care te vor ajuta din iubire pentru tine și pentru numele tău prin care Dumnezeu dă viață inimii înțelepților ! » *(Kitab-i Akdas)*.

BUDISMUL

Spre deosebire de vedism şi de hinduism, ale căror doctrine vin din negura vremurilor, budismul îşi află obîrşia şi partea esenţială a doctrinei de la un prinţ indian care a trăit în secolul al VI-lea înainte de Hristos.

Siddharta Gautama, zis Buddha, s-a născut la Kapilavastu, în nordul Indiei. Viaţa nu-i este cunoscută decît din povestiri mai mult sau mai puţin legendare. Copil răsfăţat de un tată grijuliu să nu-i facă cunoscute decît părţile bune ale vieţii, fuge din palat şi este izbit de spectacolul bolii, al bătrîneţii şi al morţii. Atunci, la douăzeci şi nouă de ani, hotărăşte să găsească o rezolvare acestor drame.

Încearcă pe rînd ştiinţa brahmanică, disciplina yoga şi ascetismul cel mai riguros fără să se lase convins. Se cufundă atunci într-o meditaţie adîncă. Această concentrare extremă îl duce la descoperirea celor "patru nobile adevăruri" despre durere, despre originea durerii, despre oprirea durerii şi despre calea care duce la încetarea durerii : este iluminat.

Ivirea comunităţii *(sangha)*

Devenit călugăr rătăcitor, merge din sat în sat, împărtăşindu-şi descoperirile şi experienţa. Discipolii se adună în juru-i, adoptă modul lui de a trăi. Se creează o comunitate *(sangha)*, formată din oameni care urmează calea arătată de învăţător, şi îi răspîndesc învăţătura. Cînd Buddha va părăsi lumea în parinirvana, vor fi cu miile cei care s-au lipsit de toate pentru a-i împărtăşi traiul cumpătat.

«În a şaptea zi după moartea învăţătorului, "Mahakashyapa convoacă la Rajagriha cinci sute de arhati", care depăşiseră stăpînirea patimilor. Toţi aceşti thera (bătrîni), sprijinitori desăvîrşiţi ai credinţei, îi atribuiră lui thera Upali expunerea vinayalelor şi lui thera Ananda toate celelalte ramuri din Dharma. Toţi cei prezenţi repetară cîntînd ceea ce spuseseră» (Mahanaman, *Mahavamsha*, III). A fost primul conciliu budist.

De-a lungul veacului care a urmat, budismul a cunoscut o mare răspîndire. Întrucît călugării din Vaisali luaseră obiceiul de a primi daruri din aur şi argint, daruri interzise de lege, un al doilea conciliu a fost reunit chiar la Vaisali pentru a se încerca normalizarea practicilor. Au participat şapte sute de arhati. Alte deosebiri de păreri au prilejuit ţinerea mai apoi a conciliului de la Pataliputra, în anul 245 înainte de Hristos. Dar canonul scrierilor budiste a fost stabilit abia la Ceylan, în anii 35-32 înainte de Hristos.

Vinaya

Coşul disciplinei

Regula monastică

Doar călugării, singurii budişti adevăraţi, sînt în stare să acorde o importanţă cu totul neobişnuită respectării stricte a regulei

Comunitatea, sau sangha, este condusă după regulile enunţate în *Vinayapitaka*. Coşul acesta este foarte bogat în informaţii de tot soiul despre viaţa primilor budişti. Este compus din povestiri mai scurte sau mai lungi, care îi critică pe călugării răi, pe cei din "banda celor şase", vicleni, cheflii şi nesupuşi, plini de vicii.

Prima parte, *Bhikkuvibhanga*, privitoare la călugări, înşiră cele două sute douăzeci şi şapte de păcate osîndite de Buddha : desfrîul, omorul, furtul şi pretenţia la sfinţenie sînt pedepsite cu îndepărtarea pentru totdeauna din comunitate ; onanismul, contactul cu o femeie, vorbele fără perdea, îndemnul la desfrîu, codoşlîcul, construirea unei chilii necorespunzătoare, defăimarea şi disidenţa sînt pedepsite cu îndepărtarea vremelnică ; întîlnirea cu o femeie, gîlceava şi stăpînirea unor lucruri dobîndite pe nedrept primesc pedepse felurite după gravitatea cazurilor.

■ Canonul budist

Bhikkuvibhanga continuă dînd nouăzeci de osînde legate de păcate cum ar fi minciuna, defăimarea, injuria sau tovărăşia femeilor, a tîlharilor sau a ereticilor etc., apoi dă formularul de spovedanie ; este vorba de *Patimokkha*, considerat cel mai vechi text al canonului budist. În sfîrşit, lucrarea se termină precizînd regulile purtării cuviincioase şi procedurile pentru potolirea certurilor.

Partea a doua, *Bhikkhunivibhanga*, se referă la călugăriţe şi este compusă aproape la fel cu *Bhikkuvibhanga*. Totuşi, păcatele denunţate sînt mai numeroase iar textul se arată mult mai aspru pentru femei decît pentru bărbaţi. Ne aducem aminte că Buddha şovăise îndelung înainte să creeze comunităţi de călugăriţe.

În amîndouă părţile, fiecare înfăţişare a păcatului osîndit prilejuieşte o povestire însufleţită, vioaie şi plină de umor. Apoi schimbare de decor : stilul devine uscat şi stereotip, ca un cod de legi care enunţă regulile ce trebuie aplicate.

Lucrarea se termină cu reguli privitoare la cult, obiceiuri, tradiţii, cu povestiri despre dezbinări şi schisme şi mijloacele de a le pune capăt, ca şi cu numeroase dispoziţii juridice privind cazuri deosebite : reabilitarea călugărilor vinovaţi, potolirea certurilor, îndatoririle diferitelor clase de călugări, îndepărtarea de la ceremonii, instruirea şi hirotonisirea călugăriţelor.

Tripitaka

Textele canonice ale budismului sînt împărţite în trei voluminoase culegeri, cunoscute sub numele de «Coşul întreit» (*Tripitaka*, sau *Tipitaka*) : *Vinayapitaka*, *Suttapitaka* şi *Abhidhammapitaka*.

Libertatea

« Aşa cum oceanul cel mare n-are decît un singur gust, gustul sării, tot aşa Dharma şi disciplina n-au decît un singur gust, cel al libertăţii» (*Vinaya*, II, 237).

Sutta (Sutra)

Cuvîntul lui Buddha

Convorbiri fără şir

« Aşa am auzit într-o anume clipă, istoriseşte Ananda, discipolul cel mai apropiat »

Suttapitaka este un text în proză, considerat a fi fost recitat de către Ananda la conciliul de la Rajagriha. Se compune din nenumărate povestiri, sutta sau sutra, care constituie fiecare un tot autonom. Unele sînt lungi, altele sînt scurte, chiar foarte scurte.

Fiecare este situată cu multă precizie : "În acest moment, preafericitul stătea în parcul cu bambuşi, în locul cu veverițe, lîngă Rajagriha. Chiar atunci tînărul Sigala, fiul unui proprietar bogat ieşea..." (*Sigalovada-Sutta-Dighanikaya*, XXXI), şi dă prilej învățătorului să-şi precizeze un aspect al gîndirii.

Începînd cu sinodul din Ceylan, de la începutul erei noastre, s-a luat obiceiul să se împartă sutta în cinci părți.

■ Dighanikaya

Partea întîi, *Dighanikaya* sau *Culegerea Bucăților Lungi*, începe cu o explicație despre ceea ce înseamnă căutarea budistă : sînt expuse disciplinele care permit stăpînirea diferitelor arte, meserii şi profesii. După care sînt condamnate fără deosebire. Iluminatul "nu acordă mare importanță acestei cunoaşteri. Căci, în el însuşi, îndrăgeşte o altă cunoaştere, cunoaşterea încetării, a întreruperii existenței mondene, a repaosului total prin eliberare" (*Dighanikaya*, I).

Pentru budist, adevărata cunoaştere este cea legată de senzații şi sentimente, de originile lor, de plăcerile şi amărăciunile lor, de dispariția lor. Adevărata disciplină este cea care permite să nu te legi nicicum de ele, să te eliberezi de vraja lor, să le scapi cu totul.

Dîghanikâya vrea să fie convingătoare ; de aceea denunță nenumărate greşeli filozofice în secțiunea intitulată *Brahmajala* sau *Năvodul lui Brahma*. Este moralizatoare, descrie îndatoririle budistului (*Sigalovada* sau *Cuvîntare lui Sigala*) şi exaltă virtuțile călugărilor (*Sramanyaphala* sau *Fructele stării religioase*). Este edificatoare şi face hagiografia diferiților buddha (*Mahavadana* sau *Marile înfăptuiri*) şi în mod deosebit ale lui Siddharta în ultimele clipe (*Mahaparinirvana*). În sfîrşit, este doctrinală şi indică cele treizeci şi două de semne majore şi cele optzeci de semne minore care îi deosebesc pe Buddha (*Lakkhama*).

■ Majjhimanikaya

Majjhimanikaya este compusă din cuvîntările de lungime medie ale lui Buddha: sînt cel mai ades felurite încantații în care aceleaşi fraze sînt repetate fără încetare pentru a face ca ideea exprimată să pătrundă nu numai în creierul,

Omul rănit

« Un om este grav rănit de o săgeată otrăvită. Prietenii şi rudele cheamă un doctor să-l îngrijească. Dar rănitul zice : "Nu, nu vă atingeți de săgeată. Înainte de a o scoate şi de a-mi pansa rana, vreau să ştiu cine a tras cu săgeata aceasta. Cum îl cheamă ? Din ce castă este ? Unde locuieşte ? E înalt sau scund ? Care-i este culoarea feței ? De ce fel de arc s-a folosit ? Vreau răspunsuri la toate întrebările acestea înainte să începeți să mă îngrijiți » (*Majjhimanikaya*, I).

în intelectul, ci şi în adîncul ființei omeneşti. Cugetare, fără îndoială, dar cugetare în comuniune cu gîndirea, cu viața, cu ritmul armonios al Iluminatului.

Subiectele abordate sînt dintre cele mai diverse : cauza originară, teama şi teroarea, dorințele sau dezrădăcinarea. De cele mai multe ori, sutta se termină cu aceste cuvinte : "Călugării fericiți s-au bucurat de cuvintele lui Bhagavat". Totuşi, o singură dată în *Mulapariyayasutta* stă scris : "Călugării nu s-au bucurat de cuvintele lui Bhagavat". Venerabilul Rahula explică această concluzie neobişnuită prin faptul că această cuvîntare se adresa unor brahmani abia primiți în comunitate, învățați eminenți, mîndri de felul cum cunoşteau Veda. Dar felul lor de a învăța, prea literal, nu le putea îngădui o înțelegere profundă a doctrinei lui Buddha şi erau nefericiți că se împiedică de un astfel de obstacol.

Într-adevăr, budismul nu este o doctrină care să se învețe din cărți, este o practică, o disciplină de viață : "Ascultați, voi, călugări : un călugăr care încearcă o senzație plăcută ştie : "am o senzație plăcută" ; încercînd o senzație neplăcută, el ştie : "am o senzație neplăcută"... stă şi urmăreşte apariția şi dispariția lucrurilor în senzații : "iată senzațiile". Introspecția aceasta este prezentă în el numai pentru cunoaştere, pentru reflecție, iar el rămîne eliberat şi nu se leagă de nimic în lume : stă doar urmărind senzațiile" (*Satipatthanasutta, Majjhimanikaya, X*).

■ Samyuttanikaya

Samyuttanikaya este tot o culegere de predici pe cele mai diverse teme şi de diferite lungimi. În această culegere se găseşte, printre altele, vestita predică de la Benares despre roata legii, prima cuvîntare a lui Buddha imediat după iluminare, care dă vechilor săi tovarăşi de asceză temeiurile esențiale ale budismului.

"O, călugări, aflați că orice existență nu-i decît durere, naşterea este durere, bătrînețea este durere. La fel ca moartea, ca împreunarea cu ceea ce nu îndrăgeşti, ca despărțirea de ceea ce iubeşti sau ca neputința de a împlini o dorință... La originea acestei dureri universale stă setea de a exista, setea de plăceri pe care o încearcă cele cinci simțuri exterioare şi cel interior" (*Samyuttanikaya, V*).

Buddha continuă explicînd experiența proprie a iluminării, experiență care i-a ridicat vălul de pe ochi şi care l-a purtat la starea de repaos, calea de mijloc "care dă viziunea, cunoaşterea, care duce la pace, la înțelepciune, la trezire şi la nirvana".

Calea de mijloc evită cele două extreme. Care sînt cele două extreme ? "Să îndrăgeşti plăcerile simțurilor, ceea ce este josnic, vulgar, pămîntesc, mîrşav şi pricinuieşte urmări neplăcute, şi să te supui mortificărilor, ceea ce este istovitor, mîrşav şi pricinuieşte urmări neplăcute". Calea de

Conştiința

«O, călugări, ceea ce se cheamă conştiință, gîndire, spirit, după cum e zi sau noapte, apare şi dispare într-o neîncetată schimbare. După cum o maimuță zbenguindu-se într-o pădure sau într-un codru apucă o creangă şi îi dă drumul ca să apuce alta, tot astfel ceea ce se numeşte conştiință, gîndire, spirit apare şi dispare după cum e zi sau noapte într-o neîncetată schimbare» (*Samyuttanikaya*, II).

Abhidhamma (Abhidharma)

Coşul doctrinei

Comentarii şi argumente

Acolo unde psihologiile şi metafizicile diferitelor şcoli se întîlnesc, se încrucişează şi sînt potrivnice pentru a se apropia de chintesenţa doctrinei

Vinayapitaka, care preciza regulile traiului călugăresc, nu era nefolositoare : călugărilor budişti le plăceau în mod deosebit controversele şi speculaţiile intelectuale. Uneori, discuţiile acestea erau înveninate de trufie, de pizmă sau de concurenţa economică şi intrigile politice. Încă din secolul al IV-lea înaintea erei noastre, comunitatea se împărţise în secte care îşi aveau fiecare propriile interpretări despre învăţăturile doctrinare şi disciplinare ale lui Buddha.

Fiecare grup se străduia astfel să aprofundeze cutare sau cutare punct de doctrină, să găsească argumente şi să-şi ascută raţionamentele. Trebuia să-ţi susţii părerea şi să combaţi cu temei poziţia adversarului. De aici s-a ivit o mare efervescenţă intelectuală. Curînd au apărut prezentări sumare de doctrină, un fel de catehisme cu formule uscate şi sistematice. Fiecare şcoală îl avea pe al său.

■ O operă de exegeză

În timpul conciliului din Ceylan, în jurul anilor 35-32 înainte de Hristos, care trebuia să permită să se stabilească în mod definitiv canonul *Scrierilor*, nu putea fi vorba să laşi deoparte discuţiile între şcoli care contribuiseră atît de mult la apro-

fundarea doctrinei. De aceea, fără să fi fost făcută o triere serioasă între diferitele şcoli, toate culegerile au fost adunate şi s-a format al treilea coş din *Tripitaka*.

Abhidhammapitaka este alcătuită aşadar din expuneri sintetice, impersonale şi reci, din diferite întrebări, lăsate deseori fără răspuns de celelalte două coşuri din *Tripitaka*. Este o împărţire strictă a filozofiei budiste, o lucrare de exegeză subtilă şi contradictorie şi o argumentaţie dezvoltată pe larg în chestiunile de amănunt. Lucrarea aceasta a stat la originea multor schisme.

Abhidhammapitaka, numită şi *Coşul întoarcerii la lege*, cuprinde şapte cărţi care se străduiesc să "claseze sistematic fenomenele fizico-fizice" (Lamotte, în *Histoire du bouddhisme indien)*. De aceea ne dă informaţii despre starea ştiinţelor în toate domeniile, de la gramatică pînă la medicină. Polemiştii căutau în ea argumente, dar în acelaşi timp ţeseau o plasă de cunoştinţe, un fel de sistem budist.

Firește, viaţa nu se opreşte aici. Comentarii despre *Abhidhammapitaka* vor mai fi, şi chiar comentarii la comentarii.

Ereticii

« Călugării din Adunarea cea Mare au adus strîmbătate învăţăturii. Au rupt scrierile originale şi au născocit o altă recensie. Au pus în altă parte un capitol care era pus într-un loc anume. Au schimbat înţelesul şi doctrina celor cinci nikaya » (*Dipavamsa*, V,32 sq.)

Bardo Thödol

Cartea tibetană a morţilor

Călătoria de după moarte

Călăuza tuturor celor care vor să depăşească moartea pentru a face din ea un act de eliberare

Budismul a fost introdus în Tibet în secolul al VIII-lea de către Shantarakshita, dar, neluînd îndeajuns în seamă tradiţiile şi obiceiurile băştinaşilor, a fost repede alungat. O altă încercare a fost făcută după puţin timp de către Padmasambhava. Acesta s-a dovedit un psiholog mai bun, cu mai mult tact. El nu a atacat direct credinţele ancestrale ale poporului, dar le-a integrat mai mult sau mai puţin fericit în doctrina sa. De aceea budismul tibetan are aspecte distinct originale.

■ Ortodoxia budistă

Într-o religie care se transmite în principal de la învăţător la discipol, diferenţele de interpretare tind să se accentueze. Foarte repede s-a născut o opoziţie între învăţătorii veniţi din India, care insistau asupra necesităţii faptelor virtuoase care permit să se ajungă, din existenţă în existenţă, la iluminare, şi învăţătorii veniţi din China, care puneau accentul pe activitatea fizică şi mentală, obstacol esenţial în recunoaşterea propriei naturi de buddha.

Regele Khri-sron Ide-bean a hotărît să stabilească ortodoxia odată pentru totdeauna. I-a strîns laolaltă pe adversari, au urmat dezbateri îndelungi care au durat mai mult de doi ani şi au cîştigat guru indieni. Atunci chinezii au fost alungaţi din ţară, mînăstirile au fost jefuite de bunuri, călugării împrăştiaţi. Pe scurt, o adevărată prigoană. În timpul prăpădului cei excluşi, schimnicii, fugarii şi-au ascuns scrierile, documentele, textele, pe unde au putut, în peşteri, printre pietre sau stînci. Acestea au fost "textele-tezaur" sau textele gterma.

De mai multe ori de-a lungul veacurilor au fost ascunse în acest fel documente din pricina diferitelor tulburări. Dar se mai întîmplă ca unele dintre ele să iasă cîteodată la lumină. Datorită descoperitorilor, se reînnoadă legătura dintre cei vechi şi neofiţi. Sarcina lor nu constă numai în a aduce la cunoştinţă, ei sînt discipolii adevăraţi, iar reacţiile, contribuţiile, comentariile lor poartă pecetea inspiraţiei, ca şi cînd guru ar fi de faţă şi ar încuviinţa. Respectul cu care aceste revelaţii au fost mai apoi înconjurate, recunoaşterea primită din partea unei comunităţi şi valoarea ideilor pe care le dezvoltă le-au consacrat în mod definitiv.

Astfel *Bardo Thödol* a fost descoperită în secolul al XIV-lea de către Karmalingpa pe muntele Gampodar. Dar nucleul acestei opere îl are ca autor pe Padmasambhava, cel care a introdus cu adevărat budismul în Tibet. Karmalingpa a încredinţat-o fiului său poruncindu-i să nu o transmită decît unei singure persoane vreme de trei generaţii. Dar în veacurile care au urmat lu-

Stările intermediare

« O, nobil fiu, acum experimentezi trei *Bardo* ; *Bardo* al momentului morţii, *Bardo* al experienţei realităţii şi *Bardo* al căutării renaşterii. Dintre acestea ai experimentat pînă ieri *Bardo* al momentului morţii. Cu toate că Lumina Clară a Realităţii a strălucit asupra ta, n-ai putut să te contopeşti cu ea şi acum trebuie să rătăceşti pe aici. În prezent experimentezi *Chönyid Bardo* şi apoi *Sidpa Bardo*. Observă cu perfectă atenţie ceea ce ţi-am arătat şi rămîi ferm » (*Bardo Thödol*, II, trad. de Horia Al.Căbuţi, Col. revistei *Arca*, Arad, 1992).

crarea a căpătat o mare autoritate pe lîngă diferitele şcoli budiste din Tibet.

■ Un ritual ?

Bardo Thödol se prezintă ca un ritual ce trebuie respectat la moarte. Dar mai mult decît un simplu ritual formal, este o metodă ce trebuie folosită pentru a permite mortului să se elibereze de renaştere şi să ajungă la budeitate. Procedura poate fi lungă sau scurtă după gradul de pregătire al celui interesat. Starea intermediară între moarte şi renaşterea următoare, *Bardo*, poate dura mai multe zile, ba chiar mai multe săptămîni : anumiţi budişti tibetani spun că între douăzeci şi patruzeci şi nouă de zile.

Din acest motiv, în Tibet, riturile funerare durează şapte săptămîni. Căci străbaterea de către suflet a drumului dintre o viaţă şi alta poate fi mult uşurată de către un lama sau de către un alt prieten al defunctului care împlineşte în locul lui şi în comuniune cu el diferitele exerciţii salvatoare din *Bardo Thödol*.

■ Calea către budeitate

Sînt semnalate trei etape. Prima este *Chikai Bardo*, starea de conştiinţă care corespunde "momentului cînd respiraţia exterioară se opreşte şi cînd suflul interior nu este încă întrerupt". Aceasta, precizează textul, poate ţine cît durează o masă. Mortul nu ştie că este mort, e uimit să vadă deodată lumea atît de diferită, nu mai are nici carne, nici sînge şi se poate duce unde vrea fără nici o greutate. Trebuie dobîndită pentru el viziunea "luminii limpezi primordiale". Este primul prilej de a ajunge în nirvana. Dacă nu izbuteşte, trece la etapa a doua.

Cît stă în *Chönyid Bardo*, se găseşte în prezenţa unor divinităţi paşnice care reprezintă cunoaşterea, înţelepciunea, seninătatea, discernămîntul, săvîrşirea faptelor şi care eliberează din stările de fiinţe diferite, de la starea de dumnezeu pînă la cea de antidumnezeu, trecînd prin starea de om. Dar mai apoi va întîlni divinităţile mîniate care reprezintă propriul Karma, greutatea faptelor sale. În această etapă poate căpăta compasiunea unor buddha şi bodhisattva. Dar, dacă nu izbuteşte, îşi continuă drumul spre o altă naştere şi trece în etapa a treia.

Sidpa Bardo este cea mai primejdioasă. Faţă-n faţă cu neruşitele sale, mortul "resimte o teamă existenţială. Se simte lipsit de corp, urmărit, hăituit, pradă frigului şi furtunii, caută un adăpost. Furtuni, întunecimi, vîlvătăi, avalanşe, furii şi demoni se dezlănţuie în juru-i şi îl silesc să se arunce la întîmplare într-o matrice". Corpul mental, spune textul, simte o năzuinţă adîncă de a avea un nou corp material. Ţelul rugăciunilor este să împiedice ca noua încarnare să se facă în condiţii neprielnice.

Învăţătura pe care o desprindem din *Bardo Thödol* este că omul nu trebuie să fie stăpînit nici de nelinişte, nici de teamă în faţa morţii, ci trebuie să-şi păstreze seninătatea şi vigilenţa de fiecare clipă. Propune ca omul să-şi ia în propriile mîini devenirea şi căutarea eliberării. Carte religioasă, ea este totodată carte mistică prin experienţele pe care le descrie.

Corpul dorinţei
«Acest (corp luminos) despre care s-a vorbit" (asemănător) celui precedent şi celui ce urmează să fie produs "indică faptul că vei avea un corp asemănător cu corpul de carne şi sînge precedent, corpul omenesc al tendinţelor, care va fi dotat cu anumite semne şi cu frumuseţe şi perfecţiune ca şi cele pe care le au fiinţele cu destinaţii înalte. Acest corp (născut) din dorinţă este o halucinaţie a configuraţiilor - gînduri din starea intermediară - şi e numit corp al dorinţei » (*Bardo Thödol*, III).

Milindapanha

Întrebările lui Milinda

Catehismul budist

Drumul regelui Milinda printre întrebările pe care şi le pune despre diferitele religii ale vremii sale

Menandru (în sanscrită, Milinda) este un grec care şi-a durat un regat în nordul Indiei spre sfîrşitul secolului al II-lea înainte de Hristos. A domnit vreo treizeci de ani în antica cetate Sakala. Inteligent, cunoscător al tuturor doctrinelor filozofice ale vremii sale, simţea deseori nevoia să schimbe idei cu savanţii aflaţi în trecere prin capitala sa. Călugărul Ayupala, care trăia într-un schit din apropiere, nu ştia să răspundă la întrebările lui.

Toţi cei ce propăvăduiau religiile vremii, în mod deosebit brahmanii, erau invitaţi să ia parte la dezbateri cu regele. Acesta discuta cu ei în felul lui Socrate şi Platon şi, înzestrat cu o dialectică riguroasă şi cu un deosebit simţ critic, le închidea gura cu uşurinţă, apoi dezamăgit, îi lăsa să plece. În acest timp, călugărul budist Nagasena umbla din sat în sat după hrană, propovăduind cuvîntul Domnului. Ştiinţa îi era recunoscută de toţi şi se bucura de o bună reputaţie în ţară. Venirea îi era anunţată cu multe zile înainte şi mulţimea îi ieşea în cale. Vestea sosirii lui la Sakala ajungînd la urechile regelui, acesta a vrut să-l vadă.

■ O asceză budistă

De cum a sosit călugărul, Menandru a pus întrebarea despre inexistenţa eului statornic, una dintre dogmele budismului : cum se poate afirma una ca asta, cînd fiecare simte dimpotrivă că este acelaşi ieri şi astăzi ca şi astăzi şi mîine. Atunci Nagasena a dat răspuns. A folosit argumente raţionale, parabole, exemple din istorie, întîmplări, legende, tot ceea ce poate avea putere de convingere. Apoi, după întrebarea despre eu au urmat alte întrebări, despre reîncarnare, despre Karman, despre lege etc. Întreaga învăţătură budistă a fost în acest fel trecută în revistă şi argumentată cu precizie.

Cînd toate îndoielile i-au fost lămurite de către Nagasena, regele, cu spiritul împăcat şi plin de admiraţie pentru budism, i-a trecut tronul fiului său şi s-a retras din lume. A devenit arhat. Mai apoi a fost socotit înţelept şi mîntuitor.

Milindapanha este scrisă într-un un stil alert şi vioi. Dialogul este susţinut, criticile aduse doctrinei budiste sînt respinse una cîte una, sistemul doctrinar este bine construit. Se înrudeşte cu stilul tratatelor de filozofie greacă. Nucleul textului se pare că a fost folosit ca rezumat al doctrinei pentru populaţiile greceşti şi eurasiene din nordul Indiei.

Statornicia eului
«O logodnică fusese cumpărată de la tatăl ei pe cînd era doar o copilă. Cumpărătorul se gîndea că, atunci cînd va fi mare, îi va fi soţie. Plecă într-o călătorie. Fata crescu şi, ajunsă la vîrsta măritişului, trebuia să-şi ia bărbat. Tatăl se afla într-o situaţie încurcată; în cele din urmă o dădu unui al doilea pretendent, care îi deveni soţ. Dar iată că primul logodnic se întoarse. El ceru ca femeia să-i fie dată înapoi. Dar soţul îi răspunse: Femeia pe care am luat-o de soţie nu este logodnica ta. Fetiţa de demult nu e aceeaşi cu femela adultă care-i acum nevasta mea. Adevărat este că sîntem totodată aidoma şi deosebiţi faţă de noi înşine » (*Milindapanha*, II, 2, 6)

CONFUCIANISMUL

Cu douăzeci de secole înaintea erei noastre, China cunoştea, se pare, scrisul şi calendarul. Dar documentele acestei epoci nu au ajuns pînă la noi. Schimbările de dinastii, războaiele interne, răscoalele de tot soiul au dus la pierderea nu numai a primelor scrieri, dar chiar şi a documentelor mai puţin fragile, cum sînt monumentele, oalele de lut...

Istoria oficială chineză apare încă din secolul al IX-lea (?) sub forma unor anale care constituie un întins repertoriu de îndrumări de guvernare. Dăm astfel, de pildă, de urma cărţii *Chunqiu* (*Primăverile şi Toamnele*), în care se vorbeşte despre principatul Lu (actualul Shandong) în anii 722-481.

Un învăţător în ale gîndirii

Kongzi (Confucius), filozof şi învăţător în ale gîndirii din secolul al V-lea, se pare că a adunat texte dintre cele mai diferite, cu gîndul de a trage foloase din experienţa înaintaşilor ; stabileşte astfel cele şase texte clasice : *Yi jing* sau *Yi King* ; *Shu jing* sau *Chou king* ; *Shi jing* sau *Che King* ; *Yi-li* sau *Li ki*, *Canonul Riturilor*, *Li ji*, *Memorialul riturilor*, şi *Yue jing*, *Canonul muzicii* (pierdut), cărora le adaugă *Chunqiu* (*Primăverile şi Toamnele*), cronici despre provincia sa.

Dar toate aceste cărţi care dădeau îndrumări practice culese din toate regiunile ţării nu puteau să placă lui Qin Shi Huangdi, conducătorul unui mic stat feudal care izbutise, prin măceluri, să se impună în anul 221 înainte de Hristos tuturor regatelor. Ajuns primul "împărat", se apucă să schimbe cursul istoriei : ţara fu împărţită în circumscripţii, nobilimea desfiinţată, familiile ţărăneşti înregimentate etc.

Învăţaţii adepţi ai lui Confucius nu găsesc justificarea acestei purtări în cărţile lor şi o spun : "Nu face nimic, sfătuieşte ministrul Li Si, să fie puse pe foc toate scrierile primejdioase ale confucianismului şi să nu fie cruţate decît cele care tratează despre medicină şi agricultură, şi cele care celebrează dinastia Qin". Astfel a avut loc unul din cele mai mari autodafeuri de cărţi din istorie.

Qin Shi Huangdi nu a mai trăit decît trei ani după acest act de proscriere, dinastia lui a pierit odată cu el şi i-a luat locul dinastia Han. Atunci textele, de cele mai multe ori învăţate pe de rost de către învăţaţi, au fost mai mult sau mai puţin reconstituite, doctrina lor a devenit oficială, iar în şcoli au început să fie învăţate cele şase canoane.

Shu jing (Chou king)

Cartea documentelor istorice

Memoria istorică

Shu jing *este lucrarea cea mai veche şi cea mai importantă pentru cunoaşterea vechilor tradiţii ale poporului chinez*

Societatea chinezească a încercat, încă din zorii antichităţii, să descopere înlănţuirea cauzalităţilor în întîmplările istoriei. Voia în acest fel să găsească în vremurile trecute chipul realităţii prezente. Istoria era deci pentru ea de o importanţă capitală.

La curtea regilor, încă din secolul al VIII-lea înainte de Hristos, istoriografii aveau îndatorirea să relateze faptele şi cuvintele demne de interes, adică cele care arătau limpede că au legături cu viitorul. Astfel chinezii găseau în aceste documente material pentru învăţături morale.

Shu jing este cel mai vechi dintre aceste documente. Cuprinde o seamă de cuvîntări, decrete şi îndrumări rostite de către suverani sau demnitari : ne poartă în vremea celor trei iluştri suverani Yao, Şun şi Yu, care ar fi trăit cu douăzeci de veacuri înaintea erei noastre, şi în epoca primelor trei dinastii Hia, Shang şi Zhou. Kongzi (Confucius) l-a aşezat în rîndul celor şase texte clasice.

La fel cu cea mai mare parte a cărţilor vechi, *Shu jing* a dispărut în autodafeul din anul 213 înainte de Hristos. A fost reconstituit datorită lui Fou-Cheng, un bătrîn orb din Shandong care, la nouăzeci de ani, a putut să dicteze ce mai ţinea minte : din cele o sută de secţiuni ale lucrării, douăzeci şi nouă au fost astfel regăsite în anul 176 înainte de Hristos. Patruzeci şi patru de ani mai tîrziu, unul din prinţii Lu a vrut să zidească din nou casa lui Kongzi şi a găsit într-un perete gros mai multe lucrări scrise pe bambus ; a fost recunoscut un exemplar din *Shu jing*.

În secolul întîi înainte de Hristos, K'ong Ankouo, un urmaş al familiei lui Kongzi, s-a apucat să descifreze manuscrisul scris cu caractere sigilare, ajutîndu-se de cele douăzeci şi nouă de capitole ale lui Fou-Cheng şi a izbutit astfel să pună la punct douăzeci şi nouă de noi secţiuni. În felul acesta aveam două variante ale lui *Shu jing*, numit atunci *Shang shu* (*Cartea nobilă*), cea a lui Fou-Cheng, numită *Noul text* (*jinwen*), şi cea a lui K'ong Ankouo, numită *Vechiul text* (*guwen*).

Dar *Shang shu* a mai avut parte şi de alte întîmplări nefericite, şi a fost pierdut şi reconstituit de mai multe ori ; în general, se consideră că partea veche, *Vechiul text* de astăzi este compusă numai din falsuri alcătuite în secolul al II-lea. Şi totuşi varianta aceasta se află în canonul Scripturilor şi a căpătat numele *Shu jing* pe vremea dinastiei Song meridională (secolele XI-XII).

■ O istorie sfîntă

Lucrarea cuprinde patru părţi: prima, *Yu chou* sau *Cartea lui Yu*, tratează despre cei trei regi din vechime Yao, Shun şi Yu şi cuprinde perioada de la

Împăratul cel bun

« Studiind Antichitatea, ne dăm seama că împăratul Yao era din fire şi fără a se sili smerit, inteligent, desăvîrşit şi cumpătat. Era sincer curtenitor şi în stare să se poarte cu bunăvoinţă. I-a mers vestea în cele patru zări ale împărăţiei şi a cuprins cerul şi pămîntul. Era în stare să facă oameni de valoare din cei destoinici şi plini de virtuţi şi, în felul acesta, şi-a răsfrînt dragostea peste cele nouă clase cu care era înrudit şi care s-au unit toate. A orînduit şi îmbînzit popoarele care toate au devenit sclipitor de inteligente, a unit şi a adus bună înţelegere între nenumăratele state şi astfel poporul cu părul negru a fost preschimbat. De aici s-a ivit concordia universală » (*Shu jing*, I, 1).

Prinţii cei răi

« Pe vremea aceea, Hi şi Ho lăsîndu-se pradă desfrîului şi-au călcat în picioare îndatoririle ; s-au dedat cu patimă beţiei ; au făcut fapte potrivnice îndatoririlor magistraturii lor şi prin aceasta s-au îndepărtat de condiţia lor. Încă de la început, au stîrnit neorînduială în înlănţuirea cerească şi şi-au lăsat în plata Domnului însărcinările. În prima zi din ultima lună de toamnă, Tchin (conjuncţia Soarelui cu Luna) nu a fost în armonie cu Fang (grup de stele din constelaţia Scorpionului : este vorba de bună seamă de o eclipsă). Hi şi Ho erau ca nişte cadavre în funcţiile lor : nimic n-au auzit, nimic n-au învăţat. Orbi şi prostiţi de aparenţe şi de semnele cereşti, au îndurat pedeapsa suferită de regi, înaintaşii noştri»(*Shu jing*, II, 4).

2357 la 2206 înainte de Hristos.

A doua, *Hia Chou*, sau *Cartea lui Hia*, vorbeşte despre Yu şi despre prinţii din prima dinastie (2205-1767) : cuprinde *Yu kong* sau *Tributul lui Yu*, care este un rezumat de geografie veche a Chinei şi povestirea lucrărilor de canalizare întreprinse de Yu cel Mare, şi *Hong fan* sau *Regula cea Mare*, considerat ca cel mai vechi eseu de filozofie chinezească.

A treia carte, *Shang chou* sau *Cartea lui Shang*, înfăţişează întîmplările din timpul celei de a doua dinastii (secolele XVIII-XI înainte de Hristos); în sfîrşit *Zhou chou* conţine documente privitoare la cea de a treia dinastie (secolele XI-III înainte de Hristos), din care *Lu hing* este un fel de cod penal care datează de la începutul dinastiei Zhou şi expune legile penale ale prinţului Lu.

Shu jing este un fel de istorie sfîntă în care sînt înfăţişate faptele frumoase, cuvîntările elocvente şi hotărîrile drepte ale marilor regi Yao, Şun şi Yu, ale ministrului Kao yao, ale lui Tang Fericitul, întemeietor al celei de a doua dinastii, ale lui Ouen, ale lui Ou şi ale ducelui de Zhou, şi în care este veştejită puterea şi stigmatizată memoria tiranilor Jie şi Shouxin, care au grăbit căderea primelor două dinastii.

■ Regulile morale

Începînd cu cel de-al doilea capitol al primei cărţi, *Shu jing* vorbeşte despre cele cinci reguli (*Ou tien, Ou kiao*). De-a lungul lucrării va vorbi de multe ori despre ele, va merge pînă acolo încît le va atribui o origine dumnezeiască (I, 1 ; cap.IV, 6). Aceste cinci reguli sau cinci îndatoriri (*Ou lun*) privesc obligaţiile reciproce ale tatălui şi ale copiilor, ale prinţului şi ale supuşilor, ale bărbatului şi ale femeii, ale bătrînilor şi ale copiilor şi, în sfîrşit, ale prietenilor.

Reciprocitatea îndatoririlor este expresia unei idei-forţă a confucianismului. Acestui principiu simplu îi sînt atribuite prosperitatea şi stabilitatea de care s-a bucurat China de-a lungul atîtor veacuri, fiecare revoluţie, fiecare tulburare datorîndu-se încălcării uneia dintre aceste reguli. Din acestea decurg cele zece virtuţi ale dreptăţii (*Chi i*) pe care *Yi li* le va înşirui astfel : "Iubirea paternă şi mila filială; blîndeţea fraţilor mai mari faţă de cei mai mici şi respectul fraţilor mai mici faţă de fraţii mai mari; echitate din partea soţului şi supunere din partea femeii ; bunăvoinţa celor vîrstnici şi supuşenia tinerilor; omenia din partea suveranului şi credinţa din partea supuşilor" (*Yi li*, p.45).

Dreptatea

«Un judecător, zicea Kao yao, care ar pedepsi fără deosebire pe toţi cei care par că au încălcat legea, n-ar fi mai puţin crud decît generalul unei armate care ar trece prin tăişul sabiei pe toţi locuitorii dintr-un oraş luat cu asalt. Printre cei de rang inferior sau din clasa cea mai de jos a poporului, unul care nu-şi îndeplineşte îndatoririle nu-i vinovat, adeseori, decît pe jumătate, ba cîteodată nici un pic nu-i vinovat căci nu-şi ştie îndatoririle: să-l pedepseşti în atare situaţii ar însemna să pedepseşti un nevinovat. Merită pedeapsă, o pedeapsă aspră, cei mari cînd dau pilde rele..." (*Shu jing*, I, 2).

■Mandatul ceresc

De aceste cinci reguli depinde într-un anumit fel legitimitatea suveranului. Astfel Yu cel

Mare, întemeietorul dinastiei Xia, şi-a datorat învestitura cerească numai virtuţii sale deosebite. Dar a venit vremea cînd unul dintre urmaşi, Jie, a preferat plăcerile responsabilităţilor ce îi reveneau ; şi-a pierdut astfel mandatul, iar Cerul l-a încredinţat în 1400 înaintea erei noastre lui Tang Fericitul, întemeietor al celei de a doua dinastii. Cerul s-a lepădat în acelaşi fel în anul 1122 de nemernicul Shouxin.

În felul acesta, numai virtutea, şi, în consecinţă, urmarea pildei suveranilor desăvîrşiţi de altădată îţi dă dreptul să iei puterea. Uzurpatorul poate pretinde un mandat ceresc dacă îndeplineşte aceste condiţii. Împăratul este într-adevăr fiu al Cerului, chezaş al acordului dintre pămînt şi cer. "După cîte ştiu despre calea cerească (T'ien tao), spune împăratul Wen, nenorocirile se ivesc din pricina faptelor rele, iar fericirea în urma virtuţii. Greşelile tuturor ofiţerilor trebuie să-şi aibă începutul în mine însumi. Însă ofiţerii însărcinaţi cu rugăciunile de taină pun nenorocirile pe seama inferiorilor : asta înseamnă să se vadă limpede că n-am nici o virtute" (Sima Qian) [Sseu - ma Ts'ien], Shiji *[Amintiri istorice]*, II, 473).

■ Hong fan

Această concepţie este minuţios analizată în *Hong fan*, tratat teoretic integrat în *Shu jing*. Se dezvoltă aici o numerologie generală, care pune în evidenţă corespondenţele dintre spaţiu, timp, savori, virtuţi şi fericiri pentru a face vizibilă organizarea universului : 1 apa înmoaie, tinde în jos şi produce ceea ce este sărat ; 2 focul arde, tinde spre înalt şi produce ceea ce este amar ; 3 lemnul se îndoaie, se arcuieşte, îşi revine şi produce ceea ce este acid ; 4 metalul este ductil, multiform şi produce ceea ce este acru ; 5 pămîntul este însămînţat, roditor, secerat şi produce ceea ce este dulce. Totul se împarte astfel după un sistem cu cinci intrări, sistem care este în armonie cu cel din Cer.

Simbol al acestor corespondenţe, templul, numit *ming tang*, este considerat o concentrare a universului : temelia este pătrată pentru că Pămîntul este pătrat, acoperişul este rotund pentru că Cerul este rotund. În templu îşi exercită suveranul funcţia politică şi cosmică : umblînd prin el, însufleţeşte spaţiul şi favorizează succesiunea anotimpurilor. Aici promulgă decretele care pun în acord sarcinile oamenilor cu făptuirea Cerului.

■ Importanţa cărţii Shu jing

Dong Zhongshu (Tong Tchongchou), în secolul al II-lea înainte de Hristos, îi spune împăratului Wu : "Trebuie înlăturat tot ce nu se cuprinde în cele şase texte clasice". Fără să meargă atît de departe, suveranul a pus să fie învăţate în şcoli. Studiile şi comentariile despre *Shu jing* s-au înmulţit cît a ţinut dinastia Han. În anul 175 după Hristos, textul oficial a fost gravat în piatră şi expus pentru ca toţi să-l poată consulta şi să-şi corecteze manuscrisele după acest model.

Vicisitudinile istoriei şi mai ales introducerea budismului în China au pus în umbră textele *Shu jing*. Dar primii misionari europeni au găsit în ele teme apropiate de ale lor, iar simpatia pe care au arătat-o acestei confesiuni a stîrnit "Cearta Riturilor" care i-a opus pe iezuiţi Vaticanului de la 1630 la 1742.

Căutarea unui urmaş

« Împăratul Yao, cu toate că avea un fiu, ceru miniştrilor săi să caute un bărbat care să poată fi asociat la conducerea imperiului... I-a fost indicat propriul fiu, Yn tse tchou, fiindu-i lăudată asţuţimea minţii. "Vă înşelaţi, zise Împăratul, lui Yn tse tchou îi lipseşte spiritul dreptăţii ; îi place să se ia la harţă ; este oare potrivit un astfel de om ?... Gîndiţi-vă, zise, la un om fără slujbă şi care îşi duce traiul nebăgat în seamă". Cu toţii îi răspund : "Există Shun, care nu-i însurat şi-i de neam umil... Shun, deşi e fiul unui orb lipsit de pricepere şi minte, şi al unei femei rele care-i face viaţa chin, şi cu toate că-i frate cu Siang cel plin de trufie, este ascultător ca fiu şi trăieşte împăcat. Pe nebăgate de seamă a izbutit să îndrepte metehnele alor săi şi să-i ferească să cadă în greşeală". Împăratul i-a dat atunci de neveste pe cele două fete ale lui, ca să vadă în ce fel se va purta cu ele" »(*Shu jing*, I, 1).

Shi jing (Che king)

"Cartea Odelor"

Imnurile pentru sărbători

Riturile, rugăciunile, aforismele şi jocurile constituie fondul comun al înţelepciunii chinezeşti cuprins în Shi jing

În China antică, în timpul marilor sărbători de primăvară şi de toamnă, băieţii şi fetele dansează şi cîntă împreună în versuri alternate. Oamenii şi întreaga fire conlucrează la acelaşi proiect, urmează aceeaşi mişcare a vieţii şi îşi impun astfel aceleaşi imagini. Cu toţii lucrează la o operă comună.

Ceea ce revine periodic pentru copaci, plante, rîuri şi oameni atrage aceleaşi cuvinte, aceleaşi proverbe, aceleaşi centoane, aceleaşi cîntece. Sînt versuri poetice şi dictoane pentru calendar. De fiecare dată, sînt reinventate. În fiecare an, alţi creatori improvizează formule a căror eficacitate strămoşii au apreciat-o dintotdeauna şi care se potrivesc de minune într-o astfel de zi.

Iată cum procedau vechii chinezi : regăseau în cuvintele vechi prospeţimea clipei de faţă, reînsufleţeau tăria emblematică a poeziilor tradiţionale, tărie care solicită, provoacă şi constrînge. Pentru ei, cîntecul, poemul nu sînt doar semn, sînt putere a ritului, energie care înfăptuieşte. Cîntecul, poemul fac parte integrantă din reînnoirea primăverii şi din actul iubirii.

Nici una din aceste opere nu caută originalitatea expresiilor sau sentimentelor întrucît, pentru autorii lor, cea mai bună modalitate de a da tărie şi putere de convingere cîntecelor este să le îmbrace în formele tradiţionale, să le strecoare în formule încercate, ce se bucură de un verificat prestigiu. În felul acesta, s-a constituit din timpuri imemoriale un ansamblu de teme care aparţin oricărui loc şi oricărei epoci.

Shi jing conţine cea mai importantă culegere din acest fond comun al poeziei chineze şti. Această selecţie, dacă ne luăm după tradiţie, i s-ar datora lui Kongzi (Confucius) care, aşa cum se cuvine, nu le-a reţinut decît pe cele care sînt "inspirate de cea mai pură înţelepciune" (Marcel Granet, *La Pensée chinoise*, Paris, 1934, reeditat 1968).

Cîntec de dragoste

« Băieţi şi fete umblă pe plai cu orhidee ! Şi fetele îi cheamă : - De-am merge pîn-acolo ? şi ei răspund : - De-acolo doar venim !... Şi ce-i cu asta, să mergem într-acolo ; de trecem rîul Wei, de iarbă verde dăm. Atunci băieţi şi fete la joacă se întind ; iar fetele degrabă o floare-n gaj îşi prind! Pe Then şi Wei curg repezi ape limpezi ! Băieţi şi fete-n luncă s-au strîns cît vezi!»(*Shi jing*, I, 18).

■ Guo feng, ya şi song

După tradiţie, lucrarea cuprinde trei părţi : *guo feng*, care sînt poezii populare, *ya*, care sînt poezii de curte, şi în sfîrşit *song*, care sînt imnuri religioase ce preamăresc pe primii regi.

Cea mai mare parte dintre poeziile *guo feng* sînt cîntece de dragoste pline de farmec şi de prospeţime : găsim aici exprimate întîlnirile şi despărţirile, împăcările şi supărările. Descrierile asemănătoare, sentimentele convenţionale, simetria şi paralelismul fac ca ele să fie uşor de reţinut.

Cîntecele acestea erau de bună seamă semnificative pentru mentalitatea populaţiilor şi, din acest motiv, regelui i-a trecut prin minte să le colaţioneze pentru a-şi cunoaşte mai bine poporul, dar, cînd au fost copiate, au suferit probabil cîteva schimbări pentru a fi făcute pe înţelesul întregului regat : aceasta este părerea anumitor critici.

Că sînt izbînzi ale unor întreceri poetice organizate cu prilejul sărbătorilor legate de anotimpuri sau rezultatul muncii unor învăţaţi care foloseau temele ţărăneşti cele mai răspîndite, are puţină importanţă. Şi-au păstrat naivitatea şi libertatea poetică în ciuda faptului că, pe ici pe colo, au fost adăugate cîteva glose morale sau politice pentru a le schimba semnificaţia.

Ya sînt poeme de curte. Nararea unor fapte istorice, elogiul adus unor prinţi deosebiţi, sărbătorirea vreunei capitale sau simplul cînt de vînătoare, acestea sînt principalele teme ale textelor. Totuşi, anumiţi miniştri sau oameni bine văzuţi la curte se foloseau de ele pentru ca, sub formă simbolică şi fără să pară că o fac, să-i reproşeze prinţului vreo stîngăcie, să satirizeze moravurile din societate sau să exprime plîngerile poporului.

La ospeţe, mesenii erau aşezaţi după apartenenţa la casele princiare, şi aveau loc întreceri poetice care opuneau o casă alteia. Un grup alegea un poem legat de împrejurări iar celălalt era dator să găsească replică potrivită. Se zice că nu rareori se întîmpla ca aceste întreceri paşnice să se termine cu adevărate încăierări.

Este însă sigur că aceste cîntece au o reală valoare literară : sînt concrete, se întemeiază pe împrejurări demne de crezare şi exprimă sentimente pline de adevăr. Rimele sînt studiate cu precizie, expresiile sînt elaborate, iar stanţele destul de regulate.

Song sînt imnuri religioase. Sînt de bună seamă cele mai vechi texte ale lucrării. Se pare că datează din secolul al X-lea înainte de Hristos. Acest fapt explică forma foarte primitivă, fără rimă, fără strofe, fără nici o podoabă de stil. Aduc doar mărturia unui puternic sentiment religios.

Cele mai multe îi proslăvesc pe primii regi din dinastia Zhou, anumite divinităţi ale naturii sau pur şi simplu pe Dumnezeu : Dumnezeu "este învăluit în întuneric" se spune (*Shi jing*, II, V, 4), ca şi cînd am avea de-a face cu recunoaşterea unui Dumnezeu unic. Erau, se pare, cîntate în timpul jertfelor oferite strămoşilor. Unele sînt de pe vremea principatului lui Lu sau de mai tîrziu.

■ Influenţa

Sprijinul acordat de timpuriu de Kongzi (Confucius) cărţii *Shi jing* a stat fără îndoială la originea succesului ei, iar influenţa pe care a exercitat-o în mediile erudite chineze şti a fost considerabilă. Pentru confucianişti lucrarea aceasta este manualul exprimării corecte şi face parte din canonul Scrierilor confucianiste. A fost pusă pe foc ca atîtea altele de către Qin Shi Huangdi. Un om care nu cunoaşte *Shi jing*, ar fi zis Kongzi, este asemeni celui care, aşezat în faţa unui zid, nu poate vedea departe şi nu poate înainta.

Rugăciune pentru primirea jertfei

« - Aceasta-i jertfa noastră : oi, boi ; să o primească Cerul ! Să luăm drept pildă ritualul Împăratului Wen, şi în toate zilele să fie astfel asigurată liniştea întregii Împărăţii ; marele Împărat Wen a primit jertfa noastră şi a luat din ea. Să ne temem în toată ziua şi în toată noaptea de măreţia Cerului ca să-l păstrăm bunăvoinţa»(*Shi jing*, III, 7).

Yi jing (Yi king)

"Cartea prefacerilor"

Oglindirea universului

Mod de citire a lucrurilor din univers de la infinitul mare pînă la infinitul mic, Yi jing se află la izvorul înţelepciunii chinezeşti

Yi jing este o colecţie de semne a căror cea mai elementară semnificaţie este "da", o linie neîntreruptă : - şi "nu", o linie întreruptă : - -. Din cele mai îndepărtate timpuri, aceste linii simple au dat naştere unor combinaţii mai complexe a căror semnificaţie a fost tainică : s-a mai adăugat o linie, apoi încă una. S-au obţinut astfel opt trigrame diferite, care se consideră că reprezintă toate situaţiile posibile pe pămînt şi în cer.

Mai tîrziu linia neîntreruptă se va numi *yang*, linia întreruptă *yin*, iar trigramele, cel mai ades dublate în hexagrame, arată transformarea necontenită a lui yang în yin şi invers, ca şi amestecul neîncetat al principiului masculin şi al celui feminin în tot ceea ce constituie universul. Numai trigrama formată din trei linii neîntrerupte, imagine a Cerului, şi trigrama formată din trei linii întrerupte, imagine a Pămîntului, nu comportă amestecuri.

Semnele trec de la o formă la alta precum fenomenele pe care le putem observa în univers : după primăvară ☳ urmează vara ☲ după care vine toamna ☱ şi iarna ☷ , şi ciclul reîncepe.

Aceleaşi semne numesc realităţile din acelaşi ordin: ☳ înseamnă totodată primăvara şi dimineaţa şi sînt opuse una alteia, vara iernii, primăvara toamnei. În felul acesta, se stabileşte o grilă de citire a universului.

■ Cartea tradiţională

După tradiţie, născocirea trigramelor este atribuită suveranului mitic Fuxi, "ştiuitor al lucrurilor din Cer ca şi al celor de pe Pămînt", unul din cei trei "Augusti" care au ocîrmuit în epoca de aur a Chinei : asta arată cît sînt de vechi şi vrednice de consideraţie. Acestui împărat legendar îi este atribuită şi o dispunere a celor opt trigrame în formă de rozâ a vînturilor (aranjamentul lui Fuxi), care arată relaţiile, corelaţiile, opoziţiile fenomenelor pe care le reprezintă : un fel de sinteză a universului.

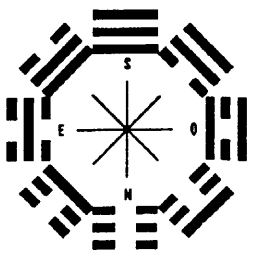

Măreţia cărţii *Yi jing*

«Cartea schimbărilor este mare şi cuprinzătoare. Se vorbeşte cumva despre ce-i departe? Ea nu are mărginire. Se vorbeşte cumva despre ce-i aproape ? Ea este liniştită şi dreaptă. Se vorbeşte cumva despre spaţiul cuprins între cer şi pămînt ? Ea cuprinde toate cîte sînt" (Xi-cen, *Marele comentariu*, cap.VI).

Colecţia de hexagrame pe care o avem astăzi se pare că este opera regelui Wen Wang (prin secolul al - XI-lea înainte de Hristos), întemeietorul dinastiei Zhou. Avem de la el o altă dispunere a celor opt trigrame (aranjamentul lui Wen), o dispunere care nu este opusă celei a lui Fuxi, ci complementară. Dar se pare că Wen a avut ideea regrupării trigramelor două cîte două, formînd astfel şaizeci şi patru de hexagrame : un fel de cuprindere analitică a evenimentelor din univers.

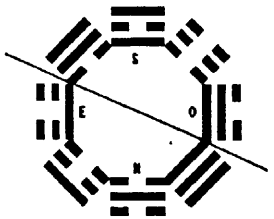

Nucleul cărţii *Yi jing* este constituit din această colecţie de hexagrame : "Tot restul, după cum spunea Marcel Granet, nu este decît comentariu, amplificare, legendă pentru a ajuta la descifrarea lor". (*La Pensée chinoise*, Paris, 1934, reed. 1968). Într-adevăr, fiecare este urmată de un scurt comentariu : se spune că regele Wen le-a scris pe cînd era închis în temniţele tiranului Zhou Sin. Fiul lui Wen, prinţul Zhou, şi-a adăugat propriile comentarii, şi în această formă lucrarea, numită *Prefacerile lui Zhou*, a servit o lungă perioadă de timp drept carte de oracole.

Kongzi (Confucius) a cunoscut-o, a studiat-o cu multă atenţie şi a dat numeroase explicaţii : i se recunoaşte de obicei paternitatea *Comentariului asupra hotărîrilor* care urmează după cele şaizeci şi patru de hexagrame. Dar vitalitatea cărţii *Yi jing* a continuat să se manifeste : discipolii lui Kongzi sînt fără îndoială autorii *Comentariului despre imagini*, apoi alţii ai *Marelui Comentariu* şi în sfîrşit alţii ai *Comentariului despre cuvintele din text*, şi aceasta nu-i decît partea vizibilă a aisbergului ! Ansamblul acestor scrieri formează cele zece părţi sau expuneri şi face de acum înainte parte integrantă din *Yi jing*.

Lucrarea este astfel rodul unei îndelungi maturizări a gîndirii chinezeşti . Toate şcolile filozofice sau religioase de la Kongzi pînă la Laozi (Laotseu) au găsit în cele şaizeci şi patru de hexagrame un cadru pentru învăţătura lor. *Yi jing* este cheia care descuie toate porţile.

■ Un instrument de prezicere

Cartea cuprinde o transcriere a prefacerilor din lume. Dezvăluie toate posibilităţile : cele şaizeci şi patru de hexagrame epuizează gama îmbinărilor care se pot înfăptui. Cu şase linii yin sau yang, ea arată întreaga diversitate : nu sînt două hexagrame la fel ; ea presupune mişcarea : numai o linie trece dintr-o hexagramă în cea care îi seamănă cel mai mult, iar trecerea de la una la cealaltă este conţinută în această asemănare. Căci nu esenţa lucrurilor prezintă interes pentru *Yi jing* - trigramele sau hexagramele nu pot trece dincolo de un simbolism simplu - pentru *Yi jing*

Comunitatea cu oamenii

Despre hexagrama numărul 13 Confucius spune : "Viaţa îl duce pe omul chibzuit pe căi întortocheate şi mereu altele. De multe ori în drum îi stau oprelişti, mai apoi totul devine lesnicios. Ici, un gînd greu de înţelesuri se revarsă slobod în cuvinte. Colo, greaua povară a cunoaşterii trebuie să se zideascâ în tăcere. Şi totuşi, cînd două fiinţe sînt legate în adîncul inimii, sfarmă tăria fierului şi a bronzului" (*Yi jing*, pag.80).

prezintă interes, după cum o arată şi numele, prefacerile, schimbările, transformările, şi aici semnele folosite pot fi revelatoare pentru ceea ce se întîmplă atît în macrocosmos cît şi în microcosmosuri.

De aceea, este ispititor să vrei să descoperi în *Yi jing* germenii a ceea ce va fi viitorul şi explicaţia a ceea ce a fost trecutul. La început, cartea a fost fără îndoială un instrument de prezicere : mînuirea tulpinelor de coada şoricelului te lăsa să alegi pentru citit una sau mai multe hexagrame ca şi linia care, în una sau în alta dintre ele, putea fi schimbată şi putea astfel să treacă din yin în yang sau invers. Mişcarea astfel semnalată dădea loc la o seamă de interpretări.

Armonia universală

« Atîta vreme cît şi omul se asemuieşte cu cerul şi cu pămîntul, nu este nepotrivit lor. Înţelepciunea lui le cuprinde pe toate cîte sînt şi calea lui orînduieşte lumea întreagă. Iată de ce nu cade în greşeală. Fapta lui se vede peste tot, dar nicăieri nu se lasă dus. Bucuria şi-o găseşte în cer şi îşi cunoaşte soarta. Iată de ce este lipsit de griji. Menirea lui îl mulţumeşte iar bunătatea îi este nepreţăcută. Iată de ce poate trăi în iubire » (Xicen, *op.cit.*, cap.III, 3).

■ O carte de înţelepciune

De bună seamă cei din vechime, cei mai înţelepţi, şi-au dat repede seama că în zadar aştepţi de la *Yi jing* o descriere exactă, precisă şi amănunţită a viitorului fiecăruia. Cartea nu dă decît o schemă generală, o vedere de ansamblu : nu arată decît orientările, legile care se impun universului : din sămînţă, poţi deduce soiul de copac care o să crească ; dar nu poţi prezice nici ce fel de rădăcină va avea, nici cît de viguros va fi, nici forma crengilor şi cu atît mai puţin data cînd tăietorul va veni să-l doboare.

Încă din secolul al XI-lea înainte de Hristos, regele Wen şi fiul său, prinţul Zhou, au făcut din cartea de prezicere o carte de înţelepciune. *Yi jing*, cu discernămîntul său fără margini, arată felul în care lucrurile, întîmplările, fiinţele îşi urmează unele altora, se leagă unele de altele, se unesc unele cu altele : de aceea poate călăuzi faptele oamenilor şi poate fi un repertoriu de sfaturi care arată comportarea corectă pentru fiecare caz în parte. În felul acesta omul este asociat la crearea soartei sale.

Laozi (Lao-tseu) a cunoscut lucrarea şi s-a inspirat din ea, iar Kongzi a meditat asupra ei şi a comentat-o îndelung devenind astfel unul din principalii clasici ai confucianismului.

Taiji (tai ki) este noţiunea care susţine întreaga carte : cuvîntul înseamnă "grinda de vîrf", cea care desparte ceea ce este deasupra de ceea ce este dedesubt, ceea ce este la dreapta de ceea ce este la stînga, ceea ce este în lumină de ceea ce este în umbră, de fapt yin şi yang. Grinda de vîrf este o linie, dar, prin simpla ei existenţă, lasă să se vadă dualitatea.

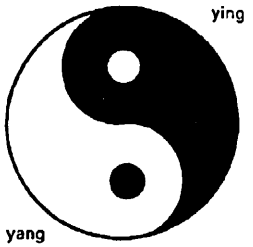

Gîndirea cuprinsă în *Yi jing* este ancorată în trei puncte esenţiale. Primul consideră că există o armonie statornică între cer, pămînt şi om : ceea ce se întîmplă aici jos nu este

Mod de consultare a oracolului

1) Luaţi cincizeci de tulpini de coada şoricelului (sau cincizeci de beţişoare). Puneţi una de o parte pe care nu o veţi mai folosi niciodată.
2) Împărţiţi grămada de tulpini în două părţi aproape egale.
3) Luaţi o tulpină din grămada din dreapta şi puneţi-o între degetul mic şi inelarul mîinii stîngi.
4) Împărţiţi grămada din stînga în grămăjoare de cîte patru tulpini, ultima grămăjoară fiind compusă din 4, din 3, din 2 sau din 1 tulpină.
5) Puneţi restul acesta între inelar şi degetul mijlociu de la mîna stîngă.
6) Faceţi aceeaşi operaţie cu grămada din dreapta şi puneţi acest nou rest între degetul mijlociu şi arătătorul mîinii stîngi.
Suma tulpinilor reţinute este nouă sau cinci.

Aceleaşi operaţiuni sînt făcute încă de două ori cu tulpinile care nu au fost reţinute în situaţiile precedente: rezultatul este opt sau patru.
Se obţine astfel o adunare de trei cifre.
Adunarea 5 + 4 + 4 se traduce printr-o linie pozitivă mobilă.
Adunarea 9 + 8 + 8 se traduce printr-o linie negativă mobilă.
Adunările 9 + 8 + 4,5 + 8 + 8 şi 9 + 4 + 8 se traduc printr-o linie pozitivă în repaus.
Adunările 9 + 4 + 4,5 + 4 + 8 şi 5 + 8 + 4 se traduc printr-o linie neagtivă în repaus.
(Fireşte, aceste cifre pot fi de asemenea obţinute făcînd să se învîrtească trei monede).
Această procedură va trebui îndeplinită de şase ori pentru a obţine cele şase linii ale hexagramei sau ale hexagramelor revelatoare.

decît reflectarea a ceea ce se întîmplă acolo sus, şi este important să te conformezi acestei concordanţe. Al doilea este importanţa dată numerologiei : numerele permit pătrunderea tainelor universului, sînt legi care se impun tuturor lucrurilor, chiar dacă nu ştim prea bine în ce fel să le înţelegem : hexagramele sînt simboluri numerice puse în formule geometrice. "Vechii chinezi evitau să facă o deosebire între aritmetică şi geometrie... Geniul numerelor, geniul figurilor, geniul de a conduce, geniul de a prezice se confundă" (Marcel Granet, *op.cit.*). Al treilea este principiul ordinii, ordine în care, în cer şi pe pămînt, fiecare trebuie să-şi găsească un loc care îi este propriu : femeia nu poate avea autoritatea bărbatului, nici supuşii aceleaşi puteri cu stăpînii ; de unde importanţa riturilor (li), care sînt ordine cosmică transpusă în societatea omenească.

Yi jing este o grilă pentru citirea universului. Metoda ei de analiză şi de aprofundare este îndeajuns de universală pentru ca fiecare grupare de gîndire să o poată folosi. Şcolile chinezeşti găsesc în ea un sprijin pentru învăţăturile lor, oricît de diferite ar fi unele de altele : unele găsesc în ea date obiective, altele reguli morale, toate au făcut din ea un instrument de cugetare.

Numerele

« Sînt cinci numere ale cerului, sînt şi cinci numere ale pămîntului. Dacă le împărţim între cele cinci locuri, fiecare îşi găseşte completarea. Suma numerelor din cer este douăzeci şi cinci. Suma numerelor de pe pămînt este treizeci. Suma totală a numerelor din cer şi de pe pămînt este cincizeci şi cinci. Asta desăvîrşeşte schimbările şi transformările şi îi face pe demoni şi pe zei să se mişte » (Xicen, *op.cit.*, cap.IV, 2).

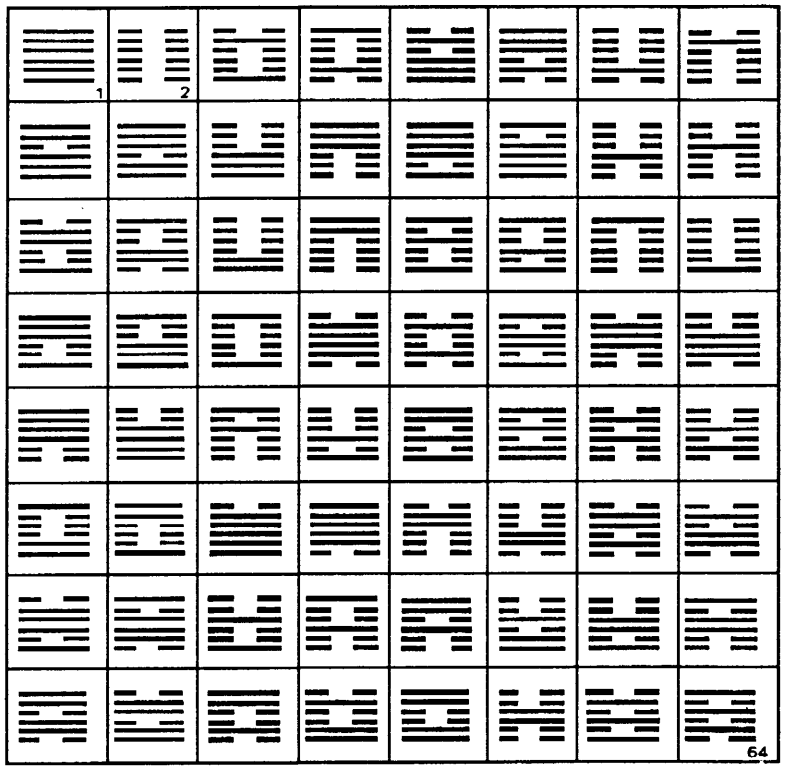

Yi jing se găseşte în întregime în aceste şaizeci şi patru de hexagrame - restul nu este decît comentariu - şi nu există hexagramă care să nu-şi afle loc în *Yi jing*. De asemenea, aceste simboluri grafice reprezintă ceea ce a existat, există şi va exista şi conţin astfel, într-un mod tainic, o ştiinţă exhaustivă şi o putere totală.

■ **Influenţa**

Yi jing a avut un renume care nu s-a dezmînţit niciodată de-a lungul istoriei : a scăpat de la arderea tuturor cărţilor, poruncită de împăratul Qin Shi Huangdi, şi a fost obiectul unei puzderii de studii sub dinastiile Qin (221-226 înainte de Hristos) şi Han (206 înainte de Hristos - 220 după Hristos). Marele filozof Wang Bi (226 - 249) a făcut o triere în această masă de documente şi a descoperit în *Yi jing* mai presus de orice o carte de înţelepciune.

Prima traducere a lucrării într-o limbă europeană datează din 1834 ; este datorată părintelui Regis şi a apărut sub titlul *Antiquissimus Sinarum Liber, Cea Mai Veche Carte a Chinezilor.* Apoi traducerile s-au înmulţit ; menţionăm dintre ele pe cea în limba engleză a lui James Legge, în 1882, şi cea în limba franceză a lui P. - L. - F.Philastre, în 1885-1893. Multe altele au urmat.

CREŞTINISMUL

Născut din iudaism, creştinismul este considerat nu numai continuarea, ci şi înflorirea sa. Acest fapt este de netăgăduit, întrucît s-a rupt cu greu de iudaism şi, o bună bucată de vreme, îndatoririle creştine s-au adăugat îndatoririlor strict iudaice, creştinismul nefiind văzut din afară decît ca o sectă a iudaismului. Faptele Sfîntului Pavel şi ale comunităţilor ieşite din păgînătate au fost hotărîtoare pentru a face deosebirea între cele două religii.

În orice caz "Legea şi Profeţii", a căror origine este pur iudaică, şi-au păstrat înăuntrul noii religii întreaga autoritate, şi nu le-au fost niciodată puse la îndoială inspiraţia divină şi caracterul de cărţi sfinte. Nepotrivirile dintre *Biblia* ebraică şi *Vechiul Testament,* aşa cum îl concepe creştinismul, se explică din punct de vedere istoric prin faptul că dogmele din Scripturile celor două religii nu au fost stabilite decît multă vreme după întemeierea celei de a doua. Astfel, aceasta a inclus în cărţile sale sfinte lucrări pe care prima nu le-a înscris în lista oficială, cum ar fi cele ale lui *Tobie,* ale *Iuditei,* ale *Macabeilor* etc. Dar aceste cărţi rămîn înainte de toate cărţi iudaice, iar noi le-am lăsat în cadrul iudaismului.

Înterpretarea pe care unii o vor da acestei literaturi este poate deosebirea cea mai de seamă. Creştinii nu văd în *Vechiul Testament* decît premisele unei *Bune Vestiri,* adusă de Isus Hristos, nu citesc *Thora* decît prin oglinda Evangheliei şi uneori consideră chiar că există o ruptură importantă între vechea orînduire a mîntuirii şi cea nouă. Pline de semnificaţii sînt expresiile curente din *Vechiul* şi din *Noul Testament,* din *Vechiul Legămînt* şi din *Noul Legămînt.*

De aceea, fără să subestimeze Legea şi Profeţii care păstrează o valoare fundamentală, Biserica a aşezat deasupra *Evangheliile, Faptele Apostolilor, Epistolele* şi *Apocalipsa* Sfîntului Ioan. Aceste cărţi, care citează din belşug din textele vechi, sînt martorii vremurilor de început, stabilesc originalitatea creştinismului şi îi certifică temeiul. Sînt referinţa cea mai înaltă. Au întotdeauna ultimul cuvînt, după Avraam, Moise, Isaia sau oricare alt profet. Sînt Cuvîntul Fiului lui Dumnezeu întrupat, ceea ce nimeni altcineva nu putea pretinde nicicînd şi niciunde. Evanghelia este expresia Revelaţiei.

Noua Biserică

Noul Testament este de altfel foarte bine împărţit, de parcă s-ar vedea aici mîna lui Dumnezeu ; să fi făcut ea oare totul ? Într-adevăr, se deosebesc trei părţi. Prima este constituită din cele patru *Evanghelii* : ele povestesc viaţa lui Isus, învăţătura lui, ispăşirea. Înseamnă întemeierea, nu numai a noii Biserici, ci şi a noii umanităţi. Înseamnă stabilirea în fapte a unei noi relaţii cu Dumnezeu, care trece de la supunere la iubire. Începînd cu Invierea, totul este împlinit, dar nu neapărat totul este înţeles.

Partea a doua se referă la începutul istoriei Bisericii. Ea cuprinde *Faptele apostolilor* şi *Epistolele.* Perioadă de educare, de prefaceri, de încercări, perioadă de maturizare care va dura pînă la sfîrşitul veacurilor, se situează la mijloc, între cele două veniri ale lui Isus Hristos, cea pămîntească şi cea de slavă, deja vestită. Nu are loc nici o răsturnare cosmică în acest timp, nici o schimbare radicală, ci o cunoaştere de răspîndit, o potrivire a oamenilor cu noul gen de relaţie cu Dumnezeu, o actualizare a ispăşirii în timp şi loc. Este vremea propagării credinţei.

În sfîrşit, *Apocalipsa* evocă paruzia. În termeni enigmatici şi misterioşi, cu imagini stranii şi fantastice, printr-o pădure de simboluri mai mult sau mai puţin obscure, sfîntul Ioan ne duce pînă la ultimul act : sfîrşitul veacurilor, catastrofa cosmică, înfrîngerea definitivă a puterilor răului, izbînda lui Dumnezeu - Iubire, învierea corpurilor şi Judecata de apoi. Istoria mîntuirii este de acum încheiată. S-a trecut de la Ierusalimul pămîntesc, de atîtea ori necredincios Dumnezeului său, la Ierusalimul ceresc, veşnic şi preafericit.

Vechiul Testament înfăţişează întreaga istorie a poporului ales de la facere pînă la venirea Mesiei ; *Noul Testament* reprezintă istoria oamenilor de la venirea Mesiei pînă la sfîrşitul lumii. Pentru creştin timpul se împarte în două : înainte şi după Hristos. Ceea ce s-a înfăptuit înainte vesteşte, pregăteşte, prevesteşte ceea ce se va înfăptui după, dar îi este inferior. Ceea ce se va înfăptui după moartea şi învierea lui Hristos, mîntuirea şi ispăşirea oamenilor, răspîndirea credincioşilor în lume şi paruzia este de un alt ordin, absolut şi definitiv.

Astfel, creştinismul este într-un anume fel o religie a Cărţii, după cum recunoaşte islamul. Autorii cărţilor sfinte erau inspiraţi, adică au fost, în mîinile Sfîntului Duh, instrumente inteligente şi libere, pentru a traduce un cuvînt al lui Dumnezeu care s-a făcut auzit în decursul unei istorii îndelungate. Pentru acest motiv, Biblia joacă, în tradiţia Bisericii, un rol ordonator.

Evanghelia cea după Matei

Evanghelia palestiniană

Rolul lui Hristos şi al Bisericii

Istoria lui Isus este povestită ca o bună vestire menită să stîrnească şi să hrănească Credinţa

Prima Evanghelie este în mod obişnuit atribuită Sfîntului Matei, încasatorul de impozite, chemat de Isus să fie apostol. S-ar putea să fi fost la originea unuia dintre izvoarele acestei Evanghelii sau poate este autorul unei prime versiuni în arameană. Se pare că nu el este compilatorul versiunii greceşti, singura care a ajuns pînă la noi.

Oricum ar fi, autorul (sau autorii) citează din belşug Scripturile evreilor, foloseşte, fără să le explice, expresii tipic palestiniene şi cunoaşte perfect datinile locului. *Evanghelia cea după Matei* se adresează palestinienilor. Obiectivul ei este să arate că Isus Hristos se înscrie în lunga istorie a mîntuirii şi că el este Mesia făgăduit de Profeţi.

■ Cine este Isus ?

Voinţa de a dovedi că Isus este Mesia apare încă de la primele rînduri : genealogia aminteşte pe scurt întreaga istorie a mîntuirii începînd cu Avraam. Urmează întîmplările neobişnuite care marchează venirea pe lume a copilului. Zămislirea în stare de virginitate de către Maria, închinarea Magilor şi fuga în Egipt pentru a se feri de răzbunarea regelui Irod. Sfînta familie se stabileşte atunci la Nazaret şi, zice Sfîntul Matei, Isus va fi numit Nazarineanul.

Isus duce, aşadar, o viaţă asemănătoare cu a celorlalţi oameni, pînă în momentul în care vine la apa Iordanului spre a fi botezat de către Ioan. Atunci se înfăptuieşte una dintre primele epifanii trinitare : Cerurile se deschid, Duhul Domnului se pogoară ca un porumbel, iar glasul Tatălui vesteşte : "Acesta este fiul meu cel iubit, întru care bine am voit". Isus este înscăunat drept Mesia.

Din acest moment Evanghelia va preciza cine este Isus. Este fiul Domnului, după cum am văzut, dar este şi om cu toate neajunsurile care decurg de aici. Satana nu se înşală cînd îl ispiteşte şi încearcă să-l facă să cadă în păcat. Trei ispitiri la rînd : primele două îl silesc pe Isus să-l ispitească pe Dumnezeu, mai întîi să-i facă rost de pîine după post, apoi să-l scape de la cădere ; a treia nu este nici mai mult nici mai puţin decît o invitaţie la idolatrie. Isus răspunde fără să cadă în greşeală, citînd Legea lui Moise.

■ Predica de pe munte

Întărit prin autoritatea astfel dobîndită, Isus îşi poate chema ucenicii şi începe învăţătura. Aceasta este Predica de pe munte, în care prima Evanghelie adună ce este esenţial în doctrină. Le vorbeşte mai întîi ucenicilor, sarea pămîntului şi lumina

Chemarea ucenicilor

« Pe cînd umbla pe lîngă marea Galileii, a văzut doi fraţi, pe Simon ce se numeşte Petru şi pe Andrei, fratele lui, care aruncau mreaja în mare, căci erau pescari. Şi le-a zis : Veniţi după mine şi vă voi face pescari de oameni. Iar ei, îndată lăsînd mrejele, au mers după el. De acolo, mergînd mai departe, a văzut alţi doi fraţi, pe Iacov al lui Zevedeu şi pe Ioan, fratele lui, în corabie cu Zevedeu, tatăl lor, dregîndu-şi mrejele, şi i-a chemat. Iar ei îndată lăsînd corabia şi pe tatăl lor, au mers după El» (*Matei*, 4, 18-22).

lumii, apoi mulțimilor care vin la el. Isus apare atotputernic în cuvinte.

Uimește, da, prin extremismul său. Într-o țară care a luptat veacuri de-a rîndul pentru teritoriul ei, pentru a fi independentă, pentru a-și clădi un regat, în fața unui popor care-și glorifică eroii, Isus afirmă cu hotărîre : fericiți cei săraci, fericiți cei blînzi, fericiți cei ce plîng, fericiți cei ce flămînzesc. Este potrivnic a tot ceea ce înseamnă putere omenească. Desigur, fusese mai înainte Isaia și sluga bolnavă, fuseseră Ieremia și Iezechiel. Dar niciodată nu se spusese cu atîta tărie și convingere că mîntuirea stă în slăbiciune.

Împărăția Cerurilor vestită este fără doar și poate altceva decît ceea ce aveau în minte mulți dintre cei care-l ascultau. Și totuși Isus nu a venit "să strice Legea, ci să o împlinească" și, pentru a o împlini, o adîncește și scoate din ea măduva cea plină de substanță. Și s-a zis celor de demult : să nu ucizi ; eu vă zic; oricine se mînie pe fratele său vrednic va fi de judecată. S-a spus : să nu preacurvești; eu însă vă spun : Oricine se uită la o femeie, poftind-o, a și preacurvit cu ea în inima lui.

■ Minunile

"Mulțimile stăteau uimite de învățătura lui". Într-adevăr, vorbea cu atîta știință încît simțeau că e un profet neobișnuit. Celui care propovăduiește cu atîta încredințare ca izvorînd din el, chestiuni atît de esențiale, îi poți cere orice, chiar minuni, care n-au întîrziat să se arate: vin una după alta cea a leprosului, a slugii sutașului paralizat, a celor doi orbi, a demonizaților, a furtunii potolite etc. Isus se arată atotputernic în faptă.

Dăr arată milă față de mulțimi "care sînt ca niște oi fără păstor". De aceea, după ce i-a chemat pe cei doisprezece ucenici "le-a dat putere asupra duhurilor celor necurate ca să le scoată afară și să tămăduiască orice boală și orice slăbiciune" și i-a trimis să predice că împărăția Cerurilor s-a apropiat. Este pentru Isus prilej să îndemne : vorbiți nestingheriți și fără frică, oricine va mărturisi pentru mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi și eu pentru el înaintea Tatălui meu celui din Ceruri. Dar însărcinarea este grea : cel ce iubește pe tată ori pe mamă mai mult decît pe mine nu este vrednic de mine; feriți-vă de oameni, veți fi prigoniți.

■ Pildele

Are de pe acum potrivnici : fariseii, invidioși pe autoritatea căpătată, îi întind capcane, îl ponegresc, caută să-l piardă. Atunci Isus devine necruțător : "Nu socotiți că am venit să aduc pace pe pămînt ; n-am venit să aduc pace, ci sabie". Ocărăște orașele care i-au văzut minunile și n-au crezut. Apoi afirmă că Împărăția este vestită celor simpli, săracilor, celor neînsemnați, care nu au parte în lume, iar nu celor puternici care o împart, și îi mulțumește pentru asta Tatălui.

Atunci, începe să vorbească în pilde : cei care au urechi de auzit să audă. Neîndoios, trebuie să ai o anumită deschidere, o disponibilitate pentru a pricepe tainele Împărăției. Căci sînt taine : nu este vorba de realitățile acestei lumi la îndemîna oricui, ci de cele ale unei alte lumi, o lume spirituală, iar pilda îngăduie să o compari pe una cu cealaltă.

Pildele semănătorului, a neghinei, a grăuntelui de muștar, a aluatului, a comorii, dezvăluie fiecare un aspect al Împărăției Cerurilor : cuvîntul semănat prinde sau nu prinde rădăcină ; grăuntele cel bun - adică supușii Împărăției - amestecat cu neghina - adică supușii celui Rău - grăuntele de muștar, sămînța cea mai mică, se face pom, imagine a întinderii viitoare a Împărăției. Tot așa cu aluatul, cu comoara etc.

Dar legăturile lui Isus cu cei puternici se înveninează. Irod se mînie și pune să fie executat Ioan Botezătorul. Între timp mulțimile se strîng întruna în jurul lui Isus. El înmulțește pîinile ca să le hrănească, merge pe ape pentru a întări credința ucenicilor, se arată în slavă la trei dintre ei și îl lasă pe Petru conducător al Bisericii sale : "Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica mea".

■ Patimile și învierea

Isus dăduse de veste, în trei rînduri, că urma să pătimească și să moară. Totuși, se duce pînă la Ierusalim, în care intră cu mare alai, golește Templul de negustorii care făcuseră din el o peșteră de tîlhari și se împotrivește iarăși preoților și bătrînilor care-i contestă autoritatea. În ce-i privește este sincer și direct : "Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici..." Dacă mulțimea este de partea lui, în schimb "mai marii preoților", fariseii și mai marii țării îi poartă pică. Încetul cu încetul, împotriva lui se urzește un complot.

De data aceasta, evenimentele se precipită. Iuda făgăduiește preoților să-l dea pe Isus în mîinile lor. Acesta își adună ucenicii pentru masa de rămas-bun și instituie Euharistia zicînd, cu pîinea în mînă : "Luați, mîncați, acesta este trupul Meu". Apoi petrece o noapte de suferință în Ghetsemani. După care este dat preoților, ascultat de sinedriu, judecat de Pilat în vreme ce Petru se leapădă de el ; este batjocorit, bătut și în cele din urmă răstignit pe dealul Golgotei : era într-o vineri.

Înfășurat în aceeași seară în giulgiu de către Iosif din Arimateea, pus în mormîntul acestuia și păzit de militari înarmați pentru a se evita orice înșelătorie, a dispărut duminică ; mormîntul era gol, el înviase. Se arată după aceea, în Galileea, celor unsprezece ucenici (Iuda s-a sinucis) și le spune : "Mergeți de învățați toate neamurile, botezați-le în numele Tatălui și Fiului și al Sfîntului Duh".

Aici se încheie Buna-Vestire, aici începe istoria Bisericii. *Evanghelia cea după Matei* face trecerea, trecerea de la Mesia anunțat de către profeți la Isus, de la Vechiul Legămînt pecetluit de Moise la Noul Legămînt pecetluit în Hristos, de la mîntuirea hărăzită poporului ales la lărgirea ei la întregul univers (încasatorul de impozite, femeia desfrînată, sutașul). Ea face cunoscut rolul lui Hristos și cel al Bisericii.

Hristosul Sfîntului Matei este grav, demn, hieratic. El este întemeietorul. Prima Evanghelie este singura care vorbește despre puterea dată lui Petru asupra Bisericii viitoare.

Fericirile

«Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor. Fericiți cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia. Fericiți cei blînzi, că aceia vor moșteni pămîntul. Fericiți cei ce flămînzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura. Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui. Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu. Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema. Fericiți cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor. Fericiți veți fi voi cînd vă vor ocărî și vă vor prigoni și vor zice tot cuvîntul rău împotriva voastră, mințind din pricina Mea. Bucurați-vă și veseliți, că plata voastră multă este în ceruri" (*Matei*, 5, 3-12).

Blestem fariseilor

«Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici ! Că închideți împărăția cerurilor înaintea oamenilor ; că voi nu intrați, și nici pe cei ce vor să intre nu-i lăsați. Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici ! Că mîncați casele văduvelor și cu fățărnicie vă rugați îndelung ; pentru aceasta mai multă osîndă veți lua. Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici ! Că înconjurați marea și uscatul ca să faceți un ucenic și dacă l-ați făcut, îl faceți fiul Gheenei și îndoit decît voi. Vai vouă, călăuze oarbe, care ziceți: cei ce se va jura pe templu, nu este cu nimic legat, dar cel ce se va jura pe aurul templului este legat. Nebuni și orbi! Ce este mai mare aurul sau templul care sfințește aurul ?..." (*Matei*, 23, 13-17).

Evanghelia cea după Marcu

Mărturia lui Petru

Buna-Vestire

Isus se arată a fi Mesia, dar cere păstrarea tainei pînă la Înviere

Evanghelia cea după Marcu este Evanghelia cea mai veche. Se pare că a fost scrisă între anii 63-70. Autorul este probabil un ucenic al sfîntului Petru, care nu a văzut întîmplările pe care le relatează, dar a transcris, oarecum în neorînduială, vorbele învăţătorului său în timp ce predica. Examinarea textului pare să arate că se adresează unui public neevreu, întrucît se găsesc aici foarte puţine citate din Lege şi din Profeţi.

■ Nazarineanul

Textul constă din amintiri ale unor predici, iar ceea ce îl interesează pe autor este în primul rînd viaţa publică a Domnului. Marcu începe cu predica lui Ioan Botezătorul. El nu ştie ce s-a întîmplat mai înainte. Nici un cuvînt despre naştere, nici despre Bethleem, nici despre copilăria lui Isus la Nazaret. Nici un cuvînt despre părinţi. Dă impresia că primeşte dintr-o dată, în momentul botezului lui Ioan, plenitudinea miruirii divine.

Sfîntul Marcu îl numeşte pe Isus Nazarineanul, Domnul sau Fiul Omului ; el nu spune niciodată Mîntuitorul. Isus predică mai întîi mulţimilor din Galileea, vestind că s-a împlinit timpul, vindecă mulţi oameni, stă în tovărăşia păcătoşilor şi a încasatorilor de impozite. Atît de mulţi sînt cei care vor să-l urmeze, încît este silit să stea deoparte, în locuri pustii : "şi veneau la el din toate părţile".

Învăţătura lui este potrivnică părerilor cărturarilor şi fariseilor, care se obişnuiseră să reducă legile şi datinile la practici minuţioase şi lipsite de suflet. Isus aminteşte spiritul care se ascunde sub litera legii : sabatul este făcut pentru om şi nu omul pentru sabat. O noutate fără îndoială, profetism desigur, iar mulţimea, care nu se înşeală, este cîştigată de o asemenea ştiinţă.

Unii îl iau drept demon, alţii drept fiul Domnului. Chiar familia sa (mama, fraţii şi surorile) vor să-l oprească, dar el afirmă că familia sa sînt cei care îl ascultă şi îi vin în întîmpinare. Vorbeşte în pilde pentru a nu fi înţeles decît de cei "cărora le e dat să ştie tainele împărăţiei lui Dumnezeu". Atunci unii încep să-şi pună întrebări şi să stea la îndoială : "Cine este oare acesta de vorbeşte astfel ? Nu este cumva fiul dulgherului, fratele lui Iacob, al lui Iosi, al lui Iuda şi al lui Simion ?".

Îndoielile sporesc cu atît mai mult cu cît cere păstrarea tăcerii, a tainei : le spune demonilor să tacă atunci cînd zic că este fiul Domnului, celor salvaţi prin minuni după vindecare le spune să tacă, îi spune să tacă şefului sinagogii pe a cărui fată o înviase. Impune tăcere chiar ucenicilor. Şi asta pentru ca nici un cuvînt să nu dezvăluie adevărata lui identitate. Taina persoanei lui Isus este mare, ea nu va fi revelată decît de Patimile şi de Invierea lui.

Pricina pildelor

"Iar cînd a fost singur, cei ce erau pe lîngă El, împreună cu cei douăsprezece, L-au întrebat despre pildă. Şi Le-a răspuns : Vouă vă e dat să cunoaşteţi tainele împărăţiei lui Dumnezeu, dar pentru cei de afară totul se face în pilde, ca uitîndu-se cu ochii, să nu vadă şi, auzind cu urechile, să nu înţeleagă, ca nu cumva să se întoarcă şi să li se ierte păcatele" (*Marcu*, 4, 10-12).

■ Formarea ucenicilor

Cei douăsprezece ucenici, aleşi pentru împlinirea misiunii, nu înţeleg nici ei prea bine: întreabă despre înţelesul pildelor, sînt cuprinşi de teamă văzînd furtuna potolită şi se miră cînd îl văd mergînd pe ape. Şi totuşi ei l-au urmat de la prima chemare, îl caută de cum se îndepărtează, au în el destulă încredere ca să meargă să propovăduiască în numele lui. Îl ascultă, îl întreabă, îl admiră.

Încetul cu încetul ataşamentul lor sporeşte, iar credinţa devine mai puternică. Se simt legaţi de el, legaţi de solia lui, cuprinşi în taina lui. Fără doar şi poate nu toate tainele sînt dezvăluite, dar măreţia Fiului Omului şi încrederea pe care i-o datorează au devenit certitudini. De aceea, cînd Isus îl întreabă : "Cine sînt eu?", sfîntul Petru, vorbind în numele tuturor, răspunde fără să şovăie : "Tu eşti Hristosul".

■ Drama Patimilor

Isus merge către Ierusalim. Izbînda lui este de netăgăduit : călare pe o măgăriţă înaintează în timp ce mulţime de oameni îşi întind hainele în calea lui iar alţii îi aştern în faţă iarba cîmpurilor. Toată lumea strigă : "Osana ! Bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului ! Binecuvîntată este viitoarea împărăţie !"

Mai-marii preoţilor şi fariseii se îngrijorează. În fiecare zi vin să-l vadă şi caută să-l pună în încurcătură. Îi pun întrebări despre autoritatea lui, despre impozitul datorat lui Cezar, despre învierea morţilor, despre legea lui Dumnezeu. Isus le zădărniceşte toate vicleşugurile şi reaminteşte cea mai importantă poruncă : să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău şi din tot cugetul tău şi din toată puterea ta ; şi pe a doua care este asemănătoare : să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi.

Dar tonul se ridică : Isus înfierează onorurile căutate de cărturari şi laudă obolul văduvei sărace. Vesteşte prăbuşirea Templului şi venirea Fiului Omului. Atunci, preoţii cei mari şi cărturarii caută să-l dea morţii, iar Iuda, unul din cei douăsprezece Apostoli, se arată gata să-l dea în mîinile lor la momentul potrivit.

Dar Isus ştie tot ce se va întîmpla. La masa de Paşte el face cunoscută trădarea lui Iuda : "Bine era de omul acela dacă nu s-ar fi născut". Apoi întemeiază Euharistia pentru a fi oficiată după el de către ucenici. După aceea, mergînd spre grădina Ghetsemani vesteşte lepădarea lui Petru în ciuda tăgăduirilor acestuia.

Apoi începe agonia. Isus se roagă : "Toate sînt ţie cu putinţă ; depărtează paharul acesta de la mine. Însă nu ce voiesc eu, dar ceea ce voieşti tu". În acest timp, Apostolii dorm mai la o parte. De trei ori îi trezeşte şi le spune : "Fiţi treji şi vă rugaţi". Dar ei nu fac nimic şi în curînd trădătorul soseşte şi îi dă sărutarea lui Iuda. Soldaţii pun mîna pe el şi îl duc.

În faţa Sinedriului afirmă că

Ucenicii

"Şi chemînd la Sine mulţimea, împreună cu ucenicii Săi, le-a zis: Oricine voieşte să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea şi să-Mi urmeze Mie. Căci cine va voi să-şi scape viaţa o va pierde ; iar cine va pierde viaţa sa, pentru Mine şi pentru Evanghelie, acela o va scăpa. Căci ce-i foloseşte omului să cîştige lumea întreagă, dacă-şi pierde sufletul ? Sau ce ar putea să dea omul, în schimb, pentru sufletul lui ? Căci de cel ce se va ruşina de Mine şi de cuvintele Mele, în neamul acesta desfrînat şi păcătos, şi Fiul Omului se va ruşina de el, cînd va veni întru slava Tatălui Său cu sfinţii îngeri" (*Marcu*, 8, 34-38).

este fiul lui Dumnezeu, fapt ce stîrneşte mînia marelui preot, care consideră afirmaţia aceasta o blasfemie. Apoi este dus la Pilat, procuratorul roman, şi este condamnat la răstignire. Sacrificat pe Golgota, pus în giulgiu în mormîntul lui Iosif din Arimateea, învie a treia zi şi se arată mai întîi femeilor sfinte, pe urmă celor Unsprezece cărora le spune : "Mergeţi în toată lumea şi propovăduiţi Evanghelia la toată făptura". În sfîrşit, se ridică la Ceruri pentru a se alătura tatălui său.

■ Stilul lui Marcu

Sînt puţine deosebiri între istorisirile cu privire la Patimi şi Înviere făcute de către *Sfîntul Matei şi cele ale Sfîntului* Marcu. Dar fiecare le povesteşte în felul său. Pe toată întinderea Evangheliei sale Marcu evită să lungească cuvîntările, scurtează expunerile şi relatează acţiuni, fapte, spusele Domnului. Nu se teme să repete de mai multe ori aceleaşi formule ca *pentru a le face mai bine* înţelese. Pare că zugrăveşte caracteristicile de bază ale comunităţii din jurul lui Petru.

Evangheliile sinoptice

Cele trei *Evanghelii* a Sfîntului Matei, a Sfîntului Marcu şi a Sfîntului Luca, relatează aceleaşi fapte, aceleaşi cuvîntări, aceleaşi pilde, aceleaşi minuni, aceleaşi întîmplări, asemănările sînt atît de mari încît au fost numite Evangheliile sinoptice pentru a arăta că trebuie considerate împreună.

Şi totuşi există între ele deosebiri: ordinea întîmplărilor nu este aceeaşi ; unele povestiri se găsesc într-o versiune fără să fie şi în cealaltă sau în celelalte două. Unele cuvîntări sînt mai mult sau mai puţin prescurtate sau lungite, fără a mai socoti deosebirile de interpretare, de vocabular, de stil şi de mediu. Avem aşadar de-a face cu trei texte deosebite. Fiind vorba de texte sfinte, ne-am putea întreba care dintre ele spune adevărul.

Vreme îndelungată, Biserica a căutat să atenueze deosebirile străduindu-se să pună de acord datele cu preţul unor schimbări sau alegorii cam grosolane. Apoi s-a încercat explicarea acestui fenomen în multe feluri : un izvor comun, o protoevanghelie iniţială care s-ar fi pierdut, tradiţii orale, care s-ar fi diversificat după comunităţi, sau s-a presupus că *Evanghelia cea după Marcu* cea mai scurtă, ar fi fost prima şi că celelalte s-ar fi inspirat din ea completînd-o, corectînd-o sau dîndu-i o formă nouă, mai potrivită cu publicul căruia i se adresa.

Oricare ar fi explicaţia reţinută, pare limpede că fiecare Evanghelie urmăreşte o ţintă teologică: Sfîntul Matei are de gînd să arate că Iisus este Mesia vestit de Scripturi ; aşa se explică numeroasele citate pe care le presară în text. Sfîntul Marcu îşi întemeiază *întreaga istorisire* pe Buna-Vestire, dezvăluirea a ceea ce era ascuns ; de unde chemările lui stăruitoare la taina mesianică. În sfîrşit, Sfîntul Luca subliniază universalismul mesajului evanghelic ; din acest motiv omite să vorbească despre opoziţia dintre Legea veche şi Legea nouă, dintre justiţia farisaică şi justiţia creştină etc.

Astfel, diferitele interpretări ale pildei luminii pe care nu trebuie să o pui sub obroc sînt simptomatice: Sfîntul Matei va stărui că ucenicii, lumina lumii, să proclame Buna-Vestire spre a fi auziţi de toată lumea ; Sfîntul Marcu va nota că nimic din ce-a ascuns nu trebuie lăsat nedezvăluit ; iar Sfîntul Luca va zice că lumina trebuie pusă într-un felinar pentru ca toţi cei care vin (pagini) să vadă lumina.

Obolul văduvei

« Şi şezînd în preajma cutiei darurilor, Iisus privea cum mulţimea aruncă bani în cutie. Şi mulţi bogaţi aruncau mult. Şi venind, o văduvă săracă, a aruncat doi bani, adică un codrant. Şi chemînd la Sine pe ucenicii Săi, le-a zis: Adevăr grăiesc vouă că această văduvă săracă a aruncat în cutia darurilor mai mult decît toţi cellalţi. Pentru că toţi au aruncat din prisosul lor, pe cînd ea, din sărăcia ei, a aruncat tot ce avea, toată avuţia sa» (*Marcu*, 12, 41-44).

Evanghelia cea după Luca

Influenţa lui Pavel

Evanghelia universală

Grija de a fi întocmai cu istoria şi tovărăşia lui Pavel stau la originea celei de a treia Evanghelii

Sfîntul Luca scrie ca un istoric: a stat de vorbă cu martorii oculari ai întîmplărilor, a examinat scrierile de mai înainte şi a făcut o cercetare amănunţită. Vrea să ofere cititorilor săi o bază temeinică pentru doctrina proclamată în Biserică. De altfel, cronica sa nu se va opri la Învierea lui Isus, cum fac celelalte Evanghelii, ci va continua într-un fel de al doilea volum, *Faptele Apostolilor*, şi va istorisi expansiunea creştinismului în lumea cunoscută în acea epocă. Expunerea sa are drept obiectiv să arate universalismul doctrinei.

Întîiul istoric al Bisericii, Sfîntul Luca scrie în felul epocii, şi anume fără să indice izvoarele, fără să aducă dovezi de netăgăduit sau fără să dea vreo atenţie cronologiei ştiinţifice. El se află sub influenţa Sfîntului Pavel, Apostolul păgînilor, al cărui apostolat este întemeiat pe mărturia şi convingerea că solia lui Hristos se adresează tuturor oamenilor, tuturor ţărilor şi tuturor vremurilor.

■ Evanghelia copilăriei

Importanţa pe care Sfîntul Luca o dă copilăriei lui Isus este mai mare decît în oricare altă parte. El se adresa unui mediu elenistic, străin de Scripturile evreieşti ; de aceea simţea nevoia să intre în amănuntul întîmplărilor neobişnuite care înconjuraseră pregătirea misiunii publice a lui Mesia. Femeile, cu o prezenţă sporită în această a treia Evanghelie, au fost şi ele, fără îndoială, *martori privilegiaţi ai acestor* întîmplări. În orice caz, se opreşte îndelung asupra acestei perioade.

Ioan Botezătorul este primul personaj important al celei de a treia Evanghelii. Sfîntul Luca povesteşte vestirea venirii sale de către Gavril, infirmitatea lui Zaharia, tatăl său, întrucît nu crezuse în vorbele îngerului, aducerea lui pe lume de către o femeie bătrînă, Elisabeta, stearpă pînă atunci, şi vizita vecinilor, tăierea împrejur şi cîntarea lui Zaharia. În paralel, povesteşte Buna-Vestire, vestea venirii lui Isus adusă mamei lui de către acelaşi Gavril, şi cuvintele de încuviinţare ale Mariei, naşterea lui Mesia şi venirea ciobanilor, tăierea împrejur, cîntarea lui Simion şi profeţia Anei. Cele două povestiri se întîlnesc în mijlocul pasajului Vizitării, sau al vizitei Mariei la verişoara sa Elisabeta însărcinată, care dă totodată prilejul unei admirabile urări către maica Domnului şi Magnificatului, cîntare de mulţumire a acesteia din urmă. În sfîrşit, înzestrarea eminentă a lui Isus este iarăşi semnalată în episodul prezenţei sale în mijlocul învăţaţilor cînd, în vîrstă de numai doisprezece ani, îşi uimeşte auditoriul prin inteligenţă şi pertinenţa răspunsurilor.

Magnificat

« Măreşte sufletul meu pe Domnul, şi s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mîntuitorul meu, că a căutat spre smerenia roabei Sale. Că, iată, de acum mă vor ferici toate neamurile. Că mi-a făcut mie mărire Cel Puternic şi sfînt este numele Lui. Şi mila Lui în neam şi în neam, spre cei ce se tem de El. Făcut-a tărie cu braţul Său, risipit-a pe cei mîndri în cugetul inimii lor. Coborît-a pe cei puternici de pe tronuri şi a înălţat pe cei smeriţi. Pe cei smeriţi i-a umplut de bunătăţi şi pe cei bogaţi i-a scos afară, deşerţi»(*Luca*, 1, 46-53).

Cu neputinţă să te îndoieşti că această paralelă nu a fost voită. Fiecărei întîmplări din viaţa lui Ioan Botezătorul îi corespunde o întîmplare din viaţa lui Isus, dar în timp ce întîiul este cu totul îndreptat către cel de al doilea - el trebuie "să pregătească Domnului un popor gata învăţat" - Isus este, încă de la Buna-Vestire, declarat fiul celui Prea Înalt şi, în timpul Tăierii împrejur, recunoscut drept "lumină spre luminarea neamurilor".

Se găsesc în aceste cîteva pagini cîntări şi rugăciuni care, şi astăzi, sînt în mod obişnuit folosite în Biserică : *Binecuvîntată eşti Marie, Magnificatul* sau Cîntarea Fecioarei, *Benedictus* sau Cîntarea lui Zaharia, *Nunc Dimittis* sau Cîntarea lui Simion. Să facă ele oare parte din izvoarele pe care le-ar fi consultat Sfîntul Luca sau textul celei de a treia Evanghelii este la originea acestor rugăciuni ? De fapt are puţină importanţă. Faptul acesta arată corelaţia dintre cea de a treia Evanghelie şi textele folosite la liturghie.

Povestirea continuă cu predica Botezătorului şi închiderea lui în temniţă. După care Sfîntul Luca trece la istoria lui Isus : botezul, ispitirea din pustie şi, îndeosebi, proclamarea misiunii sale în sinagoga din Nazaret, oraşul unde a petrecut o copilărie retrasă.

Sprijinindu-se pe textul lui Isaia pe care este însărcinat să-l citească în faţa adunării : "Duhul Domnului este asupra mea, pentru care m-a uns...", afirmă că această profeţie se împlineşte astăzi în acest loc şi în persoana sa. Dar auditoriul nu vede lucrurile aşa, îl alungă şi vrea să-l dea morţii. "Nici un profet nu este bine primit în ţara sa". Isus trece prin mijlocul lor fără să se întîmple nimic.

■ Predica

Isus îşi începe misiunea cu numeroase minuni. Trei dintre ele sînt povestite : îl alungă pe diavol din demonizatul de la Capernaum, o vindecă pe soacra lui Simon şi face ca un pescuit să fie din cale afară de bogat. Atunci, Simon se aruncă la picioarele lui, uimit de întîmplare, iar Mesia îi zice: "Nu-ţi fie frică, de acum înainte vei fi pescar de oameni". Şi, lăsînd totul, au mers după el.

Mai departe sfîntul Luca reia aceleaşi episoade ca şi ceilalţi evanghelişti : predici, pilde şi minuni. Poate că insistă mai mult decît ceilalţi cînd vorbeşte de bunătatea lui Dumnezeu faţă de păcătoşi : îi face plăcere să povestească scene de iertare şi să-l arate pe Domnul luînd masa cu păcătoşii ; despre iubirea lui faţă de cei umili şi sărmani şi, în paralel, despre asprimea lui faţă de cei bogaţi şi de cei puternici : este singurul care relatează pilda bogatului nemilostiv şi a sărmanului Lazăr, a fariseului şi a încasatorului de impozite ; despre grija sa faţă de femei şi de străini, atît de dispreţuiţi în iudaism : doar el se arată înconjurat de femei, spune pilda bunului samaritean şi este primit de Marta şi Maria.

Sfîntul Luca nu se arată mai puţin strict cînd este vorba de condiţiile impuse ucenicilor lui Hristos : dacă vine careva la mine fără să-şi urască tatăl, mama, copiii, fraţii, surorile, şi - adaugă sfîntul Luca - femeia lui şi propria viaţă, nu poate fi ucenicul meu. Faţă de bani sila lui este nemărginită : săracii sînt fericiţi, lor le este hărăzită Buna-Vestire. Ei intră de-a dreptul în împărăţia lui Dumnezeu ; dimpotrivă, cei bogaţi sînt nefericiţi, ei strîng comori pentru ei înşişi, iar nu pentru Dumnezeu, sînt înstrăinaţi de cei săraci şi, prin aceasta, de împărăţia lui Dumnezeu.

■ Urcuşul spre Ierusalim

În povestirea sa Sfîntul Luca stăruie asupra urcuşului la Ierusalim. În mai multe rînduri, el insistă asupra scopului călătoriei : "Urcăm la Ierusalim", şi mulţimile îl întovărăşesc pe drum. Acolo se va împlini tot ce a fost scris de către Profeţi privitor la Fiul Omului, căci "nu este cu putinţă să piară prooroc afară din Ierusalim" (*Luca*, 13, 33). Iar Isus îşi vesteşte de trei ori Patimile, moartea şi învierea.

Călătoria este marcată de creşterea intensităţii dramatice. Potrivnicii devin tot mai necruţători : samaritenii refuză să-l primească, fariseii îşi înmulţesc polemicile, iar Irod vrea să-l omoare. Între timp, Isus devine mai aspru şi mai pretenţios : îi mustră pe evreii necredincioşi, pe cei din Ierusalim, pe fariseii lacomi de bani ; vorbeşte despre condiţiile impuse Apostolilor, despre trimiterea celor şaptezeci şi doi de ucenici, îndeamnă la căinţă.

Conflictul ajunge la paroxism, lucru ce se făcea simţit încă de la primele pagini ; mîntuirea celor săraci şi a celor umili şi îndepărtarea celor bogaţi şi a celor cu vază îşi găsesc o admirabilă ilustrare în cele trei pilde de îndurare : a oii pierdute pe care ciobanul o caută pînă o găseşte, a drahmei pierdute pe care femeia se bucură să o recapete şi a fiului risipitor care este sărbătorit la întoarcerea în casa părintească. Împărăţia lui Dumnezeu nu urmează legile obişnuite ale lumii.

■ Taina Paştilor

Adevărat este că, după obiceiurile vremii, un erou nu iese biruitor prin moarte. Dar Isus nu este deloc un erou asemeni celorlalţi. Victimă nevinovată, păşeşte spre cazne. Neclintit, vede cum toate se prăbuşesc în juru-i : după izbînda din Duminica Floriilor, mulţimea îi cere moartea ; însuşi Petru se leapădă de el. Dar el nu-şi pierde cumpătul, le spune judecătorilor că este fiul lui Dumnezeu şi nu ştie folosi decît armele blîndeţii, ale blîndeţii care face ca în faţa ei Pilat şi Irod să se împace, iar tîlharul cel bun să primească pe cruce iertarea păcatelor.

Adevărata izbîndă vine după aceea, Sfîntul Luca este evanghelistul care zăboveşte cel mai mult asupra învierii : doi îngeri o vestesc femeilor sfinte, dar Apostolii tot mai sînt neîncrezători. Isus se arată ucenicilor din Emaus care se întorceau acasă, copleşiţi de nereuşita profetului. Dar aceştia nu-l recunosc decît cînd frînge pîinea, cînd împart aceeaşi masă. El se face îndată nevăzut, iar ucenicii se grăbesc să aducă Vestea cea Bună Apostolilor. Aceştia ştiu, l-au văzut, iau masa cu el şi primesc de la el ultimele sfaturi înainte să se urce la cer.

Marta şi Maria

«Şi pe cînd mergeau ei, El a intrat într-un sat, iar o femeie, cu numele Marta, L-a primit în casa ei. Şi ea avea o soră ce se numea Maria, care, aşezîndu-se la picioarele Domnului, asculta cuvîntul Lui. Iar Marta se silea cu multă slujire şi, apropiindu-se, a zis: Doamne, au nu socoteşti că sora mea m-a lăsat singură să slujesc ? Spune-i deci să-mi ajute. Şi răspunzînd, Domnul i-a zis: Marto, Marto, te îngrijeşti şi pentru multe te sileşti. Dar un lucru trebuie căci Maria partea cea bună şi-a ales, care nu se va lua de la ea » (*Luca*, 10, 38-42).

Credinţa pelerinilor din Emaus

« Iar noi nădăjduiam că El este Cel ce avea să izbăvească pe Israel ; şi cu toate acestea, astăzi este a treia zi de cînd s-au petrecut acestea. Dar şi nişte femei de-ale noastre ne-au uimit ducîndu-se de dimineaţă la mormînt, şi negăsind trupul Lui, au venit zicînd că au văzut arătare de îngeri, care le-au spus că El este în viaţă. Iar unii dintre noi s-au dus la mormînt şi au găsit aşa precum spuseseră femeile, dar pe El nu L-au văzut. Şi El a zis către ei : O, nepricepuţilor şi zăbavnici cu inima ca să credeţi toate cîte au spus proorocii ! Nu trebuia, oare, ca Hristos să pătimească acestea şi să intre în slava Sa ? »(*Luca*, 24, 21-26).

Evanghelia cea după Ioan

Mărturia celui pe care Isus îl îndrăgea

Cuvîntul s-a întrupat

Ioan scrie ca un teolog şi dezvăluie lucrarea Duhului Sfînt în viaţa pămîntească a Cuvîntului lui Dumnezeu

Biserica mai cunoscuse o anume efervescenţă, Vestea cea Bună se răspîndise mult peste graniţele Palestinei, iar experienţele de viaţă creştină se înmulţiseră pe vremea cînd a fost scrisă cea de a patra Evanghelie, probabil în jurul anului 100. Textul a fost fixat în anturajul Sfîntului Ioan, dacă nu chiar de el. Dar nu-i nici o îndoială că este rodul unei îndelungi elaborări, ivită din aprofundări, cugetări, predici.

Evanghelia cea după Ioan este într-adevăr deosebită de Evangheliile sinoptice : nu găsim aici nici Evanghelia copilăriei, nici pilde, nici tămăduirea vreunui demonizat. Cele mai multe dintre minunile pe care le povesteşte îi sînt proprii şi fiecare vrea să fie purtătoarea nu numai a puterii lui Isus asupra elementelor, ci şi a unei semnificaţii teologice fundamentale. Cuvîntările ocupă cel mai mult loc. Cea de a patra Evanghelie este mai mult doctrinară decît evenimenţială.

Nu pentru că faptele ar fi lipsite de însemnătate, dimpotrivă. Dar obiectivul autorului este tocmai de a arăta rezonanţa lor în istoria mîntuirii, de a le dezvălui semnificaţia, de a da fiecărei etape din viaţa lui Isus cheia care să permită înţelegerea. Astfel, încă din primele rînduri ale textului, Mesia este declarat Cuvîntul lui Dumnezeu. "La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul", şi "totul printr-însul s-au făcut". Măreţie covîrşitoare a lui Isus, care nu mai trebuie să fie descoperit!

Acest prolog este un fel de rezumat al istoriei lumii. Sînt sugerate *nouă etape* : Cuvîntul în Dumnezeu, fapta lui în Creaţie, rolul lui de lumină a lumii, mărturia lui Ioan Botezătorul, venirea Cuvîntului printre oameni, darul filiaţiei divine, întruparea în om, o nouă mărturie a lui Ioan şi întoarcerea lui Isus lîngă Tatăl său. Mişcarea care însufleţeşte discursul este de o mare limpezime, pleacă de la Dumnezeu pentru a se întoarce la Dumnezeu, trecînd prin oameni. Restul Evangheliei va dezvolta mişcarea aceasta.

■ Semnele

Mărturia lui Ioan Botezătorul este limpede şi fără înconjur : "După mine vine unul care a fost înaintea mea, fiindcă era mai înainte de mine" (*Ioan*, 1, 30), şi îl descrie în termeni fără echivoc : "Eu nu sînt vrednic să-i dezleg cureaua încălţămintei" (*Ioan*, 1, 27). Ioan Botezătorul ştie ce are de făcut : "Acela trebuie să crească, iar eu să scad" (*Ioan*, 3, 30). De aceea el, înaintaşul, şi nu altcineva îl arată pe Mesia primilor ucenici.

Cei dintîi ucenici

«A doua zi iarăşi stătea Ioan şi doi dintre ucenicii lui. Şi privind pe Isus, care trecea, a zis : Iată Mielul lui Dumnezeu! Şi cei doi ucenici L-au auzit cînd a spus aceasta şi au mers după Isus. Iar Isus, întorcîndu-se şi văzîndu-i că merg după El, le-a zis : Ce căutaţi ? Iar ei I-au zis : Rabi (adică, în tîlcuire: Învăţătorule), unde locuieşti ? El le-a zis : Veniţi şi veţi vedea. Au mers deci şi au văzut unde locuia ; şi au rămas la El, în ziua aceea » (*Ioan*, 1, 35-40).

Ioan botezase în apă, Isus botează în Duh. Convorbirea lui cu Nicodim este lămuritoare în această privinţă : "De nu se va naşte cineva de sus, nu va putea vedea împărăţia lui Dumnezeu" (*Ioan*, 3, 3). Mai departe va vorbi despre ce înseamnă a te naşte din Duh. Dar interlocutorul lui are nelămuriri. Atunci, Domnul îl lămureşte că vorbeşte despre lucrurile din Cer şi nu despre cele de pe Pămînt, că a venit, trimis de Tatăl lui, pentru ca lumea să creadă şi să capete viaţă veşnică.

Întîlnirea cu samariteanca îi dă prilejul să-şi precizeze gîndul: "Dacă cunoşteai darul lui Dumnezeu şi cine este cel care ţi-a zis : "Dă-mi să beau", ai fi cerut de la el şi ţi-ar fi dat apă vie" (*Ioan*, 4, 10). Nesecat dar al lui Dumnezeu ! La întrebările puse de interlocutoare, eretică în ochii iudaismului ortodox, răspunde că Dumnezeu nu se mărgineşte să aducă binefaceri Templului din Ierusalim şi muntelui Sionului, ci cere rugăciune în duh şi în adevăr. În lături cu împărţirile partizane, esenţialul stă în sinceritate.

Semnul apei, apa botezului, trimit la botezul în Duh. Al doilea semn este cel al pîinii. După înmulţirea pîinilor pentru a hrăni mulţimile care îl urmau, Isus declară că el este pîinea vieţii, aluzie la Euharistie : "eu sînt pîinea cea vie, care s-a pogorît din cer. Cine mănîncă din pîinea aceasta viu va fi în veci. Iar pîinea pe care eu voi da-o este trupul meu pe care îl voi da pentru viaţa lumii" (*Ioan*, 6, 51).

Asta însemna să spui lucruri nemaiauzite. Pretenţia lui Hristos de a-şi atribui drepturi şi prerogative strict divine stîrneşte valuri de proteste, declaraţiile sale care par de necrezut, sînt neînţelese de către cei ce-l ascultă, iar atitudinea lui de întemeietor al unei religii noi pricinuieşte împotrivirea tot mai încrîncenată a celor avuţi.

În loc să-l potolească, reacţiile acestea îl stîrnesc să se exprime şi mai limpede. Afirmă mai întîi că este izvorul apelor dătătoare de viaţă : "Cine este însetat, să vină la mine" ; apoi păstorul cel bun : "care îşi dă viaţa pentru oile lui" şi, în cele din urmă, lumina lumii : "Cei ce mă urmează nu vor merge în întuneric". Iar Sfîntul Ioan explică : "Iar aceasta a fost zis-o despre Duhul pe care aveau să-l primească cei ce cred într-însul. Căci pînă atunci Duhul nu fusese dat, pentru că Isus nu fusese încă preamărit" (*Ioan*, 7, 39).

■ Patimile şi preamărirea

Vîlva sporeşte. Isus dă vedere unui orb din naştere : minunea este importantă întrucît face să fie ceea ce n-a existat niciodată. Îl învie pe Lazăr înmormîntat de trei zile şi afirmă : "Eu sînt Învierea şi Viaţa. Cel ce crede în mine va fi viu, chiar dacă va muri". Apoi, în timpul unui ospăţ în Betania, acceptă ca Maria, sora lui Lazăr, să-i ungă picioarele cu mir foarte scump şi justifică acest gest prin apropiata lui plecare. În sfîrşit, intră triumfal în Ierusalim în timp ce mulţimea strigă : "Bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului, împăratul lui Israil !". Asta înseamnă recunoaşterea lui Isus drept Mesia.

Dar mulţimea este prea ades schimbătoare. Fariseii şi mai

Grăuntele de grîu

« Iar Isus le-a răspuns, zicînd : A venit ceasul ca să fie preaslăvit Fiul Omului. Adevărat, adevărat zic vouă că dacă grăuntele de grîu, cînd cade în pămînt, nu va muri, rămîne singur; iar dacă va muri, aduce multă roadă. Cel ce îşi iubeşte viaţa o va pierde ; iar cel ce îşi urăşte viaţa în lumea aceasta o va păstra pentru viaţa veşnică. Dacă-Mi slujeşte cineva, să-Mi urmeze, şi unde sînt Eu, acolo va fi şi slujitorul Meu. Dacă-Mi slujeşte cineva, Tatăl Meu îl va cinsti » (*Ioan*, 12, 23-26).

Îndoielile lui Toma

« Iar Toma, unul din cei doisprezece, cel numit Geamănul, nu era cu ei cînd a venit Isus. Deci au zis lui ceilalţi ucenici : Am văzut pe Domnul ! Dar el le-a zis : Dacă nu voi vedea, în mîinile Lui, semnul cuielor şi dacă nu voi pune mîna mea în coasta Lui, nu voi crede. Şi după opt zile, ucenicii Lui erau iarăşi înăuntru, şi Toma împreună cu ei. Şi a venit Isus, uşile fiind încuiate, şi a stat în mijloc şi a zis : Pace vouă ! Apoi a zis lui Toma : Adu degetul tău încoace şi vezi mîinile Mele şi adu mîna ta şi o pune în coasta Mea şi nu fi necredincios, ci credincios. A răspuns Toma şi a zis : Domnul meu şi Dumnezeul meu !" (*Ioan*, 20, 24-28).

marii preoţilor, prea invidioşi de trecerea care se bucură Isus, hotărăsc să-l dea morţii. Autoritatea lor şi neîndoios faptul că Isus intimida norodul fac ca acesta să se întoarcă împotriva lui Mesia. Isus îşi dă seama că evenimentele se precipită şi vesteşte împlinirea hotărîrii Domnului. Aşa cum grăuntele de grîu aruncat în brazdă trebuie să moară pentru a rodi mai apoi însutit, tot astfel se întîmplă cu Fiul Omului. Cînd voi fi ridicat de la pămînt - şi Sfîntul Ioan lămureşte că este vorba despre cazna de pe cruce - , toţi oamenii vor veni la mine.

■ Isus şi ai săi

Ultimele învăţături ale lui Isus înaintea Patimilor sînt pentru ucenici. După spălarea picioarelor, semn de umilinţă, şi instituirea Euharistiei, taina Unităţii, învăţătorul ţine o lungă cuvîntare. Cea dintîi temă dezvoltată este cea a iubirii. Neîndoielnic, Sfîntul Ioan vrea să înrădăcineze iubirea dintre oameni în participarea lor la aceeaşi viaţă divină în Hristos. Să nu uităm că această învăţătură este dată după Cina cea de Taină la care Apostolii au consumat aceeaşi pîine care era Isus însuşi.

După care vine alinarea : Isus făgăduieşte să se întoarcă, vesteşte venirea lui Paraclet, în sfîrşit afirmă că Tatăl le va arăta o afecţiune deosebită în vremea despărţirii. Este seara de rămas bun, dar în acelaşi timp un fel de consfinţire a ucenicilor. De acum înainte, prin Isus, sînt introduşi în intimitatea Tatălui şi încredinţaţi de sprijinul Sfîntului Duh. Această promovare este efectul necesar al Patimilor şi al preamăririi Fiului lui Dumnezeu făcut Om.

În sfîrşit, Isus încheie cu o cuvîntare despre Unitate, o unitate ancorată în el : "Eu sînt viţa, voi sînteţi mlădiţele". Asta înseamnă că fiul lui Dumnezeu şi ucenicii trăiesc aceeaşi viaţă, mai mult că îşi iau suflul vieţii de la el, că sînt una cu el. Este vorba de o trăire împreună, Biserica, Mesia continuat dincolo de moarte, "Hristosul total" va spune mai tîrziu sfîntul Augustin. Vom înţelege astfel cu cîtă emoţie va încheia Isus cu rugăciunea adresată Tatălui: "Ca toţi să fie una, după cum tu, Părinte, întru mine şi eu întru tine, ca şi ei să fie întru noi" (*Ioan*, 17, 21).

■ Învierea

Povestirea de către Ioan a Patimilor lui Hristos este cea mai sobră dintre toate. Poartă pecetea unei mari seninătăţi şi este marcată de anumite simboluri. Astfel, apa şi sîngele care ţîşnesc din inima străpunsă a Mîntuitorului trebuie apropiate de botez şi de Euharistie, taine însemnate ale Bisericii : împărţirea hainelor este direct raportată la Scriptură, iar veşmintele fără cusături închipuie fără doar şi poate unitatea ucenicilor.

Cît despre Înviere, Sfîntul Ioan notează ceea ce o dovedeşte : mormîntul gol, arătarea Domnului către Apostoli cu rănile de la mîini şi din coastă, îndoielile sfîntului Toma ; el mai arată că Învierea marchează punctul de plecare al Bisericii cu trimiterea Sfîntului Duh, puterea de a ierta şi pescuirea minunată, imagine a ceea ce va fi misiunea Apostolilor în lume. Şi textul sfîrşeşte: ucenicul mărturiseşte aceste fapte, iar noi ştim că această mărturie este veridică.

Faptele Apostolilor

Biserica primitivă

Răspîndirea mesajului creştin

"Îmi veţi fi mie martori în Ierusalim şi în toată Iudeea şi în Samaria şi pînă la marginea Pămîntului" (Fapte, 1, 8)

Faptele Apostolilor constituie al doilea volum al operei sfîntului Luca, primul fiind cea de a treia Evanghelie. Autorul îşi continuă povestirea despre întemeierea Bisericii, reluînd aceleaşi episoade la sfîrşitul primului volum şi la începutul celui de al doilea : arătările celui înviat, ultimele lui sfaturi şi Înălţarea. Fără îndoială, cele două cărţi au fost despărţite cînd a fost alcătuită colecţia celor patru Evanghelii.

■ Comunitatea primitivă

Încă de a doua zi după Înălţare ucenicii se întrunesc căci sînt legaţi de amintiri comune, de prezenţa lui Hristos înviat şi de misiunea dată. Îl înlocuiesc pe Iuda trădătorul alegîndu-l pe Matia, primesc Duhul Sfînt într-o violentă cutremurare a văzduhului şi încep să propovăduiască în toate limbile mulţimii pestriţe atrasă de întîmplare. Petru ia cuvîntul în numele celor Doisprezece şi cartea *Faptelor* va fi, într-o primă parte, cîntarea faptelor lui Petru.

Au loc primele convertiri: aproape trei mii de botezuri în ziua de Rusalii, spune Sfîntul Luca. În acest fel se formează cea dintîi comunitate creştină importantă : toţi sînt sîrguincioşi la învăţătura dată de Apostoli, nelipsiţi de la comuniunea frăţească, de la frîngerea pîinii şi de la rugăciuni. Pun totul în comun, îşi vînd bunurile şi împart cîştigul între toţi după nevoile fiecăruia : un comunism integral ! Nu au decît o inimă şi cîştigă, datorită vieţii lor simple, bunăvoinţa poporului.

Noii convertiţi continuă să frecventeze Templul. Nu are loc o desprindere de religia existentă. Petru şi Ioan merg şi ei la Templu. Într-o zi, Petru, cu o siguranţă de sine pe care nu i-o cunoşteau pe vremea lui Hristos, tămăduieşte aici pe un neputincios din născare şi ţine mulţimii atrase de minune o vibrantă cuvîntare despre menirea mesianică a lui Isus înviat. Atunci sosesc pe neaşteptate comandantul Templului şi saducheii : îi înfăţişează pe Apostoli şi îi duc în faţa sinedriului.

Punerea la arest nu potoleşte în nici un fel zelul lui Petru, şi, în faţa mai marilor iudaismului oficial, continuă să-şi proclame credinţa şi să cheme la convertire. Întrucît minunile înfăptuite în numele lui Isus i-au cîştigat încrederea poporului, mai marii preoţilor nu îndrăznesc să-l condamne. Totuşi îl biciuiesc şi-i dau drumul. Gamaliel, unul dintre preoţii Legii, fiind de faţă, explică această atitudine zicînd: "dacă această punere la cale sau acest lucru este de la oameni, se va nimici, iar de este de la Dumnezeu, nu veţi putea să-l nimiciţi" (*Faptele*, 5, 38-39).

Anania şi Safira

« Iar un om, anume Anania, cu Safira, femeia lui, şi-au vîndut ţarina. Şi a dosit din preţ, ştiind şi femeia lui, şi aducînd o parte, a pus-o la picioarele Apostolilor. Iar Petru a zis : Anania, de ce a umplut satana inima ta, ca să minţi tu Duhului Sfînt şi să doseşti din preţul ţarinii ? Au nu-ţi rămînea ţie, dacă rămînea, şi vîndută nu era în stăpînirea ta ? Pentru ce ai pus în inima ta lucrul acesta? N-ai mînţit oamenilor, ci lui Dumnezeu. Iar Anania auzind aceste vorbe a căzut şi a murit. Şi frică mare i-a cuprins pe toţi cei care au auzit » (*Faptele*, 5, 1-5).

Convertirea lui Pavel

« Dar pe cînd călătorea el şi se apropia de Damasc, o lumină din cer, ca de fulger, l-a învăluit deodată. Şi, căzînd la pămînt, a auzit un glas, zicîndu-i: Saule, Saule, de ce Mă prigoneşti ? Iar el a zis : Cine eşti, Doamne? Şi Domnul a zis : Eu sînt Isus, pe care tu îl prigoneşti. Ridică-te, intră în cetate şi ţi se va spune ce trebuie să faci. Iar bărbaţii care erau cu el pe cale stăteau înmărmuriţi, auzind glasul, dar nevăzînd pe nimeni. Şi s-a ridicat Saul de la pămînt, dar, deşi avea ochii deschişi, nu vedea nimic. Şi luîndu-l de mînă l-au dus în Damasc. Şi trei zile a fost fără vedere ; şi n-a mîncat, nici n-a băut » (*Faptele*, 9, 3-9).

■ Primele misiuni

Comunitatea creşte repede, iar funcţionarea ei zilnică ridică probleme şi le ia într-adevăr prea mult timp Apostolilor. De aceea se hotărăşte ca un anumit număr de ucenici să fie însărcinaţi cu problemele materiale : aceştia sînt diaconii. Sînt aleşi şapte oameni dintre cei mai sîrguincioşi la rugăciuni şi la propovăduirea cuvîntului, şi Apostolii îi hirotonisesc.

Ştefan este un tînăr neofit înflăcărat şi pasionat. De cînd a fost numit diacon, nu se mai potoleşte, face lucruri uimitoare şi stă de vorbă cu toţi cei pe care îi întîlneşte. Ori, cei care-l contrazic nu pot fi la înălţimea înţelepciunii şi a Duhului care vorbeşte prin el. De aceea urzesc un complot şi îl aduc în faţa marelui preot. Dar această înfăţişare nu l-a dezarmat pe Ştefan care se apucă să amintească toate trădările lui Israel de-a lungul istoriei, sfîrşind cu cea a însuşi judecătorilor săi care l-au crucificat pe Mesia. Cu cît cuvîntarea se prelungeşte, cu atît creşte mînia celor care-l ascultă şi este îmbrîncit, scos din cameră şi lovit de moarte cu pietre.

Printre torţionarii lui Ştefan se află Saul. Fariseu, fiu de fariseu, a fost crescut în spiritul culturii evreieşti şi este un înfocat apărător al Legii. Cuvintele lui Ştefan l-au scos din sărite şi devine cel mai zelos prigonitor al creştinilor. Cu cît comunitatea sporeşte, cu atît Saul face mai mult prăpăd în ţară. Dar într-o zi, pe drumul Damascului, este străfulgerat, Domnul îl cheamă, se alătură creştinilor şi devine cel mai ilustru dintre Apostoli pe punctul de a i-o lua înainte lui Petru în săvîrşirea misiunii.

În vreme ce la Ierusalim bîntuie prigoana şi foametea, comunităţile se întind pe coasta palestiniană, la Cezareea, la Antiohia. Ajutoare sosesc de pretutindeni pentru cei aflaţi în nenorocire. Petru călătoreşte în regiune pentru a aduce cuvîntul Domnului şi, la Cezareea, îl botează pe centurionul Corneliu cu familia şi pe alţi păgîni. Deci se va pune de îndată problema de a impune sau nu convertiţilor păgîni îndatoririle Legii evreieşti.

Acesta este obiectul a ceea ce s-a numit conciliul de la Ierusalim, prezidat de Iacob, şeful Bisericii locale. Părerile sînt într-adevăr împărţite. Sfîntul Luca nu relatează opoziţia dintre Petru şi Pavel, numele cel nou al lui Saul - opoziţie despre care ultimul va vorbi în Epistola către Galateni-, el nu face cunoscută decît înţelegerea finală, consemnată într-o scrisoare înmînată lui Pavel şi lui Barnaba pentru Bisericile din afară.

■ Misiunile lui Pavel

Aşa cum prima parte a cărţii înfăţişează faptele lui Petru, tot astfel sfîrşitul le înfăţişează pe cele ale lui Pavel. Îl vedem vizitînd rînd pe rînd Troa, Filipi din Macedonia, Amfipoli, Apolonia, Tesalonicul, Atena, Corintul şi Efesul. Pretutindeni propovăduieşte Buna-Vestire, mai întîi evreilor în sinagogi, apoi străinilor. Deseori, cuvintele lui stîrnesc răzmeriţe : menirea mesianică a lui Isus, învierea trupurilor, chiar minunile pe care le înfăptuieşte în numele Domnului sînt rău primite. La Filipi, în Corint,

după aceea la Ierusalim este arestat şi ajunge la judecată. Dar, peste tot pe unde trece creează Biserici pe care le vizitează mai tîrziu în mai multe rînduri pentru a le întări în credinţă.

Văzînd nenorocirile creştinilor din Ierusalim, Pavel organizează o mare colectă pentru ei. El are totodată prilejul să strîngă legăturile între comunităţile pe care le-a creat în Asia Mică şi Biserica mamă. De aceea se îndreaptă către ţara lui Isus însoţit de delegaţi ai Bisericilor. Luca, desigur părtaş la călătorie, ne povesteşte popasurile, etapele, peripeţiile drumului şi ale întîlnirilor cu credincioşii.

■ Întemniţarea

Sosirea la Ierusalim nu se desfăşoară după aşteptări. Dacă este primit cu bucurie de către comunitatea creştină, cerîndu-i-se explicaţii despre activitatea din trecut, în schimb evreii nu întîrzie să stîrnească o răzmeriţă în timpul vizitei pe care o face la Templu. Oraşul este în fierbere. Pavel este dus în faţa tribunului. El cuvîntează mulţimii, dar fără folos. Trebuie să se prevaleze de cetăţenia romană pentru a nu fi biciuit. Dar rămîne în temniţă.

În faţa Sinedriului, se foloseşte de un şiretlic. Fiind un bun cunoscător, ca fariseu, al credinţelor deosebite ale saducheilor şi fariseilor în privinţa învierii şi a existenţei îngerilor, lucrează cu dibăcie pentru a-i asmuţi pe unii împotriva celorlalţi şi o face în aşa fel încît să nu se ia nici o hotărîre. Dar mînia mocneşte, unii evrei fac legămînt să nu mănînce nici să bea pînă nu-l vor omorî pe Pavel. Complotul este totuşi descoperit iar tribunul, voind să se descotorosească de acest deţinut stînjenitor, îl trimite la Cezareea, lui Felix, guvernatorul provinciei.

La Cezareea face ani lungi de temniţă. Felix se află într-adevăr în mare încurcătură şi tărăgăneză lucrurile. Urmaşul lui, Festus, nu este mai norocos. Zadarnic îl interogheză pe apostol, îi îmblînzeşte detenţia şi îl aduce în faţa regelui Agrippa ; nu se hotărăşte să facă nimic pînă cînd Pavel nu-şi supune cazul autorităţii lui Cezar. Privilegiul de a avea titlul de cetăţean roman îi dă dreptul să ceară, ca singur judecător, pe însuşi împăratul. Abia atunci se organizează călătoria la Roma.

Uragane, furtuni, naufragii îngreunează traversarea. Centurionul care îl escortează pe apostol este binevoitor şi îi îngăduie să-şi viziteze fraţii în timpul escalelor. În acest fel, transferul unui deţinut devine o călătorie de misionar. La Malta rămîne trei luni, înfăptuieşte nenumărate tămăduiri şi primeşte numeroase cadouri ; la Puteoli, ia parte la viaţa comunităţii creştine vreme de şapte zile ; în sfîrşit, la Roma, de cum soseşte, ia legătura cu evreii de acolo şi le aduce Buna-Vestire. Luca îşi sfîrşeşte povestirea condamnînd necredinţa evreilor. Pavel, după autorul nostru, a avut vreme de doi ani libertatea de a propovădui împărăţia lui Dumnezeu.

Farisei şi Saduchei

«Dar Pavel, ştiind că o parte erau saduchei şi cealaltă farisei, a strigat în sinedriu : Bărbaţi fraţi! Eu sînt fariseu, fiu de farisei. Pentru nădejdea şi învierea morţilor sînt eu judecat ! Şi grăind aceasta, între farisei şi saduchei s-a iscat neînţelegere şi mulţimea s-a dezbinat ; căci saducheii zic că nu este înviere, nici înger, nici duh, iar fariseii mărturisesc şi una şi alta. Şi s-a făcut mare strigare, şi, ridicîndu-se unii cărturari din partea fariseilor, se certau zicînd: Nici un rău nu găsim în acest om ; iar dacă i-a vorbit lui duh sau înger, să nu ne împotrivim lui Dumnezeu» (*Faptele*, 23, 6-9).

Epistola Sfîntului Pavel către Romani

Scrisoare adresată centrului lumii păgîne

Îndreptăţirea prin credinţă

Credinţa în Hristos, dăruită mai întîi evreilor, apoi păgînilor, este puterea mîntuirii

Păgînii

« Şi precum n-au încercat să aibă pe Dumnezeu în cunoştinţă, aşa şi Dumnezeu i-a lăsat la mintea lor fără judecată, să facă ceea ce nu se cuvine. Plini fiind de toată nedreptatea, de desfrînare, de vicleníe, de lăcomie, de răutate ; plini de pizmă, de ucidere, de ceartă, de înşelăciune, de purtări rele, bîrfitori, grăitori de rău, urîtori de Dumnezeu, ocărîtori, semeţi, trufaşi, lăudăroşi, născocitori de rele, nesupuşi părinţilor, neînţelepţi, călcători de cuvînt, fără dragoste, fără milă ; aceştia, deşi au cunoscut dreptatea lui Dumnezeu, că cei ce fac unele ca acestea sînt vrednici de moarte, nu numai că fac ei acestea, ci le şi încuviinţează celor care le fac" (*Romani*, 1, 28-32).

Pavel, care şi-a sfîrşit misiunea în partea răsăriteană a Bazinului mediteranean, vrea să meargă spre Occident, în mod deosebit în Spania, trecînd prin Roma. Pentru a-şi pregăti vizita, scrie comunităţii din Roma care fusese întemeiată prin munca de misionar a altcuiva şi era compusă dintr-o majoritate de creştini veniţi din păgînătate şi dintr-o minoritate de iudeo-creştini. Scrisoarea apostolului dă prilejul unei lungi expuneri doctrinare. O scrie la începutul anului 58, probabil în timpul unei treceri prin Corint.

■ Păcatul oamenilor

Păgînii, zice Pavel, sînt ţinta mîniei lui Dumnezeu întrucît ei l-ar putea cunoaşte pe adevăratul Dumnezeu : căci ceea ce nu poate fi văzut de la crearea lumii se dezvăluie inteligenţei prin înfăptuirile şi puterea sa. Păgînii ar putea, deci ar trebui să-i închine un cult şi nu au făcut-o. Ei au preferat preamăririi lui Dumnezeu chipuri de oameni coruptibili, de păsări, de patrupede sau de tîrîtoare, într-un cuvînt nişte idoli. Nu din neştiinţă, ci de-a dreptul din desfrînare. Atunci Dumnezeu i-a lăsat pradă poftelor, patimilor înjositoare, iar ei nu-şi mai duc traiul decît în pizmă, omor, ceartă, înşelăciune, răutate etc. Ce înfricoşător rechizitoriu !

Din acest punct de vedere nici evreii n-o duc mai bine. Ei au desigur Legea ; sînt mîndri de asta, se cred prin ea deasupra tuturor şi chemaţi să conducă omenirea. Dar, în loc să-l slujească pe Dumnezeu, se folosesc de Dumnezeu ; în loc să lucreze pentru mărirea lui Dumnezeu, ei lucrează la propria lor mărire ; în loc să-i facă pe oameni să aplice Legea, ei îi duc la pierzanie. Este o pervertire a revelaţiei, o pervertire a misiunii lui Avraam menită să aducă binecuvîntarea divină asupra tuturor neamurilor, o pervertire a Legii însăşi care este încălcată chiar de cei cărora le-a fost transmisă. Şi totuşi superioritatea evreilor este mare, întrucît lor le-au fost încredinţate oracolele lui Dumnezeu, pe ei i-a ales Dumnezeu, lor le-au fost făcute făgăduinţele. Evreii nu sînt mai buni decît păgînii, dar Legea, ai cărei depozitari sînt, le-a dat cunoaşterea păcatului (*Romani*, 3, 20).

■ Credinţa

Toţi oamenii au păcătuit şi sînt lipsiţi de slava lui Dumnezeu, dar, prin ispăşirea împlinită prin Isus Hristos, cei care cred sînt îndreptăţiţi. Dacă am fi mîntuiţi în virtutea aplicării Legii, mîntuirea ar fi un drept, un soi de simbrie, ne-am putea mîndri cu acest lucru, întrucît l-am fi căpătat prin străduinţele noastre : aşa gîndea iudaismul

cuceritor al fariseilor vremii, atît de des osîndit de Isus. Dar nu-i nicidecum aşa, mîntuirea este un dar gratuit de la Dumnezeu, îl primim în credinţă.

Pavel revine asupra acestui subiect luînd pilda lui Avraam. Tatăl neamului evreilor este mai întîi credincios : cînd Dumnezeu îi zice să se ducă în altă ţară, el crede în Dumnezeu şi pleacă fără să şovăie ; cînd îi spune că va avea un fiu în ciuda vîrstei înaintate a lui şi a soţiei lui Sarah, îl crede. "Şi Avraam a crezut lui Dumnezeu şi i s-a socotit lui ca dreptate" (*Geneza*, 3, 6 - *Romani*, 4, 3). Avraam este tatăl neamului evreiesc, asta este sigur, dar, prin credinţa pe care a arătat-o, este şi tatăl tuturor credincioşilor. El credea chiar înaintea tăierii împrejur, semn al apartenenţei evreieşti, şi asta nu a fost decît pecetea credinţei sale. Avraam este tatăl celor tăiaţi împrejur şi al celor netăiaţi, al evreilor şi al păgînilor.

Practicarea Legii nu înseamnă nimic nici în îndreptăţirea creştinilor. Hristos şi-a dat viaţa pentru ei pe cînd erau încă supuşi păcatului - păgînii prin necunoaşterea lui Dumnezeu manifestat în înfăptuirile sale, evreii prin încălcarea Legii. Cu atît mai mult îi va mîntui acum cînd sînt eliberaţi de păcate. Păcătoşi fiind, a murit pentru ei ; împăcaţi fiind, îi mîntuie. Astfel orice slavă întemeiată pe om este nimicită, în schimb o slavă mult sporită este dată acum, şi înseamnă participare la slava lui Dumnezeu prin Hristos.

■ Mîntuirea

Pavel face o paralelă între Adam şi Hristos. Omenirea este solidară şi cu unul şi cu celălalt, solidară cu nesupunerea unuia şi cu supunerea celuilalt : Adam este pricină de moarte, Isus este pricină de viaţă, şi unul şi celălalt printr-o singură faptă i-au făcut pe oameni să vină după ei. Şi "Legea, zice Pavel cu riscul de a şoca, a intrat ca să înmulţească greşeala". A fost revelatoare de păcat şi a stîrnit mînia. Dar a venit Hristos şi acolo "unde păcatul s-a înmulţit, darul a prisosit !" (*Romani*, 5, 20).

Hristos, într-adevăr, şi-a luat fire omenească şi şi-a asumat astfel păcatul lumii, a trecut prin moarte şi a învins-o înviind. Este o nouă creaţie, un nou neam pentru oameni, o nouă economie de viaţă în care se intră prin botez în moartea lui Hristos : nu este ordinea Legii, ci aceea a Harului ; nu mai este vorba de îndatoriri impuse din afară, ci de comuniune cu fiul lui Dumnezeu.

■ Viaţa în Duh

Comuniunea cu fiul lui Dumnezeu se face prin Duhul care "sălăşluieşte în noi", zice Pavel. Asta numai are nimic de-a face cu sclavia Legii, întrucît supunerea faţă de Dumnezeu izvorăşte din adîncul inimii. "Aţi primit duhul înfierii prin care strigăm : Abba ! Părinte ! Duhul însuşi mărturiseşte împreună cu duhul nostru că sîntem fii ai lui Dumnezeu" (*Romani*, 8, 15-16). Este vorba de un soi de legătură cu totul deosebit. Aici nu mai încape teama, nici slugărnicia, ci iubirea de Dumnezeu.

Cum să închei o asemenea expunere altfel decît printr-un mesaj de speranţă, sprijinit pe legătura pe care Dumnezeu ne-o dăruieşte şi pe care o

Lupta dinlăuntru

« Pentru că ceea ce fac nu ştiu ; căci nu ceea ce voiesc, aceasta săvîrşesc, dar ceea ce urăsc, aceasta fac. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc, recunosc că Legea este bună. Dar acum nu eu fac acestea, ci păcatul care locuieşte în mine. Fiindcă ştiu că nu locuieşte în mine, adică în trupul meu, ce este bun. Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu ; Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvîrşesc. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc eu, nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuieşte în mine » (*Romani*, 7, 15-20).

dobîndește pentru noi Hristos : aceea de la un tată către copiii săi, aceea de la copii către tată? Uriaș privilegiu care își are măsura în moartea și învierea lui Isus, faptul de iubire cel mai mare. Încredere nemărginită întrucît se întemeiază pe însăși puterea lui Dumnezeu autoputernic și pe sentimentul adînc pe care l-a arătat oamenilor. Ce mai înseamnă, față de un asemenea har, frămîntările, temerile, prigonirile, înfometarea, golicIunea, primejdiile de tot soiul ? Nimic nu poate desface ceea ce Dumnezeu a făcut.

■ Taina lui Israel

Există un Israel. Un popor ales căruia îi aparțin "înfierea și mărirea și așezămintele și rînduiala legii și slujba dumnezeiască" (*Romani*, 9, 4, 5). Pavel nu este străin de asemenea lucruri, el care odinioară a fost plin de zel împotriva acestor creștini eretici. Să nu-și țină Dumnezeu făgăduielile ? Să uite el să fie credincios ? Să fie Dumnezeu nedrept ?

Aceasta este o taină în fața căreia Pavel se pleacă, dar care îi dă prilejul să-și afirme credința. Este adevărat că există "o rămășiță", iar comunitatea din Roma, căreia i se adresează, este compusă în parte din iudeo-creștini ; este tot atît de adevărat că creștinismul s-a născut din iudaism, iar creștinii își pot zice urmași ai lui Avraam întru credință. Dar lucrul cel mai limpede este că taina lui Dumnezeu este de nepătruns. "Dumnezeu nu este om care să mintă, nici fiu de om ca să se căiască" (*Numerii*, 23, 19).

Respingerea lui Israel a însemnat pentru păgîni mîntuire. Împietrirea evreilor față de mesajul evanghelic a dus la năruirea noțiunii de popor al lui Dumnezeu, iar Apostolii s-au îndreptat către lumea păgînă. Fapt istoric constatat încă de la Rusalii, Pavel îl declară înscris în intențiile divine. Pînă și din rău, Dumnezeu știe să scoată binele, iar din păcatul lui Israel dăruiește tuturor folosul Bunei Vestiri.

Dar credința îl împinge pe Pavel mult mai departe. Nu ca să se prăbușească pentru totdeauna s-au clătinat, căderea lor nu-i fără leac chiar dacă-i necontenită, Dumnezeu își va ține făgăduințele: "Pentru că nu voiesc ca voi să nu știți taina aceasta (...) Împietrirea în parte a lui Israel s-a făcut pînă ce va intra tot numărul păgînilor. Și astfel întregul Israel se va mîntui precum este scris" (*Romani*, 11, 25-26). Pavel nu se îndoiește că Vechiul și Noul Legămînt se vor înfăptui, întrucît și unul și celălalt îl au ca autor pe Dumnezeu.

■ Îndemnuri

Pavel își termină scrisoarea cu cîteva îndemnuri : umilință și milă, iubirea dușmanului și supunere față de putere, milă față de cei slabi și chemare la unire. Copiii lui Dumnezeu sînt copii de lumină, "ei sînt înveșmîntați de Domnul Isus Hristos" pentru a gîndi ca el, a simți ca el și a făptui ca el. "Mîntuirea este mai aproape de noi decît atunci cînd am primit credința. Noaptea este pe sfîrșite, ziua este aproape. Să lepădăm dar lucrurile întunericului" (*Romani*, 13, 11).

Rămășița

« Întreb deci : Oare lepădat-a Dumnezeu pe poporul Său ? Să nu fie ! Căci și eu sînt israelit, din urmașii lui Avraam, din seminția lui Veniamin. Nu a lepădat Dumnezeu pe poporul Său pe care mai înainte l-a cunoscut. Nu știți, oare, ce zice Scriptura despre Ilie ? Cum se roagă el împotriva lui Israel, zicînd : Doamne, pe proorocii Tăi i-au omorît, jertfelnicele Tale le-au surpat și eu am rămas singur și ei caută să-mi ia viața. Dar ce-i spune dumnezeiescul răspuns ? Mi-am pus deoparte șapte mii de bărbați, care nu și-au aplecat genunchiul înaintea lui Baal. Deci, tot așa și în vremea de acum : este o rămășiță aleasă prin har. Iar dacă este prin har, nu mai este din fapte ; altfel harul nu mai este har » (*Romani*, 11, 1-6).

Epistolele Sfîntului Pavel către Corinteni

Evanghelia întîlnește elenismul

Înțelepciunea creștină

Pavel se adresează unei populații a cărei înclinare către extazieri, exaltări și desfrîu era cunoscută

Corintul, o cetate veche reconstruită de Cezar, era vestit prin bogăție și ușurătatea moravurilor : se zicea "a corintiza" în loc de "a se deda desfrîului". Avea vreo jumătate de milion de locuitori. Dar era o lume făcută din contraste în care stăteau alături arzătoarea libertate a grecilor și îngustimea de spirit a ghetoului evreiesc, exuberanța neofiților de tot soiul și cel mai intolerant spirit de partid, seriozitatea filozofică și dezlănțuirea dionisiacă, o lume cu atît mai de nepătruns cu cît populația se schimba necontenit.

Pavel a locuit aici vreme de un an și jumătate, a întemeiat o comunitate trainică și a izbutit cît a stat acolo să o mențină la un nivel moral mulțumitor. Dar s-au scurs patru ani. Ușurătatea grecească, gustul libertății, intelectualismul și eudemonismul ambiant au făcut să se ivească în acest mediu creștin dezbinări, sectarisme și certuri. Apollos, întors din Corint, l-a înștiințat pe apostol de pericol, iar Pavel a scris de îndată pentru a cere credincioșilor să se ferească de cei nerușinați, de hulitori și de beți.

Au ajuns pînă la noi a doua și a treia scrisoare. Pavel ține seama de informațiile pe care le-a primit : "Căci, fraților, prin oameni de la Hloe, din casă, mi-a venit știre că la voi sînt certuri..." (I, *Corinteni*, 1, 11). Unii zic că sînt de partea lui Pavel, alții de partea lui Apollos, alții de a lui Chefa. Iar Pavel amintește că numai Hristos, doar el, a fost răstignit pe cruce pentru noi, și că astfel de certuri fără rost nu se cade să fie alăturate unui asemenea subiect.

■ Adevărata înțelepciune

Creștinii nu au dreptul să facă deosebiri între cei ce propovăduiesc Evanghelia, toți au aceeași îndatorire pe care o îndeplinesc, fiecare după cît talent are și fără să recurgă la înțelepciunea limbajului. Ei da! Era bine de spus aici lucrul acesta, în capitala spiritului grec care socotea nenumărate școli și gimnazii. Înțelepciunea lumii este întemeiată numai pe valorile omenești : inteligență, spirit, cuvînt, reușită artistică și tehnică. Ea tinde către un ideal care face din om măsura și sfîrșitul tuturor lucrurilor, "carnea și sîngele", îi zicea Isus Sfîntului Petru (*Matei*, 16, 17). Înțelepciunea aceasta este potrivnică credinței creștine.

Acestei înțelepciuni a lumii grecești, Pavel nu șovăie să-i alăture înțelepciunea evreilor. I-a văzut de-a lungul călătoriilor sale de misionar ascultîndu-l cu atenție cînd vorbea despre Avraam, Moise, despre Lege și Profeți, dar îndată ce

Înțelepciunea creștină

« Ci Dumnezeu și-a ales pe cele nebune ale lumii, ca să rușineze pe cei înțelepți ; Dumnezeu și-a ales pe cele slabe ale lumii, ca să le rușineze pe cele tari ; Dumnezu și-a ales pe cele de neam de jos ale lumii, pe cele nebăgate în seamă, ca să strice pe cele ce sînt, ca nici un trup să nu se laude înaintea lui Dumnezeu. Din El, dar, sînteți voi în Hristos Isus, Care pentru noi s-a făcut înțelepciune de la Dumnezeu, și dreptate și sfințire și răscumpărare, pentru ca, după cum este scris: Cel ce se laudă, în Domnul să se laude" (I *Corinteni*, 1, 27-31).

Cîntare iubirii

« De aş grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare şi chimval răsunător. Şi de aş avea darul proorociei şi tainele toate le-aş cunoaşte şi orice ştiinţă, şi de aş avea atîta credinţă încît să mut şi munţii, iar dragoste nu am, nimic nu sînt. Şi de aş împărţi toată avuţia mea şi de aş da trupul meu ca să fiu ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi foloseşte. Dragostea îndelung rabdă ; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuieşte, nu se laudă, nu se trufeşte. Dragostea nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale, nu se aprinde de mînie, nu gîndeşte răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduieşte, toate le rabdă. Dragostea nu cade niciodată. Cît despre proorocii - se vor desfiinţa ; darul limbilor va înceta ; ştiinţa se va sfîrşi... »(*I Corinteni*, 13, 1-8).

începea să vorbească despre Isus, despre Pătimiri şi Cruce, i-a văzut închistîndu-se, revoltîndu-se, ba chiar prigonindu-l. Evreii au şi ei înţelepciunea lor : ei nu vor să reţină decît făgăduielile de mărire făcute poporului lor, cer semne, adică minuni, şi asemenea minuni care să le îngăduie să dobîndească întîietate asupra altor popoare. Şi înţelepciunea aceasta este potrivnică credinţei creştine.

Înţelepciunea creştină este potrivnică celei a grecilor cît şi celei a evreilor. Ea desprefuieşte subtilităţile intelectuale, artificiile de limbaj sau eficacitatea mijloacelor. Ea se întemeiază pe Dumnezeu care îşi desfăşoară atotputernicia în slăbiciune, bogăţia în sărăcie, mărirea în umilinţă. Se înţelege că nici evreul, nici grecul nu pot accepta o asemenea doctrină, întrucît este potrivnică metodelor de acţiune şi raţionamentelor omeneşti. Dumnezeu vrea într-adevăr ca să avem totul de la el şi numai de la el, pentru ca "cel ce se laudă, în Domnul să se laude" (*I Corinteni*, 1, 31).

■ Maturitatea creştină

Corintenii cărora se adresează Pavel erau creştini, desigur credincioşi, cel puţin majoritatea dintre ei, puternic legaţi de credinţa lor, dar uşor de influenţat de mediul înconjurător, uitînd de prezenţa Duhului şi refuzînd să se lase îndrumaţi de el. Pavel, care le-a dat lapte de băut şi nu hrană solidă pe care n-ar fi putut-o suporta, o ştie, iar neînţelegerile, invidiile şi dezbinările ale căror ecouri au ajuns pînă la el o dovedesc îndeajuns : ele sînt potrivnice celui care este Duhul unităţii.

Pentru a trăi deplin ca fii ai lui Dumnezeu trebuie să ne lăsăm îndrumaţi de Duh. Atunci devenim, după cum zice Pavel "desăvîrşiţi" (*I Corinteni*, 2, 6), plini de duh, bogaţi, nu în teorii strălucitoare, nici în haruri minunate, nici în isprăvi neobişnuite, ci în iubire. Iar Pavel, după ce a dat sfaturi practice în legătură cu faptele ce-i fuseseră relatate : cazul de incest, chemarea la tribunalele păgîne, desfrînarea, căsătoria şi virginitatea, ţinuta femeilor în adunări etc. înalţă o cîntare iubirii. Această cîntare închinată iubirii este fără doar şi poate unul din punctele de vîrf ale Noului Testament. Pavel atinge aici absolutul, sublimul, taina nepătrunsă care, pentru apostol, este cea a vieţii intime a lui Dumnezeu. Descrierea lui merge atît de departe, încît se distanţează de ceea ce este prea omenesc pentru a atinge însăşi viziunea lui Dumnezeu, viziune reală şi eshatologică, actuală şi globală, concretă şi inspirată. Fără îndoială că Pavel, în această bucată izbutită, dă corintenilor exemplul unui om în care sălăşluieşte Duhul lui Dumnezeu.

Şi totuşi nu este decît "cel mai mic apostol" (*I Corinteni*, 15, 9), dar propăvăduieşte ceea ce toţi au crezut, anume că Isus a înviat din morţi. Pavel se indignează văzîndu-i pe unii negînd învierea.

Atunci, şi acesta va fi sfîrşitul scrisorii, reafirmă mărturia Bisericii. Desigur, învierea este greu de conceput filozofic, ştiinţific, intelectual, mai ales de către grecii acestei epoci. Dar ea se află în inima mesajului creştin. "Omul cel dintîi, luat din pămînt, e pămîntesc ; omul cel de al doilea este din cer" (*I Corinteni*, 15, 47).

■ Apostolul

Pavel a întîmpinat multe greutăţi din partea corintenilor. Scrisoarea pe care o numim *A doua Epistolă către Corinteni* ni-l arată apărîndu-se de atacurile neîndreptăţite. I se reproşează caracterul, metodele, îi sînt suspectate intenţiile, îi este pusă la indoială chiar calitatea de apostol. Va polemiza şi îşi va învinui agresorii ? Nu, nu-i stă în fire. Va aduce doar mărturia conştiinţei sale şi prin acest mijloc va înfăţişa propria-i concepţie despre apostolat.

Apostolul nu vorbeşte cu de la sine putere, el vorbeşte în Hristos, calificat de Dumnezeu pentru a fi slujitorul unui nou legămînt ; nu are altă recomandare decît cea de la creştinii care trăiesc în duh, şi nu după Literă : "pentru că litera ucide, iar duhul face viu" (*II Corinteni*, 3, 6) ; în sfîrşit, este făgăduit unei veşnice măriri, căci dacă slujirea Literei de către Moise - slujire aducătoare de moarte, zice Pavel - a fost înconjurată de o asemenea slavă încît evreii nu o puteau privi, nu va fi oare cu atît mai mare slava slujirii Duhului ?

Dar, astăzi, misiunea aceasta este numai gingăşie omenească : "Avem, însă, comoara aceasta în vase de lut, ca să se învedereze că înălţimea puterii este a lui Dumnezeu, iară nu de la noi" (*II Corinteni*, 4, 7). Pavel trăieşte situaţia aceasta zi de zi: oricum este copleşit, dar nicidecum zdrobit ; este prigonit, dar nicidecum părăsit ; este doborît, dar nicidecum nimicit. Trăieşte o mie de morţi şi poartă astfel în corpul său moartea lui Hristos. Ce slabe sînt mijloacele folosite de apostol !

Slăbiciune şi tărie, înfrîngere şi izbîndă, moarte şi viaţă: acesta a fost paradoxul pe care l-a trăit deja Domnul, pe acesta îl trăieşte astăzi apostolul : "Căci dacă Isus s-a răstignit în neputinţă, prin puterea lui Dumnezeu e, însă, viu" (*II Corinteni*, 13, 4). De aceea se laudă apostolul cu slăbiciunea sa, instrument al puterii divine. "Puterea mea se desăvîrşeşte prin neputinţă" (*II Corinteni*, 12, 9). Tăria nu-i vine din carne, ci de la Dumnezeu şi îi este dată pentru a-i întări pe credincioşi în adevăr.

Pavel îşi încheie scrisoarea lăudîndu-se pe sine, nu pentru că ar voi să-şi apere sărmana persoană - a vorbit prea mult despre slăbiciunea lui -, ci pentru că prin el atacurile îl atingeau pe apostolul lui Hristos. Pasajul este plin de o tărie şi o ardoare de neegalat. Vrea să-şi arate statornicia în încercări, puritatea intenţiilor, nesfîrşita-i răbdare şi mila faţă de ceilalţi, tot atîtea roade ale Duhului Sfînt în apostolii săi. Dus de vîrtejul pasiunii, le aruncă potrivnicilor în faţă revelaţiile, viziunile lui şi mărturia vieţii sale : cu aceasta, după înţelepciunea omenească, ar putea să se laude. Pavel se laudă numai cu slăbiciunile lui (*II Corinteni*, 12, 5).

Apologia lui Pavel

« Sînt ei Evrei ? Evreu sînt şi eu. Sînt ei Israeliţi ? Israelit sînt şi eu. Sînt ei sămînţa lui Avraam ? Sînt şi eu. Sînt ei slujitori ai lui Hristos ? Nebuneşte spun : eu sînt mai mult ca ei ! În osteneli mai mult, în închisori mai mult, în bătăi peste măsură, la moarte adeseori. De la iudei, de cinci ori am luat patruzeci de lovituri de bici fără una. De trei ori am fost bătut cu vergi ; o dată am fost bătut cu pietre ; de trei ori s-a sfărîmat corabia cu mine ; o noapte şi o zi am petrecut în largul mării. În călătorii adeseori, în primejdii de rîuri, în primejdii de la tîlhari, în primejdii de la neamul meu, în primejdii de la păgîni ; în primejdii în cetăţi, în primejdii în pustie, în primejdii pe mare, în primejdii între fraţii cei mincinoşi ; în osteneală şi în trudă, în privegheri adeseori, în foame şi în sete, în posturi de multe ori, în frig şi în lipsă de haine. Pe lîngă cele dinafară, ceea ce mă împresoară în toate zilele este grija de toate Bisericile » (*II Corinteni*, 11, 22-28).

Epistola Sfîntului Pavel către Galateni

Întîlnirea cu erezia

Chemarea la libertate creştină

Pavel ţine o pledoarie pasionată întru apărarea titlului său de apostol şi un violent rechizitoriu împotriva evangheliilor mincinoase

Galatenii sînt o populaţie de coloni aşezaţi în centrul Asiei Mici. Se pare că Pavel a făcut aici, însoţit de Barnaba, o scurtă vizită şi a întemeiat o comunitate. Prezenţa evreilor în număr mare explică ataşamentul ei exagerat pentru tradiţia evreiască şi pentru Lege. Pavel vede în asta o neînţelegere a Noului Legămînt. De-ar fi numai atît ! Galatenii îl vor respinge pe Pavel. Nu-i oare un apostol venit la urmă ? Nu-i aşa că nu l-a văzut niciodată pe Isus în viaţă ? La urma urmei, Evanghelia pe care o predică nu-i făcută de el ?

■ Apologia lui Pavel

Încă de la primele cuvinte ale acestei *Epistole*, tonul este tăios şi hotărît. Fără nici un fel de îngăduinţă, fără mulţumiri, doar afirmarea limpede şi desluşită a calităţii autorului, "Apostol, nu de la oameni, nici prin om, ci prin Isus Hristos şi prin Dumnezeu Tatăl, care l-a înviat pe el din morţi" (*Galateni* 1, 1). Astfel autoritatea lui Pavel este afirmată sus şi tare şi totodată se cere atenţie din partea celor cărora se adresează.

De altfel, Pavel nu se va mărgini numai la atît. Întrucît se pune la îndoială vocaţia lui, va povesti în amănunt felul cum a fost chemat de Dumnezeu : trecutul de evreu zelos, înflăcărarea în prigoana împotriva Bisericii lui Dumnezeu şi stricăciunile pricinuite iar în cele din urmă revelaţia primită de la cel care-l alesese încă de la sînul mamei. Schimbarea neaşteptată şi inexplicabilă a lui Pavel petrecută pe drumul Damascului este nu numai o convertire, ci şi efectul unei intervenţii divine neobişnuite şi deci dovada unei misiuni primite direct de la Dumnezeu. De aceea, "fără să întrebe carnea şi sîngele", fără să se ducă la Ierusalim să-i vadă pe Apostolii dinaintea lui, merge să propovăduiască păgînilor.

Abia peste trei ani îi face o vizită de curtoazie lui Chefa şi rămîne cincisprezece zile în preajma lui, cu care prilej îl întîlneşte pe Iacob, dar pe nici un alt apostol. După care, pleacă din nou în Siria şi în Cilicia. La Ierusalim, Biserica-mamă, Pavel nu este cunoscut. Doar un zvon umblă despre prigonitorul devenit apostol şi toţi îl slăvesc pe Dumnezeu pentru această convertire miraculoasă.

Abia peste patruzeci de ani va veni din nou la Ierusalim, în urma unei revelaţii : tot Dumnezeu îl îndrumă. Este însoţit de Barnaba şi de Tit, o adevărată delegaţie oficială, şi le înfăţişează notabililor Evangheliа pe care o propovăduieşte pentru a desăvîrşi unitatea tuturor Bisericilor. Nu pentru că ar fi între ele deosebiri de doctrină, ci pentru că răspîndirea uluitoare a creştinismului în lumea păgînă a făcut să se ivească atitudini diferite după propovăduitori, locuri şi credincioşi. O punere la punct se arată a fi necesară.

Mustrare

« Mă mir că aşa de grabă treceţi de la cel ce v-a chemat pe voi, prin harul lui Hristos, la altă Evanghelie, care nu este alta, decît că sînt unii care vă tulbură şi voiesc să schimbe Evanghelia lui Hristos. Dar chiar dacă noi sau înger din cer v-ar vesti altă Evanghelie decît aceea pe care v-am vestit-o, - să fie anatema ! Precum v-am spus mai înainte, şi acum vă spun iarăşi : Dacă vă propovăduieşte cineva altceva decît aţi primit, - să fie anatema » (*Galateni*, 1, 6-9).

■ Evanghelia lui Pavel

Experienţa lui Pavel este în întregime originală: nu l-a cunoscut pe Hristos pe pămînt, vocaţia lui este miraculoasă, iar cei care-l ascultă sînt îndeosebi păgîni. Dacă mai adăugăm şi trecutul lui de bun cunoscător al Legii, vom obţine terenul specific pe care Dumnezeu a clădit doctrina paulinică : Evanghelia lui Pavel. Prin aceasta nu desemnăm întreaga catehează pe care o propovăduieşte, care este în deplină conformitate cu cea a lui Petru, ci temele pe care le-a primit printr-o revelaţie specială de la Isus Hristos şi care stau la temelia propovăduirii sale.

Pentru Pavel, harul, gratuitatea darului lui Dumnezeu, înseamnă alfa şi omega operei de mîntuire. A da un alt principiu de dreptate, Legea de pildă - sau tăierea împrejur -, înseamnă să-i rezervi lui Isus un rol secundar, să dai morţii şi învierii lui o valoare neesenţială, poate chiar să nu ai încredere în eficacitatea lui. Pavel înseamnă ruptura cu iudaismul necesar, autonomia creştinismului şi eliberarea de constrîngeri.

Petru şi comunitatea din Ierusalim nu urmau aceleaşi precepte. Religia evreiască îşi impunea, părînd că nu le dă nici o importanţă, obiceiurile, tradiţiile, prevederile. Presiunea socială din afară ajungea pînă înăuntrul comunităţii creştine. Se temeau de scandal, nu voiau să şocheze. Dar fondul gîndirii era acelaşi: dovadă faptul că nu se pretinde tăierea împrejur a lui Tit, tovarăşul grec.

La adunarea de la Ierusalim Pavel şi ceilalţi Apostoli au căzut de acord, iar aceştia n-au avut nimic de zis despre Evanghelia lui. Mai mult decît atît, s-a constatat de către conducătorii Bisericii că Dumnezeu a deosebit, ca să zicem aşa, sarcinile fiecăruia : "Pavel să-i evanghelizeze pe cei netăiaţi împrejur, Petru pe cei tăiaţi împrejur ; Dumnezeu, care l-a făcut pe Petru Apostolul celor tăiaţi împrejur, l-a făcut de asemenea pe Pavel, şi cu aceeaşi autoritate, Apostolul celor netăiaţi împrejur". Înţelegerea este pecetluită printr-o puternică strîngere de mînă.

Totuşi, acordul acesta nu va avea imediat efectul aşteptat. Petru se duce în vizită la creştinii din Antiohia : în mijlocul păgînilor convertiţi, renunţă la regulile de puritate alimentară ale iudaismului şi trăieşte asemenea lor. Dar sosesc curînd oamenii de origine evreiască din preajma lui Iacob, în mod deosebit legaţi de datinile evreieşti ; atunci Petru se desparte de primii şi îşi reia obiceiurile evreieşti. Pavel este tulburat şi reacţionează cu promptitudine.

■ Credinţa fără lege

Acestea sînt faptele. Să trecem acum la argumentare. Pavel este un adevărat logician : el dezvoltă, explică, demonstrează. Se adresează mai întîi păgînilor convertiţi şi le aminteşte primele contacte cu credinţa, descrierea vie a înfăţişării lui Hristos pe care le-a făcut-o, primirea Duhului, tămăduirile, harismele, entuziasmul fiecăruia pentru cauză, prigonirile. După care îi

Sfada cu Petru

"Iar cînd Chefa a venit în Antiohia, pe faţă i-am stat împotrivă, căci era vrednic de înfruntare. Căci înainte de a veni unii de la Iacov, el mînca cu cei din păgîni ; dar cînd au venit ei, se ferea şi se osebea, temîndu-se de cei din tăierea împrejur. Şi, împreună cu el, s-au făţărnicit şi ceilalţi iudei, încît şi Barnaba a fost atras în făţărnicia lor. Dar cînd am văzut că ei nu calcă drept, după adevărul Evangheliei, am zis lui Chefa, înaintea tuturor : Dacă tu, care eşti iudeu, trăieşti ca păgînii şi nu ca iudeii, de ce sileşti pe păgîni să trăiască ca iudeii ?" (*Galateni*, 2, 11-14).

întreabă : "Cunoșteați pe atunci Legea mozaică ?" Bineînțeles că nu. Atunci nu este oare evident că această Lege nu este necesară pentru mîntuire ?

Este limpede că a respecta în același timp și Legea evreiască, înseamnă să te întorci înapoi să te îndoiești de intrarea în era mesianică. "Dovada, zice Pavel, că sînteți fii, este că Dumnezeu a trimis pe Duhul Fiului său în inimile voastre, care strigă : Abba ! Părinte. Astfel dar, nu mai ești rob, ci fiu" (*Galateni*, 4, 6). Robia este condiția celui supus Legii, libertatea este condiția fiilor.

Pedagogia Legii

« Iar înainte de venirea credinței, noi eram păziți sub Lege, fiind închiși pentru credința care avea să se descopere. Astfel că Legea ne-a fost călăuză spre Hristos, pentru ca să ne îndreptăm din credință. Iar dacă a venit credința, nu mai sîntem sub călăuză. Căci toți sînteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus. Căci, cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat. Nu mai este Iudeu, nici Elin ; nu mai este nici rob, nici liber nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sînteți în Hristos Iisus » (*Galateni*, 3, 23-28).

■ Agar și Sara

Pavel se adresează după aceea iudeo-creștinilor și găsește în Lege, anume în Revelație sau *Vechiul Testament*, un argument împotriva Legii, și anume reglementarea rituală a iudaismului. Cuvîntul "Lege" are într-adevăr cele două semnificații, și se trece în mod obișnuit de la una la cealaltă. Dar, pentru sfîntul Pavel și pentru creștini este limpede : Cuvîntul lui Dumnezeu rămîne pentru totdeauna, în timp ce legalismul evreiesc este abolit de Hristos.

Avraam a avut doi fii, mai întîi pe Ismail de la roaba Agar, ceva mai tîrziu pe Isaac de la soția sa Sara. Unul era așadar fiul unei roabe, celălalt fiul unei femei libere. Unul reprezintă Primul Legămînt încheiat de Moise, regim de robie, celălalt reprezintă Noul Legămînt încheiat în Hristos, regim de libertate. Alegoria nu se oprește aici. În *Geneză*, fiul roabei, Ismail, îl prigonește atît de tare pe fiul femeii libere, Isaac, încît Avraam trebuie să o alunge pe roabă și pe fiul ei : "Izgonește pe roabă căci nu va moșteni feciorul roabei împreună cu feciorul celei slobode" (*Galateni*, 4, 30 = *Facerea*, 21, 10).

Astfel, istoria pe care o trăiesc Pavel și galatenii se află scrisă în mod misterios în primele pagini ale *Bibliei*. Interpretarea pe care o dă Pavel are chiar uriașul avantaj de a corespunde folosirii alegoriei, obișnuită la rabini și, din această pricină, familiară apostolului, și recitirii *Bibliei* de către creștini în lumina lui Hristos. De aceea argumentul acesta nu era lipsit de valoare.

■ Libertatea creștină

Creștinii sînt așadar fiii femeii libere. Libertatea îl face pe creștin. De aceea "nici tăierea împrejur nu prețuiește nimic, nici netăierea împrejur" (*Galateni*, 5, 6), nici supunerea roabei, nici respectarea în amănunt a Legii ; "ați fost chemați la libertate, repetă Pavel, țineți-vă tari să nu ajungeți înapoi sub jugul robiei". Dar libertate nu înseamnă destrăbălare, căci Duhul sălășluiește în creștin, și Duhul este împotriva cărnii, iar carnea împotriva Duhului.

Iar Pavel încheia vorbind despre necesitatea iubirii : "Căci toată Legea se cuprinde într-un singur cuvînt, în acesta : iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți" (*Galateni*, 5, 14). Iubirea nu este într-adevăr o normă care se impune din afară, o lege în înțelesul propriu al cuvîntului, ci o tărie, un dinamism interior care, aici, își are izvorul în Duhul care sălășuiește în creștini. Libertate și iubire se află astfel puse laolaltă.

Epistola Sfîntului Pavel către Efeseni

Scrisoare către creștini

Contemplarea tainei Bisericii

Vrerea lui Dumnezeu, stabilită din veci și rămasă ascunsă veacuri de-a rîndul, este înfăptuită de Isus și răspîndită de Biserică

În pofida numelui, *Epistola către Efeseni* nu pare să fi fost adresată numai efesenilor, ci tuturor Bisericilor din Asia Mică ; este vorba de un fel de enciclică. Seamănă mai puțin cu o scrisoare care tratează chestiuni de actualitate, decît cu un tratat teologic sau mai degrabă cu o meditație admirativă. Pavel dă aici elementele esențiale ale gîndirii sale și meditează asupra măreției tainei pe care o trăiește. A scris-o probabil în timpul captivității romane, între anii 61-63.

■ Revelația tainei

Epistola către Efeseni este asemănătoare unei liturghii cu binecuvîntare, iertare, îndemnuri, rugăciuni etc. După obișnuitele cuvinte de adresare se desfășoară un imn în care este înfățișat întregul plan al lui Dumnezeu cu privire la lume : predestinarea creștinilor din veci, ispășirea prin sîngele lui Hristos, revelația tainei lui, recapitularea întru Hristos a tuturor lucrurilor din cer și de pe pămînt și sfințirea tuturor în sfîntul Duh. Un refren apare cu regularitate "spre lauda măririi sale", amintind de aclamațiile publicului în timpul ceremoniilor.

Urmează mărturia de recunoștință față de Dumnezeu, mulțumire pentru credința și iubirea creștinilor, corespondenții lui Pavel. Apoi o rugăciune pentru ca Dumnezeu să le dea duhul înțelepciunii și al revelației. Acțiunea și cunoașterea sînt cele două elemente pe care apostolul le pune necontenit față în față : și una și cealaltă își au izvorul în Dumnezeu ; și una și cealaltă sînt moștenirea sfinților ; și una și cealaltă întrec în măreție tot ce poate fi închipuit, nu numai în veacul acesta, ci și în veacul ce va să vină ; și una și cealaltă sînt legate de persoana lui Hristos cel înviat din morți, cel care stă în dreapta Tatălui în Ceruri, cel care este deasupra a tot ce există. Taina și revelația sînt două aspecte ale aceleiași realități.

■ Ispășirea

Ce îngrozitoare era starea păgînului înainte de Hristos ! Se afla sub stăpînirea prințului acestei lumi și trăia după poftele lui trupești (carnea și sîngele despre care vorbește Matei, adică țărîna mărginită la dimensiunile ei temporale). Dădea ascultare toanelor și gîndurilor lui vinovate. Dar Dumnezeu nea iubit ; am fost morți, el ne-a făcut să trăim iarăși, ne-a înviat și ne-a așezat în Ceruri în Hristos Isus. Mîntuirea nu vine de la noi, nu vine de la faptele noastre, noi sîntem lucrarea lui Dumnezeu care chiar a pregătit dinainte faptele bune pentru ca noi să le săvîrșim.

Înainte de Hristos, omenirea este împărțită în două grupuri :

Predestinarea

« Binecuvîntat fie Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce, întru Hristos, ne-a binecuvîntat pe noi, în cerești locașuri, cu toată binecuvîntarea duhovnicească ; precum întru El ne-a și ales, înainte de întemeierea lumii, ca să fim sfinți și fără de prihană, înaintea Lui, mai înainte rînduindu-ne, în a Sa iubire, să ne înfieze, prin Iisus Hristos, după bunăvoința voii Sale, spre lauda măririi harului Său, cu care ne-a dăruit pe noi, prin Fiul Său iubit »(*Efeseni*, 1, 3-6).

Greci şi evrei

« De aceea, aduceţi-vă aminte că odinioară, voi păgînii cu trupul, numiţi netăiere împrejur de către cei numiţi tăiere împrejur, făcută de mînă în trup, eraţi, în vremea aceea, în afară de Hristos, osebiţi de cetăţenia lui Israel şi străini de aşezămintele făgăduinţei, lipsiţi de nădejde şi fără de Dumnezeu, în lume. Acum însă, fiind în Hristos Iisus, voi care altă dată eraţi departe, v-aţi apropiat prin sîngele lui Hristos... Deci dar nu mai sînteţi străini şi locuitori vremelnici, ci sînteţi împreună cetăţeni cu sfinţii şi casnici ai lui Dumnezeu » (*Efeseni*, 2, 11-19).

grecii şi evreii. Legea este o stavilă de netrecut : evreul este trufaş, are conştiinţa faptului că i s-au făcut făgăduieli, că a fost ales dintr-o mie să fie elita omenirii ; se uită la ceilalţi de sus, îi disprețuieşte, fuge de ei de teamă să nu se murdărească. Grecul, în schimb, nu simte decît silă pentru orice fel de constrîngeri, tăgăduieşte ce nu poate pricepe şi socoteşte barbar tot ce-i străin. Nici o legătură între aceste două tipuri umane, chiar mai mult, o ură crîncenă, care creşte din generaţie în generaţie, le desparte : discriminarea şi-a făcut sălaş pînă şi în Templul din Ierusalim, în care intrarea păgînilor este pedepsită cu moartea.

Odată cu Isus stavila a fost înlăturată, Legea nu mai este. El a ucis ura, i-a strîns laolaltă pe cei care erau despărţiţi, i-a împăcat într-un om nou şi a făcut din două trupuri unul : "Şi a venit şi pace a binevestit, vouă celor de departe şi celor de aproape" (*Efeseni*, 2, 17). Căci el îi face să trăiască şi pe unii şi pe ceilalţi în acelaşi Duh şi deschide tuturor calea către Tatăl. Pavel compară omenirea cea nouă cu o clădire : piatra din vîrful unghiului este Hristos; temeliile sînt Apostolii şi profeţii. Este un templu sfînt, casa lui Dumnezeu.

■ **Biserica**

Pavel este mîndru că a avut revelaţia tainei lui Dumnezeu. Oamenii vremurilor trecute nu au avut-o, iar destinatarii scrisorilor sale, creştinii din Asia, au luat cunoştinţă de ea prin el, Pavel. El este preotul Cuvîntului. Lui i-a fost încredinţată favoarea de a vesti păgînilor nemăsurata bogăţie a lui Hristos. Din această pricină este el astăzi captiv. Dar încercările fac parte din planurile lui Dumnezeu, aşa că nu are rost să fii mîhnit. Rugăciunea apostolului, singura lui rugăciune, şi care se potriveşte întru totul cu misiunea sa, este ca Isus să sălăşluiască în inima lor şi să-i facă să cunoască nemărginirea iubirii lui Dumnezeu.

Dumnezeu a dat într-adevăr fiecăruia o misiune : unii sînt apostoli, alţii sînt profeţi, alţii evanghelişti, alţii pastori sau învăţaţi. Toţi sfinţii sînt orînduiţi în vederea zidirii clădirii, trupul lui Hristos, pînă cînd unitatea va fi desăvîrşită. Este o creştere necontenită în cunoaşterea Fiului lui Dumnezeu şi în credinţa activă de zi cu zi, creşterea unui trup al cărui cap este Hristos înviat şi ale cărui membre sînt legate de el printr-o infinitate de ligamente, de nervi, de funcţiuni care îl slujesc fiecare în felul său şi iau parte la creşterea întregului.

Biserica este o fiinţă vie, ea trăieşte din însăşi viaţa lui Hristos şi răspîndeşte această viaţă în toate mădularele sale. În *Evanghelia* Sfîntului Ioan, Hristos vorbise despre viţa de vie şi despre mlădiţe. Ideea pe care Pavel o pune aici în valoare este aceeaşi. Poate că aici pune în evidenţă şi mai limpede diversitatea mădularelor, deosebirea care se poate constata între ei, menţinînd pe mai departe legătura puternică ce îi uneşte, întrucît aceasta este chiar energia care l-a înviat pe Isus din morţi şi care nu conteneşte astăzi să acţioneze în corpul mistic.

■ **Viaţa cea nouă**

Pavel îşi continuă scrisoarea cu sfaturi de viaţă. Din întru-

parea mistică în Hristos decurg nişte cerinţe. Apostolul se foloseşte de imaginea biblică a veşmîntului : despuiaţi-vă de omul vechi şi înveşmîntaţi-vă cu omul nou. Nu este vorba, în mentalitatea ebraică, numai de o schimbare exterioară şi superficială, ci de o transformare profundă a persoanei : înseamnă să treci de la prima creaţie la noua creaţie: "care este făcută după chipul lui Dumnezeu, în dreptatea şi în sfinţenia adevărului" (*Efeseni*, 4, 24), iar indicaţiile lui Pavel sînt precise şi fără echivoc : lăsaţi la o parte vorbele amare, pornirile neînfrînate, mînia, ţipetele, insultele etc., arătaţi-vă buni şi înţelegători faţă de ceilalţi şi iertaţi altora aşa cum Dumnezeu v-a iertat vouă : "Fiţi dar următori lui Dumnezeu ca nişte fii iubiţi" (*Efeseni*, 5, 1).

Exigenţe extreme care nu sînt de închipuit decît în legătură cu Biserica şi cu Fiul Domnului. Pavel va face o comparaţie, cea cu căsătoria : "Bărbatul este capul femeii precum şi Hristos capul Bisericii" (*Efeseni*, 5, 23). De acum înainte Hristos ţine locul lui Dumnezeu din *Vechiul Testament*, în care Israel era numit soţia necredincioasă a lui Yahve. El şi-a arătat iubirea pentru Biserică prin moartea sa, el sfinţeşte şi purifică pe membri săi prin botez, o vrea în mărire şi fără pată. Apostolul nu scapă prilejul, pentru a arăta legătura intimă dintre Isus şi Biserică, să amintească pasajul din *Facerea* : "şi vor fi amîndoi un trup" (*Facerea*, 2, 24 = *Efeseni* 5, 31).

■ **Lupta spirituală**

Această viziune minunată a stării creştinului nu înseamnă că el se poate culca pe lauri, lăsîndu-se în voia valurilor vieţii. Dimpotrivă, Isus a izbîndit, fie, dar izbînda lui nu e întreagă. Puterea întunericului - Pavel zice: Domniile, Stăpînirile, Căpeteniile acestei lumi, duhurile răutăţii - încearcă să recapete ce a pierdut. Viaţa creştină este o bătălie.

O dată în plus, Pavel foloseşte o imagine biblică pentru a arăta asprimea luptei: creştinul trebuie să-şi pună o armură divină ; el trebuie să fie încins cu adevărul, să aibă dreptatea drept platoşă, să se încalţe cu zelul propovăduirii Evangheliei păcii, să-şi facă pavăză din credinţă, să-şi pună coiful mîntuirii şi să ia sabia Duhului. Înţelegem că armele folosite în această luptă sînt toate spirituale. De fapt, creştinul nu se bizuie pe propriile puteri, ci pe cele ale lui Dumnezeu.

Astfel, războinicul înarmat pînă în dinţi nu este decît un instrument. *Epistola către Efeseni* nu contrazice *Epistola către Corinteni*, în care Pavel îşi preamărea slăbiciunea ce îngăduie puterii lui Dumnezeu să se manifeste. Dar această aluzie la luptător dă mai multă tărie ultimului sfat : "Faceţi în toată vremea, întru Duhul, tot felul de rugăciuni". Şi Pavel aminteşte necesitatea rugăciunii pentru a-şi împlini propriul apostolat şi pentru a avea îndrăzneala să-l ducă mai departe în ciuda stării de întemniţat.

Biserica, logodnica lui Hristos

«Bărbaţilor, iubiţi pe femeile voastre, după cum şi Hristos a iubit Biserica, şi s-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfinţească, curăţind-o cu baia apei prin cuvînt, şi ca să o înfăţişeze Sieşi, Biserică slăvită, neavînd pată sau zbîrcitură, ori altceva de acest fel, ci ca să fie sfîntă şi fără de prihană. Astfel dar, bărbaţii sînt datori să-şi iubească femeile, ca pe înseşi trupurile lor. Cel ce-şi iubeşte femeia pe sine se iubeşte. Căci nimeni vreodată nu şi-a urît trupul său, ci fiecare îl hrăneşte şi îl încălzeşte, precum şi Hristos Biserica, pentru că sîntem mădulare ale trupului Lui, din carnea Lui şi din oasele Lui» (*Efeseni*, 5, 25-30).

Epistola Sfîntului Pavel către Filipeni

Scrisoare unor prieteni dragi

Eseu de hristologie

O scrisoare din temniţă plină de seninătate şi care stă mărturie unei credinţe neobişnuite

Filipenii îi sînt lui Pavel prieteni dragi. Filipi a fost întemeiat de Filip, tatăl lui Alexandru. Devenit roman în anul 42 înainte de Isus Hristos, este primul oraş din Europa vizitat de Pavel. Comunitatea creştină pe care a întemeiat-o aici, compusă aproape în întregime din foşti păgîni, era plină de viaţă. Se aduna deseori la Lidia, vînzătoarea de purpură. Pavel era un obişnuit al casei şi primea de la Lidia sprijin financiar pentru misiunile lui.

Pe vremea aceea, Pavel este în temniţă la Roma dar se bucură de o relativă libertate. Primeşte vizita unui prieten filipean, Epafrodit, venit să-i aducă un dar însemnat. Apostolul este mişcat de această dovadă de afecţiune. Vizitatorul, la rîndul său, este în măsură să relateze nenumărate fapte bune. Comunitatea din Filipi sporeşte în credinţă şi iubire şi duce cu vigoare bătălia pentru Evanghelie. Mai sînt şi neînsemnate certuri de femei şi cîteva tulburări pricinuite de venirea unor agitatori iudeo-creştini. Dar nu este nimic grav.

Epafrodit rămîne mult timp în preajma lui Pavel. Curînd de tot, fiind puţin obişnuit cu harababura din marele oraş, e cuprins de febră, se îmbolnăveşte şi îşi simte moartea aproape. Pavel este lîngă el, îl ajută, îl îngrijeşte şi se roagă pentru vindecarea lui. De aceea vede cu mare bucurie cum prietenul său îşi recapătă sănătatea. Au trecut doi ani. Cînd Epafrodit îşi ia rămas bun de la Pavel pentru a se întoarce la Filipi, acesta din urmă îi dă o scrisoare în care îşi exprimă afecţiunea şi bucuria spirituală gîndindu-se la această comunitate model din care ar vrea să izgonească ultimele umbre.

■ Întemniţatul

Nu vi se pare minunat întemniţatul acesta care se bucură de lanţurile lui întrucît ele îi fac mai îndrăzneţi pe fraţii săi întru apostolat şi astfel proclamarea Cuvîntului Domnului se face cu mai multă tărie ? Lui, într-adevăr, un singur lucru i se pare cu adevărat important : Evanghelia. S-a identificat cu misiunea lui şi soarta proprie nu mai are nici o importanţă. Atîta timp cît Evanghelia nu este pusă în lanţuri - şi cum oare ar putea fi pusă ? -, e năpădit de bucurie.

Chiar dacă unii dintre fraţii lui, uneltesc din invidie, din pizmă, din trufie, chiar dacă unii trag foloase din lipsa lui din pieţele publice pentru a-i lua locul şi a se face cunoscuţi, chiar dacă unii îşi închipuie că în acest fel îi sporesc greutatea lanţurilor, el este fericit. Se mai găsesc din cei care propovăduiesc pe Hristos cu sentimente bune şi la urma urmei ce importanţă mai are din moment ce "în tot chipul, fie din cuvînt de făţărie, fie din cuvînt de adevăr, Hristos se propovăduieşte şi întru aceasta mă bucur" (*Filipeni*, 1, 18).

De altfel, în adîncul temniţei, Pavel îşi pune o întrebare esenţială : să trăiască sau să moară. Dacă moare înseamnă că este de îndată şi pentru totdeauna cu Domnul. Nu încape îndoială că acesta este bunul cel mai de preţ la care poate năzui un creştin. Dacă trăieşte înseamnă că trebuie să-şi ducă mai departe misiunea de apostol, să asigure răspîndirea Bunei-Vestiri, să-i întărească pe fraţi în credinţă şi iubire. Pavel nu stă mult timp pe gînduri : să trăiesc este mai cu folos pentru voi. "Ştiu că voi rămîne şi împreună voi petrece cu voi toţi".

Cu aceeaşi însufleţire, şi ca şi cum hotărîrea luată cerea o grabnică punere în aplicare, dă sfaturi foarte simple, foarte concrete : de va fi de faţă, de va lipsi, el va primi veşti de la ei, iar gîndul acesta să-i ţină tari ; să nu-i sperie cei potrivnici lor ; să accepte să sufere, căci şi acesta este un dar de la Dumnezeu. Toţi creştinii sînt uniţi în aceeaşi luptă.

■ Smerenie şi mărire

Povăţuirea se încheie cu o invitaţie la smerenie. În mod firesc la asta ducea aluzia la acceptarea suferinţei, dar aici smerenia nu este o simplă acceptare a ceea ce eşti - sau cel puţin nu asta se are în vedere -, ea înseamnă să recunoşti că ceilalţi îţi sînt superiori, înseamnă să te pui în slujba celorlalţi, înseamnă la urma urmei să ai aceleaşi sentimente ca Isus.

Concluzia aceasta dă prilejul scrierii unuia dintre cele mai frumoase imnuri christologice din *Noul Testament:* expresia este plină de vigoare, stilul ritmat, semnificaţia densă şi concisă. Pavel introduce în textul scrisorii un pasaj în mod deosebit migălit sau/şi deja folosit fie într-o altă scrisoare, fie în ceremoniile religioase. Acest imn este un rezumat al întregii teologii a lui Hristos, inima creştinismului.

Smerenie şi mărire, aceasta este tema fundamentală a acestui cînt, un cînt care se înrudeşte oarecum cu cîntul servitorului lui Isaia (*Isaia*, 53, 4-12). Să se fi inspirat Pavel din el ? Fără nici o îndoială, îl cunoştea şi, prin asemănările de stil şi de gîndire, scoate la iveală continuitatea dintre *Vechiul* şi *Noul Testament*, între făgăduinţe şi împlinirea făgăduinţelor. Hristos este Mesia cel făgăduit.

Fiecare dintre cele trei strofe marchează cîte o etapă în desfăşurarea Întrupării lui Isus. Mai întîi, antiteza Fiului lui Dumnezeu, născut în carne. El care este egalul lui Dumnezeu, care are dreptul strict, dreptul din fire la privilegiile divine, care are maiestatea, slava şi tăria în cosmos, refuză calea onorurilor şi a lăudăroşeniei, o alege pe cea a smereniei şi ia chip omenesc. Opoziţie între chipul dumnezeiesc şi chipul omenesc, între veşnicie şi timp, între slavă şi smerenie. Isus alege smerenia.

Strofa a doua sporeşte gestul smereniei. Isus, ce are acum înfăţişarea unui om, care din afară este considerat om, se socoteşte ultimul om : nu

Să mori sau să trăieşti

« Căci mie a vieţui este Hristos, şi a muri cîştig. Dacă însă a vieţui în trup înseamnă pentru mine să lucrez şi să am roadă, atunci nu ştiu ce voi alege. Sînt strîns din două părţi : doresc să mă despart de trup şi să fiu împreună cu Hristos, şi aceasta e cu mult mai bine. De altă parte însă, este mai de folos pentru voi să zăbovesc în trup. Şi avînd această încredinţare, ştiu că voi rămîne şi împreună voi petrece cu voi cu toţi, spre sporirea voastră şi spre bucuria credinţei, pentru ca lauda voastră să prisosească în Hristos Iisus prin mine, atunci cînd voi veni iarăşi între voi » (*Filipeni*, 1, 21-26).

Smerenia lui Mesia

« Care, în chipul lui Dumnezeu fiind, nu răpire a socotit a fi El întocmai cu Dumnezeu, ci s-a deşertat pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-se asemenea oamenilor, şi la înfăţişare aflîndu-se ca un om, s-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte - şi încă moarte pe cruce. Pentru aceea, şi Dumnezeu L-a preaînălţat şi I-a dăruit Lui nume care este mai presus de orice nume : ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti, al celor pămînteşti şi al celor de dedesubt. Şi să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl» (*Filipeni*, 2, 6-11).

Apologia lui Pavel

« Dacă vreun altul socotește că se poate bizui pe trup - eu cu atît mai mult ! La opt zile, am fost tăiat împrejur ; sînt din neamul lui Israel, din seminția lui Veniamin, Evreu din Evrei, după Lege fariseu; în ce privește rîvna, prigonitor al Bisericii ; în ce privește dreptatea cea din Lege, fără de prihană în vieţuirea mea. Dar cele ce îmi erau mie cîștig, acestea le-am socotit pentru Hristos pagubă. Ci mai vîrtos pe toate le socotesc că sînt pagubă, față de înălțimea cunoașterii lui Hristos Iisus, Domnul meu, pentru care m-am păgubit de toate și le privesc drept gunoaie, ca pe Hristos să dobîndesc" (*Filipeni*, 3, 4-8).

poruncește, se supune și această supunere este împinsă pînă la extrem, întrucît merge pînă la moarte, o moarte împinsă și ea pînă la extrem, întrucît este moartea cea mai rușinoasă, moartea pe cruce.

În strofa a treia apare antiteza inversă față de prima. Într-un anume fel ești readus la punctul de plecare. Mișcarea a plecat de la Dumnezeul veșnic pentru a se întoarce la Dumnezeul veșnic. Dar există o deosebire importantă : slava finală a fiului Domnului nu este cu totul cea de la început, ea este pricinuită de smerenie, de supușenie, de moarte. Există o corespondență exactă între umilința în ordinea omenească și slavă în ordinea divină.

■ Adevărații creștini

După ce a fost poet și teolog, la sfîrșitul scrisorii Pavel devine iarăși prieten și pastor. Îi laudă pe filipeni pentru credința și iubirea lor, îi îndeamnă să crească în viața creștină și revine asupra dezbinărilor ivite în comunitate. Acum, dă frîu liber elocvenței și amintește o temă pe care o îndrăgește în mod deosebit : cea a credinței și a Legii, temă care a putut fi numită Evanghelia lui Pavel.

"Păziți-vă de cîini ! Păziți-vă de lucrătorii cei răi ! Păziți-vă de (cei cu) tăierea (împrejur)" (*Filipeni*, 3, 2). După care dezvoltă o lungă cuvîntare despre tăierea împrejur a cărnii și cea a Duhului. Este adevărat, și o spune, că nu-i pizmuiește cu nimic pe cei care trăiesc după Lege. În această ordine, el a strîns toate titlurile de glorie și renunță pe rînd la toate pînă și la cel de prigonitor al Bisericii. Există vreun evreu mai evreu ca el ?

Dar Pavel a suferit o rupere, o convertire, a descoperit o ierarhie de valori cu totul nouă. Lucrul la care ținea cel mai mult odinioară și-a pierdut deodată interesul, iar ceea ce disprețuia a devenit esențial pentru viața sa. Nu se mai pune problema să creadă în dreptatea prin Lege. Începînd cu această convingere, tot edificiul se prăbușește, tăierea împrejur și Israel, tribul lui Benjamin și fariseismul.

Bunul cel mai de preț este de acum înainte cunoașterea lui Hristos, împărtășirea suferințelor lui, tăria învierii lui. Cînd știi ce înseamnă cuvîntul "cunoaștere" pentru evrei, anume o experiență intimă a celuilalt, pricepi că Pavel vrea să vorbească despre o foarte puternică unire cu Hristos, o întrupare, aproape o asimilare. O, cît de departe este Pavel cel nou față de prigonitorul Bisericii !

Dar drumul de străbătut este lung. Cunoașterea lui Hristos se adîncește pe zi ce trece. Pavel însuși o mărturisește : nu și-a atins țelul, nu este desăvîrșit, dar merge mai departe. "Să mergem, le spune el prietenilor, să mergem înainte cu același pas" (*Filipeni*, 3, 16). Nici vorbă să te uiți în urmă, nici vorbă să te oprești. Apoi, ca pentru a-și spori înflăcărarea, viziunea lui Pavel se conturează în viitor. El vede, dincolo de neajunsurile de pe pămînt, pe Domnul Isus venind din Cer "ca să schimbe la înfățișare trupul smereniei noastre, întru asemănarea trupului măririi sale". Asimilare, de data aceasta, cu învierea.

Epistola Sfîntului Pavel către Coloseni

Scrisoare către o Biserică în criză

Întîietatea universală a lui Hristos

Avertizare despre "înșelăciunea găunoasă în spiritul tradiției omenești în legătură cu forțele care guvernează universul"

Colose este un oraș în Frigia. Pavel nu a fost niciodată acolo. Epafras, unul dintre ucenici, l-a evanghelizat și a întemeiat, în numele lui Pavel și în strînsă legătură cu el, o comunitate creștină bine orînduită. Din această pricină Pavel se consideră răspunzător atît pentru Biserica aceasta, cît și pentru celelalte Biserici din Asia Mică și intervine îndată ce izbucnește un conflict sau o criză.

Frigia este o țară frămîntată: deseori furtunile se țin lanț, cutremurele de pămînt nu mai contenesc, solul este împînzit cu cratere și prăpăstii din care țîșnesc nori de fum sulfuros. Lumea era, pentru locuitorii săi, după cum zice Thales, "îmbibată cu demoni". Li se părea că urmăresc lupta veșnică dintre duhurile văzduhului și cele ale iadului și chiar era arătat un loc, lîngă Hierapolis, considerat a fi intrarea în Hades. Mergea vorba că se pot chiar deosebi cum mișună demonii pămîntului, mulțimea tronurilor, a domniilor, a căpeteniilor și stăpînirilor din cer și foiala duhurilor răului din văzduh. O lume locuită magic.

Mentalitatea aceasta aproape primitivă a lăsat urme adînci printre locuitori și, pentru a pune de acord, măcar superficial, credințele fruste tradiționale și doctrinele mai chibzuite, s-au creat fel de fel de sincretisme în care se amestecau visări evreiești, elemente de filozofie greacă, firimituri de mistere orfice și chiar materii dogmatice din zoroastrism. Ființele intermediare, îngeri sau duhuri, se găseau aici în mare număr și se pretindea chiar că una dintre ele transmisese Legea lui Moise și că însuși Hristos nu era nimic altceva decît un înger mijlocitor.

Judecînd după *Epistola către Coloseni*, nu poți să-ți faci o idee limpede despre erezia care bîntuia în Frigia. Adresîndu-se comunității creștine care locuiește acolo, Pavel bănuiește că este cunoscută, dar avertismentul pe care-l dă îi oferă prilejul să adîncească anumite date ale teologiei sale și să-i facă acesteia o nouă prezentare. În această scrisoare nici vorbă de vreo condamnare virulentă, nici vorbă de cuvinte aspre. Are încredere în tăria acestor creștini, nu vrea decît să-i prevină.

■ Cunoașterea tainei

În mod curios, în încîlceala teoriilor, dogmelor și credințelor la modă în Frigia în această epocă, "cunoașterea", înțelepciunea - dar care cunoaștere ? care înțelepciune ? - era considerată nu numai ca lucrul cel mai important, dar se credea că va aduce printr-o minune

Mărturie de recunoștință

« Mulțumim lui Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, rugîndu-ne totdeauna pentru voi, căci am auzit despre credința voastră în Iisus Hristos și despre dragostea ce aveți către toți sfinții, pentru nădejdea cea gătită vouă în ceruri, pe care ați auzit-o mai înainte în cuvîntul adevărului Evangheliei, care, ajungînd la voi, precum și în toată lumea aduce roadă și sporește întocmai ca la voi... Astfel ați primit învățătură de la Epafras, iubitul, împreună cu noi slujitor, care este pentru voi credincios slujitor al lui Hristos, și care ne-a dezvăluit iubirea voastră cea întru Duhul » (*Coloseni*, 1, 3-8).

mîntuirea : cunoașterea devenise un cuvînt magic, ca gnoza mai tîrziu. Pavel nu se va împotrivi acestui ideal. Mesajul creștin nu este oare o revelație ? Dar îl va curăți de himere, îl va elibera de aspectele tulburi și ezoterice și îl va așeza iarăși în centrul tainei creștine.

Însă acolo unde se vorbea de speculație pur intelectuală, Pavel vorbește de cunoaștere făptuitoare. Pentru el cuvîntul adevărului, Buna-Vestire, "rodește și sporește". Asta înseamnă că îl transformă pe cel care o primește, îi insuflă o energie puternică, îl determină "la tot soiul de fapte bune" și îl face desăvîrșit în statornicie și tărie sufletească. Cu bucurie, Pavel îi mulțumește Tatălui pentru că le-a îngăduit colosenilor să se împărtășească din această cunoaștere prin străduința îndrăgitului tovarăș Epafras.

■ Lucrarea lui Hristos

Taina creștină este lucrarea lui Hristos. Iar Pavel compune unul din imnurile hristologice al căror secret îl cunoaște. Stilul se schimbă, ritmul devine regulat, paralelele și repetițiile se înmulțesc, avem de a face cu un adevărat poem în două părți : prima ridică în slavă lucrarea lui Hristos în Creație, a doua, în Ispășire. Este un rezumat al întregului mesaj, carta comunității creștine.

Iscusit construit, imnul reia, în prima parte, termeni potriviți contextului epocii : Dumnezeu nevăzut, lucrurile văzute și cele nevăzute etc., ca și cînd apostolul ar fi știut să scoată din speculații la modă, o nouă formulare a doctrinei ortodoxe. Dar nu sacrifică cu nimic întîietatea lui Hristos. Dimpotrivă, afirmațiile sale sînt printre cele mai îndrăznețe pe care le-a făcut vreodată. "Toate au fost create de el și pentru el".

Astfel, în formule foarte concise, declară egalitatea lui Isus cu Dumnezeu cel nevăzut, existența lui înaintea oricărei creații și intervenția lui dintîi și esențială în alcătuirea lumii și a oamenilor, a pămîntului și a cerului. Înseamnă să-l așezi pe Hristos la nivelul filozofic cel mai eterat și totodată la nivelul foarte realist al Facerii. Pavel este aici demnul reprezentant al gîndirii grecești și al tradiției evreiești.

Ordinii creației i se opune ordinea mîntuirii exprimată în strofa a doua. Primul născut înaintea oricărei creaturi totodată primul născut din morți ; formulă neobișnuită, cerută de construcția poemului, pentru a spune că este cel dintîi dintre cei înviați. Antiteza dintre cele două ordini este subliniată printr-o construcție paralelă și prin folosirea de termeni asemănători, ce pot să mire. Dar este vorba tocmai de o nouă creație cu privire la lucrurile de pe pămînt și la lucrurile din cer, Isus era cauza celei dintîi, el este și cauza celei de a doua ; rezumă în el tot ce-i în legătură cu cea dintîi și cu cea de a doua.

Între cele două pasaje, o mică frază capătă, prin așezarea în poem, o rezonanță deosebită : "El este capul trupului Bisericii". Temă paulinică prin excelență, tema Bisericii trup al lui Hristos este alăturată aici cu multă putere

Întîietatea lui Hristos

« Care este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut, mai întîi născut decît toată făptura. Pentru că în Acesta au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pămînt, cele văzute și cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie căpetenii, fie stăpîniri. Toate s-au făcut prin El și pentru El. El este mai înainte decît toate și toate prin El sînt așezate. Și El este capul trupului, adică al Bisericii, cel ce este începutul, întîiul născut din morți, ca să fie El Cel dintîi întru toate. Căci în El a binevoit (Dumnezeu) să sălășluiască toată plinirea, și printr-însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri, făcînd pace prin El, prin sîngele crucii Sale » (*Coloseni*, 1, 15-20).

lucrării celei de a doua creații, a ispășirii, a mîntuirii, întrucît, chiar înainte de a ridica în slavă această lucrare, Biserica este legată de ea prin firea lucrurilor.

■ Serviciul tainei

Legătura aceasta îl însufețește fără îndoială în mod deosebit pe Pavel. Înainte de a fi teolog, Pavel este misionar. În toate scrisorile și în mod deosebit în *Epistola către Coloseni* este limpede faptul că el nu cunoaște taina nici din cărți nici din speculații și că înainte de a o spune, o trăiește. Fiecare nouă formulare a tainei lui Hristos aduce cu ea o nouă formulare a vocației lui Pavel, a misiunii și a vieții sale, ca și cum una era cea dintîi prin importanță, iar cealaltă cea dintîi în experiența lui.

În felul acesta el dă colosenilor una dintre cele mai frumoase fraze care exprimă viața creștină : "Împlinesc în carnea mea lipsurile necazurilor lui Hristos, pentru trupul lui, care este Biserica" (*Coloseni*, 1, 24). Pavel trăiește comuniunea cu Hristos pînă și în suferințele lui de întemnițat și chiar prin acest fapt, are conștiința că face parte din Biserică. Faptul este atît de adevărat încît simte că aceeași energie acționează în Hristos, în el și în Biserică.

Propria experiență îl apropie de experiența corespondenților săi. Nu este prezent cu trupul lîngă ei, desigur ; nici măcar nu i-a vizitat vreodată, dar îi cunoaște și este prezent în mijlocul lor în duh ; la fel cu el și cu Hristos, au fost înmormîntați la botez ; la fel cu el și cu Hristos au fost înviați ; la fel cu el și cu Hristos, trăiesc iarăși, iertați, eliberați de păcate și de moarte. Cu ei, el constituie trupul mistic al lui Hristos.

■ Viața cea nouă

Această transformare are urmări importante. Nici vorbă să se mai intereseze de cele ale cărnii, ci numai de cele ale duhului. Căci, pentru Pavel, există două ordini de gîndire. Problemele legate de hrană, de băutură, de sărbători sau de sabat înseamnă gîndirea carnală. Practicile, rînduielile, cultul îngerilor înseamnă tot gîndire carnală, "lucruri menite să piară prin însăși folosirea lor", "prescripții și doctrine ale oamenilor".

Creștinul umblă după cele din preaînalt, de acolo de unde se află Hristos. Pavel lămurește această idee : creștinul respinge nedreptatea, lăcomia, violența, răzbunarea, ura, egoismul sub toate formele, care îi orînduiesc și îi subordonează pe ceilalți și chiar pe Dumnezeu sieși, și caută dreptatea, blîndețea, iertarea, iubirea, care te orînduiesc și te subordonează celorlalți și lui Dumnezeu : "Iar peste toate acestea, încheie Pavel, îmbrăcați-vă cu iubire, care este legătura desăvîrșirii" (*Coloseni*, 3, 14).

Pavel își termină scrisoarea cu o serie de sfaturi simple de tot și foarte practice, cu vești și urări : "Dumnezeu să ne deschidă ușa cuvîntului, spre a vesti taina lui Hristos pentru care mă găsesc în lanțuri, și s-o fac de obște cunoscută grăind cum se cuvine" (*Coloseni*, 4, 3).

Slujirea de către Pavel

« Acum mă bucur de suferințele mele pentru voi și împlinesc, în carnea mea, lipsurile necazurilor lui Hristos, pentru trupul Lui, adică Biserica, al cărei slujitor m-am făcut, potrivit iconomiei lui Dumnezeu, ce mi-a fost dată mie pentru voi, ca să aduc la îndeplinire cuvîntul lui Dumnezeu : taina cea ascunsă din veacuri și din neamuri ; iar acum s-a arătat sfinților Săi, cărora a voit Dumnezeu să le arate care este bogăția slavei acestei taine între neamuri, adică Hristos cel dintru voi, nădejdea slavei» (*Coloseni*, 1, 24-27).

Epistolele Sfîntului Pavel către Tesaloniceni

Scrisori către o comunitate tînără

Ziua Domnului

Unor proaspăt creştinaţi care aşteaptă cu înfrigurare sfîrşitul lumii, Pavel le aminteşte în acelaşi timp semnele premergătoare şi ivirea pe neaşteptate a zilei Domnului

O comunitate prietenă

« Acum însă, venind Timotei de la voi la noi şi dîndu-ne veste bună despre credinţa şi dragostea voastră şi că aveţi buna amintire de noi totdeauna, dorind să ne vedeţi ; la fel şi noi pe voi. De aceea, fraţilor, ne-am simţit mîngîiaţi întru voi, prin credinţa voastră, în toată nevoia şi strîmtorarea noastră. Căci acum noi sîntem vii, dacă voi staţi neclintiţi întru Domnul. Şi ce mulţumire, pentru voi, putem să dăm în schimb lui Dumnezeu, pentru toată bucuria cu care ne bucurăm pentru voi, înaintea Dumnezeului nostru ? Noaptea şi ziua ne rugăm cu prisosinţă, ca să vedem faţa noastră şi să împlinim lipsurile credinţei noastre » (*I Tesaloniceni*, 3, 6-10).

În timpul uneia din primele sale călătorii, Pavel este invitat, printr-o viziune, să evanghelizeze Macedonia. Aşadar, fără să stea pe gînduri, se duce la Tesalonic, capitala acestei provincii romane, şi începe să propovăduiască învăţătura lui Hristos în sinagoga oraşului şi în pieţele publice. Grecii se îngrămădesc în juru-i, dar evreii, invidioşi pe succesul lui în rîndul păgînilor străini, se arată mai întîi nepăsători, mai apoi dispreţuitori şi în cele din urmă duşmănoşi faţiş, fapt care îl sileşte pe Pavel să plece. De la Corint scrie prima scrisoare tesalonicenilor. Sîntem la sfîrşitul anului 51 sau la începutul anului 52.

Pavel cunoaşte bine starea grea în care se află tînăra comunitate : pe de o parte, ispitele lumii păgîne, pe de alta, duşmănia lumii evreieşti care îi aţîţă pe oameni împotriva lor. Îl trimite pe prietenul Timotei după veşti. La întoarcere, acesta îl linişteşte pe Pavel şi-i povesteşte în ce fel creştinii au rămas credincioşi. Totuşi, între ei discuţiile sînt însufleţite : ei îşi amintesc că Pavel le-a vestit întoarcerea lui Hristos, de aceea îl aşteaptă cu înfrigurare întrebîndu-se ce se va întîmpla cu cei care mor mai înainte : Pavel crede că este de datoria lui să lămurească aceste probleme pentru a readuce pacea în comunitate.

Scrisoarea este plină de afecţiune ca aceea a unei mame sau a unui tată către copiii săi. Grabnica despărţire care l-a împiedicat să ducă la bun sfîrşit formarea lor, primejdia care îi ameninţă şi care îl împiedică să vină în vizită la ei, şi poate şi o înţelegere profundă între ei fac ca Pavel să încărăgească în mod deosebit această comunitate. El spune, şi o repetă de mai multe ori, că se gîndeşte la ei, că se roagă pentru ei, că se bucură căci le ştie patosul credinţei, eficacitatea iubirii şi tăria nădejdii.

Bucuria, iată un cuvînt care revine ades în această scrisoare. Aducînd tesalonicenilor mesajul evanghelic, Pavel le-a adus bucuria, o bucurie pe care ei o arată în ciuda suferinţelor şi a frămîntărilor, care îi face să semene cu Bisericile din Iudeea, cu martirii de astăzi şi cu profeţii de ieri, prigoniţi cu toţii, o bucurie care este semnul autenticităţii credinţei lor. "Apostolii, spun *Faptele*, se bucurau că s-au învrednicit, pentru numele lui, să sufere ocară" (*Fapte*, 5, 41). Numai cunoaşterea Patimilor lui Hristos, certitudinea învierii şi nădejdea întoarcerii printre ai

săi pot stîrni o asemenea jubilare.

■ ... Dar morţii ?

Dacă Pavel, în scurta lui trecere prin Tesalonic, a putut propovădui elementele de bază ale creştinismului, el nu a putut răspunde tuturor întrebărilor. Şi apoi erau multe de făcut : înlăturarea idolilor, recunoaşterea unui singur Dumnezeu adevărat ; ducerea unui trai demn de împărăţia şi de slava lui. Pentru tinerii neofiţi lucrul cel mai important este întoarcerea lui Hristos : vorbesc despre asta, se bucură, îi socotesc izbînda şi trăiesc cu această nădejde. Comunitatea este pătrunsă de aşteptarea acestui eveniment ce va să vină ; venirea Domnului le întăreşte unitatea, constituie temeiul iubirii, le însufleţeşte ceremoniile.

De aceea, cînd moartea loveşte în rîndurile lor sînt mîhniţi. Nu s-au gîndit că unii dintre ei pot muri înainte de întoarcerea lui Hristos, aceasta părîndu-li-se iminentă. Şi atunci comunitatea pe care o îndrăgesc, care înseamnă temeiul specific al credinţei lor, care li se pare a fi semnul prezenţei Duhului Sfînt, e ca şi amputată : sînt îndepărtaţi fraţi care nu mai iau parte la discuţii, la iubire sau la comuniune. Ce se va întîmpla cu ei la întoarcerea lui Hristos ? Aceasta este problema pe care i-a înfăţişat-o Timotei lui Pavel.

Apostolul este dator să răspundă. El insistă mai întîi asupra sfinţeniei vieţii care se cere de la aleşii lui Dumnezeu, o sfinţenie despre care ştie că există la Tesalonic. Totuşi, el îşi sprijină îndrumarea morală pe aceea că nu e ştiută clipa : "Ziua Domnului va veni ca un fur în puterea nopţii". Dar repetă îndată : voi nu sînteţi în întuneric, sînteţi fii ai luminii, astfel încît ziua aceasta nu vă va surprinde ca un fur. Apoi urmează îndemnul imperativ : să nu dormim cum fac ceilalţi, ci să rămînem treji şi cumpătaţi. Încrederea într-o viaţă desăvîrşită şi nesiguranţa clipei : iată ce vrea să le spună Pavel acestor neofiţi şi, împletind aceste două idei, fără nici o dojană, căci nu este cazul, stăruie asupra vigilenţei de care este nevoie.

După această povaţă, Pavel se străduieşte să satisfacă curiozitatea corespondenţilor săi. Descrierea are, fără îndoială, un caracter imaginativ aproape copilăresc (trîmbiţa lui Dumnezeu, glasul arhanghelului), care poate pricinui neînţelegeri. Dar esenţialul cuvîntării vrea să chezăşuiască lămurit că cei care se vor găsi în viaţă în clipa paruziei nu vor fi avantajaţi faţă de cei morţi, şi să sublinieze că important este să fim uniţi întru Hristos. Şi pentru a răspunde întrebărilor tesalonicenilor, Pavel afirmă : se vor bucura cu toţii, întregul grup, de izbîndă. Apostolul îi numeşte pe morţi "adormiţi întru Isus", iar cei morţi în Isus rămîn uniţi cu el prin moarte pînă la paruzie.

Acest răspuns al lui Pavel păstrează, fără îndoială, pentru omul curios, multe zone întunecate. Nici nu poate fi altfel : cînd vorbim despre eshatologie este tare greu să găsim cuvinte în vocabularul nostru, şi probabil idei în minţile noastre, care să corespundă acestui domeniu. În

Morţii

« Fraţilor, despre cei ce au adormit, nu voim să fiţi în neştiinţă, ca să nu vă întristaţi ca ceilalţi, care nu au nădejde, pentru că de credem că Isus a murit şi a înviat, tot aşa (credem) că Dumnezeu, pe cei adormiţi întru Isus, îi va aduce împreună cu El. Căci aceasta vă spunem, după cuvîntul Domnului, că noi cei vii, care vom fi rămas pînă la venirea Domnului, nu vom lua înainte celor adormiţi, pentru că însuşi Domnul, întru poruncă, la glasul arhanghelului şi întru trîmbiţa lui Dumnezeu, se va pogorî din cer, şi cei morţi întru Hristos vor învia întîi. După aceea, noi cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiţi, împreună cu ei, în nori, ca să întîmpinăm pe Domnul în văzduh, şi aşa pururea vom fi cu Domnul » (*I Tesaloniceni*, 4, 13-17).

acest caz Pavel folosește genul literar apocaliptic în care simboluri, semne și profeții sînt puse laolaltă, pentru a izbuti o afirmație teologică, anume învierea trupurilor.

■ Venirea Domnului

Cîteva luni după această scrisoare, comunitatea de la Tesalonic dă din nou semne de nervozitate și de neliniște. Prigoana continuă, se răspîndesc zvonuri, circulă scrisori false ale lui Pavel. "Ziua Domnului este iminentă", zic bîrfelile, iar unii, care trăiesc în trîndăvie, găsesc în asta îndreptățirea lenei lor. Cutreierînd străzile cu chipuri chinuite de groaza sfîrșitului lumii, ei muncii zilnice îi preferă cerșitul și trăiesc ca niște trîntori, semănînd neliniștea în comunitate.

În a doua *Epistolă către Tesaloniceni* tonul lui Pavel este mai energetic decît în prima. Toată vînzoleala asta îl irită oarecum pe apostol : "să nu vă lăsați prea degrabă zguduiți în cugetul vostru, nici să vă spăimîntați, nici de duh proorocesc, nici de vorbă, nici de vreo scrisoare ca pornită de la noi, precum că ziua Domnului a și sosit. Să nu vă amăgească nimeni, cu nici un chip" (II *Tesaloniceni*, 2, 2-3).

Da, Domnul se va întoarce. Și Pavel se grăbește să scrie o pagină greu de pătruns. Pentru a înfățișa întîmplările de la sfîrșitul lumii, folosește din nou genul apocaliptic, dar, mai mult decît în prima scrisoare, dezvăluie "lucruri ascunse" care sînt un fel de nouă revelație. Într-un loc zicea că Ziua Domnului va veni ca un fur ; aici, arată semnele premergătoare care-i vor vesti sosirea.

În mai multe rînduri Pavel face apel la cele spuse deja tesalonicenilor. Din acest motiv pasajul acesta este cu atît mai greu de înțeles pentru noi. Dar descoperim că vremurile de apoi vor fi marcate de grele încercări pentru credință : marea apostazie ; de asemenea se va ivi nelegiuitul, fiul pierzaniei, potrivnicul care se va face adorat ca un Dumnezeu și va fi sub stăpînirea lui Satan ; în sfîrșit, că nelegiuitul nu se poate arăta pentru moment căci îi stă în cale o piedică. Care-i acea piedică ? Poate că tesalonicenii o știau, noi nu o știm.

Pavel își încheie învățătura întorcîndu-se la realitatea cotidiană. Cade în greșeală cel care, sub motiv că îl așteaptă pe Domnul, îl uită, și, dîndu-se drept pildă interlocutorilor, Pavel le amintește că niciodată n-a fost povară cuiva, că a lucrat atît ziua cît și noaptea, că nu a cerșit pîinea pe care a mîncat-o. Apoi urmează consemnul aspru și radical : "cine nu vrea să lucreze, acela să nu mănînce" (II *Tesaloniceni*, 3, 10).

Cele două *Epistole către Tesaloniceni*, scrise în anii 51-52, chiar înaintea Evangheliilor sinoptice, sînt, în ordine cronologică, primele două texte ale *Noului Testament*. E curios de constatat că ele schițează o apocalipsă pe care o va lărgi, dîndu-i măreție, ultima carte din *Noul Testament, Apocalipsa* Sfîntului Ioan, ca și cum întregul mesaj creștin ar tinde către sfîrșitul lumii.

Ziua Domnului

« Căci ziua Domnului nu va sosi pînă ce mai întîi nu va veni lepădarea de credință și nu se va da pe față omul nelegiuirii, fiul pierzării, potrivnicul - înălțîndu-se mai presus de tot ce se numește Dumnezeu sau e făcut pentru închinare, așa încît să se așeze el în Biserica lui Dumnezeu și pe sine să se dea drept dumnezeu. Nu vă aduceți aminte că, pe cînd eram încă la voi, vă spuneam aceste lucruri ? Și acum știți ce-l oprește, ca să nu se arate decît la vremea lui. Pentru că taina fărădelegii se și lucrează, numai că este unul care o ține acum pe loc, pînă ce va fi dat la o parte. Și atunci se va arăta cel fără de lege, pe care Domnul Iisus îl va ucide cu suflarea gurii Sale și-l va nimici cu strălucirea venirii Sale » (II *Tesaloniceni*, 2, 3-8).

Epistolele Sfîntului Pavel către Timotei

Scrisori către un conducător de Biserică

Îndrumări morale

Pavel își pune tovarășul credincios în fața responsabilităților lui de cap al Bisericii

Timotei este un băiat rezervat și timid cînd Pavel îl descoperă la Lystra în timpul unei călătorii. Fiu al unei evreice convertită la creștinism și al unui grec păgîn, este crescut în cunoașterea Sfintelor Scripturi. Tăiat împrejur pentru a nu-i stîrni pe evrei împotriva sa, se apropie de apostol care, de acum încolo, îl numește 'fiul său drag și credincios întru Domnul", fratele sau tovarășul său de muncă. Relațiile dintre apostol și ucenic au rămas de-al lungul întregii vieți exemplare.

Cînd Pavel scrie prima scrisoare, pleacă în Macedonia și îl însărcinează pe Timotei să aibă grijă de bunul mers al comunității din Efes. Textul nu conține mari desfășurări teologice; învățătorul dă numai îndrumări practice ucenicului, îndrumări în legătură cu rugăciunea liturgică, ținuta femeilor, rolul episcopilor și al diaconilor, locul văduvelor, al preoților și al robilor. Scrisorile către Timotei sînt epistole pastorale.

■ Țelul Domnului

Preotul trebuie să vegheze la puritatea doctrinei. De aceea Pavel își previne tovarășul împotriva celor care predică alte teorii, înșiră vrute și nevrute și se consacră unor genealogii ce nu se mai sfîrșesc (I *Timotei*, 1, 3-4). Este știut gustul neamurilor din Asia Mică pentru discuțiile care vor fi numite mai tîrziu "bizantine" pentru a arăta că sînt artificiale și de puțin interes. Fără îndoială că speculațiile astfel clădite tulbură mințile, căci Pavel se arată deosebit de hotărît în această privință.

Fără probleme sterile, fără raționamente primejdioase, fără legende mai mult sau mai puțin născocite. Țelul lui Dumnezeu este simplu și eficient: nu aderi la el prin cugetări întortocheate, prin subtilități juridice sau practici complicate, ci printr-un simplu act de credință care este la îndemîna oricărui om sincer. Recunoaștem aici pecetea esențială a lui Pavel, învingător al unei legi pe care o îndrăgise și propovăduitor al unei credințe fără nici o fisură.

În fiecare scrisoare amintește miraculoasa lui convertire căci vede în ea o dovadă strălucită a gratuității darului lui Dumnezeu. El, Pavel, prigonitorul, cel care ocăra, nu avea cu adevărat nici un fel de merit. Și nu sînt vorbe goale, ci un fapt sigur și demn de toată crezarea: "Iisus Hristos a venit în lume ca să mîntuiască pe cei păcătoși, dintre care cel dintîi sînt eu" (I *Timotei*, 1, 15).

Învățații mincinoși

« ... Te-am îndemnat să rămîi în Efes, ca să pui în vedere cîtorva să nu învețe învățături străine, nici să ia aminte la basme și la genealogii fără de sfîrșit, care aduc mai degrabă certuri, decît lucrarea mîntuitoare a lui Dumnezeu, cea întru credință ; iar ținta poruncii (Domnului) este dragostea din inimă curată, din cuget bun și din credință nefățarnică, de la care unii rătăcind s-au întors spre deșartă vorbire, voind să fie învățători ai Legii, dar neînțelegînd nici cele ce spun, nici cele pentru care dau adeverire" (I *Timotei*, 1, 3-7).

Femeile

« Asemenea şi femeile, în îmbrăcăminte cuviincioasă, făcîndu-şi lor podoabă din sfială şi din cumpătenie, nu din păr împletit şi din aur sau din mărgăritare sau din veşminte de mult preţ ; ci din fapte bune, precum se cuvine unor femei care se fac mărturie de evlavie. Femeia să se înveţe în linişte cu toată ascultarea. Nu îngăduiesc femeii nici să înveţe pe altul, nici să stăpînească pe bărbat, ci să stea liniştită. Că Adam s-a zidit întîi, apoi Eva. Şi nu Adam a fost amăgit, ci femeia amăgită fiind, s-a făcut călcătoare de poruncă. Dar se va mîntui prin naştere de fii, dacă stăruieşte, cu deplină înţelepciune, în credinţă, în iubire şi în sfinţenie" (I *Timotei*, 2, 9-15).

■ **Rugăciunea universală**

Pavel îi aminteşte lui Timotei, conducătorul comunităţii, ce trebuie să fie adunările creştine. Rugăciunea este centrul comunităţii, însă ea trebuie să fie pentru toţi oamenii, fără nici o excepţie. Harul fiind un dar gratuit, îl pot primi cu toţii. În rugăciune se înfăptuieşte într-un anume fel universalismul pe care Pavel l-a descoperit în vocaţia sa şi care era prezent în ultimele cuvinte ale lui Hristos către cei Doisprezece : "Mergeţi de învăţaţi toate neamurile" (*Matei*, 28, 19).

Este fără îndoială un lucru greu de înfăptuit. Prigonirile, încetineala evanghelizării, greutăţile de tot soiul, pe de o parte, şi, pe de altă parte, căldura unei comunităţi frăţeşti, reciprocitatea serviciilor între creştini şi unirea în credinţă ar îndemna să păstrezi rugăciunea pentru cei apropiaţi. Într-un anume fel, Pavel o face cînd cere mai întîi pentru Biserică "o viaţă lină şi tihnită, întru toată temerea de Dumnezeu şi buna cuviinţă" (I *Timotei* 2, 2).

Dar universalismul nu lipseşte niciodată. Afirmarea lui repetată este fără echivoc. Este un îndemn stăruitor la comuniune prin rugăciune şi prin faptă cu voinţa lui Dumnezeu. Pavel era cel mai în măsură să o amintească, fiindcă a avut vocaţie de a-i evanghe liza pe cei care nu făceau parte din poporul ales şi, uneori cu preţul unei răzvrătiri, a slăbit legăturile care apropiau prea mult creştinismul primitiv de iudaism. Nu este mai puţin adevărat că stăruinţa asupra universalismului rugăciunii trebuia să fie folositoare unei comunităţi care se lovea la tot pasul de nenumărate împotriviri.

Ciudat este pasajul din această scrisoare, privitor la femei. Pavel, rămas celibatar, era oare atît de neîncrezător în ele ? Sigur este faptul că le aşază pe o treaptă inferioară bărbatului : trebuie să aibă o ţinută decentă, fără ostentaţie, fără bijuterii, fără toalete extravagante. Trebuie să tacă în timpul instruirilor, trebuie să fie supuse bărbatului. Motivul invocat de apostol nu-i altul decît faptul că sînt pe locul al doilea în Creaţie şi pe primul la păcat.

"Totuşi, se vor mîntui devenînd mame". Se pare că pentru Pavel vocaţia dintîi a femeii este să dea viaţă şi să crească copii. Trebuie poate să situăm acest text în vremea sa şi la locul său. Într-adevăr, la Efes luaseră fiinţă adunări de cucernici şi saloane în care doamne "învăţate" şi evlavioase deţineau un rol central. Erau măgulite să fie astfel în avangardă şi faptul ascundea o bună parte de vanitate şi trufie. Pavel cere aşadar lui Timotei să le pună la locul lor. Aceasta nu este o scrisoare dogmatică, ci una pastorală care răspunde unor probleme specifice.

În acelaşi spirit trebuie citit şi pasajul pe care Pavel îl consacră văduvelor. Poate că în timpul călătoriilor a avut experienţe neplăcute cu văduve tinere grăbite să se mărite. Din această pricină este destul de aspru cu ele. Cele care nu se gîndesc decît la plăcere, cu

toate că trăiesc, sînt moarte. Văduve adevărate sînt cele care rămîn singure de tot, îşi pun nădejdea în Dumnezeu şi îşi dedică zilele şi nopţile rugăciunii. De altfel, pentru a fi socotită în rîndul văduvelor, o femeie trebuie să aibă cel puţin şaizeci de ani şi să nu fi fost măritată decît o singură dată.

Sînt sfaturile unui frate mai mare către capul comunităţii. Pavel îi înşiră şi îndatoririle episcopului, ale preotului, ale diaconului, ale robilor, ale bogaţilor. Îi aminteşte de unde îi vine autoritatea, anume din profesiunea de credinţă. Într-o a doua scrisoare, pe care Pavel i-o va trimite lui Timotei din temniţă, va spune lucrurilor pe nume, va vorbi de hirotonisirea sa şi de suferinţele îndurate pentru Evanghelie de către apostol şi ucenic.

■ **A suferi pentru Evanghelie**

Cea de a doua *Epistolă* este mai sfîşietoare decît prima. Pavel îşi simte sfîrşitul aproape. Vrea să lase ucenicului îndrăgit un fel de testament spiritual. Suferă : este o suferinţă a trupului, dar şi a inimii. I-ar plăcea să-l aibă în preajmă pe Timotei, prietenul cu care are atîtea lucruri în comun : educaţia evreiască, convertirea şi, îndeosebi, mai mult de cincisprezece ani de apostolat împreună. Unul este robust, întreprinzător, îndrăzneţ ; celălalt este timid, rezervat, blînd. E neîndoios că s-au completat de minune de-a lungul atîtor ani. Dar, în clipa dispariţiei, apostolul simte nevoia să-şi îndemne ucenicul la vigilenţă şi eroism.

Suferinţa este condiţia slavei şi Pavel alege trei pilde pentru a arăta ce înseamnă lupta pentru adevăr : mai întîi cea a ostaşului care, în război, nu are grija treburilor din viaţa civilă nici a slavei pe care şi-o făureşte, ci se dăruieşte cu totul faptei ; cea a atletului care trebuie să se ostenească, să sufere şi să respecte regulile impuse, înainte de a primi cununa pe care va fi meritat-o; şi în sfîrşit cea a plugarului care, mai întîi, trudeşte arînd şi semănînd, după care trebuie să aştepte ca plantele să crească, să înflorească şi să dea roade şi în cele din urmă îşi primeşte cel dintîi ce i se cuvine din recoltă.

Tot astfel şi cu creştinul, şi pentru asta este Pavel întemniţat ca un răufăcător. Dar cuvîntul lui Dumnezeu nu este pus în lanţuri, iar noi ştim că: "Dacă am murit împreună cu el, vom şi învia împreună cu el; dacă stăruim în răbdare, vom şi împărăţi împreună cu el; de-l vom tăgădui, şi el ne va tăgădui" (II *Timotei*, 2, 11-12).

Pavel înfăţişează un tablou întunecat al vremurilor din urmă : învăţaţi mincinoşi îşi înmulţesc cuvîntările nelegiuite, dar Timotei va răspîndi pe mai departe cu credinţă cuvîntul adevărului ; oamenii sînt egoişti, proşti, lăudăroşi, trufaşi, bîrfitori, neascultători de părinţi etc., dar Timotei va rămîne credincios celor învăţate a căror certitudine a dobîndit-o. Omul lui Dumnezeu este împlinit şi gata pentru orice faptă bună.

Pavel spune că se află în clipa plecării. A dus pînă la capăt lupta cea dreaptă, a ajuns la capătul drumului, şi-a păstrat credinţa. O cunună a dreptăţii îi este pregătită.

Poveţe pentru misionar

« Propovăduieşte cuvîntul, stăruieşte cu timp şi fără de timp, mustră, ceartă, îndeamnă, cu toată îndelunga răbdare şi învăţătură. Căci va veni o vreme cînd nu vor mai suferi învăţătura sănătoasă ci - dornici să-şi desfăteze auzul - îşi vor îngrămădi învăţători după poftele lor, şi îşi vor întoarce auzul de la adevăr şi se vor abate către basme. Tu fii treaz în toate, suferă răul, fă lucru de evanghelist, slujba ta fă-o deplin !» (II *Timotei*, 4, 2-5).

Epistola Sfîntului Pavel către Tit

Scrisoare către o Biserică tînără

Pastorul

Cum să faci ca, prin alegerea celor răspunzători şi organizarea comunităţii, să-i educi pe cei aleşi pentru o viaţă creştinească mai bună

Tit este un colaborator foarte apropiat al lui Pavel. Grec convertit, n-a fost niciodată circumcis şi a fost dat pildă pe această temă la conciliul din Ierusalim. Cel mai înalt titlu de glorie în ochii apostolului este acţiunea întreprinsă pe lîngă comunitatea din Corint, în fierbere după trecerea învăţaţilor mincinoşi: după nereuşita lui Timotei, Tit a izbutit să liniştească spiritele şi Pavel, care îl însărcinează să organizeze proaspăta comunitate din Creta despre care nu are o părere prea bună, îi este foarte recunoscător; oare nu sînt cretanii, după cum spune, "pururea mincinoşi, fiare urîcioase, leneşi şi mincinoşi" ? (*Tit*, 1, 12).

O astfel de comunitate are neapărat nevoie de cadre strict alese. Pavel îi cere aşadar lui Tit să numească preoţi fără cusururi, să le fixeze funcţiuni precise şi să stabilească astfel o instituţie cu multiple aspecte. În felul acesta se termină epoca unei Biserici misionare itinerante. Pavel se simte necontenit răspunzător de comunităţile pe care le-a întemeiat şi are grijă să instituie o ierarhie care să le pună în evidenţă statornicia şi trăinicia.

■ O credinţă sănătoasă

"Pentru că sînt mulţi răzvrătiţi, zice Pavel, grăitori în deşert şi înşelători, mai ales cei tăiaţi împrejur, cărora trebuie să le astupe gura" (*Tit*, 1, 10). De aceea Pavel îl sfătuieşte pe Tit să fie neîndurător faţă de aceşti profeţi mincinoşi care dau învăţătură pentru cîştig. Lui îi revine misiunea să păstreze pentru credincioşi o credinţă sănătoasă şi să îi respingă pe cei care o strică. Toate sînt curate pentru cei curaţi. Toate sînt întinate pentru cei murdari.

Apoi continuă înşirînd îndatoririle fiecărei categorii de credincioşi : bătrînii să fie cumpătaţi, demni şi ponderaţi... femeile vîrstnice să se poarte ca nişte sfinte... femeile tinere să fie rezervate, caste, femei de casă, bune şi supuse soţului... tinerii să fie cumpătaţi în toate... robii să dea ascultare stăpînului... în aşa fel încît potrivnicul să nu poată zice nici un rău despre noi.

Creştinul este în aşteptarea venirii Dumnezeului nostru, care ne-a curăţit ca să devenim poporul lui, zelos în bine. Odinioară, eram smintiţi, răzvrătiţi, rătăciţi, dar acum am fost primeniţi în baia botezului şi prin Sfîntul Duh şi îndreptăţiţi prin harul lui Hristos la viaţa veşnică.

Alegerea preoţilor

« Dacă este cineva fără prihană, bărbat al unei femei, avînd fii credincioşi, nu sub învinuire de desfrînare sau neascultători. Căci se cuvine episcopului să fie fără de prihană, ca un iconom al lui Dumnezeu, neîngîmfat, nu grabnic la mînie, nu dat la băutură, paşnic, nepoftitor de cîştig urît, ci primitor de străini, iubitor de bine, treaz la minte, drept, cuvios, înfrînat, ţinîndu-se de cuvîntul cel credincios al învăţăturii, ca să fie destoinic şi să îndemne la învăţătura cea sănătoasă şi să mustre pe cei potrivnici" (*Tit*, 1, 6-9).

Epistola Sfîntului Pavel către Filimon

Scrisoare către un proprietar

Libertatea în Hristos

Nu mai există nici evrei nici greci, nici rob nici om liber, nici femeie nici bărbat, sîntem cu toţii una întru Hristos

Filimon nu este numai un credincios, ci şi un membru influent al comunităţii din Colose. Fiind bogat, primea fără greutate pe proprietatea sa adunările creştinilor. Pavel îl cunoştea bine, aşa cum o cunoştea şi pe Apia, soţia lui, pe care o numeşte sora sa, şi pe fiul lui, Arhip, pe care îl numeşte tovarăş de arme : se crede chiar că Arhip prezida cultul. Pavel ştie că se poate bizui pe aceşti creştini a căror generozitate a putut-o preţui.

Filimon a cumpărat de undeva dintr-o piaţă de sclavi un tînăr isteţ şi inteligent. Îl numeşte Onisim, ceea ce înseamnă folositor. Dar Onisim se dovedeşte a fi leneş şi hoţ. Filimon nu-l poate lăsa de capul lui şi îl repede deseori. Relaţiile dintre stăpîn şi sclav devin curînd de nesuportat şi Onisim hotărăşte să fugă de acasă.

El ajunge în cele din urmă la Roma, oraşul cel mare, loc de întîlnire al indivizilor dubioşi. Rămîne fără mijloace de trai, este vagabond, proscris ca rob fugit şi practic silit să fure şi să ucidă. Oare îşi aduce atunci aminte de apostolul pe care trebuie să-l fi întîlnit odinioară la stăpînul său ? Să-l fi impresionat bunăvoinţa şi primirea făcută ? Un lucru este sigur ; neavînd nici o scăpare şi ştiind că Pavel este la Roma, vine să bată la uşa lui ca să ceară ajutor şi se converteşte.

■ Fraternitatea

Epistola către Filimon este biletul pe care Pavel îl trimite stăpînului pentru a-i cere să-şi primească robul ca pe un frate întrucît de acum înainte fac parte şi unul şi celălalt din aceeaşi comunitate. Fără îndoială pe Onisim îl înfricoşa întoarcerea. Cazul sclavului fugit era prevăzut de legi. Era însemnat pe frunte cu un fier înroşit cu litera F (*Fugitivus*) şi, dacă furase, stăpînul putea pune să fie ucis în bătaie.

Pavel începe amintind cu simpatie credinţa şi iubirea corespondentului său, apoi îi înfăţişează rugămintea în felul cel mai prietenesc şi mai delicat cu putinţă. Îi spune : "Te rog eu, bătrînul Pavel, şi mai mult decît atît, acum întemniţat al lui Hristos". Ştie că lanţurile îi conferă un prestigiu suplimentar. Dar nu impune, cere.

Procedînd astfel, Pavel nu osîndeşte robia, cu toate că doreşte, şi sugerează eliberarea lui Onisim. Creştinul nu este de fapt robul nimănui, el este frate şi datorită acestor legături de fraternitate supunerea nu mai este ce a fost.

Rugămintea

« Te rog pe tine pentru copilul meu, pe care l-am născut fiind în lanţuri, te rog pentru Onisim, cel ce altădată nu-ţi era bun la nimic, dar acum şi ţie şi mie de folos. L-am trimis înapoi la tine, pe el, adică chiar inima mea! Eu voiam să-l ţin la mine, ca în locul tău, să-mi slujească în lanţurile mele pentru Evanghelie. Dar fără de încuviinţarea ta n-am voit să fac nimic, ca fapta ta cea bună să nu fie ca de silă, ci de bună voie, căci poate pentru aceea a fost despărţit de tine cîtva timp, ca veşnic să fie al tău, de acum nu ca un rob, ci mai presus de rob, ca frate prea iubit» (*Filimon*, 10-16).

Epistola Sfîntului Pavel către Evrei

Scrisoare către iudeo-creştini

Sacerdoţiul lui Hristos

Isus, fiul lui Dumnezeu, mare preot ceresc, ultimul purtător de cuvînt al lui Dumnezeu în rîndul oamenilor, s-a desăvîrşit îndurînd suferinţa

Măreţia Fiului lui Dumnezeu

« După ce Dumnezeu odinioară, în multe rînduri şi în multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri *prin proroci*, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe care L-a pus moştenitor a toate şi prin care a făcut şi veacurile ; care fiind strălucirea slavei şi chipul fiinţei lui Dumnezeu şi care ţine toate cu cuvîntul puterii Sale, după ce a săvîrşit curăţirea păcatelor noastre a şezut de-a-dreapta slavei, întru cele prea înalte, făcîndu-se cu atît mai presus de îngeri, cu cît a moştenit nume mai deosebit decît ei" (*Evrei*, 1, 1-4).

Fără doar şi poate *Epistola către Evrei* nu-i aparţine lui Pavel. Vocabularul, stilul şi temele abordate se deosebesc în mare măsură de Epistolele paulinice. Totuşi, ea depinde într-o anumită măsură de Apostolul păgînilor. Se poate spune că se apropie de un elenism foarte răspîndit în diaspora evreiască, ceea ce explică totodată importanţa citatelor din *Vechiul Testament* şi forma oarecum înrudită cu filozofia.

■ Marele preot al lui Dumnezeu

Întreg textul epistolei îl are în centru pe fiul lui Dumnezeu. Primele cuvinte vorbesc despre măreţia lui Isus încarnat, aşezat la dreapta lui Dumnezeu. Este mai presus decît îngerii, iar autorul citează nenumărate pasaje biblice în care se vorbeşte, pe de o parte, despre veşnica lui slavă şi identitatea peste veacuri şi, pe de altă parte, despre rolul de slujitori şi de supuşi al îngerilor. Dacă, aşadar, cuvîntul rostit de îngeri este de neclintit şi orice încălcare a legii pedepsită, cu atît mai mult va fi *cuvîntul de început* din predica Domnului!

Nu din pricină că Dumnezeu a vrut ca Isus să fie vremelnic aşezat ceva mai jos decît îngerii, nu i-a hotărît stăpînirea asupra tuturor lucrurilor. Îngerii au rămas pe locul lor. În schimb el a luat firea omului, s-a făcut frate întru totul asemănător nouă, a *cuminecat cu noi prin carne* şi sînge, apoi a acceptat suferinţele şi moartea pentru a ne scăpa de stăpînirea morţii şi a devenit astfel, în legăturile noastre cu Dumnezeu, un mare preot milostiv şi devotat.

Isus este mai presus de Moise : atît unul, cît şi celălalt sînt credincioşi misiunii lor. Dar primul este mai presus aşa cum este fiul faţă de slujitor într-o casă. Moise se bucura în faţa evreilor de un deosebit prestigiu: era întemeietorul religiei, mijlocitor între Dumnezeu şi oameni, vorbise în numele celui Atotputernic şi îşi dusese poporul în Pămîntul făgăduinţei, pămînt de odihnă. Şi totuşi, nu l-au ascultat, nu s-au supus şi au stîrnit marea gîlceavă din deşert. Dumnezeu îşi ţine cu toate acestea făgăduiala şi, făcîndu-i pe oameni să se împărtăşească întru Hristos prin credinţă, le dă odihnă în Dumnezeu, anume liniştea de dincolo de încercări. Să avem grijă să nu *fim neîncrezători ca Strămbunii*.

Hristos este mare preot. Preotul, luat din rîndul oamenilor, are îndatorirea să intervină în numele lor pe lîngă Dumnezeu. Hristos este preot într-un mod superlativ întrucît, prin încarnare, s-a acoperit de slăbiciuni în faţa morţii, a suferit şi a strigat, s-a rugat şi a implorat, s-a supus ; şi de asemenea pentru că este Fiul, pentru că a fost chemat de Dumnezeu pentru acest rol şi pentru că a fost desăvîrşit de viaţa lui pămîntească pilduitoare.

În felul acesta Dumnezeu îşi ţine făgăduielile făcute odinioară lui Avraam. Există o continuitate în făptuirea sa. Sacerdoţiul lui Hristos seamănă cu cel al lui Melchisedec. Exemplu cunoscut de evrei, Melchisedec, din vremea lui Avraam, adică de la izvoarele istoriei mîntuirii, era preot al lui Dumnezeu preaînalt şi împărat al păcii. Se spunea despre el că este "fără tată, fără mamă, fără spiţă de neam, neavînd nici început al zilelor, nici sfîrşit al vieţii". De aceea, asimilat Fiului, este preot în veac.

Imagine fugară din *Vechiul Testament*, autorul îl foloseşte pe Melchisedec pentru a arăta că poate exista şi că există un sacerdoţiu superior celui al leviţilor şi al lui Aaron pe care se întemeiază Legea dată poporului. Şi, dacă are loc o schimbare de sacerdoţiu, se schimbă şi Legea. În felul acesta "porunca dată întîi se desfiinţează, pentru neputinţa şi nefolosul ei ; căci Legea n-a desăvîrşit nimic, iar în locul ei îşi face cale o nădejde mai bună, prin care ne apropiem de Dumnezeu" (*Evrei*, 7, 18), un legămînt pentru care Isus s-a făcut chezaş. În Vechiul Legămînt, preoţii erau numeroşi căci moartea le punea capăt zilelor ; în cel Nou, marele preot rămîne pururea, sacerdoţiul nu poate fi schimbat, iar mîntuirea pe care o aduce este de-a pururi.

■ Sanctuarul cel nou

Vechiul Legămînt avea sanctuarul său : erau ridicate şi orînduite nişte corturi, se găseau aici un sfeşnic, mese, pîini şi chivotul Legii ferecat peste tot cu aur, heruvimi, toiagul lui Aaron şi tablele legii, obiecte făcute de mîna omului. Darurile şi jertfele care se împlineau aici nu aveau puterea să desăvîrşească cugetul închinătorului, iar acesta era silit să-şi reînnoiască ofranda în fiecare zi, în fiecare an. Darurile şi jertfele erau fără îndoială copii ale realităţilor cereşti, dar erau şi figuri ale perioadei actuale.

Templul lui Hristos este mai mare şi desăvîrşit, nu este făcut de mînă de om ; Hristos este victimă fără pată şi nu chipuri întinate ; el s-a dăruit odată pentru totdeauna, pînă la sfîrşitul timpurilor, şi nu de mai multe ori ; nu sîngele ţapilor sau taurilor l-a vărsat, ci pe al său ; prin jertfa sa, a surpat pentru totdeauna păcatul pentru multă lume şi-l vom vedea pentru a doua oară cînd va aduce mîntuirea celor care îl aşteaptă.

Autorul continuă cerînd cititorilor să-şi păstreze încrederea : căci cel care a făgăduit este credincios ; să fie neclintiţi în iubire : căci el a curăţit inimile de toate pîngăririle şi a spălat trupurile cu apă curată ; şi să fie nelipsiţi de la adunările creştine ; căci Ziua Domnului este aproape. "Căci mai este puţin timp, prea puţin, şi cel ce e să vie va veni şi nu va întîrzia" (*Evrei*, 10, 37).

Jertfa lui Hristos

« Şi orice preot stă şi slujeşte în fiecare zi şi aceleaşi jertfe aduce de multe ori, ca unele care niciodată nu pot să înlăture păcatele, acesta dimpotrivă, aducînd o singură jertfă pentru păcate, a şezut în vecii vecilor, la dreapta lui Dumnezeu, şi aşteaptă pînă ce vrăjmaşii Lui vor fi puşi aşternut picioarelor Lui. Căci printr-o singură jertfă, a adus la veşnică desăvîrşire pe cei ce se sfinţesc » (*Evrei*, 10, 11-14).

Credința strămoșilor

« Iar credința este încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute. Prin ea, cei din vechime au dat buna lor mărturie. Prin credință pricepem că s-au întemeiat veacurile cu cuvîntul lui Dumnezeu, de s-au făcut din nimic cele ce se văd. Prin credință, Abel a adus lui Dumnezeu mai bună jertfă decît Cain, pentru care a luat mărturie că este drept, mărturisind Dumnezeu despre darurile lui ; și prin credință grăiește și azi, deși a murit. Prin credință, Enoh a fost luat de pe pămînt ca să nu vadă moartea, și nu s-a mai aflat, pentru că Dumnezeu îl strămutase, - ci mai înainte ca să-l strămute, el avut-a mărturie că a bineplăcut lui Dumnezeu. Fără credință, dar, nu este cu putință să fim plăcuți lui Dumnezeu, căci cine se apropie de Dumnezeu trebuie să creadă că El este și că se face răsplătitor celor care îl caută" (*Evrei*, 11, 1-6).

■ **Credința**

Autorul vorbește apoi îndelung despre credință. Amintește istoria mîntuirii, semnalînd în cîteva fraze pe marii înaintași care au însemnat-o cu credința lor oarbă în Dumnezeu : Abel, Enoh, Noe, Isac, Iacob, Iosif, Moise etc. Tuturor li s-au făcut făgăduieli pe care nu le-au văzut împlinite în timpul vieții, dar ei erau încrezători în cel care se legase prin jurămînt și au devenit pildă pentru toți.

Uneori erau puși în situații omenește de neînțeles, dar își păstrau încrederea : Sarei, ajunsă la o vîrstă înaintată, i se făgăduiește un copil ; lui Avraam, Dumnezeu îi făgăduiește urmași prin Isaac și tot Dumnezeu îi cere să-l jertfească pe Isaac pe cînd acesta era copil încă. Avraam face precum i s-a spus, desigur fără să priceapă, dar încredințat că Atotputernicul nu se poate dezice, și, într-adevăr, Atotputernicul nu se dezice.

Nu este timp destul pentru a cita atîtea și atîtea cazuri asemănătoare. Toți au crezut în lucruri nevăzute și au rezistat cu tărie. În ciuda credinței, "n-au primit ce le fusese făgăduit, pentru că Dumnezeu rînduise pentru noi ceva mai bun, ca ei să nu ia fără noi desăvîrșirea" (*Evrei*, 11, 40).

De aceea încercările noastre, oricare ar fi, sînt cu totul neînsemnate față de mărturiile lor și totodată față de mărturia fiului lui Dumnezeu. Trebuie să știm că uneori Dumnezeu ne pedepsește, așa cum un tată își pedepsește copiii. Nu i-am fi copii dacă nu ne-ar pedepsi ca să ne facă să împărtim cu el sfințenia. Este sigur că, pe moment, o pedeapsă nu-i pricină de bucurie, dar aduce mai tîrziu roadele păcii și ale dreptății. Astfel este credința noastră : "Îndreptați mîinile cele ostenite și genunchii cei slăbănogiți".

Cu totul alta este situația necredincioșilor. Să ne amintim de Isav care, pentru un blid de linte și-a vîndut dreptul de întîi născut. Zadarnic a plîns, a cerut, s-a rugat, nu i-a mai fost niciodată dat înapoi : era dat deoparte. Tot așa se va întîmpla cu nerușinații și profanatorii care ar putea molipsi pe toată lumea.

Vechiul Legămînt primit de Moise pe muntele Sinai era o realitate palpabilă: focul, întunecimea, vijelia, glasul de trîmbiță și răsunetul cuvintelor erau un spectacol înfricoșător. Era o solie pămîntească. Noul Legămînt s-a încheiat în cetatea Dumnezeului cel viu, în Ierusalimul ceresc, printre mulțime de îngeri, cu prilejul unei întîlniri sărbătorești, adunarea primilor născuți care sînt înscriși în ceruri. "Luați seamă să nu vă lepădați de cel care vorbește din ceruri, ca să rămînă o împărăție neclintită".

Epistola se termină cu sfaturi : fiți iubitori îndeosebi față de străini și de cei întemnițați ; cinstiți curățenia căsătoriei, feriți-vă de iubirea de arginți ; ascultați-i pe marii comunității și mai ales, cu tot oprobriul, urmați-l pe Hristos pînă la moarte și în cetatea neclintită și cerească. Este un fel de rezumat al moralei generale a *Epistolei*.

Epistola Sfîntului Iacov

Scrisoare de la fratele lui Isus

Credința informată prin iubire

În care este spus că adevărata religie nu este numai o chestiune de credință ci și una de practică.

Nu se știe cine a scris această epistolă. După tradiție este atribuită lui Iacov, fratele Domnului. Autoritatea cu care vorbește, atmosfera în care trăiește și temele abordate par într-adevăr să arate că aparține lui Iacov, conducătorul comunității creștine din Ierusalim, care, în timpurile apostolice, se bucura de o asemenea influență, încît Pavel venea să-i dea socoteală și care a prezidat întîiul conciliu al Bisericii. Se pare că a scris-o între anii 57 și 62.

Este limpede că autorul este evreu de origine : stilul și vocabularul poartă urme de semitism ; turnura spiritului, felul în care vorbește despre lucruri concrete și aluziile la paternitatea lui Avraam, la cele douăsprezece triburi și la Lege îl apropie de iudaismul timpuriu. Dar este totodată creștin prin ideile enunțate, prin privilegiul acordat celor săraci, prin iertarea păcatelor, prin eshatologie etc.

Epistola Sfîntului Iacov nu este decît o lungă îndrumare morală care se înrudește cu literatura sapiențială și probabil cu predicile care se rosteau în sinagogi. Dar se aseamănă și cu cuvîntările moraliștilor păgîni: dialoguri, întrebări și obiecțiuni, interpelări, serii de imperative, personificări, imagini și antiteze. Trebuie să ne mirăm ? Influența diatribei filozofice asupra mediilor iudeo-elenistice și iudeo-creștine nu este foarte bine cunoscută.

■ **Sărăcia**

Se știe că propovăduirea primitivă s-a îngrijit îndeosebi de cei săraci și de cei dezmoșteniți, iar mulți dintre ei vedeau fără îndoială în convertire mijlocul de a-și îmbunătăți starea. Solidaritatea, frecventarea celor cîțiva bogați convertiți, atmosfera euforică din comunități, alimentau o asemenea nădejde. Dar nimic nu se schimba : cei bogați rămîneau mai departe bogați, iar cei săraci, tot săraci. Primii își etalau în continuare luxul și trufia, ceilalți întîmpinau în continuare tot atîtea greutăți spre a-și duce traiul. Aceasta să fie pricina pentru care, uneori, se făceau auzite plîngerile ?

Epistola răspunde în cel mai curat înțeles al Evangheliei : "Fericiți cei săraci". Trebuie să te bucuri cînd înduri suferințe. Dumnezeu a ales într-adevăr pe săracii lumii pentru a fi bogați în credință și moștenitori ai împărăției. De aceea cei umili sînt făgăduiți slăvirii, a lor va fi cununa vieții făgăduite, a lor moștenirea.

Dimpotrivă, nu există cuvinte destul de aspre împotriva celui bogat : el îi asuprește pe cei săraci, îi disprețuiește, îi tîrăște prin tribunale ; aruncă blestemul asupra frumosului Nume al lui Iahve care a fost invocat pentru

Respectul față de cei săraci

« Căci, de pildă, dacă va intra în adunarea voastră un om cu inele de aur în degete și îmbrăcat în haină strălucită și va intra și un om sărac, în haină murdară, iar voi puneți ochii pe cel care poartă haina strălucită și-i ziceți : Tu șezi bine aici, pe cînd săracului îi ziceți : Tu stai acolo, în picioare sau : șezi jos, la picioarele mele, n-ați făcut voi oare, în gîndul vostru, deosebire între unul și altul și nu v-ați făcut judecători cu socoteli viclene ? » (*Iacov*, 2, 2-4).

a-i ocroti ; dar se va trece ca floarea ierbii, se va veşteji sub dogoarea soarelui, îi va pieri chipul fălos. Din punctul de vedere al credinţei, bogăţia este o piedică, o umilire, de fapt adevărata încercare, dintre cele care te pot lipsi de împărăţia lui Dumnezeu.

Să nu se creadă cumva că necazurile celor săraci, adevărate încercări la rău, vin de la Dumnezeu, sub motiv că este cauza dintîi a tuturor întîmplărilor şi că nimic nu se întîmplă fără vrerea lui. Dumnezeu nu are nimic de-a face cu răul, el nu pune pe nimeni la încercare. Încercarea vine din pofta fiecăruia, care îl subjugă şi îl înşală. La izvorul păcatului este numai omul, iar de la Dumnezeu nu vine decît binele, îndeosebi prin Cuvîntul evanghelic.

■ Credinţa şi faptele

Sfîntul Iacov nu este Sfîntul Pavel. Dacă cel de al doilea a insistat asupra îndreptăţirii prin credinţă, între altele în *Epistola către Galateni;* primul va insista asupra credinţei eficiente. Şi o va face în cîteva cuvinte puţin exagerate : pe de o parte credinţa FĂRĂ fapte; pe de altă parte credinţa ŞI faptele. Unii vor vedea aici o contradicţie între cei doi apostoli, alţii nu vor găsi decît o complementaritate. Este de netăgăduit că între aceste două poziţii există tendinţe antagoniste, care ţin fără îndoială mai mult de publicul căruia i se adresează unul şi celălalt, de momentele cînd scriu şi de împrejurările care le îndreptăţesc scrisorile.

Iacov începe prin a vorbi despre primirea Cuvîntului : "Căci dacă cineva este auzitor al cuvîntului, iar nu împlinitor, el seamănă cu omul care priveşte în oglindă faţa firii sale ; s-a privit pe sine şi s-a dus şi îndată a uitat ce fel era" (*Iacov*, 1, 23-24). Tot aşa cu evlavia, nu este de ajuns să spui : "Doamne, Doamne", prevenea Isus, iar Iacob conchide : trebuie să-i căutăm pe orfani şi pe văduve în necazurile lor şi să ne păstrăm fără de pată din partea lumii.

Apoi autorul întreabă direct: "Ce folos, fraţilor, dacă zice cineva că are credinţă, iar fapte nu are ?" Credinţa lipsită de iubire este în zadar, credinţa care mîntuieşte este cea care se însoţeşte de fapte de iubire. Şi pentru ca lucrul să fie bine înţeles, Iacov ia pilda lui Avraam, aceeaşi pildă pe care o dădea şi Pavel în *Epistola către Romani* (*Romani*, 4, 3), ceea ce arată oricum o anumită complementaritate a celor două poziţii. Pavel pune aşadar accentul pe credinţa lui Avraam, Iacov pe fapta pe care credinţa îl face să o îndeplinească şi pot spune : "Avraam, părintele nostru *au nu din fapte* a fost socotit drept, cînd a adus pe Isaac, fiul său, jertfă la altar? Vezi că credinţa lucra împreună cu faptele lui şi din fapte credinţa s-a desăvîrşit... din fapte se îndreptează omul, iar nu numai din credinţă" (*Iacov*, 2, 21-22).

Tot astfel, la distanţă de cîteva rînduri, Iacov zice : "Aşa şi cu credinţa ; dacă nu are fapte, e moartă în ea însăşi", şi ceva mai departe : "şi a crezut Avraam lui Dumnezeu şi i s-a socotit lui spre dreptate". E greu să formulezi un gînd cît de cît subtil ! Oare din această pricină continuă îndreptîndu-şi atacul împotriva necumpătării limbii ? În epoca aceea evreii aveau o pronunţată înclinare către lungi cuvîntări doctrinare mai mult sau mai puţin nedesluşite. Creştinii urmau cu uşurinţă această modă şi astfel se dădeau drept maeştri în ale gîndirii. Iacov le cere să-şi pună frîu limbii, "un rău fără astîmpăr".

Credinţa

« Oare credinţa poate să mîntuiască? Dacă un frate sau o soră sînt goi şi lipsiţi de hrana cea de toate zilele, şi cineva dintre voi le-ar zice : "Mergeţi în pace ! Încălziţi-vă şi vă săturaţi", dar fără să le daţi cele trebuincioase trupului, care ar fi folosul ? Aşa şi cu credinţa : dacă nu are fapte, e moartă în ea însăşi» (*Iacov*, 2, 15-17).

■ Adevărata şi falsa înţelepciune

Pentru Iacov, adevărata înţelepciune nu se exprimă prin sîcîieli, pizmă, lăudăroşenie, dezordine sau minciună, ea înseamnă purtare dreaptă şi fapte pline de blîndeţe. El face astfel o deosebire între falsa şi adevărata înţelepciune : prima este pămîntească, animală şi demonică ; a doua vine din slavă şi este curată, aducătoare de pace, iertătoare, binevoitoare, miloasă, nepărtinitoare şi lipsită de făţărnicie. Prima înseamnă vorbă omenească şi, prin forţa lucrurilor, este cu mîrşăvie în ea ; a doua înseamnă fapte bune care nu pot să mintă.

De aceea, trebuie să te împotriveşti dezbinărilor de tot soiul. Dacă purtaţi războaie între voi, pricina este prietenia pe care o purtaţi lumii şi neprietenia pe care i-a purtaţi lui Dumnezeu. Nu poţi fi în acelaşi timp prieten cu lumea şi cu Dumnezeu. Trebuie să alegi : "Supuneţi-vă lui Dumnezeu. Staţi împotriva diavolului şi va fugi de la voi, Apropiaţi-vă de Dumnezeu şi se va apropia de voi". Aceasta este adevărata înţelepciune.

Iacov îşi continuă scrisoarea cu un nou avertisment dat bogaţilor : "Plîngeţi şi vă tînguiţi de necazurile ce vor să vie asupra voastră. Bogăţia voastră a putrezit şi hainele voastre le-au mîncat moliile. Aurul vostru şi argintul au ruginit şi rugina lor va fi mărturie asupra voastră". Cuvîntarea devine o diatribă necruţătoare, ca şi cînd ar da răspunsul cel mai limpede, mai violent, mai radical plîngerilor săracilor la care făcea aluzie începutul *Epistolei.*

Astfel, întreaga cuvîntare se situează între plîngerile celor săraci, care nu ar trebui să jelească întrucît au dreptul la binecuvîntările lui Dumnezeu, şi nenorocirile celor bogaţi, care ar trebui să jelească întrucît sînt scoşi din împărăţia lui Dumnezeu. S-a sfîrşit cu comunitatea care îi adună şi pe unii şi pe ceilalţi ! Singura axă de judecată este fapta iubirii şi nimic altceva.

Îndrumările finale sînt toate îndreptate către rugăciune în aşteptatea venirii Domnului : "Este vreunul dintre voi în suferinţă ? Să se roage. Este cineva cu inimă bună ? Să cînte psalmi". Apoi, fiind vorba despre bolnavi, autorul dă sfatul să fie chemaţi preoţii la căpătîi, să se roage pentru ei, să-i ungă cu untdelemn întru numele Domnului. Atunci pacienţii vor fi mîntuiţi iar păcatele li se vor ierta. Biserica, de-a lungul veacurilor care au urmat, a văzut în acest pasaj obligaţia slujbei maslului sau miruirea bolnavilor.

Felul deosebit al acestei epistole şi mediul iudeo-creştin căruia i se adresa au făcut să fie puţin folosită în ceremonii. Totuşi, inspiraţia nu i-a fost niciodată pusă la îndoială.

Limbajul

"Dacă nu greşeşte cineva în cuvînt, acela este bărbat desăvîrşit, în stare să se înfrîneze în întregime. Dacă, dar, noi punem în gura cailor frîul, ca să ni-i supunem, ducem după noi şi trupul lor întreg. Iată şi corăbiile, deşi sînt atît de mari şi împinse de vînturi aprige, sînt totuşi purtate de o cîrmă foarte mică încotro hotărăşte vrerea cîrmaciului. Aşa şi limba : mic mădular este, dar cu mari lucruri se făleşte ! Iată puţin foc şi cît codru aprinde ! Foc este şi limba, lume a fărădelegii ! Limba îşi are locul ei între mădularele noastre, dar spurcă tot trupul..." (*Iacov*, 3, 2-6).

Epistolele Sfîntului Petru

Scrisorile conducătorului creştinătăţii

Îndatoririle vieţii creştineşti

Mîntuirea creştină este izvor de curaj şi de nădejde

Noua preoţie

« Pentru voi, deci, care credeţi, Piatra e de mare preţ ; pentru cei ce nu cred însă este : piatra pe care n-au băgat-o în seamă ziditorii ; aceasta a ajuns să fie capul unghiului, şi piatră de poticnire şi stîncă de sminteală de care se poticnesc, fiindcă n-au dat ascultare cuvîntului, spre care au şi fost puşi. Iar voi sînteţi seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiţi în lume bunătăţile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată, voi care odinioară nu eraţi popor, iar acum sînteţi poporul lui Dumnezeu ; voi care odinioară n-aveaţi parte de milă, iar acum sînteţi miluiţi»(*I Petru*, 2, 7-10).

Petru, ca apostol şi conducător al Bisericii, era dator să susţină comunităţile din nordul Asiei Mici, supuse unei bruşte şi violente prigoniri. Acesta este obiectul primei scrisori a lui Petru. De-a lungul istoriei, nimeni nu s-a îndoit vreodată de autenticitatea ei, cu toate că a fost scrisă în greceşte, un secretar numit Silvan fiind în slujba apostolului, şi cu toate că se recunoaşte o anumită înrudire între acest text şi anumite epistole ale sfîntului Pavel. Forma epistolară nu este folosită decît la început şi la sfîrşit, mijlocul semănînd mai mult cu o predică de botez : poate fi considerată prima enciclică. Se pare că a fost scrisă la Roma între anii 57 şi 60.

■ Bucuria

"Umpleţi-vă de bucurie", le zice Petru prigoniţilor, căci încercările pe care le îndură, asemeni aurului încercat în foc, măsoară valoarea credinţei voastre, care va deveni subiect de laudă, de slavă şi de cinste la arătarea lui Isus Hristos. Viziunea apostolului devine îndată globală. Într-o frază, strînge întreaga viaţă creştină : suferinţele nu sînt nimic, sau mai degrabă sînt chezăşia fericirii, a slavei.

Apoi, lărgind şi mai mult orizontul, evocă istoria mîntuirii. Profeţii odinioară au căutat mîntuirea, au vestit-o şi au aşteptat-o. Au făcut cunoscute din timp suferinţele şi slava lui Hristos. Dar au priceput totodată că solia nu era pentru ei, ci pentru voi şi v-a fost vestită de către cei care vă predică Evanghelia. Pînă şi îngerii vă pizmuiesc.

■ Chemare la sfinţenie

Petru se foloseşte atunci de un şir întreg de îndrumări morale. Metoda lui de prezentare este aproape mereu aceeaşi : mai întîi regulile de viaţă, apoi mărturia Scripturii, în sfîrşit o motivaţie doctrinară subliniată în mod deosebit. În felul acesta, înrădăcinează atitudinea morală în credinţă : începe cu ce se vede, practicile sociale, şi ajunge la ceea ce se trăieşte, doctrina, rezumată într-un anume fel în regenerarea prin botez, care îl formează pe creştin ca atare.

Întîi şi întîi, vigilenţa : aveţi grijă să nu trăiţi ca altcîndva, cînd eraţi neştiutori, să nu trăiţi ca părinţii voştri care nu au cunoscut Buna-Vestire. Acum, că ştiţi că sînteţi fiii lui Dumnezeu, fiţi copii ascultători şi, pentru a întări această poruncă, apostolul aminteşte că am fost răscumpăraţi prin sîngele lui Hristos, care a fost orînduit mai înainte de întemeierea lumii - şi nu-i puţin lucru !-, şi care s-a arătat în anii de pe urmă pentru voi. Ce privilegiu ! Şi cum, după toate acestea, să nu ţii cu tot dinadinsul să duci o viaţă nouă !

După aceea, iubirea : iubiţi-vă din toată inima ca între fraţi, cu stăruinţă, căci aţi fost zămisliţi a doua oară. Ideea care se subînţelege din aceste cuvinte este neîndoios botezul. Trebuie să ne amintim că Petru vorbeşte unor creştini convinşi, care trăiesc sub prigoană ; de aceea cîteva aluzii îngăduie cititorului să întrezărească ansamblul tainei creştine.

Însă el insistă asupra anumitor puncte : aţi fost născuţi din sămînţă care nu se strică, zice el, voind să arate prin aceasta că de acum încolo totul este schimbat şi pentru totdeauna. "Dumnezeu a tot darul v-a chemat la mărirea sa cea veşnică întru Hristos" (*I Petru*, 5, 10).

Anumiţi exageţi au văzut, în această primă parte a Epistolei, desfăşurarea unei liturghii de botez avînd la început un imn care exprimă bucuria creştinului, şi, la sfîrşit, o predică ; aceasta dictează regulile morale care decurg din botez. Acest fel de a vedea nu este limpede pentru toată lumea, însă arată cît este de esenţial pentru apostol, conducător al Bisericii, botezul care îl face pe neofit să intre în comunitate şi îl încorporează în moartea şi învierea lui Hristos.

Peroraţia din acest pasaj se preface într-un imn la adresa Bisericii. Cuvîntul Biserică nu este niciodată rostit, dar nu ne putem înşela datorită folosirii altor expresii ca "piatra din vîrful unghiului", "zidire spirituală" şi "poporul lui Dumnezeu". "Voi sînteţi, zice Petru, seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu". Sînt tot atîţia termeni care arată că Biserica este o lume aparte, care pe necredincios îl face să se poticnească şi îl mîntuie pe credincios, numit aici "piatră vie".

■ Îndatoriri civice şi casnice

Tocmai pentru că este o lume aparte Biserica impune creştinilor un anumit număr de îndatoriri deosebite. "Vă dau îndrumări ca unor străini şi călători", zice Petru, şi înşiră îndatoririle civice şi casnice la care sînt obligaţi : înfrînarea dorinţelor cărnii, robii să se supună stăpînilor şi cu toţii autorităţilor, femeia să se supună bărbatului, iar bărbaţii să arate înţelegere faţă de femeie, spiritul frăţesc, compătimirea, milostenia, smerenia faţă de alţii etc. "Căci ochii Domnului sînt peste cei drepţi şi urechile spre rugăciunile lor" (*I Petru*, 3, 12).

Autorul insistă asupra prigonirilor pe care şi le atrag creştinii prin acest nou mod de trai : să nu faci numic rău care ar putea îndreptăţi aceste prigoniri, să renunţi la viaţa de păcate chiar dacă această renunţare stîrneşte încercările, dar să înduri, după pilda lui Hristos, suferinţele nemeritate ştiind că sînt binefăcătoare căci botezul este legămîntul cu Hristos care, "omorît fiind cu trupul, a fost făcut viu cu duhul".

După o evocare a paruziei şi a Judecăţii de apoi, Petru, prevalîndu-se de data aceasta de autoritatea lui de martor la suferinţele lui Hristos, dă sfaturi de guvernare mai-marilor Bisericii : "Păstoriţi turma lui Dumnezeu... nu cu silnicie, ci cu voie bună". Apoi, adresîndu-se celor tineri : "Plecaţi-vă celor bătrîni". Încheie cu cîteva cuvinte scrise fără

Creştini şi păgîni

« Aşadar, fiindcă Hristos a pătimit cu trupul, înarmaţi-vă şi voi cu gîndul acesta : că cine a suferit cu trupul a isprăvit cu păcatul, ca să nu mai trăiască timpul ce mai are de trăit în trup după poftele oamenilor, ci după voia lui Dumnezeu. Destul este că, în vremurile trecute, aţi făcut cu desăvîrşire voia păgînilor umblînd în desfrînări, în pofte, în beţii, în ospeţe fără măsură, în petreceri cu vin mult şi în neiertate slujiri idoleşti. De aceea ei se miră că voi nu mai alergaţi cu ei în aceeaşi revărsare a desfrîului şi vă hulesc. Ei îşi vor da seama înaintea celui ce este gata să judece viii şi morţii. Că spre aceasta s-a binevestit şi morţilor ca să fie judecaţi ca oameni, după trup, dar să vieze, după Dumnezeu cu duhul » (*I Petru*, 4, 1-6).

îndoială de mîna sa, după cum era obiceiul atunci, arătînd ajutorul dat de Silvan, secretarul său şi trimiţînd salutări după obicei.

■ Împotriva învăţaţilor mincinoşi

A doua scrisoare nu pare să fie scrisă de Petru, în ciuda insistenţei autorului de a se da drept mai-marele Apostolilor. De cele mai multe ori este atribuită unui creştin de cultură elenă, care se trage din evrei, ucenic sau nu al lui Petru, dar care doreşte să transmită o învăţătură alăturîndu-i-se. Deosebirile de stil faţă de prima Epistolă arată că nu este vorba de Silvan, secretarul apostolului. Oricum ar fi, după o lungă perioadă de şovăieli, Biserica s-a pronunţat asupra canonicităţii ei, considerînd-o deci o carte inspirată.

Stilul acestei a doua *Epistole* este mai impersonal, mai puţin angajat, mai neutru. Hristos nu este înfăţişat aici decît ca obiect de cunoaştere. Lipseşte încordarea afectivă, bogăţia doctrinară, viaţa de care este plină prima Epistolă. Autorul rămîne cumva în afara cuvîntării alegînd uneori formule frumoase, deosebit de convingătoare.

Textul începe, după cuvenita salutare, cu o îndrumare : mărinimiei lui Dumnezeu trebuie să-i corespundă practicarea virtuţilor ; darurilor lui Dumnezeu viaţa în sfinţenie. Acestea sînt condiţiile progresului şi poarta de intrare în împărăţia veşnică. Nu sînt născociri sofisticate, autorul îşi bazează mărturia pe ceea ce a văzut şi a propovăduit, pe ce au vestit Profeţii. Cu toţii au făcut cunoscută atotputernicia venirii lui Isus.

Urmează apoi o lungă diatribă împotriva învăţaţilor mincinoşi, în mod deosebit împotriva celor care şi-au trădat credinţa, apostaţii, şi a celor care îngăduie pătrunderea unor secte primejdioase. Fie blestemaţi. Nerecunoaşterea lui Hristos şi întoarcerea la o viaţă dezmăţată îl duc pe om la o stare mai rea decît la început. Totuşi, au succes şi asta nu trebuie să mire : momesc cu dorinţele cărnii, cu dezmăţul, pe aceia care de abia scăpaseră de cei ce-şi petrec viaţa în rătăcire, sufletele lipsite de tărie. Sînt fîntîni fără apă şi nori purtaţi de furtună, rostesc cuvîntări umflate cu nimic. Sînt animale fără judecată, menite pieirii.

Dar pedeapsa nu va întîrzia şi nu este departe. Nu trebuie învinuit Domnul că întîrzie împlinirea făgăduielilor. Pentru el, o zi este cît o mie de ani şi o mie de ani cît o zi : lucrările Domnului nu pot fi judecate. Dumnezeu e răbdător faţă de noi toţi, pentru ca nimeni să nu piară. Dar trebuie să ne pregătim : mai mult, trebuie să ne grăbim. Nu ştim nimic despre ziua Judecăţii : va veni ca un fur, dar sigur este că ziua aceasta este aproape.

Să semnalăm în această *Epistolă* prezenţa, destul de rară, a îngerilor numiţi aici măriri. Autorul, care vorbeşte despre ei în legătură cu pedeapsa, îi împarte în două categorii : cei care deţin oarecare tărie şi putere şi sînt devotaţi Domnului, şi cei care au căzut într-un păcat tainic, au fost duşi în iad şi azvîrliţi în hăurile întunericului pînă la judecată.

Înrudirea dintre această *Epistolă* şi *Epistola Sfîntului Iuda* este evidentă : fapte şi idei identice, aceiaşi termeni şi dezvoltări asemănătoare. Totuşi, insistenţa celei de a doua *Epistole a lui Petru* asupra paruziei şi aparentei ei întîrzieri nu apare în *Epistola Sfîntului Iuda.*

Chemare la sfinţenie

« Puneţi şi din partea voastră toată sîrguinţa şi adăugaţi la credinţa voastră : fapta bună, iar la fapta bună : cunoştinţa, la cunoştinţă : înfrînarea, la înfrînare : răbdarea, la răbdare : evlavia, la evlavie : iubirea frăţească, iar la iubirea frăţească : dragostea. Căci dacă aceste lucruri sînt în voi şi tot sporesc, ele nu vă vor lăsa nici trîndavi, nici necunoscători în cunoaşterea Domnului nostru Iisus Hristos. Iar cel ce nu are acestea este cu vederea micşorată şi stinsă şi a uitat de curăţirea păcatelor lui de demult. Pentru aceea fraţilor, siliţi-vă cu atît mai vîrtos să faceţi temeinică chemarea şi alegerea voastră" (II *Petru*, 1, 5-11).

Epistolele Sfîntului Ioan

Scrisori de la Bătrîn

Dumnezeu este iubire

Ştim că am trecut de la moarte la viaţă pentru că ne iubim fraţii

Asemănările de vocabular, de stil şi de teologie între cea de a patra *Evanghelie* şi prima *Epistolă a lui Ioan* sînt atît de mari încît nu este cu putinţă să te îndoieşti că nu ar fi de acelaşi autor. Şi în una şi în cealaltă găsim opoziţia dintre lumină şi întuneric, viaţă şi moarte, adevăr şi minciună, fiii lui Dumnezeu şi fiii diavolului, ucenici şi lume. Sînt tot atîtea teme specifice lui Ioan, care nu se regăsesc deloc cu aceeaşi frecvenţă şi ampioare în celelalte scrieri din *Noul Testament.*

De altfel, prima *Epistolă a Sfîntului Ioan* nu este o scrisoare în înţelesul strict al cuvîntului : nu are numele expeditorului, al destinatarilor, nu are salutări nici la început nici la sfîrşit. Autorul pare atît de prins de subiect, încît îl abordează de la primele cuvinte şi nu se mai opreşte deloc ca să-şi asculte auditorii. Nu este nici o expunere didactică, logic construită : temele revin cu regularitate, tonul este cînd polemic, cînd povăţuitor, se trece de la cateheză la cugetare. S-a crezut că textul din zilele noastre nu este decît o adunătură de bucăţi diferite.

Înseamnă fără îndoială să interpretezi greşit acest giuvaer al Sfintei Scripturi. Maniera lui Ioan este cea a unui contemplativ. Cugetarea lui se leagă în verigi în care se repetă necontenit cuvintele evocatoare, revin ideile-forţă şi se adîncesc temele majore. Textul este un vîrtej care te poartă în inima tainei, o simfonie care înşiruie una cîte una variaţiunile şi înmulţeşte formele aceluiaşi adevăr de nepătruns. Limbajul este mai mult muzical decît logic.

Epistola începe cu aceleaşi cuvinte ca şi cea de a patra *Evanghelie* : "La început...", şi autorul anunţă scopul scrisorii. Trei etape marchează evanghelizarea : mai întîi, Ioan l-a cunoscut pe Dumnezeu prin mijlocirea lui Hristos, "pe care l-am auzit, pe care l-am văzut cu ochii noştri, la care ne-am uitat, pe care l-am pipăit cu mîinile noastre", este aşadar vorba de o percepţie senzorială care deschide calea unei percepţii spirituale ; după care Ioan depune mărturie despre ce a văzut şi vesteşte Viaţa veşnică ce era lîngă Tatăl şi care ni s-a arătat ; în sfîrşit, creştinii sînt în comuniune cu martorul şi, prin acest fapt, în comuniune cu Tatăl şi fiul său Isus Hristos.

În felul acesta *Epistola* foloseşte aici acelaşi procedeu ca în *Evanghelie*, în care imnul din prolog era un fel de rezumat al istoriei mîntuirii. Dar acest concentrat este atît de încărcat de înţelesuri, are atîtea urmări şi deschide atîtea perspective, încît reprezintă cea mai potrivită introducere la expunerile din *Evanghelie* sau din *Epistolă*. Acesta este esenţialul mesajului, variaţiunile care vor urma

Poruncile

« Şi întru aceasta ştim că L-am cunoscut, dacă păzim poruncile Lui. Cel ce zice : L-am cunoscut, dar poruncile Lui nu le păzeşte, mincinos este şi întru el adevărul nu se află, iar cine păzeşte cuvîntul Lui, întru acela, cu adevărat, dragostea lui Dumnezeu este desăvîrşită. După aceasta cunoaştem că sîntem întru El. Cine zice că petrece întru El dator este, precum Acela a umblat, şi el aşa să umble » (I *Ioan*, 2, 3-6).

nefiind decît aplicaţii, analogii, pilde sau dovezi, adînciri, lămuriri care îi arată întreaga întindere şi importanţă.

■ Experienţa creştină

Este cu neputinţă să analizezi un text atît de dens şi de diversificat. Se pot cel puţin preciza principalele idei care îl structurează. Prima este unirea creştinului cu Dumnezeu, care este definită ca o legătură vitală şi ontologică : este născut din Dumnezeu, Îl cunoaşte, sălăşluieşte în El. Comuniunea aceasta este o imanenţă reciprocă : Dumnezeu este în el şi el este în Dumnezeu. Dar, înainte de toate, ceea ce constituie esenţa însăşi a creştinului este faptul că este odrăslit de Dumnezeu, iar această odrăslire este o odrăslire necontenită (I *Ioan*, 2, 29). Ea nu ne scoate în afara lui, dimpotrivă, făptuirea lui Dumnezeu este neîncetată.

Se înţelege că această experienţă poate fi greu de lămurit. Să deschizi calea iluminismului este tare primejdios. De aceea Ioan va înmulţi criteriile care vor îngădui o judecată sigură. Dumnezeu este lumină din cea mai curată, o lumină la care răul nu poate ajunge. De aceea trebuie să mergem în lumină, adică să fim limpezi, curaţi, lucizi, drepţi, să fim în adevăr. Dacă zicem : nu avem păcate, sîntem în întuneric. Dacă ne mărturisim păcatele, Dumnezeu este îndeajuns de bun şi drept pentru a ni le ierta.

Dumnezeu este iubire (I *Ioan*, 4, 7-16), şi această iubire înseamnă energie de la Dumnezeu în noi, care sporeşte neîncetat şi este gata să se reverse înapoi la izvorul divin. "Cel ce nu iubeşte n-a cunoscut pe Dumnezeu" şi "cel ce rămîne în iubire rămîne în Dumnezeu şi Dumnezeu rămîne întru el" (I *Ioan*, 4, 14). Nu este vorba de o practică exterioară ci de un legămînt profund. Ţîşneşte dintr-un avînt venit din adîncul sufletului, se exprimă în afară, prin credinţă şi iubire, îşi poartă propria lumină şi vesteşte că îl cunoaştem pe Dumnezeu - iubire.

Un al treilea criteriu este afirmat de Ioan cu destulă tărie : să iubeşti, dar nu lumea, ci pe Dumnezeu. Nu există numai fiii Domnului, există şi fiii diavolului; nu exsită numai credinţa şi iubirea, există şi ura, poftele trupului, nedreptatea, poftele ochilor, trufia bogăţiei. Lumea este înfăţişată ca fiind plină de ispite. Trăind în lume, trebuie să ne împotrivim ispitelor ei, întrucît e trecătoare, iar "cel care face voia Domnului rămîne de-a pururi".

În sfîrşit, un ultim criteriu reia sub o altă formă aceeaşi temă : să fugi de antihrişti. Cel ce tăgăduieşte este împotriva lui Hristos şi se străduieşte să-i ia locul. Antihriştii sînt cei care se împotrivesc lui Hristos, care tăgăduiesc că el este fiul lui Dumnezeu, care îl tăgăduiesc pe Tatăl ceresc. Din Biserică au ieşit, dar nu erau de-ai Bisericii. Ruptură întemeiată pe o minciună, pe negarea lui Dumnezeu ! Au dovedit astfel că nu primiseră miruirea, cunoaşterea, credinţa. Dar Ioan este încrezător în ce-i priveşte pe corespondenţii săi : miruirea rămîne în voi.

Termenul va fi a doua venire a lui Hristos. Căci experienţa creştină se situează între două

Iubirea

« Iubiţilor, să ne iubim unul pe altul, pentru că dragostea este de la Dumnezeu şi oricine iubeşte este născut din Dumnezeu şi cunoaşte pe Dumnezeu. Cel ce nu iubeşte n-a cunoscut pe Dumnezeu, căci *Dumnezeu este iubire*. Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său cel Unul Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viaţă să avem. În aceasta este dragostea, nu fiindcă noi am iubit pe Dumnezeu, ci fiindcă El ne-a iubit pe noi şi a trimis pe Fiul Său jertfă de ispăşire pentru păcatele noastre » (I *Ioan*, 4, 7-10).

arătări ale Domnului : întruparea mîntuitoare care ne-a făcut fiii lui Dumnezeu şi paruzia care ni-l va arăta. Cuprinde aşadar două noţiuni întrucîtva nedesluşite : cea dintîi despre ceea ce sîntem, pe care nu o cunoaştem decît prin credinţă ; cea de a doua despre ceea ce vom fi, la care nu ajungem decît nădăjduind. Sîntem fii ai lui Dumnezeu, dar "ce vom fi nu s-a arătat pînă acum, fi-vom asemenea Lui (Lui Dumnezeu), fiindcă îl vom vedea precum este" (I *Ioan*, 3, 2).

Prima *Epistolă a Sfîntului Ioan* constituie astfel o mişcare în care, prin valuri succesive care vin, se retrag, vin iarăşi, se trece de la alegere, răscumpărare, viaţă morală la ivirea finală a paruziei. Ansamblul este caracterizat printr-o grijă pentru rigoare şi puritate care face din el unul din piscurile literaturii creştine. Prin stilul şi teologia pe care o înfăţişează, această *Epistolă* stă alături de cea de a patra *Evanghelie*. Trebuie că a fost scrisă aşadar cam în aceeaşi epocă, pe la sfîrşitul secolului I.

■ Două bilete de circumstanţă

Epistolele a doua şi a treia ale Sfîntului Ioan se deosebesc mult de prima. Simple bilete de circumstanţă, sînt foarte scurte, sînt destinate unei singure Biserici şi sînt considerate a fi opera unui om numit Bătrînul sau Preotul. Titlul nu indică probabil un om în vîrstă, ci pe cineva care se bucură de o autoritate ieşită din comun : este cu putinţă să fie vorba de apostolul Ioan.

Epistola a doua este un mesaj pastoral adresat Doamnei alese şi copiilor ei. S-a crezut că este vorba de o creştină de rang înalt. Este însă fără îndoială vorba de o Biserică, poate o comunitate din Asia Mică. Aceasta este dezbinată de eretici, care tăgăduiesc întruparea lui Isus Hristos şi "merg înainte", adică se fac propagatorii doctrinelor lor mincinoase.

Autorul nu intră în polemică. El spune că are încredere în cea mai mare parte a comunităţii, care a rămas devotată adevăratei credinţe. Se bucură de asta şi îi sfătuieşte să fie curaţi sufleteşte, să trăiască în iubire şi să-i îndepărteze pe învăţaţii mincinoşi. A doua Epistolă se dovedeşte a fi un rezumat sau o primă schiţă a primei Epistole a sfîntului Ioan : are acelaşi spirit, acelaşi stil.

A treia Epistolă este tipul însuşi de corespondenţă personală. Este zugrăvită pe viu viaţa Bisericilor. Bătrînul este un responsabil : îşi trimite reprezentanţii să evanghelizeze, să strîngă fonduri şi să sprijine comunităţile locale. Dar s-a întîmplat că unii dintre ei au fost rău primiţi. Atunci, Bătrînul îi scrie lui Gaius, îi aduce laude căci merge pe drumul adevărului şi este mărinimos. Şi lui Demetrius îi sînt adresate felicitări. În schimb, îl mustră pe Diotref, care ţine să fie cel dintîi, "înşiră despre noi vorbe urîte şi nu ne primeşte". Bătrînul încheie vestind că vine în vizită pentru a pune la punct aceste chestiuni prin viu grai.

Cel odrăslit de Dumnezeu

"Ştim că oricine este născut din Dumnezeu nu păcătuieşte ; ci Cel ce s-a născut din Dumnezeu îl păzeşte, şi cel viclean nu se atinge de el. Ştim că sîntem din Dumnezeu şi lumea întreagă zace sub puterea celui viclean. Ştim iarăşi că Fiul lui Dumnezeu a venit şi ne-a dat nouă pricepere, ca să cunoaştem pe Dumnezeul cel adevărat ; şi noi sîntem în Dumnezeul cel adevărat, adică întru Fiul Său Isus Hristos. Acesta este adevăratul Dumnezeu şi viaţa cea de veci » (I *Ioan*, 5, 18-20).

Epistola Sfîntului Iuda

Scrisoare de la fratele lui Iacov

Împotriva învăţaţilor mincinoşi

Diatribă împotriva ereticilor, care duc o viaţă de desfrîu şi răstălmăcesc Buna-Vestire

Autorul *Epistolei* zise a *Sfîntului Iuda* spune că este fratele lui Iacov. De ce nu zice că este ruda Domnului, căci ar fi un titlu de glorie mult mai important ? S-a conchis cam prea repede că numele Iuda nu-i decît un pseudonim. Oricum ar fi, se pare că Epistola a fost scrisă prin anii 70. Dovedeşte o destul de întinsă cunoaştere a Scripturilor, şi în mod deosebit a Scripturilor apocrife, ceea ce arată un acord desăvîrşit cu tradiţia evreiască.

Este sigur că, în momentul cînd scrie Iuda, practicile şi teoriile pe care le combate nu au fost excluse din comunitate. Învăţaţii mincinoşi sînt printre credincioşi, iau parte la agapele lor şi îşi răspîndesc ereziile. Impresionează neplăcut, fiind nesăţioşi, lacomi de cîştig şi desfrînaţi. Stîrnesc indignare, întrucît îi blestemă pe îngeri, îl tăgăduiesc pe Hristos şi se plîng chiar şi de Dumnezeu. Îi împart pe creştini în spiritualişti şi pneumologi.

■ O condamnare hotărîtă

Să fie o interpretare laxistă a doctrinei paulinice a libertăţii sau o erezie nuanţată cu filozofie grecească? Să fie o poluare a gîndirii provocată de dezmăţul moravurilor, sau dimpotrivă? Iuda nu intră în asemenea subtilităţi, el nu e de acord să prezinte în amănunt greşelile denunţate, simplele aluzii sînt fără îndoială îndeajuns pentru cei cărora se adresează. Dar condamnarea este hotărîtă şi fără apel. Ea are o vioiciune cam aspră care o face să semene cu un pamflet.

Argumentaţia se reduce la exemple. Amintiţi-vă, zice Iuda, că Domnul a mîntuit poporul de pe pămîntul Egiptului, dar i-a dat pieirii pe necredincioşi, că îngerii care şi-au părăsit propria casă aşteaptă judecata de apoi în beznă, că Sodoma şi Gomora, după ce s-au prostituat, îndură osînda focului veşnic. Dacă învăţaţii mincinoşi fac aceleaşi greşeli, îşi pîngăresc trupurile şi îl disprețuiesc pe Domnul, vor îndura aceleaşi pedepse.

Partea a doua a scrisorii este o îndrumare. Iuda îşi îndeamnă cititorii să nu se îngrijoreze : Apostolii au prezis că la sfîrşitul timpurilor se vor ivi oameni care vor batjocori, vor dezbina, nelegiuiţi. Esenţialul este să-ţi păstrezi cu hotărîre credinţa sfîntă, să făptuieşti cu iubire şi să nădăjduieşti în milostenia lui Dumnezeu pentru viaţa veşnică. În situaţia actuală, sfatul este să vii în ajutorul fraţilor şovăitori şi "să urăşti pînă şi cămaşa spurcată" de pe trupul celor care au căzut.

Depravaţii

« Vai lor ! Că au umblat în calea lui Cain şi, pentru plată, s-au dat cu totul în rătăcirea lui Balaam şi au pierit ca în răzvrătirea lui Core. Aceştia sînt ca nişte pete de necurăţie la mesele voastre obşteşti, ospătînd fără sfială împreună cu voi, îmbuibîndu-se pe ei înşişi, nori fără apă, purtaţi de vînturi, pomi tomnatici, fără rod, de două ori uscaţi şi dezrădăcinaţi, valuri sălbatice ale mării, care îşi spumegă a lor ruşine, stele rătăcitoare, cărora întunericul întunericului li se păstrează în veşnicie » (*Iuda*, 11-13).

Apocalipsa

Cartea lui Ioan Profetul

Iminenţa sfîrşitului timpurilor

Făgăduinţa, în toiul încercărilor, unei lumi noi, din care orice rău, chiar şi moartea fizică, va fi dispărut

Primele prigoniri dezlănţuite împotriva creştinilor de către Neron sau Domiţian au descumpănit. Cum se face că Isus, care a biruit moartea, nu a izbutit să biruie şi lumea? Învierea şi fervoarea duhului nu au schimbat oare totul pentru totdeauna? De ce atîta ură şi violenţă cînd Isus a propovăduit blîndeţea şi iubirea ?

Ioan Profetul - sau poate Ioan Apostolul, sau vreunul dintre ucenicii lui -, retras în insula Patmos din pricina celor întîmplate, scrie celor şapte Biserici pentru a le ridica moralul. Cunoaşte foarte bine Scripturile, le poate cita pe de rost asemeni multora dintre contemporanii lui evrei şi caută în ele elementele viziunilor pe care le va zugrăvi. Îşi aminteşte de încercările lui Israel, de prigonirile de altădată, de stările de criză, şi le situează în planul lui Dumnezeu, precum făceau profeţii vremii. Precum Ezechil, Daniel, ceilalţi vizionari ai poporului evreu, şi în acelaşi fel cu ei, înfăţişează revelaţia pe care a avut-o despre prezent şi viitor.

■ Profeţie şi apocalipsă

Ioan îşi zice profet. În istoria lui Israel profetul este trimis de către Dumnezeu să amintească poporului păcătos îndatoririle morale. Este un sol al lui Dumnezeu, tîlcuitorul Cuvîntului său. Pentru asta este răsplătit cu viziuni privitoare la întîmplările ce vor veni şi care sînt tot atîtea semne care îi îndreptăţesc spusele. Profetul vesteşte pedepsele, sau perspectivele de refacere şi înnoire. Dar misiunea lui este întîi de toate morală. Intervenţiile lui au un obiectiv practic imediat pentru individ sau colectivitate.

În ierarhia harismelor dată de către sfîntul Pavel în prima *Epistolă către Corinteni,* profetismul este pe locul al doilea, imediat după apostolat. Misiunea profeţilor este să lămurească Scripturile şi să arate, în lumina Sfîntului Duh, felul în care cuvintele celor bătrîni îşi găsesc aplicarea în istoria contemporană, să vestească la nevoie viitorul şi să aşeze întîmplările în planul tainic al lui Dumnezeu. Ţelul lor este să-i îndrume şi să-i aline pe credincioşi.

Apocalipsa face parte din acelaşi ordin. Ca şi profeţia, este o harismă deosebită ; ca şi ea, se manifestă prin viziuni neobişnuite ; ca şi ea, se referă la viitor. Dar, în timp ce profeţia are drept obiectiv principal rectitudinea morală, iar ca efect secundar, revelarea viitorului, apocalipsa ţinteşte de-a dreptul tainele viitorului. Ea se iveşte îndeosebi în momentele de criză, cînd trebuie sprijinit degrabă curajul credincioşilor, dezvăluindu-le înţelesul supranatural al celor trăite.

Pe cînd evreii erau deportaţi în Babilon, profetul Iezechiel a

Adresare

« Ioan, celor şapte Biserici, care sînt în Asia : Har vouă şi pace de la Cel ce este şi Cel ce era şi Cel ce vine şi de la cele şapte duhuri, care sînt înaintea scaunului Lui, şi de la Isus Hristos martorul cel credincios, cel dintîi născut din morţi şi Domnul împăraţilor pămîntului Lui, care ne iubeşte şi ne-a dezlegat pe noi din păcatele noastre, prin Sîngele său, şi ne-a făcut pe noi împărăţie - preoţi lui Dumnezeu şi Tatălui Său - Lui fie slava şi puterea, în vecii vecilor» (*Apocalipsa*, 1, 4-6).

început să schițeze acest gen literar pe care Daniel l-a folosit deseori, și care, în preajma erei creștine, s-a bucurat de un viu succes în mediile evreiești. Mai avem multe alte lucrări de acest tip : *Cartea lui Enoh Jubileele*, *Ridicarea la ceruri a lui Moise* etc. Toate vesteau timpurile eshatologice. Doar una, *Apocalipsa lui Ioan*, a fost primită în canonul Scripturilor.

■ Genul apocaliptic

Centrul de interes al apocalipsei este taina lumii nevăzute : începutul și sfîrșitul, răsplata și viața de apoi, vrerea lui Dumnezeu și viitorul, tot atîtea fenomene care întrec cu mult posibilitățile noastre de închipuire, de judecată și de formulare. Apocalipsa este o revelație (chiar acesta este înțelesul cuvîntului "apocalipsă"). Dar avînd în vedere materia ce trebuie dezvăluită, nu poate folosi aceleași procedee ca pentru lumea văzută.

Se folosește aici proprietatea lucrurilor materiale de a zugrăvi lucruri nemateriale și idei abstracte. Nu trebuie așadar să dăm textului înțelesul literal. Ceea ce vrea să spună depășește ceea ce spune. Acest lucru este limpede căci descrierile sînt fără legătură între ele, viziunile fantastice, fenomenele de neînțeles. O lectură la prima vedere este lipsită de consistență și interes.

Dar pentru a doua lectură există o grilă făurită de istorie. Destinatarii *Apocalipsei lui Ioan* erau buni cunoscători ai *Vechiului Testament* și obișnuiți cu literatura apocaliptică a epocii. Simbolismele cifrelor și lucrurilor, tainele unui limbaj convenit și echivalențele între termeni și idei le erau familiare.

Întrucît genul s-a pierdut, iar această lucrare a lui Ioan a fost îndelung ținută în purgatoriul cărților canonice, ne este fără îndoială greu astăzi să ne dăm seama de toată întinderea semnificației sale.

Ar trebui să cunoaștem un întreg vocabular. Cifrele, de exemplu, nu sînt considerate prin valoarea lor numerică: șapte semnifică totalitatea iar șase, nedesăvîrșirea ; douăsprezece este simbolul lui Israel; patru, cel al lumii create; o mie, cel al unei foarte mari cantități. Folosirea culorilor nu este mai puțin semnificativă ; albul reprezintă victoria, puritatea și bucuria eshatologică ; roșul, violența, luxul și desfrîul ; negrul, moartea ; verdele, descompunerea etc.

Prin acest procedeu se ajunge la descrieri simbolice, concrete în formulare și abstracte în semnificație. Portretul Fiului Omului *(Apocalipsa*, 1, 13-16) este grăitor în această privință. Veșmîntul lung reprezintă demnitatea sacerdotală ; cureaua de aur, puterea împărătească ; părul alb, veșnicia ; strălucirea ochilor, știința dumnezeiască ; picioarele din bronz, stabilitatea; în sfîrșit, glasul, "vuietul apelor mari", puterea.

Apocalipsa lui Ioan este compusă dintr-un anumit număr de tablouri separate ; se consideră că fiecare înfățișează un aspect din realitate, creează o atmosferă deosebită sau sugerează o impresie. A voi să-i faci o sinteză și să descoperi un sistem intelectual sau discursiv înseamnă fără îndoială să răstălmăcești semnificația adîncă a textului. Simbolismul domnește aici, iar imaginile lui fulgurante sînt pentru cititorul de astăzi întrucîtva enigmatice.

Fiul Omului

"Și m-am întors să văd al cui este glasul care vorbea cu mine și, întorcîndu-mă, am văzut șapte sfeșnice de aur. Și în mijlocul sfeșnicelor pe cineva asemenea cu Fiul Omului, îmbrăcat în veșmînt lung pînă la picioare și încins pe sub sîn cu un brîu de aur. Capul Lui și părul Lui erau albe ca lîna albă și ca zăpada, și ochii Lui, ca para focului. Picioarele Lui erau asemenea aramei arse, iar glasul Lui era ca vuietul apelor mari ; în mîna Lui cea dreaptă avea șapte stele ; și din gura Lui ieșea o sabie ascuțită cu două tăișuri, iar fața Lui era ca soarele cînd strălucește în puterea lui" (*Apocalipsa*, 1, 12-16).

■ Scrisoarea către cele șapte Biserici din Asia

Prima parte a Apocalipsei face parte dintr-un gen întrucîtva diferit. Aici viziunile au mai puțină importanță. Reîntoarcerea lui Hristos și eshatologia sînt semnalate, dar nu constituie esențialul mesajului. Ceea ce contează cu adevărat în acest pasaj sînt îndrumările de ordin moral și nevoia de a păstra neatinsă comoara credinței. Mai mult profetică decît apocaliptică, scrisoarea către cele șapte Biserici vrea să trezească fervoarea religioasă amintind răsplata făgăduită : "Cine are urechi să audă ceea ce Duhul zice Bisericilor" (*Apocalipsa*, 2, 7).

De altfel, scrisoarea este foarte bine construită : după viziunea Fiului Omului, autorul se adresează fiecăreia dintre cele șapte Biserici reprezentate de cele șapte candelabre. Bisericii din Efes îi admiră statornicia, dar îi cere să-și reia făptuirile de mai înainte. Pe cea din Smirna o vestește că o vor încerca suferințele și îi făgăduiește cununa vieții. Pe cea din Pergam o amenință că vine să lupte cu ereziile. Celei din Tiatira îi cere să o alunge pe Iezabela, o proorociță mincinoasă. Pe cea din Sardes o învinuiește pentru faptele ei. Pe cea din Filadelfia o asigură de ocrotire. În sfîrșit, pe cea din Laodiceea o mustră pentru credință călduță.

■ Cele șapte peceți

În prima viziune, apostolul îl vede pe Dumnezeu Tatăl așezat pe tron, înconjurat de curtea cerească. Ține în mînă o carte cu șapte peceți. Numai Mielul (Isus Hristos) poate desfereca pecețile. Cînd le desface pe primele patru, apar patru cai; primul este alb, al doilea roșu, al treilea negru, al patrulea verzui, simboluri ale războiului, foametei, suferinței și ciumei, cele patru rele principale ale omenirii. La desfacerea celei de a cincea peceți, martirii cer să fie răzbunați. Desfacerea celei de a șasea peceți stîrnește un cataclism pe tot întinsul pămîntului. În sfîrșit, cînd este desfăcută cea de a șaptea o liniște adîncă se așterne în cer.

■ Cele șapte trîmbițe

Apoi, celor șapte îngeri care stau în fața lui Dumnezeu li se dau șapte trîmbițe. Cînd trîmbițează primul, grindină și foc pornesc să cadă pe pămînt și a treia parte din pămînt a ars. Cînd trîmbițează al doilea, un morman în flăcări, mare cît un munte, este azvîrlit în mare și a treia parte din mare se preface în sînge. Cînd trîmbițează al treilea, o stea cade din cer peste rîuri și izvoare și a treia parte din ape se face ca pelinul. Cînd trîmbițează al patrulea, a treia parte din soare, din lună și din stele se întunecă. Cînd trîmbițează al cincilea, stoluri de lăcuste îi atacă pe oamenii care nu au pe frunte pecetea lui Dumnezeu. Cînd trîmbițează al șaselea, două sute de milioane de călăreți nimicesc a treia parte din oameni.

Aici urmează o pauză în timpul căreia un înger se pogoară din cer, ținînd în mînă o carte mică deschisă. Strigă cu glas puternic, precum răgetul leului. Apoi, i se cere apostolului să mănînce cartea cea mică. Simte în gură dulceața mierii, dar măruntaiele i se umplu de amărăciune. După aceea, apostolul trebuie să profeticească la o mulțime de popoare, de neamuri, de limbi și de împărați, iar apoi să măsoare Templul.

Mielul

« Atunci am văzut, la mijloc - între tron și cele patru ființe și bătrîni - stînd un Miel, ca înjunghiat, și care avea șapte coarne și șapte ochi, care sînt cele șapte duhuri ale lui Dumnezeu, trimise în tot pămîntul. Și a venit și a luat cartea, din dreapta Celui ce ședea pe tron. Și cînd a luat cartea, cele patru ființe și cei douăzeci și patru de bătrîni au căzut înaintea Mielului, avînd fiecare alăută și cupe de aur, pline cu tămîie, care sînt rugăciunile sfinților și cîntau o cîntare nouă, zicînd : Vrednic ești să iei cartea și să deschizi pecețile ei, căci ai fost înjunghiat și ai răscumpărat lui Dumnezeu, cu sîngele Tău, oameni din toată seminția și limba și poporul și neamul ; și i-ai făcut Dumnezeului nostru împărăție și preoți, și vor împărăți pe pămînt" (*Apocalipsa*, 5, 6-10).

Doi martori sînt trimişi pe pămînt. Aceştia proorocesc vreme de o mie două sute şaizeci de zile. După ce şi-au isprăvit mărturia, fiara se ridică din adînc, se războieşte cu ei şi îi ucide. Dar, după trei zile şi jumătate, Dumnezeu îi ridică în picioare, spre marea spaimă a celor care se bucurau de moartea lor, iar un glas le zice să suie la ceruri. În timp ce se suie un cutremur mare zgîlţîie pămîntul.

Atunci, trîmbiţează cel de al şaptelea înger şi, în mijlocul fulgerelor, al strigătelor şi al tunetelor, a venit vremea să fie judecaţi cei morţi, să fie răsplătiţi "robii Tăi, proorocii şi sfinţii Tăi", iar cei care prăpădesc pămîntul să fie prăpădiţi. Aceasta înseamnă vestirea Judecăţii de apoi.

Desfrînata cea Mare

« Şi am văzut o femeie şezînd pe o fiară roşie, plină de nume de hulă, avînd şapte capete şi zece coarne. Şi femeia era îmbrăcată în purpură şi în stofă stacojie şi împodobită cu aur şi cu pietre scumpe şi cu mărgăritare, avînd în mînă un pahar de aur, plin de urîciunile şi de necurăţiile desfrînării ei. Iar pe fruntea ei scris nume tainic : Babilonul cel mare, mama desfrînatelor şi a urîciunilor pămîntului. Şi am văzut o femeie beată de sîngele sfinţilor şi de sîngele mucenicilor lui Isus, şi văzînd-o, m-am mirat cu mirare mare. Şi îngerul mi-a zis: De ce te miri? Eu îţi voi spune taina femeii şi a fiarei care o poartă şi care are cele şapte capete şi cele zece coarne" (*Apocalipsa*, 17, 3-7).

■ Femeia şi balaurul

Se ivesc o femeie gata să nască şi, stînd în faţa ei, un balaur gata să sară pe copilul ce se va naşte. Dar femeia aduce pe lume un copil de parte bărbătească, ce este îndată răpit la Dumnezeu, iar femeia fuge în pustie într-un loc pregătit pentru ea de Dumnezeu. Ies din templu Mihail şi îngerii, se războiesc cu balaurul şi îl aruncă pe pămînt. În cer s-a dobîndit izbînda, dar vai pămîntului şi mării, căci diavolul a coborît la voi. Într-adevăr, balaurul o urmăreşte mai departe pe femeie.

Apoi se ridică din adîncul mării o fiară uriaşă. Are şapte capete şi zece coarne, şi pe coarne zece sterne. Balaurul îi dă fiarei întreaga lui putere. Pămîntul întreg o urmează pe fiară şi i se închină. Fiara începe să-l hulească pe Dumnezeu, se războieşte cu sfinţii şi îi biruie. I se dă putere peste toată seminţia. O altă fiară se ridică din pămînt şi, fiind profet mincinos, îi face să se închine la fiara dintîi.

"Aici (zice *Apocalipsa*) este înţelepciunea". Şi arată numărul Fiarei : 666. S-a fabulat mult despre acest număr : este, (6) repetat de trei ori, ziua creării Omului, zi nedesăvîrşită, faţă de a şaptea, ziua desăvîrşirii. S-a mai considerat că înseamnă aplicarea unei metode gematrice îndrăgită de Cabală : dacă fiecare număr reprezintă valoarea unei litere, se descoperă astfel cuvintele "Neron-Cezar" în litere ebraice, sau numele vreunui alt tiran. În felul acesta numărul Fiarei rămîne pe mai departe viu şi dă loc la multe interpretări.

Între timp, Mielul şi fecioarele rămîn pe muntele Sion. Îngerii vestesc căderea Babilonului cel Mare (Roma) şi osîndirea veşnică a celor nelegiuiţi. O altă viziune se suprapune : şapte îngeri primesc şapte cupe pline cu mînia lui Dumnezeu ; ele conţin flagelurile pe care Dumnezeu le păstrează pentru vremurile din urmă ale lumii. Fiara scuipă trei duhuri necurate asemănătoare cu trei broaşte, care îi adună pe împăraţii pămîntului spre a se război. Dar cea de a şaptea cupă conţine un violent cutremur de pămînt, care rupe Cetatea cea mare în trei părţi.

■ Desfrînata cea Mare

O nouă viziune o arată pe Desfrînata cea Mare. Stă pe o fiară roşie, plină de nume de hulă. De data aceasta apostolul dă cîteva lămuriri despre viziune. Fiara era, nu mai este şi se va ridica din nou din prăpastie, spre a merge la pierzanie. Cele şapte capete

sînt şapte coline (Roma, oraşul cu şapte coline) ; sînt şi şapte regi (fără îndoială cei şapte împăraţi romani, Neron, al şaselea, fiind atunci la putere). Se vor război cu Mielul, dar Mielul îi va învinge.

Textul reînnoieşte vestea căderii Babilonului. Se cere poporului lui Dumnezeu să fugă, căci oraşul va fi ars de foc, iar nenorocirea îi va fi pe măsura măreţiei. Urmează tînguirea asupra oraşului : "Că un ceas a fost deajuns ca să fii judecată" şi cîntări de izbîndă în cer : "Domnul Dumnezeul nostru este împărat".

■ Împărăţia de o mie de ani

O nouă viziune povesteşte cele două bătălii eshatologice: prima este purtată de Împăratul împăraţilor, Domnul Domnilor, călare pe un cal alb, împotriva Fiarei şi regilor pămîntului cu armatele lor. Fiara şi proorocul mincinos sînt prinşi şi aruncaţi de vii într-un iezer de foc. Păsările se îndestulează din carnea lor.

Bătălia este urmată de o împărăţie de o mie de ani, în timpul căreia balaurul, Satana, este legat şi închis în timp ce toţi cei cărora li s-a tăiat capul pentru că l-au mărturisit pe Hristos înviază, ceilalţi trebuind să aştepte cea de a doua înviere.

(Aceeastă idee a fost luată ca atare de către milenarişti, care credeau în întoarcerea lui Hristos după un mileniu). Însă dat fiind că cei o mie de ani s-au scurs, Satana este eliberat şi se reia bătălia în cele patru unghiuri ale pămîntului. Dar un foc se pogoară din cer şi-i mistuie pe toţi vrăjmaşii. Diavolul ajunge lîngă Fiară în iezerul de pucioasă, cartea vieţii este deschisă şi are loc judecata morţilor.

■ Noul Ierusalim

Ultima viziune este cea a Ierusalimului ceresc, zugrăvit ca o mireasă. Este locuinţa lui Dumnezeu printre oameni. Este mai ales prilejul să se spună că Dumnezeu înnoieşte totul. Să nu uităm asemuirea lui Israel cu o femeie necredincioasă, asemuire pe care o întîlnim în multe pasaje biblice. Aşadar, răsturnarea este aici întreagă. Mîntuirea este în mod desăvîrşit înfăptuită.

Apoi, povestirea este reluată. Este făcută o a doua descriere a noului Ierusalim, mai precisă, mai amănunţită. Cetatea sfîntă străluceşte în Slava lui Dumnezeu. Cele douăsprezece porţi au fiecare numele unuia din cele douăsprezece triburi ale fiilor lui Israel. Cele douăsprezece pietre de temelie poartă fiecare numele unuia dintre cei doisprezece Apostoli ai Mielului. Templu nu are, căci Domnul este templul său şi Mielul. Se poate lipsi de lumina soarelui căci Slava lui Dumnezeu o luminează. Porţile îi rămîn deschise ziua întreagă şi noapte nu va mai fi. Neamurile merg în lumina ei, iar regii pămîntului îi aduc bogăţiile lor. În sfîrşit, nici un blestem nu mai este, căci tronul lui Dumnezeu este înălţat în oraş.

Nu există nici un conducător al Bisericii care să nu fi văzut în acest tablou imaginea Bisericii biruitoare, aşa cum s-a văzut în cele şapte Biserici din Asia - Biserica militantă, iar în cei doi martori - Biserica în suferinţă.

Ierusalimul ceresc

«Şi am văzut cetatea sfîntă, noul Ierusalim, pogorîndu-se din cer de la Dumnezeu, gătită ca o mireasă, împodobită pentru mirele ei. Şi am auzit, din tron, un glas puternic care zicea : Iată, cortul lui Dumnezeu este între oameni şi va sălăşlui cu ei şi ei vor fi poporul Lui şi Dumnezeu va fi cu ei. Şi va şterge orice lacrimă din ochii lor şi moarte nu va mai fi ; nici plîngere, nici strigăt, nici durere nu vor mai fi, căci cele dintîi au trecut. Şi cel ce şedea pe tron a grăit : Iată, noi le fac pe toate» (*Apocalipsa*, 21, 2-5).

EGIPTUL ANTIC

La temelia religiei egiptene nu stă o dogmă, ci un cult oficial celebrat de rege în persoană, fiu al zeilor şi el însuşi zeu. Nu există religie personală decît în legătură cu cea a regelui, iar ka al fiecăruia, adică personalitatea sa, nu are valoare decît în funcţie de ea. Şi totuşi, încetul cu încetul, la sfîrşitul Noului Imperiu, vedem cum religia iese de sub tutela regelui: cucerirea sporeşte, iar bunurile date în dar, neavînd nici o legătură cu faptele monarhiei, chezăşuiesc sinceritatea faptei.

Scrierile sapienţiale ne arată că un curent spiritualist însoţeşte acţiunile de cult. La Dumnezeu, şi nu la zei, oricare ar fi numele care i se dă, se ajunge prin rugăciune personală şi prin fapte bune: "Este îndrăgit de Dumnezeu cel care se supune" (*Învăţătura lui Ptahhotep,* XIV, 6). Dumnezeu apare ca un păstor care făptuieşte pentru ai săi, mai cu seamă pentru cei mai slabi. Îi pedepseşte pe cei răi: "Dumnezeu îl ştie pe nelegiuit, îl pedepseşte pînă la sînge pentru greşelile sale" (*Merikare,* 49-50). În felul acesta apare o morală, personificată de zeiţa Maat. Maat este cuvîntul-cheie al religiei egiptene, ea reprezintă buna purtare, dreptatea şi răsplata. Zeiţă sau noţiune teologică, de fapt are puţină importanţă, ea răspîndeşte o înaltă spiritualitate.

O anumită idee despre Dumnezeu

De-a lungul istoriei diferitelor dinastii egiptene, zeii, Ra, Amon sau Ptah, de cele mai multe ori în legătură cu diferitele capitale, legendele cosmogonice din Heliopolis, din Hermopolis, sau din Memfis, clericii dintr-un templu sau altul, ritualurile regilor, ale morţilor sau ale persoanelor particulare au evoluat. S-a păstrat tot timpul o idee anume despre Dumnezeu, care pentru unii a părut a fi un fel de monoteism, şi un sentiment religios foarte adînc, care are legături (legături istorice sigure) cu cel pe care îl întreţineau eroii istoriei lui Israel.

Au stîrnit mirare nenumăratele inscripţii din temple: pe pereţi sînt descrise în amănunt ritualul ce trebuie împlinit, rugăciunile ce trebuie recitate sau cîntate, faptele ce trebuie îndeplinite. Trebuie ştiut că, pentru egipteni, scrierea are o valoare de necrezut: ceea ce este scris este într-un anumit fel îndeplinit, şi dacă ceremonia este descrisă pe perete, asta înseamnă în esenţă că jertfa nu încetează să se înfăptuiască întrucît, contrar faptelor, textul scris este o permanenţă.

Cartea egipteană a morţilor

Cartea ieşirii la lumină

Riturile mîntuirii

Imnuri, formule magice şi rituri pentru a dobîndi fericirea după moarte sînt adunate în Cartea morţilor.

Teama de moarte era mare la egipteni. Din acest motiv, în epoca faraonică au fost concepute formule magice, rugăciuni, menite să ţină cît mai departe ultima încercare a vieţii. Multe din aceste documente se găsesc grupate în compilaţia numită *Cartea morţilor.* Sînt îndeobşte scrise pe papirus şi ilustrate cu admirabile viniete bogat colorate.

Ansamblul este destul de confuz: imnurile sînt de importanţă inegală, îndrumările date au valoare diferită, sentimentul religios care le inspiră este mai mult sau mai puţin profund. Găsim formule magice, unele procedee pentru a nu cădea în capcanele duhurilor răului, indicaţii despre geografia infernului, alături de rugăciuni de o înaltă spiritualitate, de spovedanii emoţionante.

• Judecata sufletelor

Locul de şedere al morţilor este domeniul propriu al lui Osiris. Cel defunct este condus de către Anubis în Sala Celor Două Dreptăţi. Acolo se face cîntărirea sufletului sau psihostazia. Pe unul din talerele balanţei se pune inima defunctului, pe celălalt o statuetă sau pana lui Maat, simbol al dreptăţii. Osiris prezidează, înconjurat de patruzeci şi doi de judecători. Thot este grefierul care înscrie rezultatul.

Defunctul trebuie să se adreseze inimii în care se află personalitatea sa, apoi judecătorilor ale căror nume pretinde că le cunoaşte, fapt care i-ar da puteri asupra lor.

În faţa acestui tribunal împricinatul se dezvinovăţeşte de toate păcatele de care ar putea fi învinuit.

• Geografia infernului

Împărăţia morţilor este situată în lumea subpămînteană, acolo unde se odihneşte deja partea materială a individului. Textul o zugrăveşte ca pe un al doilea Egipt fantastic. Cele douăsprezece regiuni ale regatului au aici ţinuturi corespunzătoare cu zeul, capitala şi locuitorii lor: divinităţi, duhuri şi suflete ale morţilor. Toată această geografie a infernului este străbătută de replica Nilului pe care plutesţe barca lui Ra (Soarele), înconjurat de slujitorii săi divini. Şi fiecare mort încearcă să se urce în barca zeului pentru a renaşte o dată cu el în zori de zi.

Navigarea nu-i lucru uşor. Drumul este presărat cu numeroase primejdii. Cea mai înfricoşătoare este şarpele Apopis, încarnare a forţelor Răului. Lupta dintre echipaj şi monstru, model al luptei între forţele Binelui şi cele ale Răului, este necesară echilibrului cosmic. Ra iese biruitor transformîndu-se în cărăbuş şi

Spovedanie de nevinovăţie

"Nu am nedreptăţit pe oameni, nu am chinuit animalele, nu am săvîrşit nici o faptă rea în locul lui Maat, nu am căutat să cunosc ceea ce încă nu există, nu am putut să văd răul... Nu am huiit numele lui Dumnezeu, nu l-am sărăcit pe cel sărac, n-am făcut nimic neîngăduit de Dumnezeu, n-am făcut rău nici unei slugi pe lîngă stăpînul ei, nu am otrăvit, nu am făcut pe nimeni să plîngă..." (Ch. Maystre, *Les Déclarations d'innocente, Cairo, 1937, p. 23).*

Eficienţa cărţii
« Cel care cunoaşte această carte cît timp este în viaţă sau şi-o scrie pe mormînt poate ieşi la lumina zilei sub orice înfăţişare doreşte fără să-i stea nimeni în cale ; i se dă pîine, bere, o halcă de carne din altarul lui Osiris ; poate să se ducă în cîmpul cu trestii... Acolo i se dă orz şi grîu ; va avea de toate ca pe pămînt şi va face ce poftеşte asemenea zeilor«(*Cartea morţilor*, 72).

renaşte odată cu ziua.

Descrierea periplului nocturn este foarte precisă ; ea este împărţită în douăsprezece porţiuni care corespund celor douăsprezece ore ale nopţii. Regele, după ce a fost primit în lumea stelelor *(Douat)* în urma judecăţii şi a unei purificări rituale, îl însoţeşte pe Ra în călătoria cerească. Apopis se iveşte la a şaptea oră. Fiecare porţiune a călătoriei este însoţită de comentarii, legende şi rugăciuni.

Am-Douat sau *Povestirea călătoriei pe lumea cealaltă* a trecut şi ea prin numeroase peripeţii istorice. Scrisă mai întîi pe mormintele regale, înfăţişa călătoria zeului-rege. Mai tîrziu, simplii muritori s-au apropiat de rege pentru a căpăta favoruri, şi-au aşezat statuile în mormintele regale. În sfîrşit, *Am-Douat* s-a democratizat, a fost scrisă pe mormintele oamenilor de rînd, pe sicrie, pe papirusuri. De acum înainte învierea era la îndemîna oricui.

Scrierile sapienţiale
Cele mai cunoscute sînt textele de pe Piramide şi textele de pe Sarcofage. Se observă o spiritualizare a cultului religios ; s-a trecut de la o religie contractuală la o iubire dezinteresată a lui Dumnezeu, iar noţiunea de răsplată s-a purificat de-a lungul anilor pînă a devenit o viziune extatică a lui Dumnezeu : "Moartea îmi stă astăzi în faţă ca sfîrşitul ploii, ca întoarcerea unui bărbat acasă după o expediţie..." (*Dialogul deznădăjduitului cu sufletul*).

HINDUISMUL

Nu există nici o deosebire clară între vedism şi hinduism. A avut mai degrabă loc o evoluţie lentă de la unul la celălalt. Neîndoielnic, întemeierea budismului de către Gautama şi a jainismului de către Mahavira a sprijinit prefacerile, dar nicidecum respingerea *Vedelor.*

Faptul este cu atît mai adevărat cu cît primele patrusprezece Upanişade, care au legătură cu literatura vedică, cuprind deja speculaţii despre *Atman*, realitatea interioară a fiinţei omeneşti, şi despre *Brahman*, Absolutul, care marchează Vedanta sau sfîrşitul Vedei, odată cu începuturile lui *bhakti*, devoţiunea, *yoga*, asceza, şi a cultului lui Vişnu şi Şiva, care sînt caracteristicile hinduismului.

Textele fundamentale

Reacţia împotriva ritualismului meticulos, misticismul intelectual şi puterea absolută a brahmanilor, ca şi dorinţa populară de a avea o legătură personală cu divinitatea, au influenţat mult această evoluţie. În felul acesta atenţia s-a îndreptat către zeii vedici mai personalizaţi, Vişnu şi Rudra, repede asimilat cu Şiva, probabil un zeu tribal nearian, iar literatura sfîntă a trecut din codul liturgic şi din dezvoltarea teologică la epopee : *Mahabharata şi Ramayana* au fost formate din balade care istoriseau isprăvile războinicilor, dar poartă în ele esenţa hinduismului.

Vedele, Brahmanele şi Upanişadele rămîn temelia sfîntă a literaturii religioase indiene. Dar, fiind practic de neînţeles pentru popor, sînt rezervate literaţilor şi celor care au fost iniţiaţi, adică brahmanilor, care continuă să le studieze, să le comenteze, în lumina prefacerilor. În schimb epopeile au un succes uriaş, şi nişte legende antice, *Purana*, aduc elemente noi religiozităţii populare.

Astfel, literatura sfîntă a Indiei cuprinde două mari categorii de texte : *sruti,* care înseamnă "a auzi", şi *smrti*, care înseamnă "memorie". Prima este constituită în esenţă din *Vede*, *Brahmane* şi *Upanişade*: este adevărul veşnic auzit de rişi. *Smrti*, cu toate că este la fel de sfîntă, nu este aşezată la acelaşi nivel ; este o culegere de amintiri care au fost transmise din generaţie în generaţie : *Mahabharata, Ramayana, Purana* şi celelalte scrieri hinduiste.

Upanişadele

Texte didactice

Lecţiile învăţătorului

Upanişadele reprezintă o doctrină spirituală considerată esenţială şi transmisă de la învăţător la învăţăcel

Termenul *Upanişad* înseamnă probabil "lecţia" : întrezărim prin acest cuvînt pe învăţător vorbind discipolilor aşezaţi în jurul lui. Compunerea *Upanişadelor* este situată în jurul secolului al VI-lea înainte de Hristos, în epoca lui Buddha. Sînt tratate didactice în general scurte şi tratează puncte ale doctrinei considerate esenţiale.

Primele *Upanişade* aparţin literaturii vedice ; ele sînt partea finală a acestei literaturi, Vedanta, şi vestesc marile opţiuni ale hinduismului.

Reîncarnarea

« Toţi cei care părăsesc această lume ajung în lună. Datorită suflului lor vital, luna creşte în cele două săptămîni dinainte ; în următoarele două săptămîni ea face ca numărul lor să crească. Căci luna este poarta lumii din cer. Pe cel care-i răspunde îl lasă să treacă în lumea de dincolo, iar pe cel care nu-i răspunde îl plouă aici după ce el s-a prefăcut în ploaie. Atunci el renaşte aici, ca vierme sau insectă, peşte sau pasăre, tigru sau leu, mistreţ sau rinocer, om sau alt animal, în locurile respective care se potrivesc cu faptele, cu ştiinţa lui » (*Kausitaki Upanishad*, I, 2).

■ Primele *Upanişade*

Upanişadele vedice sînt texte în proză, dialoguri, expuneri cu pretenţii de logică. Aici nu povestirea are întîietate, ci interogaţia, un soi de maieutică amestecată cu fabule, enigme şi repetări didactice mai mult sau mai puţin magice. Raţionamentul este discontinuu şi nu exclude digresiunile, calambururile şi eschivările. În acest ansamblu se mai găsesc aforisme, poeme şi crîmpeie de rugăciuni.

Dacă *Upanişadele* sînt, ca şi *Brahmanele*, o învăţătură destinată cîtorva, ele se deosebesc totuşi de acestea din urmă printr-un soi de "laicizare" a temelor. Ritul nu mai are însemnătatea pe care o are în Veda, nici simbolica cuvintelor, nici înţelesul ascuns al melodiilor, nici vreo altă speculaţie neclară. *Upanişadele* vor să aducă lămuriri mai mult intelectuale decît mistice : problema de rezolvat este fiziologică şi cosmologică. În felul acesta ele cuprind noţiunile de Atman şi de Brahman.

Upanişadele vedice vorbesc, pentru întîia oară în gîndirea indiană, despre reîncarnare, *samsara*, aceasta fiind tributară ponderii faptelor noastre, karman. Această concepţie despre viaţă este împărtăşită, în aceeaşi epocă se pare, de budism şi jainism. Dar *Upanişadele* oferă o soluţie proprie. În timp ce budiştii năzuiesc la stingere (nirvana) iar jainiştii la eliberarea trupului, *Upanişadele* văd sfîrşitul samsarei în unirea Atmanului fiecăruia cu Sufletul universal, Brahman.

■ Realitatea Absolută

Brhadaranyaka Upanishad este una dintre cele mai vechi şi mai importante opere, atît ca întindere, cît şi ca gîndire. Ea îl înfăţişează pe Yajnavalkya, unul din maeştrii în Satapatha Brahmana care, prin discuţii cu ceilalţi brahmani, arată identitatea sufletului omenesc (Atman) cu Sufletul cosmic (Brahman), "acest fir prin care lumea aceasta şi lumea cealaltă şi toate lucrurile sînt strîns legate" (*Brhadaranyaka Upanishad*, III, 7, 1).

Chandogya Upanishad este aproape la fel de veche ca precedenta şi reia speculaţiile despre Atman-Brahman. Aici

protagonişti sînt Uddalaka Arusi şi fiul său Cvetaketu, primul învăţîndu-l Brahmanul pe al doilea.

Apare şi devarsi (profet divin) Narada, brahman foarte învăţat, care se preocupă de Atman întrucît a auzit spunîndu-se că "a-l cunoaşte, înseamnă să străbaţi oceanul suferinţelor" (*Chandogya Upanishad*, VII). Sanatkumara îi vorbeşte prin deducţie: să fie oare Atman, Veda ? "Toate acestea nu-s decît cuvinte, judecă cuvintele la adevărata lor valoare. Cît despre cel care ia cuvintele drept Brahman, poate tot ce vrea, dar numai în domeniul cuvintelor". La fel stau lucrurile cu vorba, spiritul, ştiinţa, forţa, memoria, viaţa. În încheiere spune : "Atman este jos, este sus, este la apus , este la răsărit, este la miazăzi şi este la miazănoapte, este tot ce există. Cel care vede aşa, care gîndeşte aşa, care ştie aşa, care îl iubeşte pe Atman, care se uneşte cu Atman, care îşi găseşte fericirea în Atman, acela este stăpîn desăvîrşit" (*Chandogya Upanishad*, VII).

■ Atman

Atman este creatorul lumii, ne spune *Aitareya Upanishad* : "La început, numai Atman era "aceasta". Nimic altceva nu deschidea ochii. A zis : Vreau să creez lumi. A creat lumi : ape cereşti, raze de lumină, tărîmul morţii, ape cosmice. Apele cereşti sînt acolo, de cealaltă parte a cerului, cerul le susţine. Razele de lumină sînt de cealaltă parte a spaţiului intermediar. Pămîntul este tărîmul morţii, el ascunde apele" (*Aitareya Upanishad*, I, 1 şi sq.). Textul sfîrşeşte afirmînd că Atman este Brahman, că este Indra, că este Prajapati, că este toţi zeii şi cele cinci elemente primare. În felul acesta este exprimat un soi de panteism.

Urmează *Kausitaki Upanishad*, care este formată din bucăţi alăturate, dar care, în toate expunerile, susţine că Atman este suflul vital (prana). Începe să descrie drumul urmat de oameni după moarte, reîncarnarea pentru unii, unirea cu Brahman pentru ceilalţi, iar după înfăţişarea cîtorva practici pentru a-ţi împlini anumite dorinţe se transformă într-un imn la adresa suflului vital.

■ Brahman

Proslăvirea lui Atman-Brahman continuă în *Kena Upanishad*. Brahman este "altceva decît cunoscutul, şi altceva decît necunoscutul", şi a biruit pe zei. Dar Indra "este oarecum dincolo de ceilalţi zei. Căci el l-a atins pe Brahman mai de aproape. Căci el a ştiut cel dintîi că acesta este Brahman" (*Kena Upanishad*, IV, 3).

Taittiriya Upanishad îl proslăveşte de asemenea pe Brahman. Găsim aici cercetarea fericirii : "O sută de fericiri omeneşti fac cît una singură a unor gandharvas (duhuri). O sută de fericiri ale unor gandharvas fac cît o singură fericire a Părinţilor care trăiesc într-o lume care dăinuie îndelung... o sută de fericiri ale zeilor fac cît o singură fericire a lui Indra... o sută de fericiri ale lui Prajapati (zeu creator) fac cît o singură fericire a lui Brahman, ca şi a înţeleptului cunoscător al Vedelor, eliberat de dorinţe" (*Taittiriya Upanishad*, II). *Isa Upanishad* este un foarte scurt poem care expune aceeaşi idee.

Universul

Universul este asemeni unui urlaş, şi putem vorbi de ochiul lui care este soarele, de răsuflarea lui care este vîntul, de mădularele lui, de inima lui, de gîndul lui. Tot astfel omul este un univers în mic, şi putem vorbi despre soare care este ochiul lui, despre vînt care este răsuflarea lui. "Plenitudine este acolo (Brahman) : plenitudine este ceea ce este alci (Atman). Plenitudinea este luată din plenitudine: dar cu toate că se scoate plenitudinea din plenitudine, plenitudinea rămîne" (*Brhadaranyaka Upanishad*, V, 1).

Brahman

« Aşa cum un drob de sare aruncat în apă se dizolvă, şi n-ai cum să-l apuci, căci de oriunde ai lua apă iei şi sare, tot aşa este şi cu Fiinţa aceasta nesfîrşită, nemărginită, stei de cunoaştere. Ivindu-se din aceste elemente, se resoarbe în ele, căci nu este conştiinţă după moarte, aşa zic. Astfel vorbi Yajnavalkya » (*Brhadaranyaka Upanishad*, II, 4).

■ Duhul care te ţine în viaţă

Legăturile dintre *Vede* şi celelalte *Upanişade* vedice sînt tot mai slabe. *Katha* (sau *Kathaka*) *Upanishad* povesteşte aventurile lui Naciketas care, stîrnind mînia tatălui său, este trimis în regatul lui Yama, zeul Morţilor. Dar cînd tînărul brahman soseşte, Yama este plecat. Aşa că riturile ospitalităţii nu sînt împlinite cum se cuvine. Pentru a îndrepta această greşeală Yama, la întoarcere, se oferă să-i împlinească trei dorinţe. Primele două, potolirea mîniei părinteşti şi cunoaşterea focului ceresc, îi sînt împlinite neîntîrziat.

Dar Yama se fereşte la început să dea răspuns la a treia întrebare : "Continuă omul să trăiască după moarte ?" Pînă şi zeii au îndoieli în această privinţă. "Trecerea către lumea cealaltă nu intră în gîndurile omului necopt, cu mintea încîlcită, rătăcită de nebunia bogăţiilor..." (*Katha Upanishad,* II, 6 şi 7). Apoi Yama dă lămuriri : pentru a ajunge la starea de Brahman, eliberat de toate întinările, trebuie să primeşti ştiinţa pe care ţi-o împărtăşeşte moartea şi întreaga disciplină yoga.

Prana Upanishad scot în evidenţă duhul care joacă rolul cel mai important în tehnicile yoga. Prajapati, creatorul, a zămislit mai întîi un cuplu : belşug (rayi) şi duh de viaţă (prana). Primul reprezintă bunurile pămînteşti, "tot ceea ce există cu sau fără formă", duh de viaţă este focul, cea mai bună energie.

Fiecărei funcţii îi corespunde un duh : există duhul descendent, care este localizat în anus şi în organele genitale; există duhul ascendent, care este atribuit ochiului, urechii, gurii şi nasului, ca şi duhul egalizator, care îndrumă hrana oferită, dar care în acelaşi timp reglează inspiraţia şi expiraţia. Mai există şi un duh difuz, care circulă în corp şi în cosmos.

■ Rudra - Şiva şi Vişnu

Svetasvatara Upanishad marchează o etapă importantă în gîndire. Într-adevăr, în acest text se subliniază pentru prima dată în *Upanişade* însemnătatea practicării yoga: "Odată apărută activitatea yoga, încincită prin natura ei, ivită din pămînt, din apă, din lumină, din foc şi din eter, nu mai sînt boli, nici bătrîneţe, nici moarte pentru cel care a dobîndit un corp (încărcat) cu foc din yoga" (*Svetasvatara Upanishad,* II, 12).

Este firesc ca, încetul cu încetul, să ajungem să vorbim despre Mahayogin, maestrul de yoga, care nu este altul decît Rudra. Puţin mai departe va fi considerat creatorul, "cel care a zămislit oul de aur cosmic" şi calificat drept Şiva, binefăcătorul. În felul acesta, trecerea lui Rudra (vedic), în Şiva (hinduist) este înfăptuită. Vom avea chiar o schiţă de *Trimurti* (Şiva, Vişnu, Brahma) prin apropiere de Vişnu şi Brahman.

În ciuda acestei triade tradiţionale, *Svetasvatara Upanishad* cuprinde afirmaţii monoteiste : "Acest zeu unic, ascuns în fiecare fiinţă. Este Sinele dinlăuntru imanent, omniprezent, din toate fiinţele, supraveghetorul oricărei activităţi..." (*Svetasvatara Upanishad,* VI, 11).

Se pare că punctul central din *Maitrayantya Upanishad* este înlocuirea jertfei interioare cu jertfa vedică a lui Agnihotra:

Duh de viaţă

« În adevăr, eterul este o energie, ca şi aerul, focul, apa, pămîntul, cuvîntul, simţul interior, auzul şi vederea. După ce au dat la iveală creatura o fac să dăinuie zicînd : "Noi sîntem reazem corpului, şi-l păstrăm în bună stare". Duh de viaţă, cea mai bună dintre energii, le spuse : "Nu cădeţi în greşeală. Eu, împărţindu-mă în cinci, reazem corpul şi îl menţin." Nu i-au dat crezare. Viclean, duhul se prefăcu a ieşi din corp prin creştet, căci, dacă iese el, ies şi ceilalţi, şi cînd vine înapoi, se întorc cu toţii... Atunci cuvîntul, simţul interior, vederea şi auzul înălţară laude Duhului de viaţă » (*Prana Upanishad,* II, 4).

"Se aduc jertfă folosindu-se anumite formule, plante, unt, carne, prăjituri, orez fiert etc. care sînt aruncate în foc ; sau alimente şi băuturi nemistuite de foc şi care se introduc în gură, pentru a dobîndi a doua formă a lui Brahman - lumină, pentru a ajunge în lumile fericirii, pentru a dobîndi viaţa veşnică" (*Maitrayantya Upanishad,* II, 7).

Această jertfă are aceeaşi valoare cu cea a ritului exterior: zeul căruia îi este adresat este Vişnu, Brahman universal; vatra în care arde ofranda este inima celui care jertfeşte, Atman individual ; cît despre aceasta, este hrana consumată de individ, care mai este Atman, de trei ori pe zi, dimineaţa, la prînz şi seara. Astfel iniţiatul împlineşte ofranda.

Aceasta înseamnă consfinţirea unei religii interioare care se înfăptuieşte în ideal printr-o retragere departe de lume : "Vom face legămînt să trăim în pace cu toate creaturile, ne vom retrage în pădure şi acolo vom cugeta înlăturînd orice percepţie sensibilă, vom sfîrşi prin a-L percepe în intimitatea eului nostru" (*Maitrayantya Upanishad, I,* 7).

■ OM (AUM)

Mandukya Upanishad este o lungă speculaţie despre OM, străvechea mantra vedică, rostită de către toţi credincioşii dimineaţa şi seara, la începutul şi la sfîrşitul ceremoniilor. Este întîiul cuvînt rostit de creator, este ultimul cuvînt al creaţiei. Căci OM este Brahman, este universul, este consimţămîntul. Această mantra, percepută ca atare de către toate marile religii ale Indiei, înseamnă supunere faţă de *Dharma* sau legea religioasă.

Compus din trei litere AUM în sanscrită, comentatorul îl descompune în trei părţi : prima, A, corespunde stării de veghe comună tuturor fiinţelor; a doua, U, stării de somn uşor; a treia, M, stării de somn adînc. Această împărţire tripartită este bogată în învăţăminte. Este elementul comun, elementul luminos şi elementul cunoscător. Mai înseamnă fiinţa, conştiinţa şi beatitudinea şi în cele din urmă, înseamnă Brahma, Vişnu şi Şiva, Trimuti hindusă, obiect al lui bhakti, devoţiunea.

■ Celelalte *Upanişade*

Genul literar al *Upanişadelor* s-a menţinut vreme de un mileniu, întrucît s-au mai compus pînă în secolul al XVI-lea, folosindu-se uneori frînturi din texte străvechi. Se vorbeşte în mod obişnuit despre o sută opt *Upanişade.* Dar este cu putinţă ca numărul lor să fie mult mai mare. Anumite secte ale lui Vişnu, ale lui Şiva, şcoli yoga sau altele le au pe ale lor. Astfel, există *Yoga Upanishad, Sannyasin Upanishad* despre bhakti, *Saiva Upanishad* de la numele unei secte etc.

Cel mai ilustru comentator al *Upanişadelor,* cu toate că nu a scris decît despre nouă dintre ele, este Sankara, care a trăit la sfîrşitul secolului al VIII-lea. Diatribele lui împotriva jertfelor sîngeroase practicate de brahmani şi ideilor budiste sînt celebre. Spiritul lui deosebit de raţional este de mare ajutor la înţelegerea unor expuneri atît de arhaice.

Om

« Se zice : OM ! Căci silaba aceasta înseamnă universul în întregul lui, adică, se precizează : "ce a fost, ce este, ce va fi !" Da, silaba OM înseamnă universul întreg ; şi celălalt lucru care s-a dus pînă dincolo de cele trei spaţii temporale, este tot silaba OM. Dar universul asta înseamnă, Brahman; ori Brahman este Atman » (*Mandukya Upanishad* 1 şi 2).

Sinele

« Învelit în cele cinci teci făurite de propria-i putere, Sinele nu se arată, asemeni apei dintr-un iaz acoperit pe alocuri de plăcuri de trestii. Dar, cînd trestia a fost cu totul dată în lături, apa limpede se iveşte omului, potoleşte suferinţele pricinuite de sete şi conferă fericire deplină » (*Sankara, Vivekacudamani,* 149-150).

Bhagavad-Gita

"Cîntarea preafericitului"

A cincea Veda

Dialog între Krişna şi Arjuna, Bhagavad-Gita *este nucleul* Mahabharatei, *cea mai preţioasă parte a ei*

Acţiunea se situează în momentul în care războiul între veri, Mahabharata, este gata să înceapă. Arjuna îşi pune probleme de conştiinţă: "Nu mă pot ţine pe picioare, iar gîndurile îmi par a fi un vîrtej. La ce bun să-i ucid pe ai mei în bătălie ? O, Krişna, nu doresc nici izbîndă, nici regat, nici plăcere" (*Bhagavad-Gita*, I, 30-31).

De-a lungul celor şapte sute de versuri care compun poemul, Krişna, vizitiul lui Arjuna, dar şi încarnare a lui Vişnu, îi răspunde : aceste gînduri nu duc nici în cer, nici nu aduc onoare : cerul îţi este la îndemînă, dacă eşti ucis în luptă ; de pămînt te vei bucura, dacă ieşi învingător. Neîndoielnic, sentimentele pe care le exprimi îţi fac cinste, dar ele provin dintr-o necunoaştere a ordinii lucrurilor şi ar putea însemna o slăbiciune faţă de sarcina pe care o ai de îndeplinit.

"Omul, după ce s-a născut, nu ştie să moară... Vedem astăzi sufletul întrupat trecînd prin copilărie, tinereţe, bătrîneţe. Vedem cum îi trec prin cuget o seamă de gînduri virtuoase sau desfrînate, cum împlineşte o seamă de fapte demne de slavă sau de dispreţ, strălucite sau întunecate, dar sufletul nu se opreşte aici, el se va îmbrăca după aceea cu alte trupuri, care vor trăi alte vieţi. De aceea moartea de neînlăturat a trupului de astăzi, a celui al duşmanilor ca şi a propriului tău trup, nu poate fi pricină de întristare".

Reîncarnarea

« Corpurile acestea au un sfîrşit ; sufletul care se încarnează în ele este veşnic, trainic, de nemăsurat. Iată ce se spune. De aceea te războieşti, fiu al lui Bharata. Asemeni cuiva care şi-a lepădat hainele vechi şi îmbracă altele noi, sufletul încarnat, lepădîndu-şi corpul uzat, călătoreşte în altele care sînt noi. În adevăr, pentru cel ce s-a născut moartea este sigură şi sigură renaşterea pentru cel care a murit ; aşadar, un subiect de neocolit nu-ţi poate sîrni mila» (*Bhagavad-Gita*, II).

■ Renunţarea eliberatoare

Dharma justifică dreptul, şi chiar datoria, de a acţiona şi de a lupta. Individul este inserat într-un context religios şi social. Face parte dintr-o castă, cea a brahmanilor, cea a războinicilor sau cea a aşa-numiţilor vaisya, această a treia castă avînd în sarcină muncile cîmpului ; se află într-o situaţie deosebită faţă de evenimente şi faţă de cei din jur : aceste două elemente sînt singurele care trebuie luate în consideraţie pentru a determina dharma personal al fiecăruia, adică legea religioasă de care trebuie să ţină seama.

Importantă cu adevărat este acţiunea însăşi, acţiunea ca element al ordinii cosmice şi nu ţelurile acţiunii, nici urmările ei. Unii acţionează pentru a obţine un rezultat sau altul, pentru a se bucura de o binefacere sau de alta, pentru a dobîndi un lucru sau altul : aceştia sînt neştiutori şi orbi. Nu aceasta este atitudinea omului hotărît şi înţelept: el este neschimbat în plăcere, cît şi în suferinţă ; el nu caută dorinţa, nici fericirea şi nu are nici un obiectiv de atins. Izvorul acţiunii nu se află în afara acţiunii, ci este acţiunea în conformitate cu *Dharma.*

Omul înţelept nu este înlănţuit de aspectele materiale ale acţiunii, aspecte care îl coboară pînă la nivelul efemerului şi trivialului ; el este eliberat de ceea ce este trupesc, de ceea ce este trecător. "Trupurile mărginite au un sfîrşit, dar cel care stăpîneşte şi foloseşte trupul este nesfîrşit, nu poate fi mărginit, este veşnic, indestructibil" (*Bhagavad-Gita*, II, 1, 17).

■ Bhakti

Renunţarea - eliberarea de perechea de contrarii : frig/cald, plăcere/suferinţă, bogăţie/sărăcie etc., indiferenţa nu numai faţă de trecut, ci şi faţă de prezent şi viitor - nu te desparte de faptă ; este chiar una din cele trei căi spre mîntuire, cea a faptei, de care ai nevoie atîta timp cît sufletul nu s-a desprins de componentele materiei.

Dar fapta fără dorinţă este o apropiere de cea de a doua cale, calea cunoaşterii, înţelegere intuitivă, nu livrească, a Realităţii absolute, Brahman, şi a legăturii sale cu "sinele" individual. Această cunoaştere se dobîndeşte prin meditaţie, ca în yoga. Este vorba aici de o disciplină psiho-fiziologică ; obiectivul său este să unifice simţurile, să-şi manifeste sieşi unitatea fiinţei proprii.

Bhakti este cea de a treia cale, cea mai înaltă, cea mai eficace. Este vorba despre dragostea, despre devoţiunea, despre iubirea omului pentru divinitate. "Punîndu-te cu totul în slujba Mea, îi spune Krişna lui Arjuna, lăsînd cu bună ştiinţă toate acţiunile în seama Mea, recurgînd la yoga voinţei şi inteligenţei, fii mereu în inima şi conştiinţa ta una cu Mine" (*Bhagavad-Gita*, XVIII, 4, 57). Sri Aurobindo comentează : "Numai un Stăpîn pe faptele noastre, un Prieten şi Iubit al sufletului nostru, un Spirit dinlăuntru al vieţii noastre, un Domn care sălăşluieşte înlăuntrul şi în afara a toată Fiinţa noastră şi a toată firea noastră, personale şi impersonale, poate rosti pentru noi acest mesaj mişcător şi atît de apropiat".

■ Monoteism ?

Această atitudine a lui bhakti încearcă să personifice Absolutul, să facă din Dumnezeu o persoană. Într-adevăr, pe toată întinderea cărţii *Bhagavad-Gita*, personajul Krişna, la început simplu vizitiu - bard - sfătuitor al lui Arjuna, capătă importanţă. Mai întîi cugetă, după care propovăduieşte doctrina şi în cele din urmă se manifestă ca încarnare a lui Vişnu, zeu el însuşi, şi este obiectul de predilecţie, obiectul unic al lui bhakti.

Krişna apare pentru a pune capăt rangului de Dumnezeu suprem, iar înfăţişarea omenească pe care şi-a luat-o nu face decît să favorizeze legăturile personale ale credinciosului cu zeul său. De altfel, oricare ar fi zeul adorat, numai Krişna este omagiat, ceilalţi zei nefiind decît forme nedesăvîrşite, create de către cei care nu sînt încă în stare să se înalţe pînă la Absolut.

■ Importanţa

Bhagavad-Gita este un fel de "evanghelie" a hinduismului (Louis Renou). Dacă în ansamblu Mahabharata este considerată *smrti*, tradiţie, *Bhagavad-Gita* este *sruti*, revelaţie, egală cu *Vedele* şi *Upanişadele*. De aceea, cei mai mari înţelepţi ai Indiei au cugetat la ea, s-au inspirat din ea şi au publicat comentarii. Printre cei dintîi, îl menţionăm pe Sankara ; dintre moderni pe Sri Aurobindo. *Bhagavad-Gita* a întreţinut îndeosebi pietatea populară indiană de două mii de ani.

Un singur zeu

« El este în noi şi toată experienţa pe care o avem despre cele din afara noastră este El. Ce-i înăuntru şi ce-i în afară, ce-i îndepărtat şi ce-i apropiat, ce-i mişcător şi ce-i nemişcător, El este totul. El este subtilitatea subtilului, care-i dincolo de cunoaşterea noastră. Este Nedesfăcutul şi Unul, dar pare că se desface în forme şi creaturi şi apare drept fiecare dintre existenţele distincte. Toate lucrurile nasc veşnic din el, sînt păstrate în veşnicia lui, reluate veşnic în unitatea lui » (*Bhagavad-Gita*, XIII, 16-17).

Cucernicie

« Umple-ţi gîndurile cu Mine, fă-te iubitul şi adoratorul Meu, adu-mi jertfe, stai smerit în faţa Mea, la Mine vei veni, aceasta-i încredinţarea pe care ţi-o dau şi făgăduinţa pe care ţi-o fac, căci îmi eşti drag » (*Bhagavad-Gita, XVIII, 65).*

Purana

Povestiri antice

O nouă expresie a Vedelor

Legende epice despre începuturi, Purana *au legătură cu împărţirea pe secte a hinduismului*

Originea povestirilor Purana este probabil foarte îndepărtată. Ultima dintre *Vede*, *Atharvaveda*, vorbeşte despre ele, dar sînt o mulţime de ipoteze pentru a explica forma lor nedesăvîrşită, aspectul trunchiat, contradicţiile şi faptul că sînt neterminate. Sînt schiţe care au suferit refaceri, adăugiri şi eliminări, care au fost adoptate de comunităţi sectare şi folosite pentru culturi specifice.

Să fi existat o *Purana* primitivă şi unică din care povestirile *Purana* cunoscute astăzi nu ar fi decît nişte frînturi ? Nimeni nu o poate spune. Tradiţia atribuie redactarea lor lui Vyasa, autorul presupus al *Mahabharatei*, desigur pentru a-i conferi o origine prestigioasă. Sînt considerate cărţi sfinte, cu toate că sînt mai puţin importante decît *Vedele*. Acestea din urmă făceau parte dintre bunurile castelor superioare, *Purana* fiind hărăzite ultimei caste şi femeilor.

Fiecare povestire din *Purana* are pretenţia să urmeze o schemă compusă din cinci părţi. Este aceeaşi pentru toate, dar puţine o respectă întocmai, poate cu excepţia lui *Vishnu Purana*. Aceasta este o pansalaksana care cuprinde crearea iniţială a lumii, recrearea lumii după fiecare distrugere periodică (un fel de potop), genealogia zeilor şi a rişilor, care, la fiecare creare, transmit Veda oamenilor, vîrstele lumii sau perioadele cosmice, genealogia regilor, neam solar (*Ramayana*) sau lunar (*Mahabharata*).

De fapt, în *Purana* găsim de toate, legende, povestiri ale unor pelerinaje, descrieri ale unor locuri sfinte, precepte pentru administrarea Statului, principii morale, indicaţii de ordin penal, fiscal sau comercial, şi chiar sinteze de gramatică, de metrică, de lexicografie, de retorică, de arhitectură, de medicină etc. Un soi de enciclopedie a epocii, o epocă de altfel greu de fixat cu precizie: unii vorbesc, desigur greşit, de secolul al IV-lea înainte de Hristos ; se pare că redactarea povestirilor *Purana* s-a întins pe o perioadă mult mai lungă.

■ MahaPurana

Principalele optsprezece *Purana* sînt numite *MahaPurana* (*Marile Purana*). După *PadmaPurana*, ele se împart în trei grupe : *Purana* ale lui Vişnu, în corelaţie cu inteligenţa luminoasă, atribut al lui Vişnu ; *Purana* ale lui Şiva, în corelaţie cu întunericul şi distrugerea, atribute ale lui Şiva ; şi *Purana* brahmanice, în corelaţie cu activitatea, atribut al lui Brahma.

Această împărţire nu este totuşi strictă. Se găsesc, de pildă, în *BrahmaPurana*, părţi întregi consacrate numai cultului lui Şiva şi *BhagavataPurana*, care depinde de Vişnu, nu-i nesocoteşte nici pe Brahma nici pe Şiva. Cît despre seria de *Purana* brahmanice, ea pare a fi cu totul artificială. În pofida acestor încercări de punere în ordine, ansamblul rămîne în mare neorînduială.

■ Brahma

Întîietatea vedică a lui Brahma, personificare a lui Brahman, dispare : "Prin vrerea mea (spune Şiva), ajuns zeul Brahma a cărui existenţă depinde de existenţa mea, el a dobîndit pentru vecie puterea mea divină stăpînitoare". Şi totuşi şi el rămîne creatorul. "Atoateştiutor prin vrerea mea, este creatorul întregului univers. Devenit zeul cu patru feţe, făureşte creaţia, el care este născut din mine" (*KurmaPurana*, *Isvaragita*, VI, 12-15).

Brahma s-a născut din oul dintru început în care a stat o mie de ani, spune *MatsyaPurana*, pe care apoi l-a spart în două părţi ; din una a făcut cerul, din cealaltă pămîntul şi a aşezat atmosfera între ele. Într-o altă versiune a creaţiei, relatată în *PadmaPurana*, *LingaPurana* şi *VayuPurana*, el îi scoate dintr-o coapsă pe demonii care se prefac în noapte, din gură pe zeii care se vor preface în zi. După care, după ce a luat o altă formă nedesăvîrşită, au apărut oamenii. În sfîrşit, *VishnuPurana* reia vechiul mit vedic în care Brahma scoate din trup oamenii diferitelor caste.

■ Vişnu

Despre *Vişnu*, *Purana* reţin îndeosebi avatarurile, adică încarnările zeului printre oameni. Lista este lungă şi diferă de la un document la altul. *BhagavataPurana* socoteşte treizeci şi două, de la broască ţestoasă şi mistreţ pînă la Rama şi Krişna. Vişnu intervine astfel întrucît este mîntuitorul şi ocrotitorul lumii.

Poveşti străvechi sînt transformate uneori pentru a susţine legenda lui Vişnu. Astfel, peştişorul care îl înştiinţează pe Manu că vine potopul şi îi îndrumă barca spre vîrful muntelui în timpul ploilor torenţiale s-a prefăcut, în *Matsyapurana* (I, 1-2), într-o fiinţă de dimensiuni uriaşe şi o încarnare a zeului.

Avatarul broaştei ţestoase este în legătură cu mitul baterii apei oceanului. Zeii, căutînd amrita, băutura nemuririi, s-au apucat să bată apa oceanului ca într-un putinei folosindu-se de muntele Mandara, axa lumii. Vişnu se preface într-o broască ţestoasă uriaşă care se aşază sub munte pentru ca acesta să nu se scufunde în regiunile subterane.

VishnuPurana povesteşte o nouă versiune a potopului pentru a introduce avatarul mistreţului. Pămîntul era "ascuns sub ape". Văzînd un mistreţ aruncîndu-se în ocean el îl strigă şi îi ceru să-l salveze. Atunci, mistreţul, care nu era altcineva decît Vişnu reîncarnat, ridică Pămîntul în colţii lui înfricoşători după care "apele se bulucirăîn lumile inferioare cu zgomot de tunet trecînd prin găurile pe care le făcuseră picioarele lui" (*VishnuPurana* I, 4).

Creaţia

« Pe cînd Brahma dădea formă creaţiei, se născură cele patru clase de fiinţe, care, începînd cu zeii, sfîrşesc cu fiinţele neînsufleţite, cuprinzînd totodată animalele şi oamenii. Atunci, dornic să creeze această împătrire, zei, demoni, mani şi oameni, îşi fixă spiritul în sine însuşi şi întunecimea ieşi biruitoare în spiritul lui astfel fixat. Atunci demonii se născură din coapsa lui Prajapati, care era predispus să creeze » (*VishnuPurana*, I, 5, 27-29).

Răpirea lui Krişna

« Într-o zi, luîndu-şi fiul în poală să-l alinte, neprihănitei Yaşoda i se păru că micuţul se făcuse greu cît un munte... Atunci se ivi Trinavarta, un Asura, care luînd forma unui vîrtej răpi copilul. Se strădui să ajungă în cer cît de repede putu. Copilul era greu şi-i trecu prin gînd să-i dea drumul, dar nu putu căci, lucru de mirare, copilul nu i se mai dezlipea de gît. Atunci, cu respiraţia tălată, Asura căzu cu copilul Krişna agăţat de gît. De pămîntul stîncos înfricoşătorul demon îşi zdrobi oasele » (*BhagavataPurana*, X, 7, 18-33).

Solidaritate

«Cum se face, întreabă regele aflat în vizită în iad, că am cu ce să-i înzdrăvenesc ? Ce faptă sfîntă şi mare am putut face în lumea celor muritori de unde se pare că vine ploaia asta care-i întremează ? Lămureşte-mă. - Corpul tău a fost hrănit cu ce a mai rămas din hrana cu care i-ai răsplătit pe bătrîni şi pe zei, pe oaspeţi, şi pe slugi: sufletul tău îi avea în vedere. Din această pricină, aerul care circulă în jurul membrelor tale îi întremează pe păcătoşi şi îi face să nu mai simtă chinurile» (*MarkandeyaPurana*).

Krişna reţine atenţia în *BhagavataPurana* mai ales prin faptul că el ilustrează prin aşa-numitul *bhakti*, iubirea şi devoţiunea faţă de Vişnu. Avatarul acesta va căpăta mai apoi o asemenea importanţă încît numele lui Krişna va lua locul încetul cu încetul, în anumite secte şi în anumite regiuni, chiar numelui lui Vişnu şi, în secolul al XII-lea, va inspira unul din cele mai frumoase poeme ale literaturii sanscrite, *Gitagovinda* de Jayadeva, numit *Cîntarea cîntărilor* Indiei.

Kamsa este un uzurpator care domneşte în Mathura. O profeţie l-a avertizat că va fi ucis de către un copil al rudei sale Devaki. Din această pricină îi măcelăreşte pe toţi copiii pe care aceasta îi aduce pe lume. Krişna, cel de al optulea, este salvat, întrucît este schimbat cu fata văcarului Nanda care îl creşte.

Din fragedă copilărie, Krişna se arată a fi înzestrat cu o putere uimitoare. Legenda descrie pe larg luptele pe care le duce împotriva demonilor. Într-o zi în vreme ce văcarii şi văcăriţele pregătesc o ofrandă în cinstea lui Indra, el intervine şi le spune să nu aducă jertfa zeului, ci muntelui. Indra, furios, dezlănţuie o furtună înfricoşătoare. Dar Krişna ocroteşte vitele, smulgînd muntele Govardhana şi ţinîndu-l în palmă deasupra cirezii.

■ Şiva

Linga, reprezentare a falusului, este simbolul cel mai obişnuit al lui Şiva. Într-o zi, pe cînd Brahma şi Vişnu se certau în privinţa creării universului, un linga nemărginit, de foc, se ivi între ei. Brahma se prefăcu într-o gîscă sălbatică pentru a-i descoperi vîrful, Vişnu se prefăcu într-un mistreţ pentru a-i descoperi baza. Nici unul, nici celălalt nu a izbutit. Smeriţi, se prosternară în faţa obiectului, şi Şiva se ivi strălucitor, şi le spuse că amîndoi se născuseră din el (*LingaPurana*, XVII).

În *ŞivaPurana*, zeul se consideră răspunzător de crearea femeii. Brahma era îngrijorat, căci fiinţele pe care le crea nu se reproduceau. Atunci a apărut un Şiva androgin. Brahma i-a cerut să se împartă în două. În felul acesta apăru Devi-Şiva, *sakti* a lui (sakti este energia zeului), şi dintre sprîncenele acesteia ţîşni o a doua sakti. Atunci cea dintîi se întoarse în corpul lui Şiva.

Zeilor le este teamă de progenitura lui Şiva ; de aceea îl stînjenesc întotdeauna cînd face dragoste. Într-o zi, Agni, sub forma unui papagal, se amestecă ; ba chiar ia din sămînţa zeului. Dar, vrînd să o bea, celorlalţi zei nu le place şi o aruncă. Ea se preface într-un lac care are culoarea aurului topit. Parvati se duce să vadă minunea, bea din lac şi aduce pe lume un fiu, Skanda.

Ganeşa este cel de al doilea fiu al ei. Şi naşterea lui are ceva ciudat. Parvati, pentru a se feri de năvălirile dumnezeiescului ei soţ în apartamentele ei, creează un paznic folosind puţin praf şi carnea ei, şi de acum încolo Şiva se împiedică de paznic. Într-o zi, la capătul răbdării, zeul taie capul paznicului. Atunci zeiţa se înfurie peste măsură şi cere ca fiul ei să revină la viaţă, de nu va nimici lumea

întreagă. Şiva se supune şi porunceşte să i se taie capul primei persoane ieşită în cale. Astfel Ganeşa va primi un cap de elefant (*ŞivaPurana, Rudrasamhita*, IV, 13-19).

■ UpaPurana

Pe lîngă cele optsprezece *Mari Purana* există şi *Micile Purana* sau *UpaPurana*. După tradiţie, ar trebui să fie tot optsprezece, dar de fapt sînt mult mai multe. Sînt mai puţin importante din punctul de vedere al întinderii, al succesului popular şi al conţinutului. Sînt şi mai mult legate decît precedentele de secte care le-au trecut în proprietatea lor. Astfel, ca să nu citîm decît un exemplu, există *GaneshaPurana* al cărei ţel este să răspîndească şi să încurajeze cultul şi teologia adoratorilor lui Ganeşa.

Smrti

Tradiţia, *smrti*, care este opusă revelaţiei, *sruti*, "văzută" de risi, a fost numai ascultată şi transmisă din generaţie în generaţie. Din această pricină conţinutul, forma şi stilul au putut fi diferite de-a lungul istoriei. Marile epopei *Mahabharata* şi *Ramayana* ca şi *Purana* sînt cuprinse în *smrti*. Dar dacă smrti este inspirată de zei, ea are şi o origine omenească. Compusă de personaje sfinte cu singurul ţel de a "adapta" revelaţia la condiţiile specifice epocii noastre, ea a dat naştere unui mare număr de lucrări. În funcţie de epocă, loc, şcoli, culte, secte, au apărut *sutra* vedice, care rezumă anumite puncte ale doctrinei, *tantra* din care deosebim *samhita* ale lui Vişnu şi *agama* ale lui Şiva, ca şi multe alte opere religioase sau filozofice mai deosebite. O menţiune specială trebuie făcută pentru *Manusmrti* (*Legile lui Manu*). Manu, primul om şi primul legiuitor, arată aici legile şi obiceiurile sociale, drepturile şi îndatoririle cîrmuitorilor, preoţilor, soţilor, stăpînilor şi servitorilor, regulile fiscale etc. Întregul sistem social este demontat punct cu punct.

Castele

« Pentru bunăstarea lumilor, scoase din gură, din braţe, din coapse şi din picioare cele patru caste : preoţii, războinicii, negustorii şi robii. După ce-şi împărţi corpul în două, o jumătate se prefăcu în bărbat, alta în femeie, iar în aceasta Domnul îl zămislii pe Viraj, Strălucitorul. Dar cel pe care, după ce l-a aţiţat patima, Viraj bărbatul l-a scos din el însuşi, recunoaşte-o, sînt eu, creatorul acestei lumi, o, preabunule dintre cei născuţi de două ori » (*Manusmrti*, I, 31-33).

Ramayana

"Marşul lui Rama"

Epopeea unui mare rege

Un rege drept şi apărător al Dharmei, legea divină, şi o regină iubitoare şi credincioasă, aceştia sînt protagoniştii Ramayanei

În momentul în care *Mahabharata* căpăta forma aproape definitivă, o altă epopee, mai scurtă, poate nu atît de prestigioasă, dar mai structurată, cu un stil mai uniform, în fapt nu atît de întinsă, începea să apară : *Ramayana*. Ca şi precedenta, s-a ivit dintr-o mulţime de legende, zicale, cîntece transmise de la un sat la altul de barzi. La începutul erei noastre fără îndoială că un autor a compilat ansamblul şi a făcut din el un poem.

Tradiţia atribuie munca aceasta de compilare lui Valmiki, dar pretinde că omul acesta dintr-o castă inferioară "văzuse" *Ramayana* la fel ca rişii care au transmis *Vedele*, şi atribuie astfel o valoare de revelaţie remarcabilă poemului în chestiune, "care aduce fericire, noroc şi viaţă lungă celor care îl ascultă sau îl citesc".

Acest personaj, Valmiki, nu este de altfel deloc obişnuit : părăsit de la naştere, este crescut într-un trib primitiv care trăieşte în pădure şi învaţă să-i jefuiască pe călători la drumul mare. Într-o zi dă peste un bătrîn înţelept şi, în loc să-l prade, este vrăjit şi hotărăşte să practice asceza stînd nemişcat. Rămîne aşa atît de mult încît termitele (*valmika*, în sanscrită) clădesc în jurul lui un muşuroi. Este eliberat în cele din urmă de către acelaşi înţelept şi primeşte drept răsplată de la Brahma viziunea *Ramayanei*.

■ Povestea lui Rama

Bătrînul rege din Ayodhya, Dasaratha, nu are nici un băiat. În timpul unei jertfe primeşte de la Brahma o licoare care, băută de una din soţiile sale, o va face să zămislească o încarnare a lui Vişnu. El dă jumătate din băutură primei soţii, Kausalya, din care se naşte Rama ; jumătate din ce a rămas celei de a doua soţii, Sumitra, apoi jumătate din ce a rămas celei de a treia soţii, Kaikeyi ; în sfîrşit, se întoarce la Sumitra pentru a-i da ultima parte. Kaikeyi dă naştere lui Bharata, iar Sumitra lui Lakchmana şi Catroughna. În felul acesta esenţa divină a lui Vişnu este împărţită în mod cu totul inegal între cei patru copii.

Cînd Rama ajunge la vîrsta însurătorii cîştigă, într-un concurs cu arcul, mîna Sitei, fata lui Janaka, rege în Videha, o prinţesă născută din brazdă, iar Dasaratha încearcă să-l facă părtaş la putere. Dar Kaikeyi, care ţine parte fiului ei Bharata, are o armă tainică: a căpătat cîndva de la rege făgăduiala a două favoruri. Ea cere aşadar ca Rama să fie izgonit vreme de paisprezece ani şi ca Bharata să-i ia locul. Regele nu are ce face şi-şi ţine făgăduiala, Rama se supune şi pleacă în pădure cu Sita şi Lakchmana, care îi este foarte apropiat.

La moartea tatălui său, Bharata ia puterea, dar, indignat de uneltirile mamei sale, refuză titlul de rege. Între timp, Rama, în pădure, duce o luptă fără cruţare împotriva demonilor. Unul dintre aceştia, Ravana, izbuteşte să o răpească pe Sita şi să o ducă în fortăreaţa Lanka. O ţine la el multă vreme străduindu-se zadarnic să o cucerească.

Poporul maimuţelor trece de partea lui Rama, năvăleşte în palatul demonului şi o aduce pe Sita soţului ei. Acesta nu poate îndura îndoielile pe care lunga şedere în palatul răpitorului le-a făcut să se nască în el şi o repudiază. Dar prinţesa, supusă încercării focului, se dovedeşte nevinovată şi perechea reunită este primită la Ayodhya pentru a căpăta coroana.

Dar, poporul nu vede lucrurile aşa : are şi el îndoieli în ce priveşte nevinovăţia reginei şi îl sileşte pe rege să o părăsească în pădure, unde este găsită chiar de Valmiki şi unde aduce pe lume doi fii. După mulţi ani Rama o regăseşte pe Sita şi îi cere iertare, dar aceasta se cufundă în pămîntul care a născut-o, iar Rama este ridicat la cer.

■ Povestea lui Vişnu

Pe lîngă legenda cu Rama şi ai săi există şi o altă legendă care imită întrutotul pe prima şi este ca o realitate superioară a ei : cîndva Ravana, un demon, îndurase privaţiuni aspre pentru a căpăta de la Brahma invulnerabilitate faţă de zei şi de tot soiul de duhuri. Numai faţă de oameni nu se bucura de acest privilegiu, căci îi socotea plăpînzi. Dar iată că Ravana, ameţit de putere, bagă spaima în toată lumea.

Zeii se adună şi se plîng lui Brahma. Atunci Vişnu, ocrotitorul universului, intervine : "O să iau chip omenesc şi o să-l omor pe Ravana... Voi sta printre oameni de unsprezece ori o mie de ani şi voi face ca pe pămînt să fie iarăşi linişte şi pace". Vede jertfa lui Dasaratha, îi vede meritele şi consimte ca acesta să-i fie tată.

Dar Brahma nu se opreşte aici. Făureşte pentru Vişnu "tovarăşi îndrăzneţi, iuţi ca vîntul, inteligenţi, curajoşi şi în stare de mari fapte vitejeşti... Au apărut astfel maimuţele cele mari, care străbăteau voioase pădurea şi care puteau să-şi ia după voie alt chip". Printre ele, Hanoumat, fiul Vîntului, cu trupul din diamant. Acest neam cutezător umple Pămîntul.

Însă maimuţele sînt înainte de toate nişte minunate şi umile fiinţe credincioase. Ele ilustrează în mod desăvîrşit Bhakti, iubirea, renunţarea, jertfa de sine pentru zeu şi pentru încarnarea lui.

■ Răspîndirea

Puţine opere s-au bucurat de un asemenea renume şi au avut o asemenea influenţă în Extremul Orient. Se găsesc traduceri sau adaptări în toate ţările din regiune. Au fost un nesecat izvor de inspiraţie pentru teatru, roman, poezie. Pînă şi literaturile budistă şi jainistă au fost influenţate de această epopee. *Ramayana* a fost fără doar şi poate elementul cel mai important în răspîndirea cultului lui Rama : sînt atestate recitări publice începînd cu secolul al II-lea şi numeroase temple sînt închinate acestei divinităţi.

Rama şi Sita

«O să vă arăt arcul, făgădui regele, şi dacă Rama izbuteşte să-l încordeze, o va avea pe Sita, fata mea, prinţesa născută de Pămînt... Cît ai clipi regele dădu porunci: cinci mii de bărbaţi voinici tîrîră opintindu-se teaca de fier cu opt roţi, care avea înăuntru arma dumnezeiască. De arma aceasta uriaşă nimeni nu se putuse folosi vreodată şi nici măcar n-o ridicase. Încearcă-ţi puterile, porunci sihastrul, şi Rama, fără silinţă, apucă arcul şi-l încordă. Îl încordă aşa de tare încît îl frînse şi zgomotul pe care-l făcu coarda rupîndu-se bagă spaima în cei de faţă. Fata mea, zise regele, va fi răsplata tăriei tale » (*Ramayana*, I).

Sita şi Ravana

« Vino cu mine, femeie cu ochi blînzi, nu mi te mai împotrivi ! Să ne bucurăm amîndoi de desfătările existenţei ! La ce bun să suferi ? Nu-l oare firesc să fii părtaşă la izbîndă ? Eu sînt cel ce a izbîndit ! De ce şovăi ? Dar Sita nu-l vedea, nu-l auzea, gemea sub povara nefericirii cu care o copleşea soarta. Demonul, zîmbind crud, se bucura de ce făptuise » (*Ramayana*, VI).

Mahabharata

Cîntec despre faptele de vitejie ale celor din clanul Bharata

Ansamblul legendelor hinduse

Mituri, istorie, legi civile şi religioase : Mahabharata *este martorul măreţiei luxuriante şi informe a geniului indian*

Geneza epopeilor este oarecum asemănătoare la orice latitudine : poeţi şi barzi relatează, prefac, adaptează, sporesc, înfrumuseţează, trec în nemurire faptele de vitejie ale unor personaje importante. Frînturi din *Mahabharata* au fost astfel recitate şi traduse în limbile moderne ; monologurile alternau cu dialogurile absorbind şi orînduind materiale de proveniență foarte diferită.

Limba, stilul, contradicţiile, nepotrivirile între diferitele părţi ale lucrării dovedesc marea diversitate a izvoarelor. Compilatorul acestui ansamblu ar fi, după tradiţia indiană, un anume Vyasa, poate o încarnare a lui Vişnu. Discipolul său Vaicampayana se spune că ar fi recitat-o pentru prima dată în faţa regelui Janamejaya despre care vorbesc ultimele texte vedice şi, vreo sută de ani mai tîrziu, Ugrasravas ar mai fi recitat-o o dată în faţa unor rişi adunaţi în pădurea de la Naimisa. Ce poate dovedi mai bine marea valoare religioasă a textului ?

Mahabharata este unul dintre cele mai lungi şi mai vestite poeme din literatura universală. Se pare că a dobîndit forma actuală între secolul al IV-lea înainte de Hristos şi secolul al IV-lea după Hristos. Compus din bucăţi literare, din fabule şi pilde, din expuneri didactice şi anecdote, din poezie şi proză, are totuşi o intrigă principală : istorisirea războiului îndelungat dintre clanurile Kaurava şi Pandava.

■ Originea

Acest război are loc din voinţa zeilor care au hotărît să uşureze pămîntul încărcat cu prea multă lume. De aceea, el este purtat de fii de zei sau de încarnări ale zeilor. La început, regele Santanu are de la zeiţa Ganga un fiu : Devavrata sau Bhisma, încarnare a zeului Dyu, Cerul. Pentru ca tatăl său să se poată căsători cu altă femeie şi să aibă în felul acesta alţi copii, Bhisma face legămînt să nu domnească şi să nu se însoare. În schimb, Santanu îi oferă privilegiul să nu moară decît atunci cînd va voi.

Cei doi fii din a doua căsătorie a regelui mor fără să lase urmaşi. De aceea, pentru a asigura urmaşi dinastiei, cele două văduve întreţin legături cu un bătrîn pustnic urît şi strîmb, care se nimereşte să fie fiul mai mare al reginei mamă. Dar femeile îndură cu greu această legătură : primul copil, Dhrtarastra, se naşte orb întrucît mama a închis ochii în timpul actului ; al doilea, Pandu, se naşte alb întrucît mama a albit dînd ochii cu urîţenia pustnicului. La a treia experienţă, în locul reginelor este adusă o slujnică iar bastardul care se naşte, Vidura, este încarnarea zeului Dharma.

Numai Pandu, al doilea fiu, este în stare să domnească. Domnia lui înseamnă o vîrstă de aur pentru întreaga ţară. Dar într-o zi, în pădure, doboară o antilopă care făcea dragoste. Pedeapsa îl loveşte: "Cînd vei fi beat de dorinţă şi te vei apropia de iubită, vei pleca şi tu în acelaşi chip în lumea celor drepţi". Din fericire, frumoasa Kunti, soţia devotată cu totul fericirii bărbatului, a primit cîndva o vrajă care îi dă voie să se unească cu oricare zeu. În felul acesta se nasc cei din clanul Pandava : Yuddhisthrira cel drept, fiu al lui Dharma, Bhima cel aprig, fiu al lui Vayu, zeul Vîntului ; şi Arjuna, strălucitorul, fiul lui Indra, mai-marele zeilor. Aceeaşi vrajă îi îngăduie celei de a doua soţii, Madri, să aibă cu cei din clanul Asvin alţi doi fii.

Orbul Dhrtarastra, care nu se urcase pe tron din pricina infirmităţii, are numeroşi urmaşi: o sută de fii, dintre care Duryodhana, cel mai mare, este încarnarea temutului demon Kali. Invidios pe verii săi, le întinde la tot pasul capcane : jocul, otrava, înecul, focul, orice mijloc i se pare potrivit pentru a micşora puterea celor din clanul Pandava sau pentru a-i stîrpi. Aceştia sînt totuşi salvaţi datorită perspicacităţii lui Vidura, unchiul bastard, care ghiceşte şi pricepe totul.

Nesiguranţa îi sileşte totuşi să fugă în pădure cu mama lor. Această situaţie neplăcută nu-l împiedică pe Arjuna să cucerească, prin forţa armelor, mîna prinţesei Draupadi, încarnare a zeiţei Sri. Fericit o duce, însoţit de fraţii săi, în refugiul familiei. Dar Kunti, mama, auzindu-i, şi crezînd că aduc pradă, le strigă : "Bucuraţi-vă cu toţii de ea". Cuvîntul unei mame fiind o poruncă ce nu se discută. Draupadi devine soţia celor cinci fraţi şi trăieşte cu ei pe rînd vreme de două zile.

Mai apoi, Dhrtarastra, care a moştenit regatul de la fratele său Pandu, îl împarte între Yuddhisthrira şi Duryodhana. Dar ultimul este neschimbat, tot invidios, tot plin de răutate. Îl atrage pe Yuddhisthrira la joc (patima jocului este singurul lui cusur) şi acesta îşi pierde bunurile, regatul şi chiar pe soţia celor cinci fraţi şi pe mama lor. Dar faptul îl nemulţumeşte pe Dhrtarastra, care cere înapoierea bunurilor. Dar la un alt joc, pierde din nou. De data aceasta, cei din clanul Pandava sînt condamnaţi să rătăcească vreme de doisprezece ani prin păduri.

■ Războiul

În această lungă perioadă de timp cei din clanul Pandava duc o viaţă de privaţiuni, ocupîndu-se de vînătoare. Trăiesc nenumărate aventuri, cea mai importantă fiind şederea de cinci ani a lui Arjuna în cer cu Indra, tatăl său. Întîlnesc sihaştri care le spun legende minunate : cea a naşterii Gangelui, fluviul ceresc numit mai întîi Calea laptelui ; cea a potopului ; a naşterii zeului războiului, Skanda ; iubirea dintre Savitri şi Satyavan, dintre Nala şi Damayanti, şi aventurile lui Rama şi Sita care vor forma subiectul unei alte epopei. Apoi vine anul al treisprezecelea, an hotărîtor căci nu

Vidura

«Prinţesa ce semăna cu fiica unui zeu se sperie amintindu-şi de înfăţişarea şi mirosul marelui ris. Din această pricină nu dădu ascultare poruncii mamei vitrege. Puse pe o sclavă frumoasă ca o apsara să se îmbrace cu gătelile ei şi o trimise în locul său să-l aştepte pe Krsna Dvaipayana. Cînd risul sosi, sclava îi ieşi înainte. Cu voia lui, i se aşeză alături, salutîndu-l şi arătîndu-i întreaga cinstire ce i se cuvenea. După ce petrecu cîtăva vreme cu ea în intimitate bucurîndu-se de plăcerile cărnii, marele riş care făcuse legămînt de austeritate se arătă pe deplin mulţumit de această femeie» (*Mahabharata*, 49a, 106).

Farmecul lui Kunti

« Kunti avea însărcinarea să-i primească şi să-i cinstească pe brahmani. Avu astfel prilejul să-l slujească pe cumplitul brahman care făcuse legămînt de austeritate şi pentru care dharma nu avea taine, cunoscut cu numele Durvasas. Bărbatul acesta cu suflet neînduplecat a fost mulţumit de grija sîrguitoare cu care-i înconjura fata şi, prevăzînd vremurile grele care aveau să vină, îi împărtăşi o formulă magică înzestrată cu putere nemăsurată : oricare ar fi zeul pe care o să-l invoci cu această formulă, un fiu ţi se va naşte de la el» (*Mahabharata*, 112, 1-9).

trebuie să fie recunoscuți. Se duc atunci la curtea lui Virata, regele poporului Matsia; Yuddhisthrira a devenit aici brahman priceput la jocul de noroc, Bhima, maestru bucătar, Arjuna, eunuc și maestru de dans, iar Draupadi, coafeză foarte pricepută.

De fapt, această perioadă nu este decît o pregătire de război și clanul Pandava visează să recucerească regatul. Prilejul se ivește cînd după moartea generalului lui Virata, acesta este atacat de clanurile Trigarta și Kaurava. Îi urmărește pe primii ajutat de patru dintre Pandava, iar Arjuna rămîne singurul războinic care apără orașul împotriva războinicilor Kaurava. Îi pune pe fugă, dar nu face decît să-și dezvăluie adevărata identitate : încercarea s-a sfîrșit.

Krișna, care începe, aici, să joace un rol esențial, este trimis cu o solie la Dhrtarastra pentru a lua înapoi regatul. Cei din clanul Pandava nu cer mult, cîteva sate le-ar fi de ajuns. Dar dacă Dhrtarastra, Bhisma și Vidura înclină spre un acord, cu Duryodhana nu se poate ajunge la învoială. Războiul este inevitabil. Bhisma, care recunoaște că Duryodhana nu are dreptate, se așază totuși în fruntea trupelor sale, dar cu condiția să nu fie nevoit să-și ucidă vreun nepot, nici pe ciudatul personaj Sikhandin, fată prefăcută în băiat. Dhrstadyumna, încarnarea lui Agni, zeul Focului, este conducătorul suprem al trupelor clanului Pandava. Krișna este vizitiul lui Arjuna.

Bătălia îi este povestită orbului Dhrtarastra de către Sanjaya, prietenul unui sihastru foarte puternic, care l-a înzestrat cu darul dublei vederi: "Va ști tot ce se întîmplă și își va povesti bătălia. Fie că e vorba de lucruri care se văd sau de lucruri ascunse, de e zi sau de e noapte, Sanjaya va vedea totul, pînă și gîndurile luptătorilor". Filozofia epopeii se găsește în Bhagavad-Gita, care relatează convorbirea dintre Krișna și Arjuna.

Bhisma comandă armata lui Duryodhana în primele zece zile fără să dobîndească izbînda. Somat să încheie lupta cu o izbîndă, Bhisma cel de neînfrînt, care are privilegiul să-și aleagă ceasul morții, le spune celor din clanul Pandava cum îl pot ucide : ascunzîndu-se în spatele lui Sikhandin, luptătorul născut femeie și pe care Bhisma a jurat să nu-l atace.

■ Atacul neașteptat

Generalisimii se succed, se dau lupte cumplite. Duryodhana este doborît cînd locotenenții săi, conduși de Asvatthaman, încarnare a lui Rudra-Șiva, pătrund în tabăra clanului Pandava în lipsa acestora, cu o numeroasă hoardă de monștri care-i măcelăresc pe toți soldații și nimicesc totul. Apoi se întorc să aline ultimele clipe ale lui Duryodhana cu povestea nelegiuirii lor.

Acum se dă o bătălie cumplită. Asvatthaman a plecat în pădure, cei din clanul Pandava s-au dus după el. Asvatthaman aruncă în ei cu un proiectil care poate nimici lumea. Krișna îl împiedică să-și atingă ținta dar, întrucît trebuie neapărat să lovească un obiectiv, Asvatthaman îl îndreaptă către embrionii pe care femeile din clanul Pandava îi poartă și îi vor purta în pîntece. Atunci Krișna îl osîndește la un surghiun de trei mii de ani.

■ Împăcarea

În ciuda acestei vrăji, clanul Pandava a biruit. Cei din clanul Kaurava au suferit pierderi grele, își plîng morții, mai ales femeile. Ele erau cele dintîi care-i îmbărbătau pe luptători, iar acum le poartă pică pentru cruzimea lor și se tînguie îndelung. Supraviețuitorii din cele două tabere trebuie să se ducă pe malurile Gangelui pentru a îndeplini riturile funerare : este prima întîlnire a beligeranților după luptă.

Pe patul de moarte, Bhisma, într-o nesfîrșită cuvîntare presărată cu povești cu tîlc și cu maxime juridice și morale, dă lecții de istorie și prilejuiește astfel împăcarea tuturor. În sfîrșit, Yuddhisthrira domnește în pace și dreptate și săvîrșește jertfa calului, care pune capăt pentru totdeauna vremurilor de război.

Protagoniștii poveștii dispar apoi unii după alții, care într-un incendiu în pădure, care într-o ceartă în care trestiile se prefac în ciomege, care loviți de săgeți de vînător. Yuddhisthrira trece coroana strănepotului său Pariksi, născut mort din pricina vrăjii lui Asvatthaman, dar înviat de Krișna, și se ridică la cer unde își regăsește vechii tovarăși, zei încarnați sau fii de zei.

■ O carte sfîntă

Peripețiile neobișnuite din această poveste zbuciumată fac parte dintr-o suită de poeme religioase. Pentru hinduși nu există granițe între sacru și obișnuit, între ceea ce este dumnezeiesc și ceea ce este omenesc. De-a lungul povestirii, noțiunile de Dharma, legea religioasă personală, de Karman, greutatea faptelor trecute, de avatar, încarnarea unui zeu, sau de bhakti, cucernicia, joacă un rol însemnat.

Harivamsa, scrisă în secolul al IV-lea din era noastră, vrea să fie o completare a acestei epopei. Este compusă din mituri, legende și imnuri de slavă închinate lui Vișnu-Krișna în felul povestirilor *Purana*.

Cîinele lui Yuddhisthrira

« Yuddhisthrira spune : "Iar cîinele acesta, care mi-a fost tot timpul credincios, să vină cu mine ; asprimea nu-mi stă în caracter". Indra : "Întrucît ai căpătat astăzi nemurirea și bucuriile cerului, lasă-ți cîinele, asta nu înseamnă asprime". Yuddhisthrira: "Unui bărbat demn îi vine greu să făptuiască o josnicie. Fie să nu dobîndesc o fericire din pricina căreia trebuie să părăsesc o slugă credincioasă". Indra : "În lumea zeilor nu-și au locul cei care au cîini, ființe violente care fură jertfele"....Yuddhisthrira : "Hotărîrea mea este de nestrămutat". În cele din urmă Yuddhisthrira este primit cu cîinele în carul zeiesc » (*Mahabharata*, 18).

Maestrul de dans

« Arjuna spune: cînt, dansez și cînt și din instrumente. Sînt priceput la dans și destoinic la cîntat. Ia-mă așadar în slujba Uttarei. Voi fi maestrul de dans al prințesei, o rege. La ce bun să-ți povestesc cum am ajuns ceea ce sînt ? Doar mi-ar spori necazul și așa mare. Află, o rege, că sînt Brhannala, un fiu sau o fiică fără tată și mamă » (*Mahabharata*, 4, 7-12).

ISLAMUL

La începutul secolului al VII-lea al erei noastre, Arabia era populată de crescători nomazi de animale, de cultivatori care trăiau în oaze şi de negustori la oraşe. Prin ţară erau răspîndiţi evrei şi creştini, dar cea mai mare parte a locuitorilor erau politeişti. În capitală, Mecca, se afla Kaaba, un cub mare din piatră, venerat ca fiind căzut din cer.

Muhammad se naşte între 567 şi 573 în clanul haşemiţilor. Rămas orfan de tînăr, ajunge un sărman conducător de caravană, apoi se însoară cu o văduvă tînără şi bogată. Este o fire dreaptă şi cinstită : i se spune Al-Amin, omul de încredere. La patruzeci de ani are o revelaţie care îl răscoleşte ; un glas îi spune : "propovăduieşte !" Trebuie să propovăduiască unitatea lui Dumnezeu (Allah). Îl ascultă sclavii, cei eliberaţi, răzvrătiţii, propriii clienţi, dar se loveşte de ironia celor din Mecca. Vreme de zece ani întîmpină duşmănia negustorilor, care nu văd în propovăduirea lui decît răsturnarea ordinii stabilite.

În anul 622, Profetul şi cîţiva însoţitori, nemaiputînd îndura, se retrag în oaza din nord la Yathrib, viitoarea Medina. Acolo îşi găsesc adepţi cu care Muhammad a făcut o învoială. Este punctul de plecare al erei musulmane. La Medina, întemeiază un stat pe baza unei înţelegeri între tovarăşii din Mecca şi aliaţii din Medina. În felul acesta iau fiinţă în acelaşi timp o comunitate religioasă şi o cetate pămîntească. Vreme de zece ani propăvăduieşte, duce tratative, luptă, şi îşi asigură astfel adeziunea triburilor învecinate. Toţi locuitorii din Mecca trec de partea lui, şi el intră în oraş pentru a rosti o cuvîntare memorabilă. Moare la Medina în 632. Peninsula Arabică este convertită.

La moartea sa, îi urmează socrul său, apoi alţi califi. Expansiunea teritorială continuă. Islamul ajunge în Siria, în Egipt, la Indus şi în curînd chiar în Europa, pînă la Poitiers (732). Este epoca marilor schisme : şiiţii sînt adepţii lui Ali, ginerele Profetului şi unul dintre primii califi ; sunniţii sînt adepţii Tradiţiei, iar kharidjiţii sînt cei mai intransigenţi. Urmează dezbinări, cuceriri şi înfrîngeri, hegemonia Damascului, a Ankarei, a Bagdadului şi a celorlalte oraşe. Îndelungata istorie străbate toate aceste vicisitudini. Dar de acum înainte islamul este bine implantat, iar astăzi numără mai multe sute de milioane de credincioşi în întreaga lume.

Coranul

Cartea credincioşilor

Criteriul imuabil al ortodoxiei

Cuvînt al lui Dumnezeu, Coranul *capătă aceeaşi autoritate pentru orice musulman, fie că este sunnit sau şiit, şi face din islam "religia Cărţii"*

Muhammad nu ştia să scrie, fapt care, dată fiind epoca, nu stîrneşte mirare. De aceea repeta celor care-l ascultau cuvintele pe care revelaţia i le dicta, iar scribii notau textele cu scrierea rudimentară a epocii respective din Arabia pe "bucăţi de piele, cioburi de oale, frunze de palmier, oase de omoplaţi sau coaste de cămilă" (Blachère, *Le Coran,* Paris, 1947). Unii discipoli se străduiau să ţină minte cuvintele învăţătorului şi să şi le repete păstrîndu-le astfel forma orală. După tradiţie, existau astfel şase "purtători" de *Coran.*

Cînd a murit Muhammad, aceşti purtători de Coran erau depozitarii cărţii sfinte şi referinţa cea mai înaltă. Dar în 636, o bătălie i-a secerat pe cîţiva dintre ei, făcîndu-i să amuţească pentru totdeauna. Trebuia găsită o soluţie mai sigură. Primul calif, Abu Bakir l-a însărcinat pe tînărul Zaid ibn Thabit, care fusese scrib al lui Muhammad, să facă o colaţionare completă a textelor. Au mai fost făcute şi alte colaţionări : se vorbeşte de cea a lui Ali, ginerele Profetului, scumpă sunniţilor, de cea a lui Ubaiy şi de altele.

Uthman, al treilea calif, a vrut să facă rînduială în această chestiune. A însărcinat o comisie formată din patru scribi, sub conducerea lui Zaid ibn Thabit, să stabilească un corpus definitiv de texte. Suratele nu sînt aşezate în ordine cronologică, ci în ordinea lungimii descrescătoare şi fiecare începe cu expresia : "În numele lui Dumnezeu Iertătorul, Preamilostivul". După cîteva controverse, această versiune, numită în mod obişnuit Vulgata, a fost recunoscută de întreaga lume musulmană, din India pînă în Maghreb.

Coranul
"Coranul nu a fost născocit de nimeni altul decît de Dumnezeu, iar el este adeverirea a ceea ce exista înaintea lui" (*Coran,* X, 37).

■ Cartea veşnică

În ochii musulmanilor *Coranul* este o carte neobişnuită, unică, inimitabilă. Nu datorează nimic experienţelor anterioare ale omenirii, nici activităţii intelectuale a Profetului care a transmis-o, nici împrejurărilor care au făcut-o să se nască pentru noi, oamenii, căci nu este decît copia prea fidelă, literală pînă şi în formă, a unui arhetip ceresc. Muhammad nu a fost decît un trimis însărcinat să înregistreze acest text dictat de îngerul Gavril.

Islamul nu contestă revelaţiile de mai înainte (*Thora* evreiască şi *Evanghelia*). Musulmanii se socotesc şi ei fii ai lui Avraam. Dar în timp ce profeţii *Vechiului Testament* sînt consideraţi purtătorii de cuvînt, tălmăcitorii lui Dum-

Dumnezeu
"Spune : El, Dumnezeu este Unul ! Dumnezeu, cel de nepătruns. Nu zămisleşte ; nu este zămislit ; Nimeni nu-i este egal !" (*Coran,* CXII).

Scripturile
"L-am trimis, pe urmele profeţilor, pe Isus, fiul Mariei, pentru a adeveri cum era Thora înaintea venirii lui. I-am dat Evanghelia în care se află o îndrumare şi o lumină pentru a adeveri cum era Thora înaintea venirii lui : o îndrumare şi o prevenire menite celor care se tem de Dumnezeu. Oamenii Evangheliei să-şi judece semenii după cele arătate de Dumnezeu în ea. Ţi-am arătat Cartea şi Adevărul pentru a adeveri ce exista din Carte înaintea venirii lui, ferind-o de orice răstălmăcire" (*Coran*, V, 46-47).

Creatorul
"Oare nu el a creat Cerul şi Pământul şi, pentru voi, a făcut să cadă din Cer apa datorită căreia sporesc în frumuseţe grădinile noastre ai căror copaci n-aţi fi în stare să-i faceţi să crească ? Sau mai există cumva o divinitate alături de Dumnezeu ? - Oare nu el a hotărît ca Pământul să fie loc de şedere ; a făcut să izvorască rîurile ; a aşezat munţii pe Pământ şi a pus stavilă între cele două mări ? Sau mai există cumva vreo divinitate alături de Dumnezeu ?" (*Coran*, XXVII, 60-61).

nezeu, tîlcuitorii gîndirii sale, în timp ce ei erau tributari condiţiilor de trai ale epocii, stării de spirit din mediul lor şi experienţelor personale trecute, Muhammad nu este decît instrumentul material, de transmitere pe pămînt a *Coranului* veşnic.

Înţelegem acum veneraţia de care este înconjurat *Coranul* : da, mesajul pe care îl transmite este capital pentru omenire ; da, trebuie să-l socoteşti în întregime şi să nu-l împarţi în bucăţi, căci suratele se lămuresc unele pe altele ; da, trebuie să-l citeşti, să-l reciteşti, să-l înveţi pe de rost, să-l repeţi necontenit. Dar mai ales, întrucît este o operă a lui Dumnezeu însuşi, nu trebuie să-i schimbi nici forma, nici fondul, trebuie să ai grijă să nu rosteşti greşit nici o literă, şi se cere o desăvîrşită puritate de la cel care-l atinge.

Pe el copilul învaţă să citească şi să gîndească. Cîntarea versetelor sale punctează întîmplările vieţii familiale şi sociale. Recitarea lui este punctul cel mai înalt al oricărei rugăciuni, al oricărei ceremonii, al oricărei adunări. Este motivul decorativ cel mai preţuit de pe splendidele monumente ale artei musulmane şi a prilejuit adevărate capodopere de caligrafie. Caracterul său miraculos şi calităţile inimitabile sînt neîndoielnice. După cum s-a spus ades, islamul este întemeiat pe Coran, precum creştinismul pe persoana lui Isus.

■ Textul

Coranul este cea mai veche scriere cunoscută în limba arabă. Se deosebesc în lucrare suratele de la Mecca şi suratele de la Medina: primele, în proză rimată, sînt mai sacadate, mai săltăreţe, exprimă în fraze scurte, poetice, repetitive ca în incantaţii, cele cîteva idei simple care sînt temeiul întregului islam; celelalte, mai lungi, mai domoale, mai puţin ritmate, sînt formate din fraze complexe şi structurate, smălţuite cu povestiri evocatoare : exprimă îndeosebi dojeni şi sfaturi.

În *Coran* nu există un plan, o împărţire pe teme şi idei, nu sînt capitole structurate raţional. Clasificarea este arbitrară. Nu avem de-a face cu o dizertaţie teologică, ci cu un strigăt, un strigăt repetat fără încetare, plin de emoţie, de entuziasm şi de credinţă. Conceptele se amestecă, se încalecă, se întrepătrund şi iau forma unei poezii maiestuoase şi evocatoare.

Un ritm care leagănă sufletul, o sonoritate liniştitoare, o armonie stăruitoare au făcut din Coran prototipul oricărei poezii. Inimitabil şi miraculos, constituie referinţa absolută pentru orice operă literară şi a impus universului musulman din Europa pînă în Asia limba în care este scris şi canoanele frumuseţii lui literare.

■ Dumnezeul unic

Afirmată mai întîi fără doar şi poate împotriva politeismului celor din Mecca, unitatea lui Dumnezeu este dogma principală a islamului şi cea care îi conferă originalitate : nu există nici o religie în lume care să afirme cu atîta tărie acest adevăr. Se află scris

sub o formă sau alta pe toate paginile *Coranului*. S-ar putea spune că Dumnezeu este o unitate fără fisură, fără compromis, fără goluri. El îi imploră pe oamenii cărţii (evrei şi creştini) să spună adevărul despre Dumnezeu : "Credeţi în Dumnezeu şi în profeţii lui. Nu ziceţi "Trei" ; încetaţi să ziceţi, va fi mai bine pentru voi. Dumnezeu este unic. Slavă lui" (*Coran*, IV, 171).

Dumnezeu este transcendent. El este stăpînul, este regele ; ştie totul : "Ce este în Ceruri şi ce este pe Pământ îi aparţine, ştiinţa lui se întinde peste toate cîte sînt" (IV, 126). Poate totul : "A creat cerul şi pământul şi creaţia nu l-a ostenit, poate să dea viaţă celor morţi. Da, în adevăr, are putere peste toate lucrurile" (XLVI, 33). Îşi este suficient sieşi (LXIV, 6). Dăinuie veşnic (XX, 73).

La Dumnezeu nu se poate ajunge : nu-i putem cunoaşte nici firea, nici viaţa intimă. Este "cel care rămîne ascuns" (VI, 103), căci ştiinţa oamenilor nu-l poate atinge (XX, 110). Este cel Viu, cel Atotputernic, cel Nebiruit, cel Preaînalt, Adevărul, Realul, Lumina din Ceruri şi de pe Pământ. Numele, atributele lui Dumnezeu sînt nenumărate. Textul *Coranului* dă mai multe, tradiţia va socoti nouăzeci şi nouă. Dar cel care revine mereu este Preamilostivul.

■ Lucrarea lui Dumnezeu

În *Coran* nu se povesteşte nimic despre Creaţie, ca în *Biblie*, în schimb se afirmă limpede şi deschis că Dumnezeu este Creatorul : el i-a creat pe oameni, a creat animalele, plantele, natura, şi îşi continuă creaţia făcînd să se nască pruncii : "Depunem în matrice ceea ce vrem pînă la un termen stabilit ; apoi vă facem să ieşiţi din ele prunci, pentru ca, mai tîrziu, să ajungeţi la maturitate" (XXII, 5).

Iar cu oamenii pe care-i creează, semnează un pact, încheie un legămînt : "Cu Profeţii, cu Noe, Avraam, Moise şi Isus, fiul Mariei, noi am încheiat un legămînt veşnic, pentru ca Dumnezeu să ceară socoteală celor ce spun adevărul pentru sinceritatea lor, dar el a pregătit pentru necredincioşi o pedeapsă dureroasă" (XXIII, 7 şi 8). Îndurarea lui Dumnezeu s-a arătat astfel încă de la crearea lui Adam, prin profeţii lui Israel, vestitorii.

Muhammad este "pecetea profeţilor" (XXXIII, 40). Venirea lui a fost vestită în *Thora* şi în *Evanghelie* : "Cei care vor fi crezut în el, cei care îl vor fi sprijinit, cei care îl vor fi ajutat, cei care vor fi urmat lumina coborîtă odată cu el : aceştia vor fi fericiţi. O, oameni, eu sînt în adevăr trimis către voi toţi, ca Profet al celui care domneşte în împărăţia Cerurilor şi a Pământului. Numai el este Dumnezeu. El este cel care dă dreptul la viaţă şi la moarte" (VII, 157-158).

■ Supunerea faţă de Dumnezeu

"Islam" este un cuvînt care înseamnă supunere : "Cel care s-a supus lui Dumnezeu şi care face binele va fi răsplătit de Domnul" (II, 112). Musulmanul trebuie să-l recu-

Credinţa lui Avraam
"Astfel l-am arătat lui Avraam împărăţia Cerurilor şi a Pământului pentru a se afla printre cei neclintiţi în credinţă. Cînd noaptea l-a cuprins, a văzut o stea şi a zis : "Iată-l pe Domnul". Dar după ce steaua s-a stins, a spus : "Nu-mi plac cei care se lasă nevăzuţi". Cînd a văzut luna răsărind, a zis : "Iată-l pe Domnul". Dar după ce luna a apus, a zis : "Dacă Domnul nu mă călăuzeşte, mă voi socoti printre cei rătăciţi". Cînd a văzut soarele răsărind, a zis : "Iată-l pe Domnul ! Este cel mai mare". Dar după ce soarele a apus, a zis : "Mă lepăd de ceea ce voi puneţi alături de Dumnezeu, îmi întorc faţa ca un credincios adevărat către cel care a creat Cerul şi Pământul. Nu mă socotesc politeist" (*Coran*, VI, 75-79).

noască pe Dumnezeu drept stăpîn şi Domn : "Dacă te supui, Dumnezeu îţi va da o răsplată frumoasă" (XLVIII, 16), iar Profetul insistă : "Am venit la voi cu un semn de la Domnul nostru ; fie-vă teamă de el şi ascultaţi-mă" (III, 50).

Rugăciunea este printre primele îndatoriri ale credinciosului : "Întoarce-ţi faţa către Moscheea sfîntă : oriunde vă aflaţi, întoarceţi-vă faţa către ea" (II, 144). Ea trebuie făcută de mai multe ori pe zi : "Slăviţi-l pe Dumnezeu cînd ajungeţi în faptul serii şi cînd vă regăsiţi în zori. Aduceţi-i laude în Ceruri şi pe Pămînt, noaptea şi în miezul zilei" (XXX, 17-18).

Milostenia
"Cei care îşi cheltuiesc avutul în dorinţa de a fi pe placul lui Dumnezeu şi a-şi întări sufletul se aseamănă unei grădini sădită pe un deluşor ; de cade ploaie straşnică, va da îndoit roade, iar de nu cade ploaie straşnică, roua va cădea în locu-i. Dumnezeu vede prea bine tot ce faceţi" (*Coran*, II, 265).

Cea de a doua îndatorire, repetată neîncetat ca şi cea dintîi şi deseori legată de ea, este să dai de pomană fără să stai pe gînduri : "Daţi de pomană o parte din bunurile cu care v-am îndestulat înainte ca moartea să se atingă de unul dintre voi iar acesta să zică : Doamne, dacă măcar mi-ai mai lăsa un scurt răgaz, aş da de pomană şi aş fi drept" (LXIII, 10) ; să o faci în tăcere : "Cel care îşi cheltuieşte avutul ca să-l vadă lumea (...) seamănă cu o stîncă acoperită cu pămînt, o ploaie puternică o s-o lovească şi o s-o dezgoleaască" (II, 264).

Ramadanul, luna în timpul căreia *Coranul* a fost revelat oamenilor (II, 185), dă prilejul unei manifestări deosebite; se ţine post pînă noaptea, iar noaptea, "mîncaţi şi beţi pînă ce veţi putea deosebi în zori un fir de aţă albă de un fir de aţă neagră" (II, 187), după care se reia postul pînă noaptea următoare. Bărbaţii şi femeile supuşi lui Dumnezeu sînt bărbaţii şi femeile care postesc (XXXIII, 35).

Ultima îndatorire, hagialîcul la Mecca, în templul vizitat odinioară de Avraam, este şi ea cu limpezime impusă de *Coran* : "Găsim semne vădite în acest loc unde stătea Avraam. Oricine pătrunde aici se află în siguranţă. Le revine oamenilor, celui căruia îi dă mîna, să meargă în hagialîc la casa Domnului" (III, 97).

Hadith
Nu toate cuvintele lui Muhammad se găsesc în Coran. Totuşi, tovarăşii săi au socotit de datoria lor să reţină toate faptele şi gesturile lui, toate cugetările, tot ce a spus. Fără doar şi poate nu din acelaşi motiv ca pentru cuvintele sfinte, fără doar şi poate inspiraţia divină era amestecată aici cu vreun şiretlic omenesc, dar veneraţia faţă de Profet şi trăinicia interpretărilor sale le confereau o mare autoritate. În felul acesta au fost adunate încă din secolul întîi al Hegirei textele ce s-au numit Hadith. Au fost clasate mai multe, fie după lanţul transmiţătorilor, fie după conţinut. Musulmanii recunosc şase culegeri de hadith, ale căror colecţii datează din secolele IX şi X. Găsim aici culegeri, proverbe, maxime, povestiri morale, formule pentru rugăciuni şi decrete juridice. Ele joacă un rol important în organizarea comunităţii musulmane.

Profesiunea de credinţă urmată de aceste patru îndatoriri formează ceea ce tradiţia a numit cei cinci stîlpi ai islamului. Dar *Coranul* are şi o întreagă morală de viaţă, porunci comparabile cu poruncile lui Moise : interzice omorul (IV, 151), minciuna (XXII, 30), camăta (II, 275) ; recomandă politeţea (XXIV, 17-28) şi bunătatea, în mod deosebit faţă de părinţi (II, 83); impune reguli pentru căsătorie (IV, 22-24), pentru moştenire (II, 180-182) ; porunceşte să lupţi pentru apărarea şi expansiunea islamului (*Jihad*) ; în sfîrşit, prevede pedepse : legea talionului (ochi pentru ochi, dinte pentru dinte) (II, 178), cele o sută de lovituri de bici pentru perechea adulteră (XXIV, 2), tăierea mîinii hoţului (V, 38), moartea necredincioşilor (IV, 89).

■ Raiul şi Iadul

Viaţa credinciosului este viaţa unui om supus. Dumnezeu a hotărît din vecie că o anume faptă poruncită de el va fi răsplătită, iar alta, pe care a interzis-o, va fi osîndită. Astfel încît răsplata este o favoare a lui Dumnezeu, osînda o urmare a nesupunerii. Acestea fiind spuse, profeţii şi mai pe urmă Muhammad au venit să prevestească întîmplările viitoare şi să vestească judecata de apoi şi ziua întoarcerii omului către Dumnezeu.

Atunci se va întîmpla un cataclism, munţii vor fi mişcaţi din loc, pămîntul se va deschide şi va arunca afară pe cei morţi, limbi de foc vor străbate cerul şi Allah îi va învia pe cei morţi. Va fi deschisă cartea sorţii, vom vedea în ea lista cu cei drepţi şi pe cea cu cei osîndiţi. Necredincioşii vor merge în vîlvătăile Gheenei, vor fi puşi în lanţuri, torturaţi, adăpaţi cu apă clocotită. Cei drepţi vor merge în Rai unde curg, "rîuri cu apă nestricată, rîuri de lapte cu gust neschimbat, rîuri de vin, desfătări pentru cei ce vor bea din ele, rîuri de miere curată" (XLVII, 15).

IUDAISMUL

Iudaismul : religia unui popor împrăştiat acum în întreaga lume, dar şi o religie care a hrănit la sînul său o altă religie a mîntuirii universale, creştinismul. Şi una şi cealaltă au, s-ar putea spune, acelaşi spaţiu geografic, o dogmă centrală identică - Dumnezeul unic - şi începuturi istorice comune. Din acest motiv îşi împart anumite cărţi sfinte : ceea ce evreii numesc *Thora* scrisă, creştinii numesc *Vechiul Testament,* nuanţele dintre una şi cealaltă fiind mai mult de domeniul specialiştilor decît al simplului credincios. Mai precis, evreii se deosebesc prin *Thora* orală, iar creştinii prin *Noul Testament,* adică şi unii şi ceilalţi prin cealaltă parte a Scripturilor lor.

La începuturi există un popor şi mai ales un legislator, Moise. Scrierile de mai tîrziu şi tradiţia îi atribuie esenţialul, nucleul, temeiul religiei. Nimic nu ne îngăduie să avem îndoieli că a scris cu adevărat. Oricum, este considerat interlocutorul lui Dumnezeu, păstrătorul Legămîntului dintre Iahve şi poporul ales şi adevăratul întemeietor religios şi social al naţiunii evreieşti. Aventura începuse totuşi mult mai devreme : au fost mai întîi creaţia, apoi chemarea lui Avraam, vicisitudinile trăite de marii patriarhi, Isaac, Iacov, Iosif etc. Dar toate acestea nu înseamnă decît preistoria actului esenţial, care este încheierea Legămîntului cu Iahve pe muntele Sinai, iar Moise este cel ce povesteşte toate aceste fapte.

Textul *Thorei,* fără îndoială de mai multe ori remaniat, adaptat, sporit, va dobîndi prin forţa întîmplărilor o autoritate neîntrecută. Cînd este redescoperit în templul lui Solomon de către Iosua, în secolul al VII-lea înainte de Hristos, devine Legea regatului. Cînd evreii sînt duşi în captivitate în Babilon, iar Templul este nimicit, el devine singurul obiect sfînt de care întregul popor se simte legat. Cînd sînt împrăştiaţi în lume în Diaspora, el înseamnă legătura cu fraţii, cu neamul, cu Dumnezeu.

Alături de renumitele texte mozaice s-a constituit o literatură profetică şi istorică. Regii, profeţii, scribii de tot felul simţeau nevoia să consemneze în scris întîmplările pe care le trăia naţiunea, chemările pe care le formula Dumnezeu, misiunile pe care le dădea. Analele regilor din Iudeea şi din Israel, predicile proorocilor şi tradiţiile transmise constituie în felul acesta Thora pusă în practică în istorie. De aceea, preoţii evrei din exil strîng aceste lucrări, le editează, le pun în

circulaţie. Ansamblul devine un tezaur naţional care rînduieşte viaţa. Iudaismul se va ivi din această efervescenţă. Îndeosebi trei grupuri vor avea textele confruntate cu manuscrisul şi prezicerile profetice : evreii rămaşi în Iudeea, surghiuniţii din Babilonia şi samaritenii, care formează o grupare aparte.

Sub conducerea preotului Ezdra, şi în timp ce perşii îi alungă pe asirieni, va fi aproape definitiv pus la punct *Pentateuhul.* Va fi promulgat în Templul de la Ierusalim, reconstruit probabil în 398 înainte de Hristos. Partea a doua, *Iosua, Samuel* şi *Regii,* are formă definitivă de la sfîrşitul exilului, iar culegerea de preziceri profetice de prin 330. Se pare că în secolul al III-lea, Ptolemeu II, regele Egiptului, a adus din Palestina şaptezeci şi doi de înţelepţi pentru a face o traducere oficială în limba greacă a legii lui Moise : este versiunea numită a celor Şaptezeci. Şi-au continuat oare lucrarea dincolo de *Pentateuh* ? Oricum ar fi, unii au făcut-o. Abia la sfîrşitul secolului I după Isus Hristos autorităţile rabinice au catalogat o mare parte din scrierile lor sfinte.

Evreii nu cunosc noţiunea de canon al Scripturilor, precum creştinii, şi şcolile de rabini pot să mai discute şi astăzi ca să ştie dacă o carte sau alta (nu *Pentateuhul,* desigur) "murdăreşte sau nu murdăreşte mîinile" (Mishna, *Toharot,* 11 ; *Yadaim,* III, 5), adică dacă este sfîntă sau nu. Dezvoltarea ulterioară a *Thorei* orale, învăţătură transmisă din generaţie în generaţie de la Moise, face să apară şi mai neclar ceea ce ar putea însemna un canon, cu atît mai mult cu cît această învăţătură, şi ea cuvînt al lui Dumnezeu în pofida adaptărilor la împrejurări şi la epocă, a constituit în cele din urmă volumele enorme şi complexe numite *Talmud.* Există două *Talmuduri,* cel din Ierusalim, a cărui compilaţie a fost încheiată se pare către anul 400, şi cel din Babilon, care este mai tînăr cu un secol. Ultimul este cel mai renumit.

În momentul redactării *Talmudurilor,* iudaismul îşi are stabilită noua structură : rugăciunile de dimineaţă şi de după amiază iau locul jertfelor din templu ; este stabilită profesiunea de credinţă, *şema* ; este compusă din trei pasaje din *Thora* : *Deuteronomul,* 6, 4-9, 11, 13-21, şi *Numerii* 15, 37-41. "Ascultă, Israel, cel Veşnic este Dumnezeul nostru, cel Veşnic este unul". Citirea *Pentateuhului* se face la sinagogă în ziua de sabat ; sărbătorile periodice au devenit tradiţionale ; rabinul înseamnă polul comunităţii, iar prescripţiile specifice, precum circumcizia, legile alimentare şi sărbătorirea sabatului, au devenit legătura fiecăruia cu poporul lui Dumnezeu.

Thora sau Pentateuhul

Cele cinci cărți ale Legii

Începuturile lumii și ale poporului evreu

Thora, *carte prin excelență sfîntă a religiei evreiești, este totodată cartea întemeierii creștinismului*

La început - dar pînă unde ne putem întoarce în timp ? - în familiile, triburile sau grupurile de triburi care vor forma poporul evreu, s-au constituit cînturile ritmate, obiceiurile, datinile, riturile, formulele magice și poate chiar și legendele. Aceste elemente s-au transmis din generație în generație, păstrînd cu mai multă sau mai puțină precizie o formă ancestrală care le dădea un caracter sfînt și de neatins.

Cele mai vechi dintre aceste documente sînt fie cînturi mai ușor de păstrat în memorie : "Ada și Sela, ascultați glasul meu ! Femeile lui Lamek, luați aminte la cuvintele mele : Am ucis un om pentru rana mea și un tînăr pentru vînătaia mea. Dacă pentru Cain va fi răzbunarea de șapte ori, apoi pentru Lamek de șaptezeci de ori cîte șapte !" (*Facerea*, 4, 23-24); fie cuvinte magice despre care se credea că sînt înzestrate cu mare putere : "Dan va fi șarpe la drum, viperă la potecă, înveninînd piciorul calului ca să cadă călărețul" (*Facerea*, 49, 17) ; fie în sfîrșit zicători și reguli de drept, precum formula talionului, care pare foarte veche : "Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte" (*Leviticul*, 24, 20), formulă deseori repetată în *Thora*.

Dar toate aceste expresii scurte și concise au fost repede însoțite de povestiri bogate în imagini, sobre în detalii descriptive, dar semnificative prin conținut. Să citățm povestea fîntînii din Beer-Seba, una din puținele fîntîni săpate de Isaac fără să stîrnească împotrivirea triburilor învecinate, semn de netăgăduit al ocrotirii de către Iahve : "Eu sînt Dumnezeul lui Avraam, tatăl tău ! Nu te teme, că eu sînt cu tine" (*Facerea*, 26, 23-25).

Îndată ce a fost născocită scrierea, putem crede că aceste povestiri au tendința să formeze ansambluri. Locuri, sanctuare sau grupuri omenești le adăpostesc, le iau în stăpînire și îngăduie să fie păstrate și să capete notorietate. Se stabilesc cicluri care înmănunchează elementele după origini, înrădăcinări geografice sau teme : putem deosebi cu claritate încă din epoca judecătorilor epopeea patriarhilor, cea a ieșirii, cea din pustie.

Atîta vreme cît poporul evreu era rătăcitor, cît nu se așezase în Pămîntul făgăduinței, cît regatul lui Israel nu se constituise încă, aceste elemente literare rămăseseră niște tradiții locale puțin cunoscute. Dar David și Solomon instaurează o monarhie centralizată, clasa scribilor capătă importanță, scrierile care afirmă structura poporului și temeiurile vieții sociale sînt regrupate. *Thora* sau legea lui Israel capătă o valoare canonică.

În mod firesc, paternitatea globală a *Thorei* este atribuită lui Moise, întemeietorul națiunii. A scris el însuși, fără doar și poate, esențialul Decalogului și numeroase legi ale vieții tribale și a cultului. Dar mai mult decît adevărul istoric era căutată în această paternitate originea națională și profetică. Moise, interlocutorul lui Iahve, chezășuia caracterul sfînt al textului și, prin acest fapt, pe cel al unității poporului lui Israel. Thora a devenit Legea lui Moise.

■ Cele două documente despre început

Totuși sîntem siliți să constatăm că, dacă această lege este unică prin cultul pe care i-l închină Israel, anumite elemente din care este compusă sînt și mai ușor de recunoscut.

Povestirea iahvistă își are vocabularul propriu : îl numește întotdeauna pe Dumnezeu Iahve - de unde și numele - , descrierile sînt concrete și savuroase, zugrăvirile caracterelor pline de viață. Recunoaștem în ea un stil, o personalitate literară, o doctrină deja elaborată care ia desigur cu împrumut de la înțelepciunea egipteană și mesopotamică și este cu siguranță în paralel cu temele cunoscute pe atunci.

Afirmă voința lui Iahve de a trăi cu oamenii și, pentru aceasta, nu se teme de antropomorfisme. Îl vedem pe Dumnezeu vizitîndu-i pe Adam și pe Eva în adierea zilei și stînd la masă cu Avraam sau Moise. Și totuși este transcendent, vorbește cu autoritate, impune reguli, interdicții, adesea ale cultului, și pedepsește cu multă asprime.

Iahve este zeul național care se arată lui Avraam, își eliberează poporul, face legămînt cu el și făgăduiește că toate familiile de pe pămînt vor fi mîntuite prin el. Iahve deține puterea pe pămînt și o dă cui binevoiește.

Documentul iahvist este considerat ca cel mai vechi dintre cele care intră în compoziția *Pentateuhului*. Este originar din Iudeea (sudul țării). În mod obișnuit este datat din vremea domniei lui Solomon (secolul al X-lea înainte de Hristos), dar se pare că este o colecție cu numeroase bucăți orale, adesea poetice, care circulau prin sanctuare.

Găsim în el principalele teme ale Legii. Este fără îndoială organizatorul de ansamblu al lucrării : Creația, Potopul, Avraam, Iosif și faptele minunate ale lui Moise. În schimb, nu există nici un text legislativ, cu excepția a ceea ce s-a numit Codul iahvist (*Ieșirea*, 34) : "Iată, *eu* încheiu legămînt înaintea a tot poporul tău..." (34,10).

Documentul elohist are un stil mai șters, fără înfloriturl, lipsit de patos. Merge de-a dreptul la esențial, are un aspect mai juridic. Dăm uneori peste expresii arhaice și locale.

Are particularitatea de a-l numi pe Dumnezeu Elohim, pluralul de la El, un cuvînt adesea folosit de către popoarele din Orientul Mijlociu pentru a-l desemna pe Dumnezeu. Lasă să se înțeleagă că Elohim al evreilor se asimilează cu zeii celorlalte neamuri. Dar în același timp, și tocmai din acest motiv, insistă asupra Legămîntului, contractul încheiat între Elohim și poporul evreu și care cuprinde îndatoriri de o parte și de alta.

Pentru a compensa această

Blestemul

Iar femeii i-a zis : "Voi înmulți mereu necazurile tale, mai ales în vremea sarcinii tale ; în dureri vei naște copii ; atrasă vei fi către bărbatul tău și el te va stăpîni". Iar lui Adam i-a zis : "Pentru că ai ascultat vorba femeii tale și ai mîncat din pomul din care ți-am poruncit : "Să nu mănînci", blestemat va fi pămîntul pentru tine ! cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale !" (*Facerea*, 3, 16-17).

Babel

"Apoi au zis unul către altul : "Haidem să facem cărămizi și să le ardem în foc!" Și au folosit cărămida în loc de piatră, iar smoala în loc de var. Și au zis iarăși : "Haidem să ne facem un oraș și un turn al cărui vîrf să ajungă la cer, și să ne facem faimă înainte de a ne împrăștia pe fața a tot pămîntul !" Atunci s-a pogorît Domnul să vadă cetatea și turnul pe care-l zideau fiii oamenilor. Și a zis Domnul : "Iată, toți sînt de un neam, și o limbă au și iată ce s-au apucat să facă, și nu se vor opri de la ceea ce și-au pus în gînd să facă. Haidem dar să ne pogorîm și să amestecăm limbile lor, ca să nu se mai înțeleagă unul cu altul". Și i-a împrăștiat Domnul de acolo în tot pămîntul și au încetat de a mai zidi cetatea și turnul" (*Facerea*, 11, 3-8).

asimilare cu ceilalţi zei, caută cu multă grijă să evite antropomorfismele de care documentul iahvist este plin. "Nimeni nu-l poate vedea pe Dumnezeu fără să moară". Ca urmare, apariţiile se prefac în vise, îngerii iau locul divinităţii şi orice reprezentare a lui Elohim este cu desăvîrşire interzisă.

Documentul iahvist ţine mai mult de cult, documentul elohist mai mult de morală. Acesta din urmă pare chiar neîncrezător faţă de cult, căci se teme de abateri. Cel dintîi obiectiv al său este să arate greşelile ce trebuie evitate şi îndatoririle ce trebuie îndeplinite faţă de Elohim şi de semen. Dumnezeu este întîi de toate dumnezeul poruncilor, porunci stăruitor amintite de către profeţi al căror loc este primordial în acest text.

Din acest motiv s-a putut crede că documentul a apărut în regatul din nord, unde profeţii erau foarte numeroşi. Într-adevăr, grija pentru construcţia teologică este deosebită. Nimic despre Creaţie, nimic despre Potop. Textul începe cu faptele lui Avraam. Este o poveste sfîntă, sobră şi profundă, avînd în centru Legămîntul şi binefacerile acordate de Dumnezeu. Iosif arată înţelesul evenimentelor, iar Moise nu conteneşte lupta împotriva necredinţei poporului.

Deşi a apărut mai tîrziu (secolul al VIII-lea înainte de Hristos) şi într-o altă regiune din Israel (în nord), povestirea elohistă s-a întrepătruns atît de mult cu cea iahvistă încît uneori este greu să faci o deosebire limpede între ele. Pare totodată că se continuă în anumite pasaje din cărţile lui *Iosua*, a *Judecătorilor* şi a lui *Samuel*, în care regăsim aceleaşi noţiuni de păcat, pocăinţă şi iertare.

Binecuvîntarea lui Levi

"Ei au ţinut cuvintele tale şi legămîntul tău l-au păzit ; învaţă pe Iacov legile tale şi pe Israel poruncile tale; pune tămîie înaintea feţei tale şi arderi de tot pe jertfelnicul tău. Binecuvîntează "Doamne" puterea lui şi lucrul mîinilor lui fie-ţi plăcut ; loveşte coapsele celor ce se ridică împotriva lui şi celor ce-l urăsc, ca să nu se poată împotrivi" (*Deuteronomul*, 33, 9-11).

■ Cel de al treilea document

Domnia lui Solomon este plină de măreţie. Regele construieşte oraşe, dezvoltă agricultura, intensifică comerţul. Este o epocă înfloritoare care permite construirea templului din Ierusalim pe muntele Moria, acolo unde după Tradiţie a avut loc jertfa lui Isaac. Dar dezvoltarea se accelerează, fiscalitatea devine exigentă, iar criza bate la uşă. Ea izbucneşte la moartea regelui, şi regatul este împărţit : la nord, Israel ; la sud, Iuda.

Cînd regatul din nord este anexat de Asiria, Ierusalimul îi primeşte pe refugiaţi şi, pentru a marca unirea nordului cu sudul într-o aceeaşi credinţă în Dumnezeul lui Israel, cele două tradiţii, iahvistă şi elohistă, sînt puse laolaltă într-o singură operă, respectînd pe cît e cu putinţă şi credinţele unora şi pe ale celorlalţi.

În paralel cu această muncă de unificare se desfăşoară o alta care constă în a preciza, a scoate în evidenţă, a codifica Legea. Astfel ia naştere *Deuteronomul*. El se înrudeşte oarecum cu documentul elohist, dar întîi şi întîi se dă importanţă codului, care este precedat sau urmat de cuvîntări sau povestiri, acestea prezentînd pentru autor importanţă secundară. Neîndoielnic aceste texte au fost scrise în mediile din nord.

Deuteronomul atrage atenţia asupra amăgirilor, ispitirilor, amestecului naţiunilor păgîne învecinate. Insistă asupra faptului că Dumnezeu a ales acest popor, ceea ce face ca toţi evreii să fie fraţi. Adună elementele unei istorii a reformelor impuse de către diferiţi regi şi rolul profeţilor. Este o pledoarie pentru tradiţiile autentice şi pentru învăţătura înţelepţilor din Israel.

■ Documentul sacerdotal

Un eveniment nou va determina o nouă remaniere a *Thorei*. După căderea Ierusalimului, în 586, şi ţinerea în captivitate la Babilon a unui mare număr de iudei, trebuia organizată viaţa comunităţii. Regii dînd greş, misiunea le revine preoţilor. Acelaşi sînge, aceleaşi tradiţii, acelaşi cler: acestea erau bazele pe care se putea sprijini poporul evreu.

Clerul din Ierusalim, urmaşii lui Aaron, începe o nouă redactare a textului, mai sobră, mai sistematică, mai teologică : documentul sacerdotal. Stilul este uscat, vocabularul precis şi tehnic ; este un catehism. Nu îl interesează păţaniile oamenilor, ci numai faptele lui Dumnezeu. Acolo unde spune : "La început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul. Şi pămîntul era netocmit şi gol, întuneric era deasupra adîncului şi Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor" (*Facerea*, 1, 1 şi 2), documentul iahvist spunea : "Iată obîrşia cerului şi a pămîntului de la facerea lor, din ziua cînd Domnul Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul. Pe cîmp nu se afla nici o tufă, iar iarba de pe el nu începuse a odrăsli, pentru că Domnul Dumnezeu nu trimisese încă ploaie pe pămînt şi nu era încă nimeni ca să lucreze pămîntul" (*Facerea*, 2, 3 şi 5).

Textul va fi din nou refăcut la întoarcerea din captivitate şi la reconstruirea Templului (începînd cu anul 538 înainte de Hristos). Atunci va acorda întreaga importanţă Ierusalimului şi clerului care este legat de el. Comunitatea este ierarhizată astfel : marele preot, preoţii şi israelitenii. Codurile sînt puse în concordanţă cu aceasta. Templul devine locul jertfei ispăşirii greşelilor înfăptuite împotriva Legămîntului. Tot *Leviticul* şi două treimi din *Numerii* sînt atribuite documentului sacerdotal.

Este cu putinţă ca aceste compilaţii sacerdotale ale datinilor să fi fost obiectul unor litigii între cei repatriaţi din Babilon şi samaritenii rămaşi în ţară. Trebuia aşadar stabilită odată pentru totdeauna legislaţia oficială. Aceasta a fost misiunea lui Ezdra (începutul secolului al IV-lea înainte de Hristos). Începînd cu această epocă, colecţia celor cinci cărţi este recunoscută drept canonică de către toţi evreii, puncte de vedere diferite rămînînd doar asupra interpretării textelor.

■ Facerea

Evreii o intitulează *Bereshit* "La început", după cele dintîi cuvinte ale textului. De fapt, cartea cuprinde două capitole din istoria poporului evreu. O primă parte se referă la întreaga omenire ; acestea sînt povestirile despre Creaţie, povestea lui Adam şi a Evei, Raiul şi izgonirea, înfruntarea dintre Cain şi Abel, urmaşii lui Set, Potopul, Noe şi popularea pămîntului. Ansamblul arată totodată firea păcătoasă a omului şi bunătatea lui Dumnezeu care, de fiecare dată, salvează omenirea folosindu-se de o mînă de oameni rămaşi credincioşi : Noe este pilda cea mai bună.

Ideea se conturează cu partea a doua şi cu chemarea lui Avraam. Textul insistă asupra atitudinii omului care se dă legat dumnezeului său (Avraam este gata să-l jertfească pe fiul său Isaac), dar şi asupra alegerii

Făgăduinţa întoarcerii

"Apoi a zis Israel către Iosif : "Iată, eu mor ; dar Dumnezeu va fi cu voi şi vă va întoarce în ţara părinţilor voştri. Deci eu îţi dau ţie, peste ceea ce au fraţii tăi, Sichemul, pe care l-am luat eu cu sabia mea şi cu arcul meu din mîinile Amoreilor". Apoi a chemat Iacov pe fiii săi..." (*Facerea*, 48, 21-22).

libere şi suverane pe care o face cel Atotputernic : îl alege pe Avraam, îi alege pe Isaac, pe Iacov şi pe Iosif. Toţi sînt aleşi împotriva obiceiurilor şi a tradiţiilor : Avraam este trimis în pămînt necunoscut ; Isaac şi Iacov sînt preferaţi în ciuda dreptului celui mai vîrstnic astfel încălcat ; Iosif, după ce a fost vîndut străinilor. Şi fiecare este mîntuitorul poporului său.

Cartea se termină cu moartea lui Iosif şi profeţia întoarcerii în Pămîntul făgăduinţei. *Facerea* este cea dintîi carte întemeietoare a poporului lui Israel. Ea povesteşte preistoria poporului evreu. Din această pricină a fost comentată de către vechii evrei şi de către Părinţii Bisericii.

Toiagul lui Aaron
"Şi a grăit Domnul cu Moise şi cu Aaron şi a zis: "Dacă Faraon va zice : Dă-ne vreun semn sau vreo minune, atunci tu să zici fratelui tău Aaron : *Ia toiagul şi-l aruncă* jos înaintea lui Faraon şi înaintea slujitorilor lui, şi se va face şarpe". S-au dus deci Moise şi Aaron la Faraon şi la slujitorii lui şi au făcut cum le porunci Domnul: a aruncat Aaron toiagul său înaintea lui Faraon şi înaintea slujitorilor lui şi s-a făcut şarpe... De aceea s-a învîrtoşat inima lui Faraon şi nu i-a ascultat, după cum spusese Domnul" (*Ieşirea*, 7, 8-13).

■ Ieşirea

Cartea a doua, *Ieşirea*, numită de evrei *Weelleh Shemot*, conţine faptele lui Moise, întemeietor nu numai al poporului evreu, ci şi al religiei evreieşti. Două evenimente constituie culmile acestei cărţi : eliberarea din robia în Egipt şi încheierea Legămîntului pe muntele Sinai. Iosif murise de mult, binefacerile îi fuseseră uitate, evreii nu mai erau în Egipt decît nişte emigranţi, prost văzuţi, lipsiţi de înţelegere, împovăraţi. Atunci Dumnezeu a ivit din nou un mîntuitor.

Moise, cel dintîi adevărat reprezentant al lui Iahve pe pămînt, scoate poporul din opriмare, îl trece peste Marea Roşie, îl călăuzeşte prin pustiu, îi dă hrană, îl instruieşte, îi iartă neîncrederea, necredinţa, hula şi chiar apostaziile. Dar fără doar şi poate faptul cel mai important este Legămîntul încheiat cu Dumnezeu pe muntele Sinai cu dezvăluirea numelui divin, Iahve, şi aducerea la cunoştinţă a decalogului, care face din poporul lui Israel, poporul ales.

Ieşirea este, între cărţile biblice, cea care cuprinde cea mai mare varietate de genuri : istorisirea unor întîmplări, poveşti, poezii, genealogii, texte legislative, rituri de cult, precepte morale. Aici găsim totul despre organizarea unei Biserici. *Ieşirea* întemeiază credinţa evreiască pe Legămîntul cu Iahve, întemeiază cultul cu povestirea referitoare la Paşte şi cu prescripţiile rituale, întemeiază morala odată cu transmiterea decalogului de pe muntele Sinai, sudează poporul de credincioşi în încercările exodului.

Dacă *Ieşirea* a fost mai puţin comentată decît *Facerea*, întîmplările pe care le relatează, ce se referă în bună măsură atît la Israel cît şi la Egipt, au fost înfăţişate în alt chip de către preotul şi istoricul egiptean Manethon, în secolul al III-lea înainte de Hristos. Acesta îl înfăţişează pe Moise ruşinat de zei şi adversar al oricărei religii.

■ Leviticul

Leviticul este cea de a treia carte a lui "Moise". Evreii o numesc, după primele cuvinte, *Wayyikera*. Dar *Leviticul* este un nume potrivit, întrucît tribul lui Levi este tribul preoţilor însărcinaţi cu religia, iar cartea adună colecţii destul de variate de obiceiuri vechi şi mai noi în ce priveşte cultul, preoţia, legile religioase.

În acest ansamblu legislativ oarecum eterogen sînt integrate pasaje narative minore, cu unicul scop de a da originea codurilor indicate. Dar desigur intenţia autorilor este să dea reguli precise şi amănunţite, să ia în considerare toate situaţiile, să intre în toate detaliile.

Putem deosebi în această carte patru părţi esenţiale. Prima stabileşte regulile sacrificiilor începînd cu holocaustul, în care victima este în întregime arsă, oblaţia sau ofranda roadelor pămîntului, jertfa de comuniune, un fel de ospăţ sfînt în timpul căruia o parte a victimei este consumată de către credincioşi, în timp ce cealaltă este oferită divinităţii, jertfa pentru păcat avînd în vedere ispăşirea greşelilor rituale şi terminînd cu jertfa de reparaţie în cazul lezării justiţiei divine sau a celei lumeşti.

Partea a doua dă regulile de învestitură a preoţilor arătînd cum i-a hirotonisit Moise pe Aaron şi pe fiii săi şi cum şi-au preluat aceştia din urmă funcţia în cadrul cultului. Urmează înşiruirea îndatoririlor deosebite ale preoţilor şi povestea pedepsirii lui Nadad şi a lui Abihu, fiii lui Aaron, care nu respectaseră riturile sfinte.

Partea a treia cuprinde legea curăţiei. Legea aceasta se referă la animalele care pot fi mîncate sau nu, atinse sau nu, la boli şi la regulile care trebuie respectate în cazul îmbolnăvirii şi la cele pe care trebuie să le respecţi faţă de cei atinşi de boală, şi în sfîrşit la domeniul sexual şi la felul cum trebuie să ne purtăm unii cu alţii.

Partea a patra este legea sfinţeniei : "Fiţi sfinţi, că eu, Domnul Dumnezeul vostru, sînt sfînt". (*Leviticul*, 19, 2). În acest text, Iahve îi dă lui Moise o serie de legi cu referire mai întîi la popor, apoi la preoţi. După care dă îndrumări despre desfăşurarea zilelor de sărbătoare, Paştele, Rusaliile, ziua Ispăşirii, sărbătoarea Tabernacolelor, despre anul sabatic şi anul jubiliar.

■ Numerii

Cartea *Numerilor*, la evrei *Bemiddebar*, este numită astfel întrucît cuprinde în primele pagini recensămîntul întregii "obşti a fiilor lui Israel după seminţiile lor, după familiile lor şi după numele lor, om cu om. Tot bărbatul de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste..." (*Numerii*, 1, 2). Este într-adevăr important pentru evrei să ştie cîţi sînt, cînd îi aşteaptă vremuri de cumpănă. Se află la poalele muntelui Sinai pregătiţi pentru lungul marş prin pustiu care va ţine treizeci şi cinci de ani.

Povestirea va continua cu pregătirile de plecare, locul fiecărui trib în marş, funcţiile leviţilor, legile morale, legile legate de sărbătorirea Paştelui, care vor trebui respectate pe timpul acestei grele încercări, făurirea trîmbiţelor din argint ce vor fi de folos la convocarea comunităţii, semnalele de marş. Vom vedea mai apoi ivirea norului care călăuzeşte poporul şi a focului Veşnic care îşi face simţită prezenţa pedepsind greşelile.

Urmează diferitele etape în pustiu, tînguirile, răzvrătirile poporului şi minunile înfăptuite de Iahve pentru a-l ajuta să supravieţuiască : apa care ţîşneşte din stîncă, hrana care pică din cer etc. Întrucît regele din Edom nu le-a dat voie să treacă, evreii ocolesc ţara ; în schimb, regele din Arad şi cel al amoriţilor îi atacă şi sînt sortiţi anatemei. Şi tot aşa, cu împăciuiri şi biruinţe, poporul lui Israel soseşte lîngă Canaan, pe malul răsăritean al Iordanului.

Cartea se termină cu împărţirea Canaanului între diferitele triburi ale lui Israel şi cu numirea lui Iosua în fruntea poporului. Text în care sînt amestecate într-un mod destul

Plecarea
"În anul al doilea, în luna a doua, în douăzeci ale lunii, s-a ridicat norul de de-asupra cortului adunării ; şi au plecat fiii lui Israel după taberele lor din pustiul Sinai şi s-a oprit norul în pustiul Paran. Aceasta a fost întîia plecare, după porunca lui Dumnezeu, dată prin Moise. Întîi s-a ridicat steagul taberei fiilor lui Iuda cu cetele lor şi peste cetele lor era Naason..." (*Numerii*, 10, 11-14).

de eteroclit povestiri şi norme legislative, *Numerii* înseamnă istoria prefacerii poporului lui Israel într-o comunitate sfîntă : de unde un anumit caracter teologic care nu a scăpat iudaismului şi Părinţilor Bisericii.

■ Deuteronomul

Deuteronomul este a cincea carte a *Pentateuhului.* Evreii îl *numesc Elleh haddebarim* sau pur şi simplu *Debarim.* Este numit Deuteronom, "a doua lege", pentru că, venind după numeroase texte legislative, trece drept o reeditare a legii mozaice.

Se prezintă ca o monumentală cuvîntare de rămas bun a lui Moise către poporul său : "Acestea sînt cuvintele pe care le-a grăit Moise la tot Israelul peste Iordan... În anul al patruzecilea, în luna a unsprezecea, în ziua dintîi a lunii acesteia, a grăit Moise tuturor fiilor lui Israel toate cîte-i poruncise Domnul pentru ei" (*Deuteronomul,* 1, 1-3).

În prima parte Moise aminteşte porunca lui Iahve de a pleca din Horeb şi îndrumările pe care le-a dat în vederea plecării. După care povesteşte răzvrătirea poporului la trecerea Cadeşului şi jurămîntul celui Atotputernic : "Nimeni din oamenii aceştia, din acest neam rău, nu va vedea pămîntul cel bun, pe care eu am jurat să-l dau părinţilor voştri..." (*Deuteronomul,* 1, 35).

După aceea, evocă ţările prin care au trecut, ţările cucerite, biruinţele şi înfrîngerile şi sprijinul stăruitor al lui Iahve atît atunci cînd se încredeau în el, cît şi atunci cînd l-au trădat. Aici se vede măreţia alegerii dumnezeieşti : "Pentru că el a iubit pe părinţii tăi şi v-a ales pe voi, urmaşii lor de după ei, de aceea te-a şi scos cu puterea lui cea mare din Egipt, ca să alunge de la faţa ta popoarele cele mai mari şi mai puternice decît tine şi ca să te ducă să-ţi dea pămîntul lor moştenire, aşa cum ai astăzi. Cunoaşte, dar, astăzi şi ţine minte că Domnul Dumnezeul tău este Dumnezeu în cer, sus, şi pe pămînt, jos, şi nu mai este altul afară de el. Să păzeşti legile lui şi poruncile lui, pe care ţi le spun eu astăzi, ca să-ţi fie bine ţie şi fiilor tăi de după tine şi ca să trăieşti multă vreme în pămîntul acela, pe care Domnul, Dumnezeul tău ţi-l dă pentru totdeauna" (*Deuteronomul,* 4, 37-40).

Urmează amintirea Legii, decalogul, şi ceea ce constituie rugăciunea evreiască prin excelenţă, şema : "Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn. Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din toată puterea ta..." (*Deuteronomul,* 6, 4-5). Rugăciunea aceasta este atît de importantă pentru evreii dintotdeauna, încît este primul lucru pe care învaţă să-l spună în copilărie şi ultimele cuvinte pe care le rostesc înainte să moară.

Deuteronomul insistă asupra unităţii de loc a cultului : "Ci la locul pe care-l va alege Domnul Dumnezeul vostru din toate seminţiile voastre, ca să-şi pună numele său asupra lui, să veniţi să-l cercetaţi" (*Deuteronomul,* 12, 5). Condamnă idolatria, cheamă bunăvoinţa lui Dumnezeu, îndeamnă la respectarea Legii. Cartea se termină cu cîntarea lui Moise.

Cîntarea lui Moise

"Ia aminte, cerule, şi voi grăi ! Ascultă, pămîntule, cuvintele gurii mele ! Ca ploaia să curgă învăţătura mea şi graiurile mele să se pogoare ca roua, ca bura pe verdeaţă şi ca ploaia repede pe iarbă. Căci numele Domnului voi preamări. Daţi slavă Dumnezeului nostru! El este tăria, desăvîrşite-s lucrurile lui, căci toate căile lui sînt drepte. Credincios este Dumnezeu şi nu este întru el nedreptate ; drept şi adevărat este el" (*Deuteronomul,* 32, 1-4).

cartea lui Iosua

Împărţirea Pămîntului făgăduinţei

Faptele lui Iahve

Felul în care Iahve îşi ţine făgăduielile cucerind Pămîntul făgăduinţei şi cum îl împarte fiilor lui Israel

Lui Moise îi fusese încredinţată misiunea să-i ducă pe evrei prin deşert pînă la Pămîntul făgăduinţei (*Pentateuhul*). Lui Iosua, ucenicul şi urmaşul său, îi este încredinţată misiunea să vegheze la cucerirea şi la împărţirea Palestinei. În calitate de conducător responsabil, Iosua vrea să facă recunoaşterea locului şi trimite două iscoade la Ierihon. Primiţi de Rahab, o prostituată care se teme de Iahve, sînt salvaţi tot de ea de mînia regelui care ştia de uneltirile lor.

Trecerea Iordanului este zugrăvită ca o ceremonie religioasă în care Iahve îşi are locul de frunte : Chivotul legămîntului este purtat de preoţi şi, de cum ajunge pe malul fluviului, acesta îşi opreşte apele lăsînd alaiul să treacă. Atunci, ca pe o pavăză, duc Chivotul unde şuvoiul este mai iute, în timp ce poporul se îndreaptă către celălalt mal. Chivotul îl ajunge din urmă iar Iordanul începe iarăşi să curgă. Amintire vădită de la trecerea Mării Roşii călăuziţi de Moise (*Ieşirea,* 14, 15 sq.), Legămîntul de pe Sinai continuă.

Rămîne ce este mai greu : cucerirea ţării. *Cartea lui Iosua* înfăţişează pe larg îndeosebi două victorii însemnate, luarea Ierihonului şi a cetăţii Ai. Cea dintîi este însemnată de puterea Domnului : este vorba de un război sfînt, conducător este Iahve ; cucerirea Pămîntului făgăduinţei este treaba lui, el îl dă în dar credincioşilor săi. În schimb, a doua biruinţă a fost cît pe ce să nu aibă loc. Legămîntul, într-adevăr, este un schimb şi, dacă unul din cei doi parteneri - în această împrejurare, poporul lui Israel - nu îşi împlineşte îndatoririle, nu mai poate aştepta nimic de la celălalt, în cazul de faţă Iahve.

"Iată, eu voi da în mîinile tale Ierihonul, pe regele lui şi pe puternicii lui. Duceţi-vă împrejurul cetăţii toţi cei buni de război şi înconjuraţi cetatea cîte o dată pe zi. Aceasta să o faceţi şase zile. Şapte preoţi să poarte şapte trîmbiţe de alarmă înaintea chivotului, iar în ziua a şaptea să ocoliţi cetatea de şapte ori şi preoţii să trîmbiţeze din trîmbiţe. Cînd vor suna din trîmbiţa de alarmă şi cînd veţi auzi sunetul de trîmbiţă, atunci tot poporul să strige cu glas tare deodată şi cînd vor striga ei zidurile cetăţii se vor prăbuşi. Atunci tot poporul să năvălească în cetate, plecînd fiecare din partea unde se află" (*Iosua,* 6, 2-5). Ce s-a spus s-a făcut, şi Ierihonul a fost sortit blestemului, adică totul a fost distrus în oraş în afara aurului şi a argintului, menite să sporească bogăţia comorii lui Iahve.

Din păcate, se găseşte un israelitean care îndrăzneşte să ia ceea ce cade sub blestem. Iahve se mînie foarte şi îşi ia mîna de pe ei. Nenorocirile încep de îndată. Iosua trimite iscoade pentru recunoaşterea

Ghilgal

Iar cele douăsprezece pietre pe care le luaseră ei din Iordan, le-a aşezat Iosua în Ghilgal. Şi a zis fiilor lui Israel : "Cînd vă vor întreba fiii voştri mîine şi vor zice : ce înseamnă aceste pietre ? Să spuneţi fiilor voştri : Israel a trecut prin Iordanul acesta, ca pe uscat, căci Domnul Dumnezeul vostru a secat apele Iordanului înaintea lor, pînă ce le-au trecut, cum făcuse Domnul Dumnezeul vostru şi cu Marea Roşie... Ca să cunoască toate neamurile pămîntului că puterea Domnului este mare şi ca voi să vă temeţi de Domnul Dumnezeul vostru, în toată vremea" (*Iosua,* 4, 20-24).

cetăţii Ai, dar acestea se înşeală amarnic. Trei mii de oameni nu sînt de ajuns pentru a veni de hac cetăţii, sînt cu desăvîrşire zdrobiţi. Poporul îşi pierde încrederea, deznădejdea îl cuprinde. La rugămintea lui Iosua, Iahve cere ca poporul Israel să ridice blestemul. Atunci vinovatul este descoperit, osîndit, executat şi biruinţa asigurată. "Iată eu voi da în mîinile tale pe regele din Ai şi pe poporul lui, cetatea şi ţinutul lui" (*Iosua*, 8, 1).

Lupta continuă : duşmanii lui Israel se coalizează în vreme ce gabaoniţii, semnînd un tratat de pace cu Iosua, scapă de exterminare şi se aleg chiar cu ocrotire din partea lui. Israel vine în ajutorul noilor aliaţi şi, în timpul unei lungi bătălii, pe cînd potrivnicii sînt puşi pe fugă, Iosua opreşte soarele din drumul său ca să-şi desăvîrşească biruinţa. Astfel poporul evreu îi pune în încurcătură pe cei cinci regi din sud iar cetăţile lor sînt cucerite. Cetăţile din nord sînt sortite blestemului. Biruinţa este desăvîrşită. Iosua a fost credincios misiunii sale : poate întocmi cu mîndrie lista regilor învinşi.

S-ar putea spune că partea a doua a cărţii lui Iosua este descriptivă, geografică. Conducătorul evreilor străbate teritoriul care de acum este al lui. Pămîntul făgăduinţei a devenit pămîntul dobîndit sau mai degrabă pămîntul primit. Legămîntul este împlinit. Aceasta înseamnă aşezarea triburilor lui Israel pe întinsul ţării, împărţirea pămînturilor : lui Ruben, Gad şi unei jumătăţi din tribul lui Manase regiunea din partea de răsărit a Iordanului ; celorlalte triburi, celelalte regiuni. Sînt ţinute deoparte unele cetăţi întărite care vor fi folosite ca azil pentru ucigaşii fără voie şi unele oraşe levitice rezervate preoţilor.

Testamentul lui Iosua

« De aceea siliţi-vă să pliniţi întocmai şi să păziţi cele scrise în cartea Legii lui Moise, neabătîndu-vă de la ea nici la dreapta, nici la stînga. Să nu intraţi în legătură cu aceste popoare care au rămas printre voi, să nu pomeniţi numele dumnezeilor lor, să nu vă plecaţi înaintea lor, nici să le slujiţi, sau să vă închinaţi lor ; ci vă lipiţi de Domnul Dumnezeul vostru, cum aţi făcut pînă în ziua de astăzi. Domnul a alungat de la voi popoarele mari şi tari şi nimeni nu s-a putut împotrivi pînă astăzi; unul din voi a alungat mii, căci însuşi Domnul Dumnezeul vostru s-a luptat pentru voi, cum v-a grăit» (*Iosua*, 23, 6-10).

■ O epopee

Cartea lui Iosua continuă atît de firesc *Deuteronomul* încît oamenii au fost ispitiţi să o cuprindă în *Pentateuh* (cinci cărţi), făcînd astfel din el un *Hexateuh* (şase cărţi), şi să-l considere ca făcînd parte integrantă din Legea lui Moise, *Thora*. Dar se ştie sigur că nu este cartea lui Moise. Să fie Iosua autor sau numai erou al celor povestite ? Nu ştim prea bine. Se pare că lucrarea este o rescriere a unor documente vechi, legende locale sau povestiri epice avînd legătură cu un sanctuar, rescriere aparţinînd unui singur autor (după cum lasă de înţeles unitatea stilului), prin secolul al VII-lea înainte de Hristos.

În starea actuală, povestirea are toate caracterele unei epopei naţionale : un erou principal, exaltarea valorilor colective, prezenţa miraculosului, o extremă simplificare a acţiunii. Este mai mult ca sigur că, în realitate, cucerirea Palestinei a durat ani de zile, chiar zeci de ani, dacă nu secole. Aici, acţiunea se desfăşoară cu repeziciune, cu un singur conducător şi e însoţită de isprăvi neobişnuite. Iosua întruchipează unitatea lui Israel pe care Dumnezeu o lasă moştenire : chiar numele Iosua înseamnă "Iahve eliberare".

Cercetările arheologice au făcut ca datele cărţii lui Iosua să fie luate în serios. Săpăturile de la Tell es-Sultan corespund vechiului oraş cananean întărit Ierihon, care pare să fi fost distrus de un cutremur de pămînt în secolul al XIV-lea înainte de Hristos, iar cele de la Et-Tell oraşului Ai. Epopeea are o bază reală.

Cartea Judecătorilor

De la Iosua la Samuel

Mîntuitorii

Epoca în care apostazia, năvălirile duşmanilor, căinţa, pocăinţa, eliberarea şi prosperitatea se înlănţuie şi se repetă

Starea lui Israel la sosirea în Pămîntul făgăduinţei nu era atît de înfloritoare pe cît lasă de înţeles "epopeea" lui Iosua. Evreii sînt împărţiţi în triburi, clanuri şi familii, despărţiţi pe diferiţi munţi ai ţării. Sînt nomazi prin tradiţie şi nu au organizare politică. "În zilele acelea nu era rege în Israel, ci fiecare făcea ce i se părea că e drept" (*Judecătorii*, 17, 6). Dacă Iuda îl ajută pe Simeon să-şi dobîndească tot pămîntul, o face numai cu titlu de reciprocitate (*Judecătorii*, 1, 3). De fapt, în loc să se unească, triburile se răzleţesc.

Oraşele cananeene nu au fost nici pe departe distruse în întregime. Ba sînt unele, ca Sichem, care sînt de-a dreptul înfloritoare. Cananeenii, strînşi în jurul regilor lor, sînt bine organizaţi. Sînt agricultori şi sînt temeinic aşezaţi în ţară. Religia lor, care serbează rodnicia şi fecunditatea, se potriveşte de minune cu viaţa lor sedentară. Baal şi Astarteea le dăruiesc nenumărate binefaceri.

De partea cealaltă, doar cultul lui Iahve îi uneşte pe evrei. Singurul loc pentru jertfe este Silo, unde se găseşte Chivotul, şi evreii vin aici de trei ori pe an pentru sărbători. Dar generaţiile trec şi, destul de repede, nu mai găseşti pe nimeni care să fi cunoscut minunile pe care Dumnezeu le-a înfăptuit pentru poporul său. Vechii locuitori ai ţării sînt lăsaţi să trăiască în triburi, să încheie căsătorii cu ei, lumea învaţă de la ei să cultive pămîntul şi încetul cu încetul Iahve, zeul de altădată al războaielor, este uitat pentru a fi adoptat Baal, zeul rodniciei de acum.

Atunci cananeenii, după ce au dobîndit supremaţia modului lor de trai, a obiceiurilor şi a zeului lor, vor să-şi impună şi legile. Îi supun pe israeliţi, îi înrobesc, şterg pînă şi numele neamului lor. În mizeria în care au ajuns, aceştia devin conştienţi de păcatele lor. Îşi amintesc de Dumnezeul lui Israel, zeul războaielor şi al biruinţei. Îi strigă părerile lor de rău, şi-l cheamă în ajutor.

■ Judecătorii

Dumnezeu face să se nască din poporul lui Israel un mîntuitor care este numit judecător. El nu împarte dreptatea, nu guvernează nici nu exercită vreo putere permanentă. Autoritatea lui este limitată ca loc şi ca timp, ea nu se potriveşte decît cu îndrăzneala şiretlicurilor lui, cu puterea neobişnuită a braţelor şi cu mulţimea isprăvilor. Deseori i se întîmplă ca dintr-o singură acţiune să-i zdrobească pe duşmani, să redea poporului mîndria pierdută, să reconstituie naţiunea lui Israel şi să întărească credinţa în Iahve.

Venind să plătească tributul,

Cruzimea lui Aod

« Şi cînd s-a sculat el, Aod şi-a întins mîna sa stîngă şi a scos sabia de la coapsa sa dreaptă şi a împlîntat-o în pîntecele lui, aşa încît a intrat după ascuţişul sabiei şi mînerul şi grăsimea a acoperit rana pe unde intrase sabia, căci Aod n-a scos-o din pîntecele lui. Apoi Aod a ieşit în tindă trăgînd după sine uşa foişorului şi încuind-o. Iar după ce a ieşit el, au venit slugile lui Eglon şi văzînd uşa foişorului încuiată, au zis : "Se vede că el şi-a acoperit picioarele în camera de vară" (eufemism folosit pentru satisfacerea unei nevoi firesti » (*Judecători*, 3, 21-24).

Aod stîngaciul se folosește de un șiretlic pentru a rămîne singur cu regele din Moab și îl înjunghie. "Așa au fost supuși în ziua aceea Moabiții înaintea lui Israel și s-a liniștit țara lui optzeci de ani" (*Judecători*, 3, 30). Mai tîrziu, Debora, proorociță, îl trimite pe Barac să nimicească armata lui Sisera pe muntele Taborului. Dar o altă femeie, Iaela, după ce îl primește pe generalul dușman pus pe fugă, îi înfige pe neașteptate un țăruș de cort în tîmplă și îl pironește la pămînt. Debora înalță cîntece de slavă lui Iahve și "țara a trăit în pace vreme de patruzeci de ani" (*Judecători*, 4, 31).

Pe vremea lui Ghedeon încrederea nu mai este ce a fost. Judecătorul cere semne îngerului trimis de Iahve ca să-i arate ce misiune are, iar Ghedeon, vrînd să nimicească armata Madianiților, se înconjoară cu trupe nenumărate. Dar Iahve nu are nevoie de atîția oameni și cu numai trei sute de războinici îl va zdrobi pe dușman. Războiul nu se mai poartă cu vicleșuguri, ci cu tăria Dumnezeului oștirilor.

Odată cu Ieftae făptuirea divină se face mai puțin simțită. Eliberatorul este fiul unei prostituate, disprețuit la început, respins, alungat de către frații vitregi, mai apoi căutat tot de ei ca să conducă oastea lui Israel. Ieftae este un om cucernic care își dă seama de răspunderile ce îi revin și își atrage ocrotirea lui Iahve. Ba chiar face legămîntul că, dacă iese învingător, va jertfi pe prima persoană care îi va ieși în cale. Se întîmplă ca persoana aceasta să fie singura lui fiică, încă fecioară. Își va împlini legămîntul așa cum i-o cere cucernicia lui.

Și cazul lui Samson este deosebit. Hărăzit încă înainte de naștere să fie nazireu - părul lui hărăzit Domnului nu trebuie să fie tăiat -, este înzestrat cu o forță fizică de necrezut. Singura lui slăbiciune, și încă una însemnată, sînt femeile. Căsătorit întîia oară cu o filisteană care îi este răpită, se îndrăgostește nebunește de o alta, Dalila, căreia nu-i iese din voie. Asta îl va pierde. De trei ori ea îi cere taina puterii lui; de trei ori el o minte, dar a patra oară mărturisește că tăria îi stă în păr. Dalila i-l taie în timpul somnului și îl dă pe mîna filistenilor. Samson va aștepta ca părul să-i crească din nou pentru a se răzbuna, distrugînd templul dușmanilor și va muri sub dărîmături.

Cartea Judecătorilor numără cincisprezece judecători : este o galerie de tablouri, portrete, anecdote fără prea multă legătură între ele. Au fost îndoieli în ce privește unitatea lucrării, dar schema de ansamblu a fiecărei povestiri este întotdeauna respectată, iar Israel alunecă tot mai mult pe panta răului : apostaziile se înmulțesc, oprimarea sporește, iar perioadele de prosperitate se scurtează. Să fie Samuel inițiatorul monarhiei, compilatorul acestor povestiri (secolul al XI-lea înainte de Hristos)? Eventualitatea este seducătoare pentru că ar da argumente pentru noua organizare socială.

Dar nu trebuie să căutăm în această povestire fragmentară și anecdotică o istorie în înțelesul modern al cuvîntului. Țelurile redactorilor sînt foarte variate : slăvirea femeii, isprăvi neobișnuite, lămurirea unui rit etc.

Trădarea Dalilei
« Apoi Dalila l-a adormit pe genunchii săi și a chemat un om și i-a poruncit să tundă cele șapte șuvițe ale capului lui. Atunci el a început a slăbi și s-a depărtat de el puterea lui; iar ea a zis: "Samsoane, filistenii vin asupra ta!" Și deșteptîndu-se el din somnul său, a zis : "Voi face ca mai înainte și mă voi scăpa de ei". Dar nu știa că Domnul se depărtase de el. Atunci l-au luat fruntașii filistenilor și i-au scos ochii și l-au dus la Gaza și l-au legat cu două lanțuri de aramă, și rîșnea în temniță » (*Judecători*, 16, 19-21).

cartea Rut

Femeia venetică

O poveste pilduitoare

O pildă neobișnuită de virtute și milă în vremuri grele și în mijlocul unui popor idolatru

În mileniile dinaintea erei noastre, în Orientul Mijlociu, nu rareori se întîmpla ca foametea să facă adevărate pustiiri. Pe vremea aceea de multe ori salvarea însemna să te duci să cauți în altă țară ceea ce îți lipsea : astfel patriarhul Iacov s-a dus în Egipt, profetul Ilie la Sarepta etc. Același lucru l-a făcut Elimelec din Bethleem, care s-a dus cu soția Noemina și cu cei doi fii, Mahlon și Chilion, în cîmpiile Moabului.

Au stat mult în surghiun și cei doi fii și-au luat neveste din țara de adopțiune : unul s-a căsătorit cu Orpa, celălalt cu Rut, două moabite. Apoi bărbații au murit, mai întîi Elimelec, mai pe urmă Mahlon și Chilion. Noemina a rămas singură cu cele două nurori, Orpa și Rut. În această situație, știind că foametea se sfîrșise în țara de origine și dorind să se întoarcă i-a propus și uneia și celeilalte să o însoțească în casa ei.

Orpa nici nu vrea să audă însă Rut nu se lasă prea mult rugată și își urmează soacra. Cele două femei ajung la Bethleem la vremea secerișului. Rut se duce să adune spice de grîu și orz în lanul unei rude bogate a lui Elimelec, Booz. Ea mergea în urma secerătorilor cînd a sosit stăpînul lanului și a întrebat cine este tînăra femeie. Cunoscînd reputația moabitei și devotamentul ei față de soacră a poruncit să i se poarte de grijă.

Dar Rut nu s-a oprit aici. Încurajată de purtarea grijulie a bărbatului și urmînd sfaturile Noeminei, s-a dus să se culce la picioarele lui și i-a cerut să se folosească în ce o privește de dreptul de levirat care îngăduia rudei unui defunct să se căsătorească cu văduva sa ca să poată avea urmași. El nu era ruda cea mai apropiată, dar era de ajuns ca aceasta să renunțe la dreptul său, ceea ce s-a întîmplat la porțile orașului, dîndu-se mai multă solemnitate întregii povești.

Booz s-a căsătorit cu Rut, moabiteanca, și perechea a odrăslit un fiu, Obed, care avea să fie tatăl lui Iesei, care va fi tatăl lui David, cel mai vestit rege al lui Israel. Astfel dinastia regală avea printre strămoși o venetică, cucernică ce-i drept și devotată noii sale patrii.

■ Cartea Rut

Scrisă fără îndoială după exil de către un autor anonim, dar relatînd fapte din epoca tumultuoasă a judecătorilor, *Cartea Rut* este o poveste mișcătoare și liniștită, mai senină decît *Cîntarea Cîntărilor* : instinctul matern se întrupează în personajul Noeminei, tandrețea în cel al lui Rut iar mărinimia în cel al lui Booz.

Hotărîrea lui Rut
« Nu mă sili să te părăsesc și să mă duc de la tine ; căci unde te vei duce tu, acolo voi merge și eu și unde vei trăi tu, voi trăi și eu ; poporul tău va fi poporul meu și Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu ; unde vei muri tu, voi muri și eu și voi fi îngropată acolo. Orice-mi va face Domnul, numai moartea mă va despărți de tine ! » (*Rut*, 1, 16-17).

Cărţile Cronicilor

Evenimente

Lucrurile neluate în seamă

Cum se rescrie istoria pentru a face apologia marelui rege David

Cărţile Cronicilor sînt cărţile *Bibliei* care cuprind cea mai lungă perioadă din istorie. Ele pornesc de la Adam şi ajung pînă la edictul lui Cirus şi întoarcerea din robie. Un domeniu atît de întins nu se poate concepe decît prin aluzii succinte. Într-adevăr aşa se petrec lucrurile în prima parte, care cuprinde perioada de la Adam la David şi care constă aproape numai din genealogii.

Genul literar al genealogiei, îndrăgit de evrei, nu este numai rezultatul unei curiozităţi istorice, ci vrea să exprime o solidaritate a generaţiilor, actualizează evenimentele trecute şi scoate în evidenţă însăşi esenţa poporului lui Israel. Iahve l-a chemat pe Avraam, a dat Legea, i-a călăuzit pe evrei prin pustiu şi a cucerit Pămîntul făgăduinţei: este Dumnezeul Legămîntului. Poporul lui Israel este constituit prin supunerea lui Avraam, încercările robiei, acceptarea Legămîntului, credinţa într-un Dumnezeu care s-a arătat. Genealogia detaliază cele spuse în expresia "poporul lui Israel", Israel fiind numele purtat de Iacov, strămoşul.

■ Midraş

Partea a doua reia istoria aşa cum a mai fost scrisă de *Cărţile lui Samuel* şi ale *Regilor*. Deseori citează pasaje din ele cuvînt cu cuvînt. Dar mai are şi alte izvoare : "analele regilor din Israel", "analele regilor lui Israel şi Iuda", faptele cutărui sau cutărui profet şi, fără îndoială, tradiţii orale şi reminiscenţe care datează din perioada corespunzătoare. Toate aceste documente sînt folosite foarte liber, cu toate că îi servesc autorului spre a-şi sprijini spusele.

Cronistul foloseşte un gen literar numit *midraş*. Nu se grăbeşte să relateze faptele aşa cum s-au petrecut în realitate pînă la amănunt. Nu este istoric, este teolog. Ţelul său este de ordin religios: vrea să pună deplin în valoare înfăptuirile lui Dumnezeu. Studiul textelor se orientează după convingerea că sînt întotdeauna actuale, că exprimă credinţa lui de acum şi că dovedesc unitatea de nezdruncinat dintre Israel şi Cuvîntul Domnului. De aceea le mînuieşte fără ruşine, mai luînd de ici, mai punînd dincolo, mutînd paragrafele, chiar născocind în întregime legături sau exemplificări. Esenţial este să porneşti de la text şi să te ţii de linia pe care ţi-ai stabilit-o. Această metodă de lucru, care are în Biblie origini şi mai îndepărtate, se va dezvolta mult în iudaism.

Astfel, *Cărţile Cronicilor* nu vorbesc decît despre sfîrşitul domniei lui Saul ; ele nu citează nici asedierea lui David la Hebron, nici adulterul său cu Batşeba, nici omorîrea lui Urie, nici atentatul lui Amnon, nici revolta lui Absalom, nici darea fiilor lui Saul în mîinile gabooniţilor, nici dramele care au însîngerat bătrîneţea regelui, nici uzurparea lui Adonia, nici măcar ungerea lui Solomon, fruct al adulterului. Mare parte din aceste fapte nu sînt spre slava întemeietorului dinastiei şi pricepem de ce nu le menţionează cronistul.

În schimb sînt pe larg înfăţişate luarea Ierusalimului, mutarea Chivotului legămîntului, descrierea Templului, funcţiunile leviţilor. Se insistă îndelung asupra primilor adepţi ai lui David, i se atribuie un rol însemnat în proiectul ridicării Templului, în organizarea liturghiei, în poveţele pe care le împarte cu dărnicie urmaşului său şi adunării poporului, şi mai ales sînt trecuţi cu totul sub tăcere regii schismatici ai lui Israel, ca să nu se vorbească decît despre cei din Iuda, urmaşi ai lui David şi în mod deosebit despre Iezechia şi Iosia, cei doi reformatori.

Nu se pune aici problema să prezentăm exhaustiv deosebirile care există între *Cărţile Regilor,* atribuite lui Samuel şi celelalte şi cele ale *Cronicilor,* dar aceste indicaţii arată îndeajuns că David şi urmaşii săi constituie centrul de interes al celor din urmă. Este limpede că obiectivul urmărit este de a restabili prestigiul casei lui David chiar în momentul cînd restabilirea regalităţii iese din discuţie şi de a sublinia astfel rolul lui *eminamente* religios.

Pentru cronist, Ierusalimul nu este capitala regatului, ci Oraşul sfînt. *Cărţile lui Samuel* şi ale *Regilor* povesteau istoria regilor, *Cronicile* vorbesc despre sacerdoţiul lui Aaron, despre preoţi, despre leviţi, despre cantori şi despre muzicanţi cărora li se recunoaşte un rol deosebit în reforme şi cu prilejul sărbătorilor. Lucrarea insistă asupra organizării, îndatoririlor, veniturilor şi drepturilor lor. Într-atîta încît se poate crede că autorul este de-al lor.

Ideală este şi filozofia istoriei care se desprinde din *Cronici.* Uneori cu preţul deformării datelor relatate de celelalte lucrări, regii cei buni, cei care reformează viaţa religioasă, pedepsesc idolatria şi favorizează cultul în Templu, se bucură de domnii fericite, în vreme ce regii răi, cei care ţin slujbe pe înălţimi, încalcă Legea şi îi frecventează pe străini, au parte de năvăliri, foamete şi boli. Principiul răsplăţii pămînteşti este astfel sporit.

■ Cărţile

Totul arată că aceste *Cărţi ale Cronicilor* au fost scrise după exil: conţinutul, limba, mentalitatea. În plus, ultima frază din cărţi este repetată întocmai la începutul *Cărţii lui Ezdra,* ceea ce lasă de bănuit că au acelaşi autor şi că data redactării ar fi în secolul al III-lea înainte de Hristos. *Biblia ebraică* aşază *Cronicile* după *Ezdra* ; logica şi cronologia ar cere contrariul.

Ungerea lui David

« După aceea s-au adunat toţi Israeliţii lui David în Hebron zicînd : "Iată, noi sîntem oasele tale şi carnea ta. Şi mai înainte, cînd Saul era încă rege, tu ai povăţuit pe Israel la războaie şi l-ai adus teafăr înapoi şi Domnul Dumnezeul tău ţi-a spus : tu vei paşte pe poporul meu Israel şi tu vei fi povăţuitorul poporului meu Israel". Şi au venit toate căpeteniile lui Israel la rege în Hebron şi a încheiat cu ei David legămînt în Hebron înaintea feţei Domnului ; şi au miruit pe David de rege peste Israel, după cuvîntul Domnului care fusese prin Samuel » (I *Cronici*, 11, 1-3).

Iosia

« Iosia era de opt ani cînd s-a făcut rege şi a domnit treizeci şi unu de ani în Ierusalim. Acesta a făcut lucruri plăcute înaintea ochilor Domnului şi a umblat pe căile lui David, tatăl său, şi nu s-a abătut nici la dreapta, nici la stînga ; căci în anul al optulea al domniei lui, fiind încă tînăr, a început să caute pe Dumnezeul lui David, tatăl său, iar în anul al doisprezecelea a început să cureţe Iuda şi Ierusalimul de locurile înalte, de dumbrăvile idolilor, de idolii ciopliţi şi de idolii turnaţi. A sfărîmat în faţa lui jertfelnicele baalilor şi idolii de pe ele ; a tăiat dumbrăvile idolilor şi a prefăcut în praf idolii ciopliţi şi idolii turnaţi, şi praful l-a risipit pe mormintele celor ce le aduseseră jertfe» (II *Cronici*, 34, 1-4).

Cărţile Regilor

De la Solomon pînă la robie

Căderea monarhiei

Cînd pofta de cîştig, desfrîul şi ambiţia regilor sînt mai puternice decît încrederea în Iahve.

Judecata lui Solomon

«Atunci au venit două femei desfrînate la rege şi au stat înaintea lui. Şi a zis una din femei : "Rogu-mă, domnul meu, noi trăim într-o casă, şi eu am născut la ea, în casa aceea. A treia zi după ce am născut eu, a născut şi această femeie, şi eram împreună, şi nu era nimeni străin cu noi în casă, afară de noi amîndouă. Însă noaptea a murit fiul acestei femei, căci a adormit peste el. Şi s-a sculat ea pe la miezul nopţii şi mi-a luat pe fiul meu de lîngă mine, cînd eu, roaba ta, dormeam, şi l-a pus la pieptul ei; iar pe fiul ei cel mort l-a pus la pieptul meu"... Iar cealaltă femeie a zis : "Ba nu, fiul meu e viu, iar fiul tău e mort!"... Atunci regele a zis: "Tăiaţi copilul cel viu în două şi daţi o jumătate din el uneia şi o jumătate din el celeilalte !" Şi a răspuns femeia al cărei fiu era viu regelui : "Rogu-mă, domnul meu, daţi-i ei acest prunc viu şi nu-l omoriţi !" Şi regele a zis : "Daţi-i acesteia copilul cel viu, că aceasta-i mama lui» (III *Regi*, 3, 16-27).

Succesiunea lui David la tronul Israelului nu s-a făcut fără greutăţi. Fiul cel mare, Adonia, uneltește şi se face recunoscut de către notabilii de la curte chiar înainte de moartea regelui. Dar profetul Natan şi Batşeba intervin, Solomon primeşte moştenirea tatălui său şi-l pedepseşte pe Adonia.

■ Solomon

De cum ajunge pe tron, regele se duce la Ghibeon pentru a aduce jertfe şi îl vede în vis pe Iahve care îi spune : "Deoarece tu ai cerut aceasta şi n-ai cerut viaţă lungă, n-ai cerut bogăţie, n-ai cerut sufletele duşmanilor tăi, ci ai cerut pricepere, ca să ştii să judeci, iată eu voi face după cuvîntul tău ; iată, eu îţi dau inimă înţeleaptă şi pricepută, cum nici unul n-a fost ca tine înaintea ta şi nici după tine nu se va ridica un asemenea ca tine. Ba îţi voi da şi ceea ce tu n-ai cerut : bogăţie şi slavă, aşa încît nici unul dintre regi nu va fi asemenea ţie" (III *Regi*, 3, 11-12).

Solomon se întoarce la Ierusalim şi îşi arată înţelepciunea în fapte de guvernare : se foloseşte de un şiretlic pentru a descoperi pe mama adevărată a unui copil cerut de două femei ; organizează regatul stabilind dregători în fiecare regiune şi, îndeosebi, enunţă maxime, proverbe şi pilde care îi creează o reputaţie de înţelepciune în toată lumea. "Şi veneau de la toate popoarele, ca să asculte înţelepciunea lui Solomon, şi de la toţi regii pămîntului care auzeau de înţelepciunea lui" (III *Regi*, 4, 34).

În timpul domniei lui, se înmulţesc construcţiile. Regele aduce din Liban lemn de cedru şi de chiparos, pune să se scoată din pămînt blocuri enorme de piatră, toarnă bronz în cantităţi mari şi zideşte Templul din Ierusalim. Aduce Chivotul în Templu şi prezidează o minunată serbare pentru a-l inaugura. Dar clădeşte de asemenea palate şi ziduri de apărare şi bogăţia lui ia ochii celorlalte neamuri. Bogăţia lui o uimeşte pe regina din Saba şi favorizează comerţul cu străinătatea.

Dar "Solomon era şi iubitor de femei străine. Afară de fata lui Faraon, a iubit regele Solomon şi alte multe femei străine : moabite, amonite, idumeene (...) adică din acele popoare pentru care Domnul zisese fiilor lui Israel : să nu vă duceţi la ele" (III *Regi*, 11, 1-2). Cînd Solomon îmbătrîneşte, femeile îi impun zeii lor şi el nu mai este cu totul al lui Iahve, astfel că acesta îl iveşte pe Ieroboam. Mai mare peste lucrătorii de corvoadă din triburile de la nord cărora Ierusalimul le impune un jug de nesuportat, în timp ce Iuda este cruţată, el aţîţă o răzmeriţă căreia Solomon nu-i va putea pune capăt.

■ Dezbinarea

La moartea lui Solomon, fiul său Roboam este cu uşurinţă acceptat de către casa Iuda, dar cei din nord cer o uşurare a jugului şi ruptura nu poate fi evitată. Ieroboam este proclamat rege în Israel, Roboam rege în Iuda. Despărţirea politică va aduce după ea schisma religioasă. Triburile din nord stabilesc locuri de cult în locul Templului din Ierusalim, apoi încep să-l reprezinte pe Iahve sub chipul unui taur, precum zeul Baal cananean. De fapt, sînt două naţiuni : Israel şi Iuda.

■ Ilie

Profetul Ilie îl însoţeşte pretutindeni pe Ahab, regele triburilor din nord, tună şi fulgeră împotriva păcatelor lui Israel, anunţă o secetă de trei ani şi, cînd prezicerea se împlineşte, se refugiază pe pămînt fenician, este primit de o biată văduvă, răspunde nevoilor acesteia făcînd o minune şi chiar îi învie fiul. După aceea se înfăţişează lui Ahab care, în vremea calamităţii, pusese să-l caute.

Atunci are loc încercarea de pe muntele Carmel. Trebuie să se dovedească cine este Dumnezeu, Iahve sau Baal. Ilie este singur în faţa a patru sute cincizeci de preoţi ai lui Baal care, cu toate strigătele, rugăciunile, implorările, nu izbutesc să aprindă rugul jertfei. Profetul lui Israel reuşeşte fără greutate, izbuteşte totodată să pună capăt secetei şi îşi măcelăreşte potrivnicii, fapt care o înfurie pe Izabela, soţia feniciană a lui Ahab, şi îl sileşte să fugă. În drumul lui ajunge pe muntele Horeb, unde Moise primise Tablele Legii. Aici îl întîlneşte pe Iahve, care i se arată sub forma unei adieri, şi, mai tîrziu, va fi ridicat la ceruri de faţă fiind Elisei, sluga şi urmaşul său. Acesta va face numeroase minuni : învieri, înmulţirea hranei, ajutorarea săracilor. Dar, peste toate, îşi va folosi darul clarviziunii pentru a arăta armatelor lui Israel vicleşugurile duşmanului.

■ Iosia

Dintre toţi suveranii pomeniţi în *Cărţile Regilor*, sînt mulţi care cîştigă bunăvoinţa autorului ; Iezechia, care începe o reformă religioasă, şi mai ales Iosia. Acesta din urmă domneşte în regatul din sud pe vremea cînd trupele asiriene au năvălit în nord. Descoperirea *Thorei* este unul din evenimentele cele mai importante din această epocă. Iosia o citeşte în public şi, nemulţumit de stricarea moravurilor religioase, continuă reformele: Templul este curăţat, idolii sînt distruşi, preoţii idolatri măcelăriţi, iar Paştele este sărbătorit în chip solemn. Dar îi urmează Ioahaz şi Ioiachim, care "fac lucruri netrebnice în ochii Domnului" ; în ţară năvăleşte Nabucodonosor, regele Babilonului, şi populaţia este deportată.

Autorul lucrării indică deseori anumite izvoare : analele regilor din Iuda sau cele ale regilor din Israel. În felul acesta a regrupat documente, le-a rezumat uneori, alteori le-a comentat. Ideea care străbate textul de la un capăt la celălalt este decăderea regilor, care păcătuiesc precum Ieroboam, închinîndu-se lui Iahve în chip de taur, sau precum Ahab care celebrează cultul lui Baal. Totuşi, proorocii, fie că sînt Ilie şi Elisei, despre care am vorbit, sau Mihea şi Isaia ale căror biografii sînt mai schematizate, previn, ameninţă, tună şi fulgeră în numele lui Iahve.

Înălţarea lui Ilie

« A zis Ilie către Elisei : "Cere ce să-ţi fac, înainte de a fi luat de la tine". Iar Elisei a zis : "Duhul care este în tine să fie îndoit în mine !" Răspuns-a Ilie : "Greu lucru ceri ! Dar de mă vei vedea cînd voi fi luat de la tine, va fi aşa ; iar de nu mă vei vedea, nu va fi". Pe cînd mergeau ei aşa pe drum şi grăiau, deodată s-a ivit un car şi cai de foc şi, despărţindu-i pe unul de altul, a ridicat pe Ilie în vifor la cer. Iar Elisei se uita » (IV *Regi*, 2, 9-12).

Cărţile lui Samuel

De la ultimul judecător la regele David

Instituţia monarhică

Cînd Iahve alege un rege pentru a-i conduce poporul şi a-i împlini făgăduinţele

Chemarea lui Dumnezeu

«A strigat Domnul către Samuel : "Samuele, Samuele !" Iar el a răspuns: "Iată-mă !" Şi a alergat la Eli şi a zis : "Iată-mă! La ce m-ai chemat?" Acela însă a răspuns: "Nu te-am chemat. Du-te şi te culcă !" Şi s-a dus Samuel şi s-a culcat. Iar Domnul a strigat a doua oară pe Samuel : "Samuele, Samuele!" Şi acesta s-a sculat şi a venit iar la Eli şi i-a zis : "Iată-mă ! De ce m-ai chemat ?" Şi acela i-a zis : "Nu te-am chemat, fiul meu ! Du-te înapoi şi te culcă !" Samuel nu cunoştea atunci glasul Domnului şi cuvîntul Domnului nu i se descoperise încă. Dar Domnul a strigat pe Samuel şi a treia oară. Şi s-a sculat acesta şi a venit la Eli şi a zis : "Iată-mă ! La ce m-ai chemat ?" Atunci a înţeles Eli că Domnul cheamă pe copil. Şi a zis Eli către Samuel : "Du-te înapoi şi te culcă şi cînd cel ce te cheamă te va mai chema, tu să zici: "Vorbeşte, Doamne, că robul tău ascultă!» (I *Regi*, 3, 4-9).

Convieţuirea evreilor şi a vechilor locuitori pe Pămîntul făgăduinţei era greu de înfăptuit. Judecătorii restabileau din cînd în cînd, în numele lui Iahve, supremaţia lui Israel. Dar, în mod aproape regulat, situaţia se înrăutăţea. Din această pricină poporul îşi arăta din ce în ce mai des nevoia să aibă un conducător unic şi neschimbat, un rege ca regii celorlalte popoare. Samuel, ultimul judecător, va fi unealta lui Dumnezeu în vederea instaurării monarhiei.

■ Samuel

O naştere miraculoasă dintr-o femeie stearpă, un legămînt rostit de mama sa, o copilărie cucernică în preajma preotului Eli în sanctuarul din Silo, o chemare deosebită din partea lui Dumnezeu ni-l prezintă pe Samuel ca pe un bărbat hărăzit, un om al lui Dumnezeu. El nu este un conducător în războaie cum au fost ceilalţi judecători, este reprezentantul lui Iahve pe lîngă oameni, călăuza şi profetul ale cărui cuvinte sînt ascultate şi urmate.

Filistenii au luat în stăpînire Chivotul, dar prezenţa acestui obiect în tabăra lor le-aduce *nenumărate nenorociri*. De aceea se leapădă repede de el. Evreii îl recapătă. Dar situaţia a fost gravă şi cînd, adunaţi la chemarea lui Samuel, află de sosirea duşmanilor, strigă după ajutor. Profetul oferă o jertfă în timp ce lupta începe şi Dumnezeu dă izbînda poporului său.

"Astfel a fost Samuel judecător în Israel în toate zilele vieţii sale" (I *Regi*, 7, 15). Cînd îmbătrîneşte îi lasă pe fiii săi judecători. Dar aceştia nu-i urmează pilda, şi bătrînii vin la Samuel pentru a-i cere un rege. Atunci profetul le spune ce se va întîmpla dacă vor avea rege; vă va lua fiii ca să-i pună la muncă, vă va lua fiicele, vă va pune dijmă pe toate veniturile şi o să vă plîngeţi de rege. Dar poporul nu-l ascultă pe Samuel şi Dumnezeu cere să le împlinească dorinţa.

■ Saul

Saul este din tribul lui Veniamin. Este "tînăr şi frumos, încît nu mai era nimeni în Israel mai frumos ca el ; acesta era de la umeri în sus mai înalt decît tot poporul" (I *Regi*, 9.2). Se duce la "văzător" să-l întrebe ce cale să urmeze, iar Samuel, la porunca lui Dumnezeu, îl unge rege. După care, în faţa poporului adunat, este ales de sorţi şi în sfîrşit, după o victorie asupra filistenilor, este proclamat rege de către popor.

La început, Saul este *conducător în războaie*. Nu există organizare centrală, nici capitală în adevăratul înţeles al cuvîntului. În jurul lui se află îndeosebi cei din tribul lui Veniamin, dar el este gata să sară în ajutorul celorlalte triburi şi uneori trece de apa Iordanului. Israel este o societate teocratică. Regele este supus poruncilor lui Dumnezeu al căror tălmăcitor este profetul. Dar Saul caută uneori compromisuri, se teme de popor, ia prada sortită blestemului, ca urmare este înlăturat, iar Samuel îi spune : "pentru că ai lepădat cuvîntul Domnului şi Domnul te-a lepădat pe tine, ca să nu mai fii rege peste Israel" (I *Regi*, 15, 26).

■ David

Iahve îl alege ca să-i urmeze lui Saul pe ultimul fiu al lui Iesei, David, un băiat, "bălan, cu ochi frumoşi şi plăcut la faţă". Saul, care nu ştia nimic, trimite după David să vină să-i cînte din harpă şi îl îndrăgeşte tare mult. David devine armaş al regelui. Dar, cînd uriaşul Goliat, războinic filistean îmbrăcat în aramă şi piele vine să sfideze trupele lui Iahve, cerînd o luptă individuală, David, copil încă, se înfăţişează şi, cu praştia, îl nimereşte în mijlocul frunţii cu o piatră care îl ucide pe loc.

Saul îl pizmuieşte din pricina asta. De mai multe ori, îşi ridică lancea împotriva armaşului, dar de fiecare dată David izbuteşte să se ferească de lovitură. Numit în fruntea unei trupe, merge din izbîndă în izbîndă. Se împrieteneşte cu Ionatan, fiul lui Saul, dar din pricina ostilităţii regelui, trebuie să fugă, rătăceşte prin sudul ţării în fruntea unei bande şi se refugiază la filisteni. Între timp, Saul şi Ionatan continuă lupta suferind înfrîngere după înfrîngere şi în cele din urmă sînt ucişi. David îşi exprimă durerea într-un cîntec emoţionant : "Fiice ale lui Israel, plîngeţi pe Saul, cel ce v-a îmbrăcat în purpură cu podoabe şi v-a pus pe haine podoabe de aur ! Cum au căzut vitejii în toiul luptei ! Frate Ionatane, întristat sînt după tine..." (II *Regi*, 1, 24-26).

■ Regalitatea lui David

La Hebron, David este uns rege pentru casa lui Iuda în timp ce Işboşet, fiu lui Saul, este făcut rege pentru Israel. Cele două tabere duc o luptă pe viaţă şi pe moarte. Dar Işboşet şi generalul său Abner sînt ucişi, iar triburile din nord fac jurămînt de credinţă lui David, care devine singurul rege din Israel. Atunci începe o domnie plină de măreţie care capătă însemnătate datorită luării Ierusalimului, aducerii Chivotului în noua capitală şi prezicerii lui Natan despre dăinuirea în veci a dinastiei.

Monarhia lui David nu este lipsită de umbre. Regele este senzual şi crud, dar fără premeditare şi se căieşte îndată de crimele săvîrşite. Rivalitatea dintre fiii săi se înteţeşte: cel mai vîrsnic, Amnon, este ucis după ce a violat-o pe sora sa vitregă Tamara, iar ucigaşul, Absalom, primit din nou la curte, pune la cale răzmeriţe ce îl silesc pe David să fugă, după care ia în stăpînire haremul regal. Pînă la urmă regele iese biruitor Solomon, rodul unui adulter, este desemnat urmaş.

■ Textul

Sînt cele mai bune texte din literatura sfîntă. Autorul - s-a crezut cîndva că era Samuel însuşi - istoriseşte cu vioiciune dramatică, zugrăveşte bine portretele, alege bine amănuntele. Se pare că a avut la îndemînă documente contemporane scrise despre întîmplări şi s-a folosit de tradiţiile orale ajunse pînă la el, ceea ce explică contradicţiile şi repetările. Unitatea lucrării nu este totuşi compromisă.

Profeţia lui Natan

« Iată Domnul îţi vesteşte că-ţi va întări casa, iar cînd se vor plini zilele tale şi vei răposa cu părinţii tăi, atunci *voi ridica după tine* pe urmaşul tău, care va răsări din coapsele tale şi voi întări stăpînirea ta. Acela va zidi o casă numelui meu şi eu voi întări scaunul domniei lui în veci. Eu voi fi aceluia tată, iar el îmi va fi fiu ; de va greşi, îl voi pedepsi eu cu toiagul bărbaţilor şi cu loviturile fiilor oamenilor. Dar mila mea nu o vor lua de la el cum am luat-o de la Saul, pe care l-am lepădat înaintea feţei tale. Casa ta va fi neclintită, regatul tău va rămîne veşnic înaintea ta şi tronul tău va sta în veci » (II *Regi*, 7, 12-16).

Cărţile lui Ezdra şi Neemia

Restauratorii

Comunitatea religioasă

Ezdra, scribul şi Neemia, politicianul, oameni conştiincioşi şi eficienţi, sînt iniţiatorii unei restauraţii a iudaismului

Edictul lui Cirus

« Toate regatele pămîntului mi le-a dat mie Domnul Dumnezeul cerului şi mi-a poruncit să-i fac locaş la Ierusalim în Iuda. Aşadar, aceia din voi, din tot poporul lui, care voiesc - fie cu ei Dumnezeul lor - să se ducă la Ierusalim în Iuda şi să zidească casa Domnului Dumnezeului lui Israel, a acelui Dumnezeu care este în Ierusalim. Şi tot celui rămas în toate locurile, oriunde ar trăi, să-i ajute locuitorii locului aceluia cu argint şi cu aur şi cu altă avere, şi cu vite, cu daruri de bună voie pentru casa lui Dumnezeu care este la Ierusalim » (*Ezdra*, 1, 2-4).

Cirus urcă pe tronul Persiei în anul 559 înainte de Hristos. Imediat, ia în stăpînire popoarele învecinate şi cucereşte Babilonul. Făureşte astfel cel mai întins imperiu pe care îl cunoscuse lumea pînă atunci. Dar Cirus era un cuceritor generos. De aceea, printr-un edict celebru, îngăduie întoarcerea în ţară a evreilor deportaţi de Nabucodonosor, înapoierea vaselor sfinte furate de fostul rege şi reclădirea Templului din Ierusalim.

Cărţile lui Ezdra şi ale lui *Neemia*, care, la început, erau o singură carte, cuprind povestirea acestor întîmplări. Căci, pornind de la edictul lui Cirus, calea refacerii poporului evreu va fi lungă. Au trecut cincizeci de ani de la deportare. Unii au scăpat şi au rămas pe loc, alţii au făcut carieră în sistemul administraţiei babiloniene ori s-au stabilit aici şi au devenit cetăţeni deplini ai acestei ţări de adopţiune.

■ Ezdra

Prima expediţie de întoarcere este condusă de Zorobabel. El începe reconstruirea templului pe vechiul loc şi ştie să se ferească de capcane. Căci samaritenii nu văd cu ochi buni renaşterea Ierusalimului : fac totul să-i demobilizeze pe muncitori, intervin chiar pe lîngă Darius, urmaşul lui Cirus, ca să poruncească oprirea lucrărilor. Totul în zadar, căci Templul este reconstruit şi, în anul 515, Paştele este sărbătorit în el.

Ezdra, preot-scrib, binevăzut la curtea lui Artaxerxe, conduce a doua expediţie. Regele îl ajută cu ce poate : bani, merinde, sfaturi. Se dau porunci satrapilor şi guvernatorilor să-i stea în ajutor. Dar Ezdra este un om cucernic şi, înainte să plece, ţine post şi se roagă pentru a dobîndi singura ocrotire la care ţine cu adevărat, cea a lui Dumnezeu.

De cum ajunge la Ierusalim, aduce o jertfă de recunoştinţă: comunitatea este reconstituită. Totuşi foarte repede se iveşte o problemă, o problemă gravă faţă de Legea lui Iahve care zice : "Pămîntul în care vă duceţi voi ca să-l stăpîniţi este pămînt necurat, căci este spurcat de necurăţenia popoarelor celor de alt neam... Deci pe fetele voastre să nu le daţi după feciorii lor, şi pe fetele lor să nu le luaţi pentru feciorii voştri". Ori, printre surghiuniţi sînt numeroase căsătorii mixte. Ca urmare, Ezdra le face recensămîntul, adună comunitatea şi convinge poporul să le alunge pe femeile străine şi pe copiii lor.

■ Neemia

Ezdra este ziditorul Templului, Neemia cel al Ierusalimului. Şi el vine din Suza : este paharnic al lui Artaxerxe cînd, suferind de nostalgia Pămîntului sfînt, află de starea jalnică a zidurilor Ierusalimului, nişte ruine, i se spune. Cere stăpînului său să-l lase să se ducă să le refacă. Primeşte îngăduinţa. Se duce aşadar la Ierusalim şi, ajutat de comunitate, se apucă de treabă. Ostilitatea samaritenilor, care se tem de construirea acestui loc întărit lîngă ţara lor, devine ameninţătoare. Dar Neemia se pricepe să organizeze paza pentru a apăra lucrările.

Fără doar şi poate datorită acestui talent de organizator, Neemia este în curînd numit guvernator în Iuda. De altfel, se dovedeşte a fi un bun guvernator dejucînd acuzaţiile de autonomie faţă de regele Artaxerxe, împotrivindu-se curajos duşmanilor, care vor să-l facă să-şi piardă prestigiul, ducînd la bun sfîrşit lucrările începute şi repopulînd oraşul părăsit.

Foarte repede se va putea sărbători învierea lui Israel. "Şi cînd a sosit luna a şaptea s-a adunat tot poporul ca un singur om în piaţă". Ezdra citeşte cartea Legii, preoţi şi leviţi traduc şi tîlcuiesc ceea ce citeşte Ezdra. În felul acesta pricep cu toţii. Are loc sărbătoarea corturilor şi fiecare îşi construieşte o colibă în care trăieşte vreme de şapte zile în amintirea exodului. În cea de a douăzeci şi patra zi a lunii se ţine o mare ceremonie de ispăşire şi, în sfîrşit, toţi fac legămînt scris să respecte poruncile. Fapt demn de reţinut : nu se mai pune deloc problema restabilirii dinastiei lui David.

■ Cărţile lui Ezdra

Faptele şi întîmplările relatate de *Cărţile lui Ezdra* şi *Neemia* sînt greu de situat cronologic unele faţă de altele ; este adevărat că anumite date istorice sînt incontestabile. Evreii îl venerează pe Ezdra ca pe cel care a făcut să renască religia lor. I se atribuie uneori nu numai cartea care îi poartă numele, *Cărţile Cronicilor*, ci şi rescrierea tuturor cărţilor sfinte care au pierit la distrugerea Templului. Începînd cu misiunea lui, instituţiile iudaismului capătă consistenţă, scribul citeşte, traduce şi comentează Sfînta Scriptură, iar adunările pe care le convoacă stau la originea viitoarelor sinedrii.

Prestigiul de care s-a bucurat Ezdra în sînul iudaismului a făcut să i se atribuie multe alte cărţi : cea care este numită cartea a treia a lui Ezdra şi care este prima din versiunea greacă a celor Şaptezeci, în timp ce aceea despre care se vorbeşte mai sus este considerată a fi a doua, cuprinde prima expediţie a evreilor spre Ierusalim condusă numai de Zorobabel. Dar mai există a patra, a cincea şi a şasea carte a lui Ezdra : sînt cărţi apocaliptice scrise mult după secolul al III-lea şi care au origini diferite şi părţi comune. Nici una nu este considerată canonică nici de către iudaism, nici de către creştinism.

Plecarea lui Neemia

« În luna Nisan, în anul al douăzecilea al regelui Artaxerxe, avînd vinul în seama mea, am luat vin şi am dat regelui şi niciodată, mi se pare, nu m-am arătat trist înaintea lui. Dar regele mi-a zis: "De ce-i tristă faţa ta ? De bolnav, nu eşti bolnav ! Se vede că ai vreo întristare la inimă !" Şi m-am speriat straşnic şi am răspuns regelui : "În veci să trăiască regele ! Cum să nu fie tristă faţa mea, cînd cetatea, casa mormintelor părinţilor mei, este pustiită şi porţile ei arse cu foc ! "Şi ce doreşti tu ?" - întrebă regele. Eu însă, după ce m-am rugat Dumnezeului ceresc, am zis către rege : "De bunăvoieşte regele şi de are robul tău trecere la tine, atunci trimite-mă în Iuda, la cetatea unde-s mormintele părinţilor mei, ca să o zidesc » (*Neemia*, 2, 1-5).

Tobit

Prietenul îngerului

Calea fericirii

Povestea lui Tobit şi a îngerului Rafael dezvăluie sprijinul şi ajutorul dat de către îngerii păzitori

Cartea lui *Tobit* este o poveste în manieră orientală. Să fie din această pricină sau datorită redactării tîrzii (unii vorbesc de secolul al II-lea al erei noastre) considerată apocrifă de către protestanţi şi necanonică de către evrei ? Nu este mai puţin adevărat că întotdeauna catolicii au integrat-o Bibliei lor.

Tobit era din seminţia lui Neftali. Deportat la Ninive cu soţia Hanna şi fiul Tobie, îşi păstrează credinţa cu toate că cei apropiaţi se leapădă de ea în ciuda năpăstuirilor şi a încercărilor. Ruinat, orb, jignit chiar de soţia lui, îl roagă pe Dumnezeu să-l ia de pe lume.

Sara este fata lui Raguel, un locuitor din Ectabana, în Media. Măritată de şapte ori, văduvă de şapte ori, căci demonul Asmodeu i-a ucis bărbaţii unul după altul, "înainte de a fi ei uniţi ca soţi". Batjocorită de către slujnicele tatălui său, îl roagă pe Dumnezeu să vină să o ia.

Tobit îşi trimite fiul să ia înapoi o importantă sumă de bani lăsată în păstrare lui Gabael, la celălalt capăt al Mediei. Cînd era gata de plecare, Tobie îşi găseşte un neobişnuit tovarăş de drum în Rafael, care zice că se numeşte Azaria. Pleacă aşadar toţi trei, Tobie, Rafael şi ciinele. Încă din prima seară Tobie, voind să se spele pe picioare în rîu, e cît pe ce să fie muşcat de un peşte. Rafael îi zice să ia peştele şi să-i scoată fierea, inima şi ficatul : "Sînt leacuri folositoare", zice el.

■ O căsătorie fericită

Călătorii fac un popas la Raguel, care se nimereşte să fie o rudă a lui Tobit. Tobie cere mîna Sarei, dar are grijă să ardă inima şi ficatul peştelui în camera de culcare punîndu-l pe fugă pe Asmodeu, demonul, şi, pe cînd Raguel pregăteşte mormîntul celui de al optulea soţ, cei doi însuraţei ies fericiţi din camera nupţială.

Întors la Ninive, Tobie pune fiere de peşte pe ochii tatălui redîndu-i vederea, şi astfel totul este bine cînd se termină cu bine. Atunci Rafael spune cine este, cum stătea lîngă tată cînd dădea de pomană, cînd îi îngropa pe morţi, cînd se ruga; era în preajma fiului în timpul călătoriei, la căsătorie şi pe drumul de întoarcere, şi fiecare îl preamăreşte pe Dumnezeu.

Cartea lui Tobie este compusă suplu şi variat. Tonul este vioi, cuvintele simple şi evocatoare, personajele zugrăvite cu fineţe. În povestire se găsesc poveţe şi proverbe pe care trebuie să le punem în legătură cu "povestea lui Ahikar", lucrare babiloniană care s-a bucurat de mare succes în tot Orientul Mijlociu.

Precauţiunile lui Raguel

«Iar Raguel, sculîndu-se, s-a dus şi a săpat o groapă, zicînd : "Nu cumva va muri şi acesta ?" Şi, venind în casă, Raguel a zis către Edna, femeia sa : "Trimite pe una din slujnice să vadă de este viu ; iar de nu, să-l îngropăm, fără să ştie nimeni". Şi, deschizînd slujnica uşa, a intrat şi a văzut că dorm amîndoi. Şi ieşind, le-a spus că-i viu. Şi a binecuvîntat Raguel pe Dumnezeu» (*Tobit*, 8, 10-15).

Iudita

Eliberatoarea cetăţii Betulia

O femeie iscusită

Cînd planurile celor plini de ambiţie sînt date peste cap de îndrăzneala unei femei

Iudita era fără îndoială o eroină locală. Era sărbătorită şi i se închinau cîntece. Se organizau procesiuni, erau create dansuri, astfel a luat naştere o legendă. S-a găsit probabil un scriitor talentat care a scris povestea înfrumuseţată a întîmplării. Aşadar, nu este nevoie să o situăm cu precizie în timp sau loc ; oraşul Betulia ar putea fi un oraş imaginar la marginea regatului. În felul acesta s-a născut cartea. Istoricitatea faptelor avînd puţin temei, evreii nu au admis-o niciodată în canonul Scripturilor, nici protestanţii, dar catolicii o consideră inspirată.

■ Prototipul evreicei

Povestea este simplă şi minunat alcătuită. Un general duşman asediază cetatea : bătălia este aprigă şi rezistenţa înverşunată. Dar încercuirea devine tot mai greu de îndurat, lipsesc merindele, nădejdea slăbeşte. Apar intenţii de predare, se întrevede capitularea. Atunci se iveşte Iudita, o văduvă tînără, frumoasă, inteligentă şi cucernică. De la moartea soţului trăieşte îndoliată şi retrasă. "Daţi-mi un răgaz de cinci zile", zice ea. După care, gătită cu cele mai frumoase straie, cu bijuterii de preţ, şi parfumată cu miresme rare, se duce în tabăra duşmană, îl seduce pe Olofern, comandantul trufaş şi lăudăros, şi, cînd îl vede îndobitocit de dorinţă, alcool şi somn, îi taie capul şi îl aduce în tabăra adversă. După această ispravă răsunătoare asediatorii intră în derută şi urmează biruinţa asediaţilor.

Rezumatul acesta nu poate pune în valoare arta naratorului, un artist care se pricepe să-şi pregătească efectele. Primele şapte capitole sînt o înceată înaintare geografică: armata lui Nabucodonosor porneşte din Asiria pentru a cuceri pămîntul, înaintează ca un tăvălug, zdrobeşte totul în cale şi ajunge în faţa zidurilor Betuliei apărate de micul popor al lui Dumnezeu. Menghina s-a strîns în jurul lui. Singura lui tărie : credinţa în porunci întruchipată de Iudita.

Sînt date atunci toate amănuntele subtilei uneltiri urzite de Dumnezeu pentru a-şi salva poporul. Se joacă o tragedie : riscurile sînt mari şi sfîrşitul nesigur. Din povestire se desprind neliniştea şi teama. Dar, în mod paradoxal, virtuoasa Iudita se arată a fi dintre cele mai viclene, conduce jocul cu multă stăpînire de sine şi victoria este de partea ei. Unealtă în mîinile lui Dumnezeu, ea este prototipul desăvîrşit al femeii evreice, încrezătoare, devotată, îndrăzneaţă şi stăpînă pe ea însăşi.

Iudita şi Olofern

« Iar seara tîrziu slujitorii lui se grăbiră să plece. Şi Bagoas închise cortul pe dinafară şi dădu deoparte pe musafiri din faţa stăpînului său. Şi toţi erau osteniţi de ospăţul cel îndelungat. Şi Iudita fu lăsată singură în cort, cu Olofern, trîntit pe patul său, biruit de vin... Iudita, îndreptîndu-se spre stîlpul patului care era la capul lui Olofern luă paloşul lui. Şi apropiindu-se de pat prinse pe Olofern de păr şi zise : "Întăreşte-mă, Doamne, Dumnezeul lui Israel, în ziua aceasta !" Apoi îl lovi peste gît de două ori din toate puterile şi-i reteză capul »(*Iudita*, 13, 1-8).

Estera

Regina din Suza

Scrisoarea despre zilele de Purim

Despre felul în care rivalităţi între curteni şi uneltiri de harem duc la victoria evreilor.

În secolul al V-lea înainte de Hristos, Asuerus (Artaxerxe I) domneşte în Suza. A purtat nenumărate bătălii, a trecut peste multe mări şi a cucerit un imens imperiu. De acum înainte stă în capitală, întreprinde construcţii de prestigiu şi se bucură de bogăţiile adunate. Într-o zi îi invită la ospăţ pe toţi mai-marii regatului ca să vadă cu ochii lor măreţia puterii lui şi, după ce se îmbată, porunceşte să vină regina Vasti, pentru ca toţi să-i admire frumuseţea. Aceasta refuză. Învinuită de lezmaiestate, este repudiată.

Dar regele păstrează amintirea lui Vasti şi, pentru a-l face să o uite, sînt adunate în capitală toate fetele neprihănite şi frumoase din regat. Dintre ele, Asuerus îşi alege noua regină. Este Estera, o evreică orfană pe care a crescut-o ca pe o fiică unchiul ei, Mardoheu, slujbaş la curtea regelui. Luînd-o de soţie, regele nu o întreabă nici despre origine, nici despre rude.

Mardoheu a păstrat legăturile cu Estera şi, cînd află că eunucii Bigtan şi Teres uneltesc împotriva regelui, îi dă de ştire. Regina îi vorbeşte lui Asuerus din partea lui Mardoheu şi, după anchetă, cei doi complotişti sînt trimişi la spînzurătoare. Faptul, consemnat în cronicile regatului, are darul să stîrnească mînia geloasă a lui Aman, noul prim ministru, care îndură cu greu refuzul lui Mardohoeu de a i se supune. Din această pricină hotărăşte exterminarea tuturor evreilor din regat şi îl pune pe rege să aprobe această hotărîre.

■ Răsturnarea de situaţie

Data măcelului este trasă la sorţi (Pur) ; va avea loc în luna a douăsprezecea, care se numeşte Adar. Pînă atunci, porunca este transmisă guvernatorilor provinciilor regatului. De cum află ce se întîmplă, Mardoheu îşi sfîşie veşmintele şi pune pe sine sac şi cenuşă, evreii se tînguie amarnic şi Estera hotărăşte să-şi pună influenţa în joc ducîndu-se la rege fără măcar să fie chemată. Asta înseamnă încălcarea unei legi inexorabile pentru care poţi fi osîndit la moarte.

Regina este atît de frumoasă încît Asuerus nu se supără. Dimpotrivă, îi oferă în dar jumătate din regat. Dorinţa Esterei este mai modestă : ea se mulţumeşte să-l invite a doua zi, însoţit de primul ministru, la un ospăţ, acasă la ea. Seara, Aman ridică o spînzurătoare pentru Mardoheu şi, după anchetă, cei doi complotişti sînt trimişi la spînzurătoare. Faptul, consemnat în cronicile regatului, are darul să stîrnească mînia geloasă a lui Aman, noul prim ministru, care îndură cu greu refuzul lui Mardohoeu de a i se supune. Din această pricină hotărăşte exterminarea tuturor evreilor din regat şi îl pune pe rege să aprobe această hotărîre.

Regina

« Estera află trecere înaintea tuturor celor ce o vedeau. Ea fu luată de regele Artaxerxe şi dusă în casa lui domnească în luna a zecea, adică în luna Tebet, în al şaptelea an al domniei lui. Şi iubi regele pe Estera mai mult decît pe toate femeile, şi ea dobîndi bunăvoinţa lui şi trecere mai mult decît toate femeile, şi el puse coroana domnească pe capul ei şi o făcu regină în locul Vastei. Apoi făcu regele ospăţ mare pentru toţi dregătorii săi şi pentru cei ce-i slujeau lui. Acesta fu ospăţ pentru Estera ; mai făcu regele mari uşurări ţărilor şi împărţi daruri cu dărnicie de rege » (*Estera*, 2, 15-18).

■ Răsturnarea de situaţie

Data măcelului este trasă la sorţi (Pur) ; va avea loc în luna a douăsprezecea, care se numeşte Adar. Pînă atunci, porunca este transmisă guvernatorilor provinciilor regatului. De cum află ce se întîmplă, Mardoheu îşi sfîşie veşmintele şi pune pe sine sac şi cenuşă, evreii se tînguie amarnic şi Estera hotărăşte să-şi pună influenţa în joc ducîndu-se la rege fără măcar să fie chemată. Asta înseamnă încălcarea unei legi inexorabile pentru care poţi fi osîndit la moarte.

Regina este atît de frumoasă încît Asuerus nu se supără. Dimpotrivă, îi oferă în dar jumătate din regat. Dorinţa Esterei este mai modestă : ea se mulţumeşte să-l invite a doua zi, însoţit de primul ministru, la un ospăţ, acasă la ea. Seara, Aman ridică o spînzurătoare pentru Mardoheu şi pregăteşte exterminarea evreilor.

Cu o noapte mai înainte regele, avînd insomnie, citeşte cronicile şi se întreabă ce mulţumiri i s-au adus celui care i-a salvat tronul. Dis-de-dimineaţă pune întrebarea primului ministru : "Ce să se facă omului pe care regele vrea să-l cinstească ?" Încredinţat că este vorba de el, Aman zugrăveşte un adevărat triumf prin oraş. Atunci primeşte porunca să pună la cale acest triumf pentru Mardoheu, care a dejucat odinioară un complot împotriva regatului. "Din pricina lui Mardoheu a început căderea ta, îi zise femeia sa, ci vei cădea sigur înaintea lui" (6, 13).

La ospăţul reginei, Estera dă cărţile pe faţă. Ea cere să i se dăruiască viaţa ei şi poporului ei şi dezvăluie planurile întunecate ale lui Aman, care vroia exterminarea, măcelărirea, nimicirea evreilor. Regele rămîne uimit şi se duce să facă o plimbare prin grădină, iar Aman se aruncă la picioarele reginei pentru a-i cere iertare. El se mai află la picioarele ei cînd regele se întoarce şi, înşelîndu-se asupra atitudinii ministrului, îl trimite îndată la spînzurătoarea pregătită chiar de el.

Atunci situaţia se schimbă cu totul : Mardoheu este făcut prim ministru. Este scos un alt decret care nu îl anulează pe primul - asta ar arăta slăbiciunea regelui -, îşi schimbă doar ţinta. De acum înainte exploatatorii devin exploataţi, persecutaţii persecutori, exterminaţii exterminatori, şi are loc un mare măcel în locul şi la ceasul tras odinioară la sorţi.

■ Sărbătoarea zilelor de Purim

Mardoheu a consemnat în scris aceste întîmplări şi i-a pus pe evreii din toate provinciile regatului să facă legămînt că vor sărbători ziua care le-a adus victoria. De atunci, evreii pioşi din toată lumea fac din această zi prilej de ospăţ şi veselie : în sinagogi se citeşte povestirea întîmplărilor, sînt sărbătoriţi Estera şi Mardoheu, se oferă daruri celor săraci.

■ Cartea

Cum să nu vezi în această carte o aţiţare a urii dintre evrei şi păgîni ? Tăcerea Esterei cît priveşte originea ei, îngîmfarea lui Mardoheu, înteţirea răzbunării, măcelul lasă o impresie neplăcută. Dacă mai adăugăm că numele lui Dumnezeu nu este pomenit nici măcar o dată în textul ebraic, vedem că aici avem de a face cu un episod lipsit de glorie al unui rasism împărtăşit de cele două clanuri.

Din fericire, unele adăugiri în limba greacă aduc lumina unui înţeles religios ; sînt adăugate rugăciuni, sentimentele sînt lămurite, Dumnezeu devine actorul principal. Putem fără îndoială spune că aceste valori erau subînţelese în textul iniţial. Postul prescris după decretul lui Aman, poveţele date de Mardoheu Esterei, însăşi mîndria evreului ne îngăduie să bănuim aceasta. E mai bine să o spui, cel puţin aşa a gîndit elenistul care a scris adăugirile.

Cît despre autorul textului ebraic nu ştim mare lucru : are un stil vioi, simplu, însufleţit ; este un bun cunoscător al locurilor unde se desfăşoară acţiunea, al datinilor oraşului Suza, al personajelor istorice ale epocii ; descrie în amănunţime protocolul, ospeţele şi festivităţile de la curtea Persiei. Poate că este chiar Mardoheu, despre care s-a spus că a relatat toate aceste întîmplări (Estera, 9, 20).

Cuvintele lui Mardoheu

« De la Dumnezeu a fost aceasta, că eu mi-am adus aminte de visul pe care l-am visat despre aceste întîmplări, că n-a rămas neîmplinit nimic din el. Izvorul cel mic s-a făcut rîu mare şi a fost lumină, soare şi mulţime de apă ; acest rîu este Estera, pe care şi-a luat-o de femeie regele şi a făcut-o regină. Iar cei doi balauri sîntem eu şi Aman. Popoarele sînt cei ce s-au unit să stîrpească numele iudeilor ; iar poporul meu sînt Israeliţii, care au strigat către Dumnezeu şi au fost izbăviţi. A izbăvit Dumnezeu pe poporul său şi ne-a izbăvit Domnul din toate relele acestea» (*Estera*, 10, 3).

Cărţile Macabeilor

Fraţii martiri

Războiul sfînt

În faţa elenismului triumfător, fraţii Macabei impun iudaismul

Cele Două *Cărţi ale Macabeilor* se deosebesc mult una de cealaltă : în măsura în care cea dintîi este o carte politică, în aceeaşi măsură cea de a doua este religioasă ; una scrie istoria, cealaltă vrea să emoţioneze şi să convingă ; în sfîrşit, una se sprijină cu precădere pe Legea care dă specificul iudaismului, cealaltă aşază în centrul pledoariilor sale cultul lui Iahve în Templu. Şi totuşi cele două cărţi povestesc în parte aceeaşi istorie, de la domnia lui Antioh IV (175-164) pînă la moartea lui Simon, ultimul supravieţuitor dintre fraţii lui Iuda Macabeul.

Porecla Macabeul, care înseamnă "ciocan" a fost purtată mai întîi de Iuda, cel mai vîrsnic dintre fiii lui Matatia, apoi a purtat-o fiecare frate care i-a urmat în apărarea iudaismului. În cele din urmă a devenit nume comun desemnînd pe toţi cei care s-au împotrivit elenismului, care au îndurat martiriul în această epocă.

■ Cartea întîi a Macabeilor

Matatia, conducătorul dinastiei Asmoneilor, dă semnalul rezistenţei faţă de elenism, întruchipat de Alexandru. Trebuie să spunem că Antioh Epifanul, urmaşul lui Alexandru, nu a şovăit ; a introdus moravurile greceşti în Oraşul sfînt, a jefuit Templul, a prădat oraşul, a făcut lăcaş nelegiuirii în locul sfînt şi a interzis aplicarea legii evreieşti, circumcizia, sabatul şi toate sărbătorile.

La toate acestea Matatia răspunde omorînd pe altar un evreu renegat. Este punctul de plecare al revoltei şi, întrucît evreii credincioşi se lăsaseră măcelăriţi în zi de sabat din respect pentru Lege, s-a hotărît ca de acum înainte aşa ceva să nu se mai întîmple, viaţa celor care respectă Legea trecînd înaintea respectării ei literale. Matatia moare lăsîndu-l urmaş pe Iuda.

Iuda este conducător în războaie : ştie să-şi apropie trupele, să le însufleţească, să le ducă la victorie. Biruie armatele siriene, fapt care-i deschide porţile Ierusalimului, curăţă Templul şi repune în drepturi cultul. Atunci, aureolat de glorie, merge din izbîndă în izbîndă, în Galileea, în Galaad, în Idumeea şi în ţara filistenilor şi pînă la marginile ţării pentru a-şi apăra compatrioţii oprimaţi. Riposta este înfricoşătoare, Iuda moare la Elasa într-o luptă disperată. Amintirea faptelor sale de arme va fi păstrată pentru posteritate prin serbări.

Ionatan este diplomat. El nu va purta bătălii în adevăratul înţeles al cuvîntului, nu va cîştiga victorii strălucite, ci va hărţui tot timpul şi în mod eficace obţinînd îndeosebi succese diplomatice răsunătoare. Trage foloase din rivalitatea dintre Demetrios şi Alexandru Balas pentru a-i determina şi pe unul şi pe celălalt să-i atribuie pontificatul. Cînd cîştigă Demetrios, aranjează ca fratele său Simon să fie numit strateg al provinciei de la malul mării. În felul acesta fraţii lui Iuda devin ofiţeri ai urmaşilor lui Epifan. Dar el profită de aceasta pentru a întări puterea evreiască împînzind ţara cu cetăţi. Diplomatul acesta iscusit cade totuşi în capcana ambiţiosului Trifon, care-l omoară.

Simon este un bărbat de stat. Îmbunătăţeşte situaţia lăsată de fraţii săi, îl alungă pe Trifon de pe pămînturile lor, reia legăturile cu Demetrios II, face în aşa fel ca ultimele puncte de rezistenţă să se supună suveranităţii evreieşti şi este recunoscut drept conducător al evreilor. Strînge legăturile cu Roma, Sparta şi Antiohia şi este socotit mare eliberator. Laudele care i se aduc au caracter mesianic. Apucă să pună în valoare primele succese ale fiului său Ioan, înainte să moară ucis mişeleşte în timpul unui ospăţ.

Cartea întîi a Macabeilor foloseşte un stil sobru şi fără înfloriturі. Numai cuvîntările şi rugăciunile evidenţiază entuziasmul eroilor care luptă pentru respectarea Legii, impusă la nevoie cu forţa. Biruinţa iudaismului este ţelul suprem, iar singura glorie pentru care merită să te osteneşti este aceea de a muri cu arma în mînă pentru această cauză.

■ Cartea a doua a Macabeilor

Cu totul alt stil are a doua *Carte a Macabeilor*. Încă de la început, autorul arată că nu face decît să traducă şi să rezume o lucrare a unui anume Iason din Cirene pentru a îndemna poporul să sărbătorească demn tîrnosirea Templului, în amintirea celor care şi-au dat viaţa pentru această cauză.

Sub ocîrmuirea unui mare preot atît de cucernic precum Onia, Templul este sfînt şi inviolabil şi, cînd Eliodor are de gînd să-l pîngărească, se ivesc îngerii pentru a arăta că are caracter sacru şi a-l pedepsi pe nelegiuit. Dar cînd se unelteşte pentru dobîndirea pontificatului şi cînd cei răspunzători nu se gîndesc decît la binele lor, atunci Templul este pîngărit, elenizarea ajunge pînă la sfînta sfintelor şi bîntuie prigoana. Autorul îi aminteşte pe martiri : Eleazar, cei şapte fraţi şi alţii.

Mînia lui Dumnezeu se preface în milostenie. Iuda Macabeul, intervenind în forţă, îi alungă pe păgîni, îi pedepseşte pe pîngăritori şi redă Templului curăţia dintîi. Apoi duce lupta pe toate fronturile. Libertatea cultului este proclamată pretutindeni, iar răzmeriţele lui Alcim, care vrea să ajungă suveran pontif, sau hulirea de către Nicanor, conducătorul armatelor regale, îşi pierd importanţa căci Iuda neabătut îi se împotriveşte şi îi ucide. În fiecare an aceste victorii vor fi reamintite printr-o sărbătoare.

Cartea aceasta este o pledoarie. Stilul este amplu, căutat. Impresionează prin caracterul polemic, prin epitetele violente, prin îngroşarea faptelor. Este opera unui credincios : Dumnezeu stăpîneşte lumea, nimic nu-i scapă, minunile şi învierea morţilor sînt fireşti ; Dumnezeu poate orice pentru a asigura domnia dreptăţii.

Laudă lui Simon

« Cetăţilor le-a dat hrană şi le-a întărit cu uneltele încît s-a vestit numele măririi lui pînă la marginea pămîntului. A adus pace pe pămînt şi s-a veselit Israel cu veselie mare. Şi a şezut fiecare sub viţa sa şi sub smochinul său că nu avea cine să-i înspăimînte. Că se sfîrşiseră de pe pămînt cei ce aduceau războaie asupra lor, şi regii se prăbuşiseră în zilele acelea. Şi a întărit pe toţi smeriţii poporului său, a păzit legea şi a pierdut pe cel fără de lege şi viclean. Sfîntul locaş l-a mărit şi a înmulţit vasele cele sfinte » (I *Macabei*, 14, 10-15).

Martiriul celor şapte fraţi

« Şi după ce s-a săvîrşit cel dintîi într-acest chip, a adus pe al doilea să-l batjocorească şi, jupuindu-i pielea capului cu părul, îl întreba : "Vrei să mănînci carne de porc înainte ca să ţi se ciopîrţească toate mădularele trupului ?" Iar el, răspunzînd în graiul părinţilor săi, a zis : nu. Pentru aceea şi acesta, ca şi cel dintîi, pe rînd toate chinurile le-a suferit şi, cînd era să moară, a zis : "Tu dar, nelegiuitule, ne scoţi pe noi dintr-această viaţă, însă împăratul lumii, pe noi cei ce murim pentru Legile lui, iarăşi ne va învia cu înviere de viaţă veşnică » (II *Macabei*, 7, 7-9).

Iov

Cel drept în suferinţă

Taina răului şi a suferinţei

Credinţa nestrămutată în Dumnezeu a omului cinstit, în pofida suferinţei şi nenorocirii îndurate

Plîngerea lui Iov

« Astfel şi eu avut-am parte de luni de durere şi nopţi de suferinţă mi-au fost date. Dacă mă culc zic : Cînd va veni ziua ; dacă mă scol, mă întreb : Cînd va veni seara ? Şi sînt năpădit de fel de fel de arătări pînă la asfinţit. Trupul meu e plin de păduchi şi de solzi de murdărie, pielea mea crapă şi se zbîrceşte. Zilele mele fost-au mai grabnice ca suveica şi s-au isprăvit, fiindcă firul s-a terminat. Adu-ţi aminte, Doamne, că viaţa mea e o suflare, că ochiul meu nu va mai vedea fericirea. Ochiul celui ce mă vedea nu mă va mai zări ; ochii tăi mă vor căuta, dar eu nu voi mai fi. Negura se risipeşte, piere, tot astfel cel ce coboară în iad nu mai vine înapoi » (*Iov*, 7, 3-9).

De ce suferă cel drept şi-i merge bine celui rău ? Iată întrebări care se pun în toate vremurile şi care capătă cu atît mai multă acuitate cu cît morala se dezvoltă şi devine mai pretenţioasă. Pe vremea patriarhilor, răsplătirea binelui şi a răului era concepută în mod colectiv, iar eliberarea din Egipt, întoarcerea în Pămîntul făgăduinţei, biruinţa armelor etc. puteau trece în umbră problema răsplătirilor şi a pedepselor. Dar cînd, mai ales odată cu profeţii, pedepsirea greşelilor a fost considerată, tot dintr-o perspectivă pămînteas-că, individuală, atunci realitatea de fiecare zi părea să vină în contradicţie cu legea. O poves-tioară, cartea lui Iov, zugră-veşte contradicţiile trăite de către cel drept.

■ Punerea la încercare

Iov este un bărbat drept şi fericit : se teme de Dumnezeu şi se fereşte de rău. Are o fami-lie fericită : are şapte fii şi trei fiice. Trăieşte în belşug : are şapte mii de oi, trei mii de cămile, cinci sute de perechi de boi. E o persoană importantă printre fiii Orientului.

La curtea cerească din Rai, Dumnezeu este mîndru de credinţa lui Iov şi o spune. Satan aruncă o ironie : "Desigur, are şi motiv să fie. Este uşor să fii credincios cînd eşti bogat şi fericit". Dumnezeu primeşte provocarea şi-i dă voie lui Satan să-i lovească mai întîi bunurile şi familia, mai apoi trupul şi oasele. Astfel bietul om îşi pierde pe rînd boii, slujitorii, fiii şi fiicele după care o ulceraţie păcătoasă i se întinde pe trup din tălpile picioarelor pînă în creştetul capului. Se aşază pe gunoi şi zice : "Dacă am primit de la Dumnezeu cele bune, nu vom primi oare şi pe cele rele ?" (*Iov*, 2, 10).

■ Prietenii

Aflîndu-i nenorocirea, trei prie-teni hotărăsc să se ducă să-i aline suferinţa. Se aşază pe jos în preajma lui şi rămîn tăcuţi vreme de şapte zile şi şapte nopţi. Cînd Iov scoate un ţipăt, Elifaz din Teman, cel mai vîrst-nic şi poate mai înţelept, îi răspunde. Nu vrea să-l rănească şi procedează cu multă grijă. Cu vorbe meşteşugite îi aminteşte reve-laţia doctrinei : "cel bun este răsplătit, iar cel rău pedepsit", şi îl povăţuieşte să ceară iertare, iar Dumnezeu îi va obloji rana. La astfel de mustrări blînde, Iov nu se răzvrăteşte. Nu cere decît un lucru : nimeni să nu-i pună la îndoială nevinovăţia.

Bildad din Suah este un învăţător sever. Se pricepe să dea învăţături, să-şi dezvolte bine ideile, să-şi sprijine demonstraţia cu argumente temeinice. De aceea, neluînd în seamă faptul că Elifaz din Teman crezuse de cuviinţă că trebuie să-l cruţe, merge drept la ţintă : "Dumnezeu dis-preţuieşte pe cel desăvîrşit", şi, dacă s-a lepădat de tine, ştie el de ce. Adaugă : "Este o lege a istoriei". Faţă de această învinuire abia ascunsă, Iov ripostează. Ştie prea bine că are conştiinţa împăcată, o spune sus şi tare, fără însă să nege doctrina. Cine are drep-tate ?

Aceste tărăgăneli îl revoltă pe tînărul Ţofar. În ce-l priveşte, lucrurile sînt limpezi : Dumnezeu este drept şi înţelept. El aduce nenorocire celui drept. Întrucît se află în nenorocire înseamnă că Iov a păcătuit ; să se întoarcă pe calea cea bună şi îşi va redobîndi fericirea. Este prea de tot. Iov nu poate îndura lipsa de îngăduinţă a acestui tînăr fără experienţă. El vorbeşte despre ceea ce ştie bine. Ştie prea bine că cei răi sînt deseori fericiţi, iar cei drepţi nefericiţi : este de netăgăduit. Ar putea să conchidă că nu există dreptate, însă nu o face şi, ajutat de o credinţă nestrămutată, face apel la judecata lui Dumnezeu.

Elifaz vede în asta trufie, Bildad încăpăţînare, Ţofar recurge la insulte, iar Iov nu mai răspunde decît cu ironie. Insultele nu-l ating. Faptul că Dumnezeu întîrzie să facă dreptate nu-i slăbeşte credinţa. Elihu, un nou venit, subliniază valoarea educativă a suferinţei. Dumnezeu îi pune pe oameni la încercare ca aurul în creuzet. Nefericirea îl spală pe om pe care o fericire nepătată ar putea să-l umple de trufie. Iov nu mai ascultă aceste cuvîntări care nu lămuresc nimic. Se întoarce doar către Dumnezeu, numai în faţa Lui îşi desfăşoară pledoaria.

■ Răspunsul lui Iahve

În cele din urmă Dumnezeu vorbeşte, dar vorbeşte ca un Dumnezeu, în sînul vijeliei, cu tăria care îi este proprie, cu minunăţiile pe care le-a înfăptuit: crearea lumii, viaţa naturii şi istoria oamenilor, cu slava pe care o arată în teofanii-le sale. Îi spune lui Iov ; "Ai poruncit tu dimineţii vreodată în viaţa ta, şi i-ai arătat aurorei care este locul ei ?" După care El sfîrşeşte : "Cel ce judecă pe Dumnezeu va răspunde ceva?" - "Am fost uşuratic", recunoaşte Iov.

Iahve continuă : "Te voi întreba şi îmi vei da lămuriri". Mînuind cu dibăcie ironia aproape sarcastică, El îi propune să-i anuleze judecata, să-şi facă simţită prezenţa în rînduirea lumii, să-şi facă auzit glasul, să-l umilească pe cel trufaş, să-i zdrobească pe cei răi. Şi Iov răspunde : "Am vorbit fără să înţeleg... Mă pocăiesc în praf şi în cenuşă" (*Iov*, 42, 3-6). În sfîrşit, Iahve îl pune pe Iov în starea lui de la început.

■ Cartea lui *Iov*

Cartea lui *Iov* a fost scrisă de un poet israelit anonim prin secolul al V-lea înainte de Hristos, după un model edomit, fără îndoială. Poem didactic, ea înscrie o etapă în doctrina răsplătirii : pentru ea suferinţa nu înseamnă neapărat osînda păcatului, Dumnezeu nefiind un împărţitor automat de pedepse, iar iubirea de credinţă a celui drept este dezinteresată şi nu aşteaptă răsplata făgăduită.

Cuvintele lui Iahve

« Cine este cel ce pune pronia sub obroc, prin cuvinte fără înţelepciune ? Încinge-ţi deci coapsele ca un om şi eu te voi întreba şi tu îmi vei da învăţătura ! Unde erai tu, cînd am întemeiat pămîntul? Spune-mi, dacă ştii să spui. Ştii tu cine a hotărît măsurile pămîntului sau cine a întins deasupra lui lanţul de măsurat ? În ce au fost întărite temeliile lui sau cine a pus piatra lui cea din capul unghiului, atunci cînd stelele dimineţii cîntau laolaltă şi toţi îngerii lui Dumnezeu mă sărbătoreau ? Cine a închis marea cu porţi, cînd ea ieşea năvalnică, din sînul firii ?» (*Iov*, 38, 2-8).

Psalmii

Cîntările de cult ale lui Israel

Proslăvirea

Rugăciuni izvorîte de cele mai multe ori din sufletul religios al poporului şi incluse încetul cu încetul în liturghia oficială

BLESTEME ?

Poporul evreu a văzut ivindu-se din adîncul istoriei sale un gen literar specific : psalmii. Au apărut fără îndoială din evlavia populară, s-au răspîndit prin triburi şi şi-au făcut încetul cu încetul loc în liturghia oficială. Rămaşi mult timp nişte realităţi în mişcare, au însoţit înşiruirea evenimentelor, evoluţia instituţiilor şi mutaţia concepţiilor religioase. Straturi de elemente noi li s-au suprapus, ritmurile s-au înnoit odată cu moda vremurilor, organizarea conţinuturilor a fost răsturnată de către noile metode de gîndire: spontani, sensibili, pătimaşi uneori pe vremea profeţilor, hieratici, solemni şi impersonali odată cu stabilirea regalităţii, codificaţi şi ritualizaţi pe vremea iudaismului rabinilor.

Formaţi în acest fel în etape succesive, psalmii au păstrat urma adaptării lor la împrejurări. Dar, puţin cîte puţin, contextele care i-au văzut trăind s-au şters şi au pierdut din importanţă. Comunitatea s-a aflat atunci în faţa unei versiuni oficiale a rugăciunilor şi nu mai avea nimeni autoritatea nici să scoată, nici să adauge ceva : psaltirea se născuse.

Psalmii, într-adevăr, nu pot fi înţeleşi decît împreună. Numai aşa înseamnă cristalizarea, supravieţuirea, fructul vieţii lui Israel, a cărui gîndire au produs-o, a cărui acţiune au alimentat-o şi ale cărui sentimente le-au susţinut. În felul acesta poartă în ei trecutul şi viitorul. Poate că fiecare dintre *Psalmi* pierde astfel ceva din identitatea sa, dar regăseşte de cele mai multe ori însufleţirea mişcării istorice care i-a dat naştere. Marchează fără îndoială o etapă situată într-un timp şi un context deosebite şi exprimă un aspect al lucrurilor, dar înainte de toate se integrează într-o evoluţie mai vastă şi într-un ansamblu mai complex.

Aşa cum a ajuns pînă la noi, psaltirea trebuia să fie o culegere de cîntece liturgice mai mult sau mai puţin oficială folosită la Ierusalim în epoca celui de al doilea Templu, în secolul al IV-lea înainte de Hristos : se întrezăresc pelerinaje (*Psalmul* 122), procesiuni (*Psalmul* 132), prostraţii (*Psalmul* 95), rituri, rugăminţi, rugăciuni de tot soiul. Din această epocă şi pînă în ziua de azi *Psalmii* sînt osatura principală a cultelor iudaismului şi creştinismului.

■ O formă poetică

Psalmul este un poem. Ritmul, sonorităţile, uneori rimele îl deosebesc de limbajul obişnuit. Este şlefuit ca un diamant, lucrat de generaţii de oranţi, care şi-au exprimat în el zbaterile, speranţele şi sentimentele.

Rugăciunea prigonitului

« ~~Judecă, Doamne~~, pe cei ce-mi fac mie strîmbătate ; luptă împotriva celor ce se luptă cu mine. Apucă arma şi pavăza şi scoală-te întru ajutorul meu. Scoate sabia şi închide calea celor ce mă prigonesc ; spune sufletului meu : "Mîntuirea ta sînt eu !" Să fie ruşinaţi şi înfruntaţi cei ce caută sufletul meu ; să se întoarcă înapoi şi să se ruşineze cei ce gîndesc rău de mine. Să fie ca praful în faţa vîntului şi îngerul Domnului să-i necăjească. Să fie calea lor întuneric şi alunecare, şi îngerul Domnului să-i prigonească» (*Psalmii*, 34, 1-5).

Psalmul este un fel de comoară în care este concentrată întreaga viaţă a unui popor cu ce are ea mai preţios.

Sînt folosite numeroase procedee literare: acrostihul în *Psalmul* 119, în care fiecare vers începe cu altă literă a alfabetului ebraic; repetarea unei fraze, a unei formule sau a unui cuvînt în corpul poemului; refrenul sau prezenţa reînnoită în mod regulat a unu, două sau trei versuri; includerea sau reluarea aceloraşi termeni la începutul şi la sfîrşitul unei bucăţi ; paralelismul cuvintelor sau al ideilor; împărţirea în strofe etc.

Să mai adăugăm că adeseori psalmii au ajuns pînă la noi însoţiţi de indicaţii metodice. Chiar cuvîntul psalm înseamnă: "arie cîntată la un instrument cu coarde", iar în Israel existau artişti specializaţi : *Cartea Cronicilor* pomeneşte de fiii lui Asaf, de Heman şi de Yedutum ca despre nişte cîntăreţi a căror funcţie este la fel de demnă de cinste ca aceea a proorocilor.

■ Genurile literare

Cartea canonică a *Psalmilor* cuprinde o sută cincizeci de bucăţi. Grupaţi în cinci culegeri de dimensiuni inegale, au o numerotaţie după tradiţia evreiască şi alta după tradiţia creştină, care a urmat ordinea versiunii greceşti a celor Şaptezeci (pe aceasta o respectăm aici). Unitatea culegerilor şi cîteodată chiar unitatea psalmilor sînt artificiale: astfel versurile *Psalmului* 19 nu au toate acelaşi ritm. Totuşi, pot fi clasate în diferite genuri.

Imnurile exprimă lauda. Sînt caracterizate printr-un ton dezinteresat. Nu se fac rugăminţi, nu se fac examene de conştiinţă, totul este îndreptat către Iahve şi slava lui. Îl numesc pe Dumnezeu creator şi ocrotitor al celor slabi. După un îndemn de a-l lăuda pe Iahve, textul înşiră motivele acestei laude şi sfîrşeşte cu o scurtă încheiere, care este o binecuvîntare, un legămînt sau o rugăminte.

Deosebim imnuri cosmice şi imnuri istorice. În cele dintîi, lauda este adusă Dumnezeului creator şi stăpîn al cerului şi al pămîntului : motivele invocate sînt frumuseţea firii, organizarea, rodnicia ei. *Psalmul* 104 este fără îndoială cea mai frumoasă pildă. Următoarele două îl celebrează pe Dumnezeu în istoria lui Israel. Ele povestesc faptele lui înălţătoare în folosul poporului ales sau al oamenilor în general. Cîteodată insistă asupra unor episoade din istorie formînd adevărate povestiri, cum sînt *Psalmii* 105 şi 106.

Rugăminţile, numite uneori plîngeri, sînt invocări ale lui Dumnezeu în ajutorul celor care i se roagă. Sînt colective sau individuale dar, chiar în cazul acestora din urmă, singularul poate reprezenta un colectiv, anume poporul lui Israel. Alcătuirea lor este destul de asemănătoare cu cea a imnurilor avînd o introducere, un cuprins şi o încheiere, dar motivele de laudă sînt înlocuite cu zugrăvirea nenorocilor celui care se roagă. Scopul este în mod evident obţinerea unei intervenţii din partea lui Iahve, care este solicitat de-a dreptul : "scoală-te, Doamne, ajută-ne nouă" (*Psalmii*, 43, 28).

Între rugăminţi, trebuie făcut un loc aparte psalmilor de

Lucrarea lui Iahve

«La ieşirea lui Israel din Egipt, a casei lui Iacob dintr-un popor barbar, ajuns-a luda stinţirea lui, Israel stăpînirea lui. Marea a văzut şi a fugit şi Iordanul s-a întors înapoi. Munţii au săltat ca berbecii şi dealurile ca mieii oilor. Ce-ţi este ţie, mare, că ai fugit ? şi ţie, Iordane, că te-ai întors înapoi? Munţilor, că aţi săltat ca berbecii şi dealurilor, ca mieii oilor? De faţa Domnului s-a cutremurat pămîntul, de faţa Dumnezeului lui Iacob, care a prefăcut stînca în iezer, iar piatra în izvoare de apă » (*Psalmii*, 113, 1-8).

pocăință. Unii dintre ei, precum *De Profundis* (*Psalmul* 130) și *Miserere* (*Psalmul* 51), au avut de-a lungul istoriei un răsunet deosebit din pricina foarte frecventei folosiri în liturghie. Aici, inspirația pare mai patetică. Chemare a milosteniei divine, genul acesta de psalm insistă asupra păcatului înfăptuit și iertării cerute, imploră ajutorul celui Atotputernic : "Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și duh drept", și, sigur că a fost auzit, făgăduiește recunoștință.

Mărturiile de recunoștință față de Dumnezeu sînt mulțumiri. Uneori comunitatea își exprimă recunoștința în urma unei izbînzi, alteori un nenorocit aduce laude lui Dumnezeu că a fost mîntuit sau un păcătos că a fost iertat. În acești psalmi, cuprinsul este mai degrabă narativ. Sînt relate nenorocirile care îl copleșesc pe povestitor și diferitele episoade ale acțiunii mîntuitoare a Domnului.

În sfîrșit, psalmii regali au fost fără îndoială scriși cu prilejul ceremoniilor de urcare pe tron sau de aniversare a regilor. Deși mai profani, nu se deosebeau deloc de ceilalți, erau cîntați de aceiași artiști și ascultați atît la curte, cît și în sanctuar. Se vorbește uneori despre psalmii lui David sau către David (adresați lui David). Are puțină importanță faptul, întrucît David este aici mai mult purtătorul unor nădejdi mesianice decît conducătorul vremelnic din istorie.

În afara acestor mari clasificări, mai găsim psalmi didactici, sapiențiali, profetici, apocaliptici etc. Ar trebui să apropiem de psaltire și cîntarea lui Moise (*Ieșirea*, 15), cîntarea Anei (I *Regi*, 2), cîntarea lui Ezechia (*Isaia*, 38, 10-20), imnurile lui *Isaia* (24-27), cîntarea lui Avacum (*Avacum*, 3), imnul celor trei tineri (*Daniel*, 3, 52-88), psalmii *Eclezíastului* (46, 1-17) și anumite "Plîngeri" ale lui Ieremia : toate sînt experiența unui dialog cu Dumnezeu.

Psalmii lui Solomon

A doua carte a Psalmilor este atribuită pe nedrept regelui Solomon, dar poate că exista un alt Solomon care ar fi putut fi autorul acestei opere ? Este datată în mod obișnuit în epoca lui Pompei, și invadatorul descris în text pare să corespundă destul de bine cu ceea ce știm de la Plutarh despre acest consul roman. S-a putut chiar spune că povestirea lui Plutarh a fost cel mai bun comentariu al acestor psalmi. Cartea ar fi fost compusă în mediile fariseice sau eseniene. Această părere ține cu precădere de doctrina care este exprimată aici ; credința în înviere (*Psalmi*, 3) - se spune că cei drepți vor învia pentru viața veșnică în vreme ce păcătoșii vor fi nimiciți pentru vecie - și de credința în mesia urmaș al lui David, înțelept și drept, care va zdrobi pe prinții nedrepți (18, 24), va curăți Israelul și va distruge neamurile cu un singur cuvînt rostit de gura lui : un rege ideal. Această concepție pare a fi la jumătatea drumului între cea a *Vechiului Testament* și cea a lui mesia suprapămîntean.

Laudă celui drept

"Fericit bărbatul care se teme de Domnul ; întru poruncile lui va voi foarte. Puternică va fi pe pămînt semința lui ; neamul drepților se va binecuvînta. Slavă și bogăție în casa lui și dreptatea lui rămîne în veacul veacului" *(Psalmii,* 111, 1-3).

Pildele

Cugetări despre viața de toate zilele

Iscusința bunei purtări

Preistoria atitudinilor și demersurilor în relațiile cu lucrurile, cu oamenii și cu societățile, dezvăluită prin cugetări, ziceri și descrieri

Nu există fără îndoială grupuri sociale care să nu folosească maxime, cugetări, zicale, aforisme și proverbe de tot soiul. Nici Israel nu face excepție. Întreg Orientul Mijlociu se bucură chiar de o mare reputație în acest domeniu. Cel puțin aceasta era părerea grecilor, care veneau aici să stea de vorbă cu înțelepții. Găsim acest gen literar în Egipt în învățăturile pentru Ka-Gemni, fiul unui dregător al regelui Ouni (mileniu III), pentru Meri-Ka-Re, fiul lui Kheti, monarhul din Herakleopolis (către 2000), pentru Sesostris, fiul lui Amenem-hat I (către 2000) etc. Altele ne vin din Mesopotamia, din Sumer, din Asiria. Săpăturile de la Ras-Shamra, în Siria, au scos la iveală chiar numele unui înțelept fenician, Danel. Cartea Pildelor se află așadar în bună tovărășie.

De aici și pînă la a crede că în bazinul Mediteranei se aflau școli de înțelepciune nu este decît un pas pe care unii nu au șovăit să-l facă. Sînt cunoscute școlile de scribi din Egipt și anumite pasaje din *Cartea Pildelor* sînt numite cuvintele lui Agur, cuvintele lui Lemuel, cuvintele înțelepților și mai ales cuvintele lui Solomon. Căci de fapt, înțelepciunea este un privilegiu eminamente regal. Fiul lui David, care marchează apogeul regatului, îl avea fără doar și poate : "A spus trei mii de pilde ; a vorbit despre copaci... despre animale, despre păsări, despre tîrîtoare și despre pești. Și veneau de la toate popoarele, ca să asculte înțelepciunea lui" (III *Regi*, 4, 32-34).

În realitate, *Cartea Pildelor* a fost concepută de-a lungul mai multor veacuri din viața națiunii. Este rodul unei maturizări încete, în timpul căreia se adună numeroase observații, comparații și cugetări: expresiile se formulează, se precizează, se desăvîrșesc; unele sînt lăsate deoparte, altele dimpotrivă, prin repetări și potriviri cu realitatea, capătă tărie și se impun. Fără îndoială această îndelungă maturizare a rămas în stare orală pe întreaga perioadă nomadă sau seminomadă a națiunii, pînă cînd stabilirea regalității avea să facă posibilă o compilație în scris a proverbelor.

■ Structura cărții

Dacă maximele atribuite lui Solomon constituie prin importanța cantitativă și vechime baza lucrării, nu se poate spune că aceasta are o structură bine definită și este cu adevărat omogenă. Este constituită mai degrabă dintr-o colecție de povestioare sapiențiale printre care sînt intercalate, fără un obiectiv bine

Comparații

O zicală babiloniană spune: "Nu te purta rău cu cel care te hărțuie ; pe cel care ți-a făcut rău răsplătește-l cu bine; dă-i dreptate dușmanului" (M.G. Lambert, *Babylonian Wisdom Literature*, Oxford, 1960). Pildele zic : "Cel ce răsplătește cu rău pentru bine nu va vedea depărtîndu-se nenorocirea de casa lui" (*Pilde*, 17, 13).

precizat, nenumărate ziceri sau cugetări. Sînt de genuri diferite : instrucţiuni, poeme alfabetice, maxime, descrieri, portrete, povestiri etc.

Poate că vom găsi unitatea fundamentală a lucrării în exprimarea credinţei în Iahve. Într-adevăr, fără să se despartă de o înţelepciune universală împărtăşită probabil de întregul Orient Mijlociu, lucrarea dezvăluie gîndirea proprie, şi de multe ori găsim alăturate cele două versiuni ale aceleiaşi teme. Astfel "mai mult fac verdeţurile şi alături dragoste, decît un bou îngrăşat şi alături ură" (*Pilde*, 15, 17), devine în traducerea înţeleptului israelit : "Mai bine puţin întru frica lui Dumnezeu, decît vistierie mare şi tulburare destulă" (*Pilde*, 15, 16).

Ba uneori înţelepciunea (omenească, fără îndoială) este pusă în paralel cu religia lui Iahve : astfel "învăţătura celui înţelept este izvor de viaţă, ca să putem scăpa de cursele morţii" (*Pilde*, 13, 14) devine pentru autorul nostru: "Frica de Dumnezeu este un izvor de viaţă, ca să putem scăpa de cursele morţii" (*Pilde*, 14, 27). Rescrierea de maxime, poate chiar împrumutul vreunei idei, sînt lucruri nu lipsite de ambiguitate într-o carte al cărei obiectiv este de a preamări înţelepciunea.

■ Îndrumările

Subiectul principal este într-adevăr înţelepciunea. Plouă cu îndrumări: să respecţi legea, să nu fii nici hărpăreţ, nici necumpătat, să fii drept şi nepărtinitor, să nu te încrezi în mincinoşi, să fii prieten de nădejde, să dai de pomană şi să ierţi insultele, să nu-ţi alungi femeia tinereţii şi să nu te legi de femeia altuia, să fii neînduplecat cu slujitorii, dar să nu-i părăseşti la nevoie, în sfîrşit, să nu te încrezi în vorbe şi să ai teamă de Dumnezeu.

Deseori, discursul ia o formă antitetică : cei drepţi respectă Legea, n-au a se teme pentru siguranţa lor şi-i copleşeşte bucuria, căci a lor va fi puterea, pe cînd cei răi sînt descurcăreţi, potrivnici religiei, instigatori, ucigaşi dacă se iveşte prilejul, şi vor fi învinşi ; cei înţelepţi sînt inteligenţi, instruiţi şi cu mult bun simţ, sînt mîndria tatălui lor şi o binefacere pentru putere, în vreme ce proştii sînt nesăbuiţi, zeflemitori, desfrînaţi şi smintiţi ; cei bogaţi umblă pe căi întortocheate, săvîrşesc fapte vinovate, sînt nesăţioşi, orbiţi şi prigonitori, în vreme ce săracii sînt rezervaţi şi virtuoşi.

■ Doamna Înţelepciune

Antiteza continuă cu personificarea înţelepciunii şi a prostiei. Cea dintîi îl face pe rege sigur de puterea lui, pe slugă să fie privită cu consideraţie, pe muncitor îl îmbogăţeşte, iar pe cel umil îl face demn de cinste. Cealaltă, dimpotrivă, zămisleşte nesiguranţa, minciuna şi trufia, este aducătoare de rătăciri, certuri, bătăi şi supărări, nu pricinuieşte decît nenorociri.

Dar *Cartea Pildelor* merge mult mai departe. Înţelepciunea are o casă cu şapte stîlpi, porunceşte slugilor, stăpîneşte oraşul şi vorbeşte în propriul ei nume. Este ca o mamă care îşi întîmpină copiii, este soră, confidentă, soţie, amantă scumpă. Este fiica mai mare a lui Dumnezeu şi era de faţă cînd Dumnezeu "a întemeiat cerurile", cînd "a pus hotar mării", cînd a aşezat temeliile pămîntului. "Eram ca un copil mic alături de el" (*Pilde*, 8, 27-31).

Se pare că în teologia egipteană zeiţa Maat joacă aproximativ acelaşi rol. Fiică a lui Ra, ea există încă de la începutul universului, veghind la echilibrul tuturor lucrurilor şi la raporturile armonioase dintre fiinţe ; autentifică faptele puterii şi asigură traiul liniştit al fiecărui individ. Ea este dreptatea şi adevărul şi orice comportare se judecă în comparaţie cu ea. Zeiţa egipteană Maat este înţelepciunea israeliteană, atîta doar că ultima nu a fost niciodată zeificată.

Cu toate acestea, este descrisă ca o femeie cu tot ceea ce acest cuvînt cuprinde ca iscusinţă, blîndeţe, tandreţe, iar legătura bărbatului cu înţelepciunea este tratată ca o relaţie de dragoste, pasionată chiar : "Să te mîngîi cu femeia ta din tinereţe. Cerboaică drăgălaşă şi gazelă fermecătoare să-ţi fie ea ; dragostea de ea să te îmbete totdeauna şi iubirea ei să te desfăteze" (*Pilde*, 5, 18-19).

■ Femeia destoinică

Cartea se încheie cu un portret al femeii ideale (numită deseori femeia destoinică din *Scriptură*) şi, prin ea, cu portretul unei familii burgheze cumsecade : bărbatul se bucură de consideraţie, îşi are locul la porţile cetăţii printre oamenii cu vază ai oraşului ; copiii îşi respectă mama şi nu se amestecă cu cîrdurile de golani ; servitorii sînt bine îndrumaţi şi îngrijiţi. Această situaţie se datorează femeii harnice şi muncitoare.

Imagine a înţelepciunii întruchipate sau zugrăvire a unei femei îndrăgostită de înţelepciune ? Nu se ştie. Nu este mai puţin adevărat că se iveşte prilejul să se aducă laude meritelor unei femei, lucru rar într-un asemenea timp şi loc, în care în mod obişnuit referinţa se face la bărbat, cel căruia te adresezi şi de care depinde totul.

Femeia are resurse bogate. Rezistă la muncă şi stîrneşte admiraţia bărbaţilor. Este o gospodină fără pereche. Este cinstită, mărinimoasă şi cu mult bun simţ ; este iscusită şi priceputa la toate. Desăvîrşită mamă de familie, este chivernisită şi vrednică, blîndă cu copiii şi neînduplecată cu servitorii. În sfîrşit, cinstea cea mai înaltă : îi sînt lăudate meritele la porţile cetăţii.

■ Influenţa

Mai ales datorită *Pildelor*, Solomon, regele care ştia multe, se pricepea să acţioneze cu iscusinţă şi viclenie, şi gustase din bucuriile vieţii, devine simbol al înţelepciunii. Cu toate că a fost puţin comentată de către Părinţii Bisericii, cartea a devenit, în evul mediu, o referinţă de neocolit pentru şcolile rabinilor, pentru sectele gnostice şi chiar pentru anumite mişcări musulmane, iar unii autori, îndeosebi spanioli, s-au străduit să scrie în acelaşi gen literar : sînt cunoscute astfel proverbele rabinului Sem Tob, în secolul al XIV-lea, iar marchizul de Santillana a făcut din ele un breviar pentru prinţul moştenitor, în 1437.

Leneşul

« Du-te, leneşule, la furnică şi vezi munca ei şi prinde minte ! Ea, care nu are nici mai-mare peste ea, nici îndrumător, nici sfătuitor, îşi pregăteşte decuvară hrana ei şi îşi strînge la seceriş mîncare. Sau mergi la albină şi vezi cît e de harnică şi ce lucrare iscusită săvîrşeşte. Pînă cînd, leneşule, vei mai sta culcat, cînd te vei scula din somnul tău ?" Puţin somn, încă puţină aţipire, puţin să mai stau în pat cu mîinile încrucişate ! "Iată vine sărăcia ca un trecător şi nevoia te prinde ca un tîlhar » (*Pilde*, 6, 6-11).

Femeia destoinică

« Cine poate găsi o femeie virtuoasă? Preţul ei întrece mărgeanul. Într-însa se încrede inima soţului ei, iar cîştigul nu-i va lipsi niciodată. Ea îi face bine şi nu rău în tot timpul vieţii sale. Ea caută lînă şi cînepă şi lucrează volos cu mîna sa. Ea se aseamănă cu corabia unui negustător care de departe aduce hrana ei. Ea se scoală dis-de-dimineaţă şi împarte hrana în casa ei şi dă porunci slujnicelor. Gîndeşte să cumpere o ţarină şi o dobîndeşte ; din osteneala palmelor sale sădeşte vie. Ea îşi încinge cu putere coapsele sale şi îşi întăreşte braţele sale. Ea simte că bun e cîştigul ei...» (*Pilde*, 31, 10-18).

Eclesiastul

Qohelet

Învăţătorul de înţelepciune

Merită viaţa să fie trăită ?

Vremea

«Pentru orice lucru este o clipă prielnică şi vreme pentru orice îndeletnicire de sub cer. Vreme este de a te naşte şi vreme să mori. Vreme este să sădeşti şi vreme să smulgi ceea ce ai sădit. Vreme este să răneşti şi vreme să tămăduieşti ; vreme este să dărîmi şi vreme să zideşti. Vreme este să plîngi şi vreme să rîzi, vreme este să jeleşti şi vreme să dănţuieşti. Vreme este să arunci pietre şi vreme să le strîngi ; vreme este să îmbrăţişezi şi vreme este să fugi de îmbrăţişare. Vreme este să agoniseşti şi vreme să prăpădeşti ; vreme este să păstrezi şi vreme să arunci. Vreme este să rupi şi vreme să coşi ; vreme este să taci şi vreme să grăieşti. Vreme este să iubeşti şi vreme să urăşti. Este vreme de război şi vreme de pace » (*Eclesiastul*, 3, 1-8).

Cartea Eclesiastului distonează puţin în *Vechiul Testament* ; găsim în ea o invitaţie la bucuriile vieţii pămînteşti, un anumit epicureism cu care lecturile biblice nu ne-au obişnuit. Iov arătase că esenţialul nu se situează la nivelul a ceea ce simţim, dar o spunea ca să iasă dintr-un noian de nefericire. Dar cînd este vorba de fericire, ce atitudine să iei ?

După Iov pe mormanul de gunoi, Solomon în palatul său aurit. Căci ficţiunea literară vrea ca Solomon, înţeleptul înţelepţilor, să fie cel care vorbeşte, deşi ideile cuprinse în lucrare au înrudiri de netăgăduit cu cărţile de înţelepciune asirobabiloniene (*Discuţia stăpînului cu sluga*) sau egiptene (*Cîntarea harpistului orb*), cu gîndirea autorilor greci (Teognis din Megara, Heraclit şi Epicur) : toate opere din perioada elenistă, din secolul al III-lea, mult după Solomon.

Marele rege, ne spune lucrarea, a încercat totul : a explorat înţelepciunea şi ştiinţa, prostia şi nebunia, a încercat plăcerea, rîsul şi beţia, a zidit palate, a sădit viţă de vie, grădini, livezi, a adunat argint şi aur. Nu i-a refuzat inimii nici o plăcere şi a exclamat : "totul este deşertăciune şi vînare de vînt" (*Eclesiastul*, 2, 11).

Dacă vorbeşte despre bogăţie, arată ispita banului, patima pe care o stîrneşte, năvala paraziţilor, insomnia bogatului, îngrijorarea pentru bunul mers al afacerilor.

Este o atitudine pesimistă, şi autorul stăruie : "Drept aceea am urît viaţa, căci rele sînt cele ce se fac sub soare" (*Eclesiastul*, 2, 17). Totuşi adaugă imediat o nuanţă ce nu trebuie trecută cu vederea şi care caracterizează lucrarea: "Nimic nu este mai bun pentru om decît să mănînce şi să bea şi să-şi desfăteze sufletul cu mulţumirea din munca sa" (*Eclesiastul*, 2, 24). Totul vine de la Dumnezeu şi ar însemna să-l nesocoteşti refuzînd ce-ţi dă, căci dă cui îi place şi ia cui vrea. De aceea, pentru oameni, este o clipă prielnică pentru orice lucru, pentru plăcere şi pentru supărare, pentru a trăi şi pentru a muri.

Asupra clipei, Dumnezeu hotărăşte, şi trebuie să i te încrezi. De aceea, să o mai spunem o dată, singura fericire a omului este să se bucure de faptele sale.

Cartea are cîteva idei-forţă care transpar : mai întîi, să te fereşti de exces atît în ştiinţă, în plăcere, în muncă, în bogăţii, cît şi în înţelepciune : "Nu fi drept peste măsură şi nu te arăta prea înţelept !" (7, 16).

A doua idee este că Dumnezeu stăpîneşte evenimentele. Dacă te bucuri de bunurile acestei lumi, nu trebuie să înlături pietatea şi teama de Dumnezeu : "Eu ştiu că fericirea este a acelora care se tem de Dumnezeu" (8, 12).

Cîntarea cîntărilor

Shir Ha-Shirim

Un cîntec de dragoste

Imnul iubirii lui Dumnezeu pentru poporul său şi a poporului pentru Dumnezeu

Prin secolele al V-lea şi al IV-lea înainte de Hristos, evreii, întorşi din exilul babilonian, trăiesc supuşi perşilor ahemenizi. Ei păstrează amintirea vremurilor măreţe ale regilor David şi Solomon, cînd naţiunea lor dominase întreg Orientul Apropiat. Reclădesc Templul, centrul vieţii religioase şi simbol al unităţii, şi ţara cunoaşte o epocă de prosperitate materială. Perioadă liniştită în timpul căreia religia iudaică îşi creează instituţiile permanente: evreii asimilează numeroasele experienţe din istoria lor deosebit de tumultuoasă. Robia în Egipt, deportarea în Babilon, dezbinările, luptele, chemările profeţilor, trădările de tot soiul sînt amintiri dureroase şi recente, dar încercările i-au maturizat oarecum şi sînt pregătiţi pentru o nouă plecare.

■ "Săptămînile" nunţilor

Nu încape nici o îndoială că atmosfera generală era prielnică sărbătorilor şi efuziunilor lirice. Ambianţa din ţările vecine încuraja astfel de petreceri. "Săptămînile" nunţilor, tradiţionale şi în Siria de astăzi, erau pe atunci îndătinate. Vreme de opt, cincisprezece zile şi chiar trei săptămîni, mirii, fiecare separat, îşi invitau prietenii la petreceri vesele şi pitoreşti. Aşa a făcut şi patriarhul Iacov cînd s-a însurat cu Rahila (*Facerea*, 29, 27), "cum au obiceiul să facă mirii" (*Judecători*, 14, 10).

Se cînta mult : de la cîntece populare, cîteodată cam deocheate, pînă la poemele cele mai gingaşe, catalogul acestui gen literar fiind foarte cuprinzător. Wassf-ul sirian (*wassf* înseamnă "descriere") este un exemplu. Particularitatea acestor cîntece de dragoste era să facă natura părtaşă la fericirea îndrăgostiţilor ; evocarea farmecului mirilor era asociată cu frumuseţea plantelor, iar fecunditatea viitoare a soţilor cu rodnicia pămîntului.

Aceste cîntece de dragoste erau adevărate binecuvîntări nupţiale, care se înălţau uneori în plan religios. Erau însoţite de incantaţii, farmece şi băuturi magice. Unele cîntece egiptene descriau toate etapele pasiunii ; răul din dragoste, sentimentul iubirii, puterea iubirii, fericirea, gelozia şi chiar mînia. Se vedea în această desfăşurare mîna zeilor.

Aşezat la răspîntia naţiunilor din Orient, Israel cunoştea aceste cîntece nupţiale. *Psalmul* 45 celebrează nunta unui rege cu o prinţesă : "Împodobit eşti cu frumuseţea mai mult decît fiii oamenilor ; răvărsatu-s-a har pe buzele tale. Pentru aceasta te-a

Cîntec de dragoste egiptean

"Să iasă la cîmp este o desfătare/Pentru cel îndrăgit/Strigătul liliţei/Prinsă-n nada lui/Este tînguitor/De iubirea-ţi ce mă înlănţuie/Nu pot scăpa" (S.Schott, *Les Chants d'amour de l'Egypte ancienne*, Paris, 1956).

"Marea animatoare"
Autorul cîntecelor de dragoste din papirusul Chester Beatty I provenind de la Teba şi care se află acum la British Museum este o femeie. Tot o femeie conduce şi repetiţiile dramatice de pe basorelieful de la El-Amarna. Se poate presupune că, de multe ori, femeia deţinea primul rol în aceste festivităţi.

binecuvîntat pe tine Dumnezeu, în veac" (v.3). *Cîntarea cîntărilor* îşi are aici izvorul.

■ "Culegerea de cîntece" a lui Solomon

Solomon era vestit pentru înţelepciunea lui : de aceea i s-a atribuit paternitatea acestor opere. Şi totuşi există exegeţi care nu o consideră decît o culegere de poeme de dragoste conjugală avînd diferite origini. Dar chiar dacă o împărţim în cinci, şase sau şapte cîntece (s-au găsit chiar douăzeci şi trei), are în întregime acelaşi izvor de inspiraţie : îndrăgostiţii îşi aduc laude unul altuia, sînt fermecaţi de frumuseţea trupurilor, de iubirea ce şi-o poartă şi de întîlnirea lor înduioşătoare.

Textul este poetic : fiecare cuvînt, fiecare expresie, fiecare vers răsună ca o melodie. Cuvintele miresei seamănă cu o temă muzicală, blîndă ca o dorinţă abia şoptită, revine cu mai multă tărie, se afirmă în cele din urmă deschis : melodia unei viori. Cele ale mirelui sînt mai stridente, nu şovăie şi rostesc cu tărie puterea dragostei : un timbru de trompetă. În sfîrşit, corurile vrăjite de idilă sînt fascinate de armonia perechii : acestea sînt acordurile orchestrei.

Desfăşurarea *Cîntării* se poate rezuma astfel (A.Robert, în *La Bible de Jérusalem*, Paris, 1955) : primul poem exprimă vraja pe care o simt mirii unul pentru celălalt ; este ca o "lovitură de trăznet". Dar "nu treziţi pe draga mea, pînă nu-i va fi ei voia" (2, 7). Al doilea descrie căutarea lor mutuală : "I-am căutat dar, iată, nu l-am aflat" (3, 1). Al treilea este strigătul pornit din inima bărbatului ; acesta foloseşte toate şiretlicurile seducţiei şi îşi strigă *iubirea cu accent pătimaş* : "Cît de frumoasă eşti tu, draga mea, şi nici o pată-n tine nu este" (4, 7). Al patrulea este aşteptarea dureroasă a femeii, şovăielile ei ca şi exprimarea iubirii foarte puternice : "Sînt bolnavă de iubire" (5, 8). Al cincilea este întîlnirea mult aşteptată şi fiecare îndrăgostit laudă farmecele celuilalt : "Cît de frumoasă eşti şi atrăgătoare, prin drăgălăşenia ta, iubito !" (7, 7).

Să fie oare mai multe poeme mai mici, sau un singur poem mare ? De fapt, nu are importanţă. Totuşi bărbatul este cînd cioban, cînd rege (Solomon). Dacă sînt poeme diferite, faptul nu are importanţă : numele iubitului se schimbă de la un cîntec la altul, şi asta-i tot. În schimb, dacă este un singur poem, e vorba fie de o pastorală în care iubitul-rege este în mod simbolic conceput cioban şi iubita ciobăniţă, fie de o dramă cu trei personaje în care iubirea ciobanului este confruntată cu încercările de seducţie ale regelui (G.Pouget şi J.Guitton, *Le Cantique des cantiques*, Paris, 1934).

■ O dramă

Sîntem aşadar în domeniul teatrului. Sînt reunite toate elementele dramatice : dialoguri, convorbiri, cîntece lirice. Acţiunea este întemeiată pe un caz de conştiinţă, o chestiune vitală, alegerea unui soţ. Este simplă

Un cioban sau Solomon însuşi ?
"Spune-mi dar, iubitul meu: unde-ţi paşti tu oile ? Unde poposeşti tu la amiază? De ce zadarnic să rătăcesc eu, oare, pe la turmele tovarăşilor tăi ? Dacă nu ştii unde, tu cea mai frumoasă între femei, ţine atunci mereu a oilor urme, paşte-ţi mieii în preajma colibelor, iezii în preajma ciobanilor" (1, 6-7).

şi progresivă, de la situaţia iniţială, cînd cei doi bărbaţi, regele şi ciobanul, au şanse întrucîtva egale pînă la deznodămînt, cînd femeia alege fericirea şi fidelitatea.

La început tînăra femeie se află în haremul regelui şi îşi cîntă dragostea pentru cel iubit. Intră regele şi îi face avansuri. Sulamita (aşa este numită tînăra femeie) nu îndrăzneşte să-i spună că iubeşte pe altul şi răspunde declaraţiilor de dragoste ale regelui afirmîndu-şi iubirea pentru cel drag, fără să precizeze cine este. Acesta se apropie, o vede singură în harem. Ea îşi cîntă iubirea ce i-o poartă. Dar, îngrijorată, îl roagă să plece. Intriga se înfiripă.

În actul al doilea sosesc fetele Ierusalimului, celelalte femei din harem. Sulamita se preface că a visat. Regele, pentru a o înduplека pe cea pe care o iubeşte, se făleşte cu puterea şi luxul său. Fetele Ierusalimului nu-şi pot stăpîni admiraţia: "Ieşiţi, fetele Sionului, priviţi pe Solomon încoronat cum a lui maică l-a încununat, în ziua sărbătorii nunţii lui, în ziua bucuriei inimii lui!" (3, 11). Regele îşi reînnoieşte jurămintele.

Ciobanul a văzut tot. În actul al treilea profită de plecarea rivalului, se întoarce şi, temîndu-se ca acesta să nu-i fi înduioşat inima frumoasei, îi face cele mai pătimaşe declaraţii : "Sora mea, mireasa mea, tu mi-ai robit inima" (4, 9). Sulamita este emoţionată, o spune fără ocolişuri. Fetele Ierusalimului vor să-l cunoască pe cel care inspiră o astfel de dragoste.

Regele se întoarce. Cererile lui devin tot mai stăruitoare, iar făgăduielile mai precise : "Dar ea e numai una, porumbiţa mea, curata mea ; una-i ea la a ei mamă, singură născută în casă. Fetele cînd au văzut-o, laude i-au înălţat, iar reginele şi concubinele osanale i-au cîntat" (6, 9). Dar Sulamita este neînduplecată : "Eu sînt a lui, a celui drag. El dorul meu îl poartă" (7, 11).

În sfîrşit, ajungem la deznodămînt : regele o eliberează pe fată, nu fără părere de rău, nu fără gelozie, şi mirii se regăsesc : "Ca pecete pe sînul tău mă poartă, poartă-mă pe mîna ta ca pe o brăţară. Că iubirea ca moartea e de tare" (8, 6).

■ O carte sfîntă

O carte care proslăveşte dragostea omenească în cîntece senzuale mai întîi poate oare face parte din canonul Scripturilor ? Evreii şi-au pus această întrebare încă de la sfîrşitul secolului I al erei noastre. Rabinul Akiba ben Iosif (50-132) răspunde astfel: "Nimeni în Israel nu a contestat faptul că această *Cîntare* nu este o carte dumnezeiască; căci lumea întreagă nu are valoarea zilei în care *Cîntarea cîntărilor* a fost dăruită lui Israel (de către Dumnezeu). Toate cărţile Scripturii sînt sfinte, dar *Cîntarea* este sacrosanctă" (*Dictionnaire de spiritualité*, Paris, 1932).

Această convingere tradiţională a evreilor nu l-a împiedicat pe teologul creştin Teodor din Mopsuesta (350-428) să vadă în ea doar evocarea căsătoriei lui Solomon cu fiica lui Faraon. Alţii nu o

Sulamita
Este numele pe care regele Solomon îl dă iubitei: este un titlu care poate măguli, dar totodată nelinişti. Ar putea însemna aducătoarea de pace prin raportare la Solomon, ale cărui istorie şi domnie sînt considerate în mod tradiţional ca fiind legate de pace.

Fetele Ierusalimului
Ele sînt corul din reprezentaţia teatrală. Sînt considerate în general fie femeile din harem, fie simbolurile naţiunilor. Oricum ar fi, nu au decît un rol scenic, ne ajută să vedem ce se petrece în inima protagoniştilor şi dau Sulamitei prilejul să vorbească. Am putea vedea în cuvintele lor curiozitatea dintotdeauna a femeilor şi o umbră de gelozie. Ele exprimă bunul simţ şi se miră că un păstor este preferat regelui.

consideră decît o idilă între un păstor şi o păstoriţă, ba chiar o satiră la adresa celor ce se întîmplau la curtea regelui, o femeie din harem împotrivindu-se insistenţelor suveranului. La al V-lea Conciliu ecumenic de la Constantinopol din 553 ideile lui Teodor din Mopsuesta au fost declarate "groaznice pentru nişte urechi creştine".

■ Sensul literal

Textul este aşadar mai mult decît o simplă istorisire a iubirilor lui Solomon sau povestea dragostei trecătoare dintre păstor şi păstoriţă. Nu este oare şi o povestire morală care dă o pildă despre datoria statorniciei conjugale şi a legăturilor de nedesfăcut ale căsătoriei ; în acest caz, tinerii sînt legaţi prin contract şi resping ispita pe care o reprezintă regele. Acest fel de a considera *Cîntarea* este oarecum dezamăgitor. Pare să forţeze textul care nu spune o vorbă despre datorie, nu corespunde avînturilor lui lirice şi ascunde semnificaţia profundă a operei. Aceasta este învăţătura tradiţiei.

Teoriile lui Teodor au fost înfierate întrucît limitau înţelegerea textului la sensul lui literal : sensul literal este sensul imediat priceput în fraze şi descrieri, semnificaţia firească şi gramaticală, primul înţeles al cuvîntului dat de dicţionare. Nu este singurul înţeles pe care-l poate primi un text.

Cîntarea cîntărilor este o carte religioasă şi, ca orice carte religioasă, caută să dezvăluie adevăruri superioare pornind de la realităţi simple şi fireşti : în felul acesta calea interpretărilor este deschisă.

■ Interpretările

Cîntarea cîntărilor este pentru iudaism o pildă : fata întruchipează Israelul, iubitul îl reprezintă pe Iahve. Poemul exprimă tăria legăturii afective care uneşte poporul cu Dumnezeul său şi sugerează ispitirile, necredinţele, luptele care au străbătut istoria poporului ales. Dar mesajul este limpede : legătura care-l uneşte pe Iahve cu poporul său de ordinul iubirii, iar cea care uneşte poporul cu Dumnezeul său îşi găseşte înflorirea în iubire. *Cîntarea* înfăţişează principiul şi sfîrşitul Legămîntului lui Iahve cu Israel, nucleul religiei lui Israel (E.Vulliaud, *Le Cantique d'après la tradition juive*, Paris, 1925).

La fel stau lucrurile şi cu creştinismul. Se schimbă numai termenii pildei : iubitul nu mai este doar Iahve, ci Isus, fiul lui Dumnezeu (dar există o asemenea deosebire ?), iar fata nu este numai Israel, ci întreaga Biserică. *Cîntarea* exprimă natura legăturilor dintre Dumnezeu şi oameni : nu este nici indiferenţă nici teamă, ci dragoste şi din această dragoste de Dumnezeu dragostea omenească este pilda cea mai vie (Origene 183-252, *Homélies*, în J.P.Migne, dir., *Patrologie grecque*, Paris, 1857-1866, volumul XIII).

Accentele pătimaşe ale Sulamitei îngăduie o interpretare mai personală. Creştinul însuşi se poate recunoaşte în cuvintele iubitei şi poate avea faţă de Domnul o intensitate a sentimentelor asemănătoare celei pe care ea o are pentru iubitul său. În cazul acesta poemul scoate îndeosebi la iveală iubirea de Dumnezeu, manifestările ei, piedicile şi tot restul. Sfîntul Ioan al Crucii, în *Cîntarea spirituală* foloseşte expresii care seamănă mult cu cele din textul sfînt : "Unde te-ai ascuns, Iubitule, şi de ce m-ai lăsat suspinînd ?... Am ieşit după tine strigînd, dar plecaseşi" (*Oeuvres spirituelles*, Paris, 1947, p.677).

În sfîrşit, cine dintre credincioşi a întreţinut o legătură mai profundă cu Isus, dacă nu Maria, mama lui ? Maria este mamă, ea mai este, în mistica creştină, sotie, şi simplitatea iubirii sale îşi găseşte aici una dintre expresii. Interpretările de acest fel sînt numeroase. Denys de Chartreux (mort în 1471) face o expunere completă a lor în lucrarea sa *Enarratio* in *Canticum Cantorum Salomonis*.

■ Influenţa

Nu se poate spune cu precizie ce influenţă a avut *Cîntarea cîntărilor* în istorie. Este unul dintre cele mai frumoase monumente pe care le-a înălţat tradiţia iudeo-creştină şi exprimă nucleul gîndirii sale. Este ca un giuvaer păstrat cu nespusă grijă, rîvnit de toţi credincioşii şi demn numai de marii mistici, care au ştiut să-i dea bună folosinţă.

Cartea de rugăciuni şi breviarul citează destul de des pasaje din Cîntare. Se referă îndeosebi la Sfînta Fecioară şi la femeile sfinte.

Iubirea dintre Israel şi Iahve

"În antichitatea orientală soţia îşi numea soţul baal. Ea nu era de fapt decît o sclavă privilegiată pe care stăpînul, după bunul lui plac, o scosese din robie. Iar semnul căsătoriei era inelul care amintea lanţul cu care era legat robul. La ieşirea din Egipt se încheiase un legămînt nupţial între Iahve şi poporul său" (G.Pouget şi J.Guitton, Le *Cantique des cantiques*, Paris, 1934).

Cîntare iubirii

"Sărută-mă cu sărutările gurii tale, că sărutările tale sînt mai bune ca vinul. Miresmele tale sînt balsam mirositor, mir vărsat este numele tău ; de aceea fecioarele te iubesc. Răpeşte-mă, ia-mă cu tine" (1, 1-3).

Cartea înțelepciunii

Înțelepciunea lui Solomon

O nouă formă de umanism

Cînd Înțelepciunea îl deosebește pe cel drept de cel nelegiuit atît în timpul vieții, cît și în moarte

Descoperirea Înțelepciunii

«Înțelepciunea este luminată și neînserată și cei ce o iubesc o văd ușor și cei ce o caută o găsesc. Ea iese în cale celor ce o doresc și li se arată ea întîi. Cel ce se scoală pentru ea dis-de-dimineață nu se va osteni, căci o va afla ședzînd la poarta lui. Cel ce-și bate capul cu Înțelepciunea îndeplinește desăvîrșirea minții, și cel ce-și pierde somnul pentru ea va fi în curînd fără de grijă. Ea umblă în toate părțile căutînd pe cei vrednici de ea și se arată prietenoasă în drumurile lor și li întîmpină în tot ce pun la cale » (*Înțelepciunea*, 6, 12-16).

Cartea Înțelepciunii, numită în alte părți Înțelepciunea lui Solomon, nu are nici o legătură cu cel mai glorios rege din Israel. Patronajul lui nu servește decît spre a da mai multă autoritate lucrării. A fost, fără îndoială, scrisă în secolul I înaintea erei noastre de către un intelectual evreu pasionat de elenism : i-a păstrat rigoarea, metodele de expunere și anumite noțiuni. Rămîne la optica generală a *Vechiului Testament*. Dacă mai adăugăm că a fost scrisă în limba greacă, înțegem că a fost considerată apocrifă și de către evrei și de către protestanți.

■ Cei drepți și cei nelegiuiți

Încă de la începutul textului se face simțită influența grecească. Prima parte a cărții se înfățișează ca o diatribă, o discuție între școli. Sînt puse în paralel două poziții : de o parte părerile, viețile și soarta celor nelegiuiți ; de cealaltă, cele ale celor drepți. Unii spun: scurtă este viața, cu vremea numele nostru va cădea în uitare, nimeni nu te scapă de Hades ; ei se bucură de bunuri, recurg la protecții și se amețesc cu vinuri fine ; cheamă moartea cu vorba și cu fapta, își macină puterile și nu pătrund tainele Domnului. Ceilalți sînt încredințați că sufletele curate vor fi răsplătite ; sînt supuși încercării și găsiți demni de Dumnezeu ; în sfîrșit, trăiesc veșnic. Este de preferat sterilitatea aparentă a celui cu suflet curat posterității celui nelegiuit.

Textul se adresează unor tineri studioși care trăiesc în comunitatea evreiască din Alexandria și care vor fi chemați să conducă întreaga comunitate. Anumite aspecte ale filozofiei grecești, precum epicureismul sau stoicismul, sînt astfel prezentate și criticate. Țelul este să întărească credința ascultătorilor, să-i facă să priceapă partea pozitivă a situației lor și să-i pregătească pentru responsabilitățile viitoare. Prin aceasta Solomon, cel mai strălucit și înțelept dintre regii lui Israel, dovedește că este un bun interlocutor.

■ Laudă Înțelepciunii

Marele rege vorbește în a doua parte a cărții, se adresează unei adunări de regi, ca și cînd ar fi mentorul șefilor de stat din Univers. Își povestește experiența : nu este decît un om ca oricare altul. Totuși, înțelepciunea a primit-o în dar de la Dumnezeu, în urma unei rugăciuni și a preferat-o puterii, bogăției, sănătății, frumuseții. Ea înseamnă mai mult decît toate aceste bunuri, întrucît se dobîndesc prin ea. Este pentru oameni o comoară nesecată, iar cei care au dobîndit-o se bucură de prietenia Domnului.

Înțelepciunea înseamnă inteligență : este unică și multiplă, nepăsătoare și pătrunzătoare, mobilă și neșovăitoare. Îndeamnă la cumpătare și prevedere, dreptate și curaj. Cunoaște trecutul, prezentul și viitorul, dezleagă pildele și tainele, lămurește semnele și minunile. Este povață la fericire și alinare în nefericire. Este suflare a puterii dumnezeiești, revărsare a slavei ei, răsfrîngere a luminii ei. Este oglinda faptelor ei, trăiește în intimitatea ei, se împărtășește din știința ei. De aceea Solomon îl invocă pe Dumnezeu care, prin Înțelepciunea sa, l-a făcut pe om, a stăpînit lumea în sfințenie și a împărțit dreptatea. Fără ea, chiar desăvîrșit de-ar fi cineva, n-ar valora nimic. Fără ea e cu neputință să stăpînești și să descoperi ce este în ceruri. Ea este Duhul sfînt, care îndreaptă cărările celor ce trăiesc pe pămînt, îi învață pe oameni ce îi place lui Dumnezeu și aduce mîntuirea.

Creștinii au descoperit uneori în această laudă a Înțelepciunii întruchipate, cînd o descriere a logosului, a doua persoană a Trinității, cînd una a Duhului sfînt, a treia persoană. Sfîntul Ioan și Sfîntul Pavel vor folosi formule copiate din acest text pentru a vorbi despre Duh. Dar autorul *Cărții Înțelepciunii* nu are cu siguranță noțiuni teologice atît de limpezi și atît de creștine.

■ Înfăptuirile Înțelepciunii

Sfîrșitul cărții înfățișează rolul Înțelepciunii în istoria lumii. Nu este citat nici un nume propriu, dar pentru cel care cunoaște *Facerea* și *Ieșirea* povestirea este limpede : Înțelepciunea i-a îndrumat pe Patriarhi de la Adam pînă la Iosif, a îndepărtat de la ei primejdiile sufletului și corpului și a mîntuit poporul ales, dar cei care nu au știut să o primească au fost eliminați fără șovăire, precum Cain sau locuitorii din Sodoma și Gomora.

Apoi se vorbește pe larg despre poporul lui Dumnezeu, ale cărui încercări sînt mîntuitoare atunci cînd însemnează pieirea celor nelegiuiți. Și totuși Dumnezeu se arată milostiv chiar față de păgîni. Idolatrii sînt singurii răspunzători de nenorocirile lor și textul lămurește originea idolilor prin cultul imaginilor unor ființe îndrăgite, moarte înainte de vreme, apoi prin cel al domnitorilor, prezenți datorită imaginilor sculptate, în sfîrșit prin cel al imaginilor fără nici o referință la realitate. Aceasta este o sminteală, care te lipsește de binecuvîntarea lui Dumnezeu acordată oricărei făpturi.

■ Un umanism

Deși *Cartea Înțelepciunii* nu dă nici un citat dintr-o carte anterioară din *Vechiul Testament*, îi păstrează totuși orientarea, face aluzie la istoria mîntuirii și îi exprimă opțiunile. Anumite teme au fost deja exploatate : răsplata în lumea cealaltă, prigonirea celui drept, căutarea cu iubire a Înțelepciunii. Dar aici aduce o notă elenistică : răspîndirea idolatriei te duce cu gîndul la Dionisos, mana cerească la ambrozie, iar căutarea Înțelepciunii la cultul lui Isis, ce se inspiră din zeița egipteană Maat. Dacă mai adăugăm cîteva împrumuturi de la logica grecească, ajungem la o fericită armonie pe care unii nu au șovăit să o numească umanism.

Originea idolatriei

"Un tată, întristîndu-se cu amară jale pentru copilul său răpit înainte de vreme, l-a făcut chipul și pe cel care ieri nu era decît un om mort, îl cinstește acum ca pe un Dumnezeu și a rînduit celor din casa sa taine și slujbe. După aceea, cu vremea, întărîndu-se acest păgînesc obicei, s-a păzit ca o lege și, din poruncile tiranilor, a ieșit cinstirea chipurilor cioplite. Cînd poporele nu puteau să-i cinstească de față, pentru că locuiau departe, făceau o asemuire după chipul depărtat și potriveau un chip văzut al împăratului prea cinstit, așa încît să dea celui ce nu era de față aceleași sîrguincioase închinăciuni ca și cum ar fi de față..."(*Înțelepciunea*, 14, 15-17).

Eclesiasticul

Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah

Iniţierea în înţelepciune

Eclesiasticul este unul dintre cei mai buni martori cu privire la doctrina iudaismului, cu puţină vreme înaintea epopeii Macabeilor

Zgîrcenia

« Bărbatului cărpănos nu-i sînt bune avuţiile, şi omul pizmăreţ, ce înţelege din averea sa ? Cel ce adună lipsindu-se pe sine, altora adună şi cu bunătăţile lui alţii se vor desfăta. Cel ce este rău pentru el însuşi, cui va fi bun? şi nu se va veseli cu averile sale. Nimic nu este mai rău decît cel ce se pizmuieşte pe sine ; şi aceasta este răsplătirea răutăţii lui. Şi de face bine, din uitare face. Iar mai pe urmă arată răutatea sa. Rău este cel ce pizmuieşte cu ochiul, şi cel ce-şi întoarce faţa, şi cel ce trece cu vederea sufletele. Ochiul lacomului nu se satură în partea sa şi nedreptatea celui rău usucă sufletul. Ochiul rău pizmuieşte pentru pîine şi la masa sa va fi lipsit » (*Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah*, 14, 3-10).

Este numit şi *Eclesiasticul* poate din pricina faptului că era citit în Biserica creştină. Însă evreii, desigur datorită apariţiei prea tîrzii, nu l-au recunoscut niciodată drept carte canonică. Cartea este prezentată de către nepotul autorului Sirah care l-a tradus în limba greacă pentru evreii din Alexandria prin anul 132 înainte de Hristos. A fost scris aşadar cu vreo şaizeci de ani mai devreme, pe cînd poporul ales se afla sub stăpînirea seleucizilor.

Sirah este un evreu cucernic, un scrib, un înţelept. Cunoaşte foarte bine literatura religioasă a poporului său, se inspiră din ea şi reproduce fraze întregi. Unii cred că este autorul celor mai multe cuvîntări şi maxime reproduse în carte, alţii pretind că s-a mărginit să le colaţioneze, fără să-i pese de vreo rînduială, nici de respectarea cronologiei, de repetări sau chiar de contradicţii. Este cu neputinţă să descoperi un plan în această lucrare, exceptînd ultima parte, care este o poveste a lucrării lui Dumnezeu în natură şi istorie.

■ Calea de mijloc

Este o iniţiere în înţelepciune. Totul este trecut în revistă : profesia, familia, clerul, sărăcia, bătrîneţea şi moartea. Totul este luat în seamă : mînia, prostia, femeile, prietenii, cei care deţin puterea, principii. Totul se învaţă : curajul, răbdarea, încrederea, mila şi milostenia. Autorul te învaţă să păstrezi calea de mijloc cînd te foloseşti de bunuri, să te fereşti de vorbe necugetate şi să-ţi păstrezi neabătut cumpătul. Lauda înţelepciunii astfel zugrăvită constituie partea cea mai izbutită a lucrării.

Această carte nu aduce nimic cu adevărat nou faţă de celelalte cărţi ale *Vechiului Testament*. Mai întîi pentru că Sirah este un învăţat al tradiţiei, străin de ultimele idei ivite în doctrină. Astfel, pentru el răsplata faptelor trebuie înainte de toate să se întîmple pe pămînt. Iar dacă moartea capătă un caracter de răsplătire, aceasta se întîmplă deoarece, pentru cel drept, înseamnă linişte şi pune capăt celor mai înfricoşătoare rele, în vreme ce, pe cel nelegiuit, îl ia pe neaşteptate şi pune capăt plăcerilor pe care le credea veşnice.

Şi totuşi ideile lui Sirah despre Înţelepciune sînt demne de reţinut. Înţelepciunea s-a născut din Dumnezeu şi rămîne cu el de-a pururi ; este veşnică şi există înaintea timpului. Este manifestarea înfăptuirilor dumnezeieşti şi este răspîndită în toată creaţia. În ce-l priveşte pe om, Dumnezeu i-o face cunoscută, iar ea îi aduce foloase nepreţuite : teama de Dumnezeu, bucuria inimii, încrederea că va avea o viaţă lungă şi un sfîrşit fără griji.

Isaia

Proorocul cu buzele arse

Pentru un Dumnezeu universal

Încrederea că din urmaşii lui David un rege drept va ieşi biruitor şi că neamul lui va domni în veci.

Isaia s-a născut în jurul anului 765 înainte de Hristos într-o familie cu vază din Ierusalim. Se spune cîteodată că este înrudit cu regele. Este căsătorit şi este tatăl a doi copii cărora le dă nume simbolice precum Shear Yashub, "ceva se va întoarce". Cetăţean al Ierusalimului, îşi iubeşte oraşul şi frecventează cercurile conducătoare în stat cărora le dă sfaturi.

■ Chemarea

Isaia l-a văzut pe Iahve în toată strălucirea lui în anul morţii regelui Ozia (740) : Domnul stătea pe un tron înalt înconjurat de serafimi care îşi acopereau faţa cu aripile înaintea măreţiei lui, repetîndu-şi unul altuia : "Sfînt, sfînt, sfînt este Domnul Savaot, plin este tot pămîntul de mărirea lui" (*Isaia* 6, 3). Isaia s-a speriat nespus : cum de putea el, om cu buze spurcate, să ia parte la preamărire şi să-l vadă pe Dumnezeu, la faţa căruia îngerii nu îndrăzneau să se uite ?

Şi totuşi dacă Isaia este de faţă faptul nu e lipsit de îndreptăţire. Un serafim se apropiase de el ţinînd în mînă tăciuni aprinşi şi i-i pusese pe gură, zicîndu-i : nelegiuirea ta e ispăşită. Şi, ca şi cînd n-ar fi băgat nimic de seamă, Domnul a vorbit, a întrebat adunarea : pe cine ar putea el să trimită să aducă la îndeplinire o misiune ? Dar acum Isaia putea vorbi, aşa că a spus : iată-mă, pot fi solul tău.

■ Împietrirea

Lui Isaia i-a fost revelat un Dumnezeu universal : el este principiul a toate cîte există, el reglează mersul istoriei, el este sfîrşitul şi nădejdea lumii, slava lui cuprinde întreg pămîntul. Domn stăpînitor, nimic nu-i scapă, nici asprimea fenomenelor firii, nici faptele popoarelor, nici frămîntările lui Israel.

Solia încredinţată lui Isaia este deosebit de aspră. El se adresează "acestui" popor, după cum îl numeşte Dumnezeu cu indiferenţă, acestui popor care odinioară era poporul "meu". Solia este limpede : sînt reamintite fără înfloriturile lipsite de rost cerinţele Legii, îndatoriri care ţin de legămînt, de curăţenia morală necesară : "Nu mai faceţi rău înaintea ochilor mei. Încetaţi odată ! Învăţaţi să faceţi binele, căutaţi dreptatea" (*Isaia*, 1, 16-17).

Iahve ştie prea bine că nu va fi ascultat astăzi mai mult decît ieri. De data aceasta, prin Isaia, solia este trimisă nu pentru a-l face pe Israel să se pocăiască, ci pentru a-i împietri inima : "cu auzul veţi auzi şi nu veţi înţelege şi, uitîndu-vă, vă veţi uita, dar nu veţi vedea" (*Isaia*, 6, 9). Misiunea proorocului este să-l facă pe acest popor tare de

Cîntecul viei

"Prietenul meu avea o vie pe o coastă mănoasă. El a săpat-o, a curăţit-o de pietre şi a sădit-o cu viţă de bun soi. Ridicat-a în mijlocul ei un turn, săpata-a şi un teasc. Şi avea nădejde că va face struguri, dar ea a făcut aguridă. Şi acum voi, locuitori ai Ierusalimului şi bărbaţi ai lui Iuda, fiţi judecători între mine şi via mea. Ce se putea face pentru via mea şi n-am făcut eu ? Pentru ce atunci cînd nădăjduiam să-mi rodească struguri, mi-a rodit aguridă? Acum vă voi face să ştiţi cum mă voi purta cu via mea : strica-voi gardul ei şi ea va fi pustiită, dărîma-voi zidul ei şi va fi călcată în picioare. Da, o voi distruge. Şi o voi pustii ! Nu va mai fi tăiată, nici săpată şi o vor năpădi spinii şi bălăriile" (*Isaia*, 5, 1-6).

ureche, să-i acopere ochii. Aceasta este pedeapsa prevăzută în vrerile Domnului, condiția unei răscumpărări care nu va fi ceva făcut de mîntuială, ci o nouă facere.

■ Cartea lui Emanuel

Nouă revelație, alt semn al credinței față de Domnul, punct de plecare al unui nou legămînt, *Cartea lui Emanuel* înseamnă toate acestea la un loc. Cînd Ahaz refuză să ceară o dovadă a sprijinului din partea lui Iahve, Isaia proclamă: "Iată Fecioara va lua în pîntece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel (Dumnezeu este cu noi). Acest fiu va aduce vremuri cu multe schimbări. Înainte ca fiul acesta să știe să dea la o parte răul și să aleagă binele, pămîntul de care îți este teamă, din pricina celor doi regi, va fi pustiit".

Despre această bună vestire Isaia va vorbi în mai multe rînduri : "Poporul care locuia întru întuneric va vedea lumină mare (...) căci prunc s-a născut nouă, un fiu s-a dat nouă, a cărui stăpînire e pe umărul lui și se cheamă numele lui : Înger de mare sfat, Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va să fie" (*Isaia*, 9, 1-5).

În curînd, prezicerea devine mai precisă : "O mlădiță va ieși din tulpina lui Iesei (*Isaia*, 11, 1). Regele David, fiu al lui Iesei, găsește aici adeverirea făgăduinței care i-a fost făcută odinioară de a domni în veci, și acesta este un lucru deosebit de important, căci de acum înainte "lupul va locui laolaltă cu mielul și leopardul se va culca lîngă căprioară, și vițelul și puiul de leu vor mînca împreună și un copil îi va paște. Juninca se va duce la păscut împreună cu ursoaica și puii lor vor sălășlui la un loc. Iar leul ca și boul va mînca paie (...) Nu va fi nici o nenorocire și nici un prăpăd în tot muntele meu cel sfînt ! Că tot pămîntul este plin de cunoștința și de temerea de Dumnezeu" (*Isaia*, 11, 6-9).

■ Un proorocpolitic

Dar nu așa stau lucrurile în timpul domniilor lui Yotam, Ahaz și Iezechia pe care le știe Isaia. Cele două mici regate ale lui Israel și Iuda sînt prinse în cleștii marilor imperii învecinate. În patru rînduri armatele asiriene amenință granițele. Iuda caută să facă alianțe cu străinii, dar Isaia este împotriva acestei politici, afirmă că nu are încredere decît în credință și spune chiar că dușmanul este trimis de Dumnezeu pentru a pedepsi păcatele poporului.

Cînd regele Israelului și cel al Aramului se unesc împotriva Asiriei, Ahaz refuză să-i însoțească. Dintr-o dată se pomenesc vrăjmași și războiul izbucnește. "Ia aminte, zice Isaia, fii liniștit și nu te teme și inima ta să nu se slăbească din pricina acestor doi tăciuni care fumegă" (*Isaia*, 7, 4). Regele nu-l ascultă, este înfricoșat și trimite soli încărcați cu daruri la regele Asiriei pentru a-i cere ocrotire. Israel este învins, desigur, însă Iuda devine vasalul învingătorului.

Cînd Iezechia îi urmează la tron lui Ahaz, pune imediat la cale o revoltă împotriva ocrotitorului asirian. Lui Isaia nu-i pasă. Dar cînd se duce să ceară ajutor faraonului, își pierde răbdarea : "vai de cei ce se coboară în Egipt după ajutor și se bizuie pe caii lor, în mulțimea carelor își pun nădejdea și în puterea călăreților, dar nu-și ațintesc privirea către Sfîntul lui Israel și nu caută pe Domnul" (*Isaia*, 31, 1).

Și cum ar putea nădăjdui cînd sînt tovarăși cu niște netrebnici, lacomi de cîștiguri și bacșișuri, care nu se gîndesc decît să grămădească țarini lîngă țarini și să ridice casă lîngă casă (*Isaia*, 5, 8) ? Isaia este deosebit de aspru cu femeile a căror singură grijă este să se facă văzute, care-și petrec timpul sulemenindu-se și gătindu-se.

■ "Cel de al doilea" Isaia

Specialiștii sînt de acord să afirme că, de la capitolul 40 al cărții lui Isaia, este vorba de alt autor. Stilul este mai simplu, mai împăciuitor, mai plin de căldură. Nu mai este proorocul din secolul al VIII-lea, poate că este unul dintre discipolii lui. Scrie fără îndoială prin anii 550-538, adică în urma deportării evreilor în Babilon și înaintea victoriilor lui Cirus, care îi vor readuce în Pămîntul făgăduinței.

Așadar evreii sînt în exil și profetul își începe fiecare intervenție cu : "Mîngîiați, mîngîiați pe poporul meu". Și, privitor la mîngîiere, autorul dă ca sigură eliberarea din robie și reclădirea Ierusalimului și le sărbătorește ca pe o izbîndă importantă.

De altfel, nu este atît izbînda lui Israel, cît cea a lui Iahve. Numai el este obiectul profeției, domnia lui este în joc, întoarcerea lui la Ierusalim, slava lui : "În pustie gătiți calea Domnului, drepte faceți în loc neumblat cărările Dumnezeului nostru. Toată valea să se umple și tot muntele și dealul să se plece" (*Isaia*, 40, 3-4). Și totul se preface în minune.

Cuvintele proorocului sînt pătrunse de spirit patriotic - Iahve nu și-a uitat poporul -, dar sînt totodată străbătute de un desăvîrșit universalism. Paradoxul este doar aparent : Iahve este Dumnezeul tuturor popoarelor : "Eu sînt cel dintîi și cel de pe urmă și nu este alt Dumnezeu afară de mine !" (*Isaia* , 44, 6). Pentru a se arăta, l-a ales pe Israel : "Voi sînteți martorii mei" (*Isaia*, 43, 10) și mîntuirea lui este pentru toate neamurile : "Ia aminte la mine, poporul meu, și voi, neamuri, fiți cu urechea la mine, că de la mine va veni învățătura și legea mea va fi lumină popoarelor" (*Isaia*, 51, 4).

Încă de pe acum Iahve se arată a fi pe deplin stăpîn al evenimentelor. Se va folosi de Cirus pentru a dobîndi eliberarea poporului evreu. Isaia îl numește păstorul lui Iahve sau iubitul lui ; îi zice chiar unsul său (*Isaia*, 45, 1), ca și cînd i-ar recunoaște o legitimitate regală la egalitate cu dinastia lui David. Nu este totuși vorba de o răsturnare de situații. Dumnezeu poruncește tuturor popoarelor și dă fiecăruia o misiune. Astfel, rînd pe rînd, fiecare joacă rolul prezis din vecie în vrerile Domnului.

■ "Cîntarea slujitorului"

În carte se află răspîndite crîmpeie dintr-un poem, ca și cînd autorul ar vrea să se întoarcă stăruitor la ideile pe care le exprimă. A fost numit "Cîntarea slujitorului". În acest cîntec sînt făcute în același timp o întruchipare într-un singur individ a misiunii lui Israel în lume și o purificare, mai bine zis o spiritualizare, a acestei misiuni.

Slujitorul este în mod lămurit

Răzbunarea lui Iahve

"Cuvînt va trimite Domnul peste Iacob, și el se va pogorî peste Israel (...) Ridica-va Domnul împotriva lui pe vrăjmașii lui Rețin și pe dușmanii lui îi va înarma. Pe Sirienii de la răsărit și pe Filistenii de la asfințit ; și vor mînca aceștia pe Israel cu toată gura. Cu toate acestea mînia lui nu se va potoli și mîna lui tot întinsă va fi : Dar poporul nu se va întoarce la cel care îl lovise și nu va căuta pe Domnul Savaot" (*Isaia*, 9, 7-12).

Femeile din Ierusalim

"Pentru că fiicele Sionului sînt atît de mîndre și umblă cu capul pe sus și cu priviri obraznice, cu pași domoli, cu zăngănit de inele la picioarele lor, Domnul va pleșuvi creștetul capului fiicelor Sionului, Domnul va descoperi goliciunea lor". În ziua aceea va lua Domnul toate podoabele: inele, sori, lunițe, cercei, brățări, văluri, cununi, lănțișoare, cingătoare, miresme, talismane, inele, verigi de nas, veșminte de sărbătoare, mantii, șaluri, pungi, oglinzi, pînzeturi subțiri, turbane și tunici. Atunci va fi în loc de miresme : putreziciune, și în loc de cingători : frînghie ; în loc de cîrlionți făcuți cu fierul : pleșuvie ; în loc de veșmînt prețios : zdrențe, și în loc de frumusețe: pecete de roble" (*Isaia*, 3, 16-24).

desprins din colectivitate, are o menire încă de la sînul maicii lui "Şi acum Domnul cel care m-a zidit din pîntecele maicii mele ca să-i slujesc lui şi să întorc pe Iacov către el şi să strîng la un loc pe Israel" (*Isaia*, 49, 5) ; are o misiune pentru toţi oamenii : "Te voi face lumina popoarelor ca să duci mîntuirea mea pînă la marginile pămîntului" (*Isaia*, 49, 6) ; este mîndria lui Iahve : "Tu eşti sluga mea, Israel, întru care eu mă voi preaslăvi" (*Isaia*, 49, 3).

Dar slujitorul se aşază într-o cu totul altă ordine, mai ales atunci cînd poporul lui Israel este surd, păcătos şi lipsit de credinţă, cînd caută să se întoarcă pe pămînturile lui, să prospere şi să supună alte neamuri. Îl interesează prea puţin puterea şi bogăţia, reuşita şi gloria. De aceea, refuzînd să fie un erou naţional, este prigonit de compatrioţi şi "obrajii mei spre pălmuiri i-am dat, şi faţa mea nu am întors de la ruşinea scuipărilor" ; "este astfel pricină de batjocură şi otreapă a oamenilor".

Misiunea slujitorului nu se situează într-o ordine temporală : "Puţin lucru este să fii sluga mea ca să aduci la loc seminţiile lui Iacov şi să întorci pe cei ce-au scăpat dintre ai lui Israel" (*Isaia*, 49, 6) ; este de ordin spiritual, este vorba să se propovăduiască în întreaga lume un adevăr religios şi "va fi pricină de uimire pentru multe popoare ; regii îşi vor astupa gura" (*Isaia*, 52, 15). Este într-adevăr o atitudine în răspăr, suferinţele slujitorului nu sînt negative, ele îndreptăţesc mulţimile, "căci a luat asupră-şi greşelile lor" şi "pentru cei păcătoşi şi-a dat viaţa".

Isus Hristos a luat el însuşi (*Luca*, 22, 37 ; *Ioan*, 1, 29) chipul slujitorului pe care-l înfăţişează acest cîntec şi s-a putut vorbi astfel despre o "a cincea evanghelie", care pare să fie scrisă sub crucea de pe Golgota.

■ "Cel de al treilea" Isaia

A treia culegere a aceleiaşi cărţi, cel de-al treilea Isaia, se situează într-un context şi mai diferit. În jurul anilor 450, poporul evreu s-a întors în Palestina, nu se mai teme de duşmanul din afară, dar evrei necredincioşi tot mai există în comunitate. Proorocul, sau proorocii - s-a crezut uneori că sînt mai mulţi autori -, sprijină minoritatea cucernică şi îi înfierează pe cei care au rămas pe jumătate păgîni.

Chiar această împărţire a comunităţii face să se ivească un anumit individualism. Nu se mai pune problema să fie mîntuit poporul lui Dumnezeu în întregime, ca o entitate globală, ci fiecare trebuie să coopereze individual la propria mîntuire : "După faptă şi răsplată" (*Isaia*, 59, 18). Căci, dacă "rupeţi lanţurile nedreptăţii, dezlegaţi legăturile jugului, daţi drumul celor asupriţi", dacă împarţi "pîinea ta cu cel flămînd, adăposteşti în casă pe cel sărman (...)", atunci "vei fi ca o grădină adăpată, ca un izvor de apă vie, care nu seacă niciodată" (*Isaia*, 58, 6-11).

Iahve are un fel de predilecţie pentru cei smeriţi, pentru străini, pentru eunuci etc., care au fost numiţi săracii Domnului. Lor li se adresează, lor le dăruieşte mîntuirea, lor le făgăduieşte slava. Şi asta fără îndoială din pricină că cei smeriţi nu au pe nimeni altul decît pe Dumnezeu. Ca urmare ei sînt pilda şi înfăptuirea adevăratei credinţe.

Misiunea proorocului

"Duhul Domnului este peste mine, că Domnul m-a uns să binevestesc săracilor, m-a trimis să vindec pe cei cu inima zdrobită, să propovăduiesc celor robiţi slobozire şi celor prinşi în război libertate ; să dau de ştire un an de milostivire a Domnului şi o zi de răzbunare a Dumnezeului nostru; să mîngîi pe cei întristaţi ; celor ce jelesc Sionul, să le pun pe cap cunună în loc de cenuşă, untdelemn de bucurie în loc de veşminte de doliu, slavă în loc de deznădejde" (*Isaia*, 61, 1-3).

Ieremia

Omul din Anatot

Proorocul inimii

"Te-am pus în ziua aceasta peste popoare şi peste regate, ca să smulgi şi să arunci la pămînt, să pierzi şi să dărîmi, să zideşti şi să sădeşti". (Ieremia, 1, 10)

Ieremia s-a născut prin anul 645 înainte de Hristos la Anatot, la vreo şase kilometri de Ierusalim. Satul este bogat şi animat : tot timpul vieţii proorocul îşi va aminti preaplinul grădinilor, recoltele îmbelşugate, vinul minunat, tovărăşia animalelor, atmosfera sărbătorilor, sunetul tamburinelor, veselia de la nunţi. Ieremia este un om de la ţară aşa cum a fost Osea.

Anatot este cunoscut ca fiind satul în care s-a retras tribul sacerdotal al lui Abiatar după căderea în dizgraţie. Într-adevăr Solomon îi luase însemnele funcţiilor întrucît trecuse de partea lui Adonia, rivalul marelui rege. Dar această îndepărtare îi dăduse lui Abiatar prilejul să aibă o altă viziune asupra lucrurilor : printre altele, insista asupra importanţei Chivotului, singurul semn al prezenţei lui Iahve, dezaproba înnoirile aduse de monarh şi înfiera compromisurile păgîne. Anatot este simbolul unei religii mai curate.

■ Chemarea

Pe vremea lui Ieremia, situaţia s-a înrăutăţit şi mai mult. Regii Manase (693-639) şi Amon (639-638) au lăsat moravurile în voia lor : Templul s-a pomenit înţesat cu idoli, locurile înalte s-au înmulţit în ţară şi lumea sărbătoreşte pe toate terasele armata cerului. Proorocul vede în asta o cale spre ruină.

Chemarea lui Dumnezeu nu îl miră. Era obişnuit cu o anume intimitate între el şi Iahve şi nu cunoaşte "temerile şi cutremurările" prin care trecuse Isaia cînd a fost chemat şi el. În schimb, mai mult decît ilustrul său înaintaş, se teme că nu-l vor ajuta puterile să-şi îndeplinească misiunea : "O, Doamne, Dumnezeule, eu nu ştiu să vorbesc, pentru că sînt încă tînăr" (*Ieremia*, 1, 6). De aceea nu poate decît să se încreadă în Dumnezeu, ce i-a hotărît soarta şi l-a aşezat în şirul neîntrerupt al proorocilor, care duce pînă la începuturile naţiunii.

Va fi şi el, încă de la începutul slujirii lui "Cel ce supără pe Israel", după cum s-a spus şi despre Ilie (III *Regi*, 18, 17). Pînă şi satul său Anatot îl va urî pentru asprimea lui. Cuvintele pe care le adresează ţării sînt aspre şi fără echivoc : prostituare, idolatrie, imoralitate. Sînt legate de cele mai înfricoşătoare ameninţări : "Lepădarea ta de credinţă te va pedepsi" (*Ieremia*, 2, 19). Mai trage oare nădejde că o pocăire tîrzie ar împiedica decăderea Israelului? Da, fără îndoială, căci adaugă : "Întoarce-te, necredincioasă fiică a lui Israel, că nu voi vărsa asupra voastră mînia mea (...) Recunoaşte-ţi

Ţăria lui Iahve

« Dar tu, încinge-ţi coapsele tale şi scoală de le spune tot ce-ţi voi porunci. Nu tremura înaintea lor, de teamă să nu te las să tremuri înaintea lor. Că iată, eu te-am făcut astăzi cetate întărită, stîlp de fier şi zid de aramă înaintea acestei ţări întregi : înainte regilor lui Iuda, înaintea căpeteniilor ei, înaintea preoţilor ei şi înaintea poporului ţării. Ei se vor lupta împotriva ta, dar nu te vor birui, că eu sînt cu tine, ca să te izbăvesc, zice Domnul » (*Ieremia*, 1, 17-19).

Cuvîntarea din Templu

« Ascultaţi cuvîntul Domnului, toţi bărbaţii lui Iuda, care intraţi pe această poartă ca să vă închinaţi Domnului ! Aşa zice Domnul Savaot, Dumnezeul lui Israel (...) : nu vă încredeţi în cuvintele mincinoase, care zic : "Acesta este templul Domnului. Templul Domnului, templul Domnului"... Cum ? Voi furaţi, ucideţi şi faceţi adulter ; juraţi mincinos, tămîiaţi pe Baal şi umblaţi după alţi dumnezei, pe care nu-i cunoaşteţi, şi apoi veniţi să vă înfăţişaţi înaintea mea, în casa mea, asupra căreia s-a chemat numele meu, şi ziceţi : "Sîntem izbăviţi", ca apoi să faceţi iar toate ticăloşiile acelea ? Casa aceasta, asupra căreia s-a chemat numele meu, n-a ajuns ea, oare, în ochii voştri, peşteră de tîlhari ? Iată, eu am văzut aceasta, zice Domnul» (*Ieremia*, 7, 2-11).

însă vinovăţia ta" (*Ieremia*, 3, 12-13).

■ Reforma din 622

Regele Iosia, venit la putere după asasinarea tatălui său, Amon, purcede să refacă unitatea regatelor din Sud şi din Nord. În 621, preotul Heleia găseşte în Templu textul Deuteronomului, Legea lui Moise. Este un prilej nesperat pentru tînărul suveran - nu are mai mult de douăzeci şi cinci de ani - să restructureze naţiunea. Promulgă în mod solemn Thora şi începe o reformă radicală a vieţii religioase a ţării.

Nu încape îndoială că Ieremia, care este cam de aceeaşi vîrstă cu regele, se bucură de aceste schimbări : Templul este curăţat de cultul idolilor, locurile înalte sînt desfiinţate şi Paştele este iarăşi sărbătorit în mod solemn. Urmăreşte cu atenţie evenimentele, se pătrunde de textul Legii, salută chiar reformele înfăptuite, dar nu se arată deosebit de entuziasmat, ca şi cînd ar simţi că o simplă întoarcere la trecut este nesatisfăcătoare.

Îşi dă într-adevăr repede seama că *sînt schimbate* numai instituţiile, că reforma s-a înfăptuit în domeniul cultului şi că mentalitatea poporului nu a evoluat nicidecum : "La ce mi-i bună tămîia ce vine din Seba şi trestia mirositoare din ţară depărtată ? Arderile de tot ale voastre nu le voiesc şi jertfele voastre îmi sînt neplăcute" (*Ieremia*, 6, 20). Religia a ajuns un formalism absolut : "Trăiesc în tihnă pentru că au Legea, pentru că sărbătoresc în Templu, pentru că aduc jertfe, dar acestea nu sînt decît amulete, talismane, fetişuri : inima nu s-a schimbat, nu se pratică Legea, justiţia nu este respectată".

■ Pătimirile

Bătălia de la Megiddo şi moartea lui Iosia pun capăt reformei. Noul rege, Ioiachim, este un om de paie în slujba stăpînilor săi egipteni care l-au pus pe tron, însă practicile cultului de pe vremea lui Iosia nu contenesc, ba chiar sporesc. Templul nu mai este decît un talisman care, în ochii poporului, asigură în chip magic ocrotire şi mîntuire.

Ieremia izbucneşte. Critică violent Templul : "De aceea şi cu casa aceasta, asupra căreia s-a chemat numele meu şi în care voi vă puneţi încrederea, şi cu locul pe care vi l-am dat vouă şi părinţilor voştri, voi face tot aşa, cum am făcut cu Silo" (*Ieremia*, 7, 14). Este prezisă ruina Templului şi deportarea, şi exilul. Ba chiar Babilonul este arătat a fi cotropitorul. Nu-i nimic de făcut, condamnarea este definitivă.

Această "biciuire cu nuiele" nu face nimănui plăcere, poporul se răzvrăteşte *împotriva lui*, familia se leapădă de el, este alungat din Templu, pîrît, trădat de prieteni şi, colac peste pupăză, se îmbolnăveşte. Şi totuşi acest popor îi este drag, vrea să-l ajute, să-l lămurească, să-l facă să se pocăiască, intervine în favoarea lui. Dar se pomeneşte singur, părăsit de toţi, numai cu secretarul său credincios, Baruh, o fiinţă lipsită de apărare, care are şi el mereu nevoie să fie îmbărbătat.

Cel mai mult îl doare pe prooroc nereuşita misiunii lui :

"Vai de mine, mamă, că m-ai născut să fiu om de ceartă şi de pricină pentru toată ţara ! Nimănui n-am dat cu dobîndă şi nici mie nu mi-a dat nimeni cu dobîndă, şi tot mă blestemă toţi" (*Ieremia*, 15, 10). Este cuprins de îndoieli : să-şi fi bătut joc Iahve de el ? Răspunsul lui Dumnezeu este neînduplecat şi ineluctabil. Justiţiarul trebuie să-şi îndeplinească mai departe menirea.

Şi într-adevăr şi-o îndeplineşte. Ieremia nu se teme să trăiască singur printre oameni, căci este sigur de intimitatea lui cu Dumnezeu şi întărit printr-un necontenit dialog cu el. Împotriva acceselor naţionaliste şi profeţilor binevăzuţi la curte, el sugerează supunerea faţă de Babilon, considerat drept instrument al voinţei divine. Împotriva tuturor, îi povăţuieşte pe surghiuniţi să-şi facă aşezăminte în ţara învingătorilor, să-şi semene ogoarele şi să-şi ia neveste.

■ Noul Legămînt

Atitudinea aceasta a lui Ieremia se explică prin faptul că a interiorizat legătura cu Dumnezeu, mai întîi pentru el - întîmplările pline de cruzime prin care a trecut i-au fost de folos în acest sens - dar şi pentru Israel. Pentru el religia nu este atît o chestiune de cult, de templu, de pămînt sau de neam, cît o chestiune de sentiment faţă de Iahve, de supunere din dragoste la legea lui, de iubire pentru persoana lui. Pînă acum iahvismul era religia unui popor, a unei naţiuni, de acum înainte Iahve este pentru el Dumnezeu din inima omului.

La urma urmei are puţină importanţă că trăieşti într-un loc sau în altul, că puterea este exercitată de unul sau de altul, chiar străin de-ar fi, că eşti biruitor sau învins, important este să-l cunoşti pe Iahve, să-l iubeşti şi să-l slujeşti. Vechiul Legămînt încheiat pe muntele Sinai între Dumnezeu şi popor, prin care primul acorda ocrotire celui de al doilea în schimbul supunerii, a fost fără doar şi poate rupt, din pricină că naţiunea a păcătuit. Atunci se înfiripă un nou Legămînt, care nu-l neagă pe primul, ci îi dă o formulare mai profundă.

Pentru a o putea lua de la capăt, Dumnezeu şterge totul : iartă crima şi păcatul, încălcările legilor, lipsa de credinţă, face uitate slăbiciunile şi josniciile. Şi totuşi îşi aduce aminte că l-a ales pe Israel: "şi le voi da o inimă şi o cale ca să se teamă de mine în toate zilele vieţii, spre binele lor şi spre binele copiilor lor după ei" (*Ieremia*, 32, 39).

De acum încolo Noul Legămînt îl face răspunzător pe fiecare individ. Fiecare persoană va fi în legătură cu Dumnezeu, şi nimeni nu va mai putea să tragă folos de la nişte înaintaşi prestigioşi, de la faptul că aparţin poporului ales sau de la frecventarea stăruitoare a Templului pentru a trăi împăcat. Căci "în zilele acelea nu vor mai zice : "Părinţii au mîncat aguridă şi copiilor li s-au străpezit dinţii". Ci fiecare va muri pentru fărădelegea sa: cine va mînca aguridă aceluia i se vor străpezi dinţii" (*Ieremia*, 31, 29-30).

În sfîrşit, Legea nu va mai fi numai un obiect venerat, un subiect de discuţii între dreptcredincioşi, un cod de referinţe pe care îl consulţi ; nu se va mai mărgini să organizeze

Legămîntul cel Nou

« Dar iată legămîntul pe care-l voi încheia cu casa lui Israel, după zilele acelea, zice Domnul: voi pune legea mea înăuntrul lor şi pe inimile lor voi scrie şi le voi fi Dumnezeu, iar ei îmi vor fi popor. Şi nu se vor mai învăţa unul pe altul şi frate pe frate, zicînd : "Cunoaşteţi pe Domnul", că toţi de la sine mă vor cunoaşte de la mic pînă la mare, zice Domnul, pentru că eu voi ierta fărădelegile lor şi păcatele lor nu le voi mai pomeni » (*Ieremia*, 31, 33-34).

structurile instituţiilor, să ţină în frîu relaţiile sociale şi să constituie o regulă pentru comportarea exterioară. Se va interioriza în fiecare, se va impune nu prin forţă sau interes, ci prin sentiment şi convingere, va sălăşlui în inima individului : "O voi scrie, zice Iahve, pe inima lor".

■ Sfîrşitul proorocului

Ieremia nu a fost mai fericit la sfîrşitul vieţii decît la început. Posedat de inspiraţia divină care îl îndeamnă să vestească dezastru după dezastru îşi atrage asupra lui răzbunarea populară; slab şi şovăitor în viaţa de zi cu zi, neştiind nici încotro să se îndrepte nici ce să facă, se pomeneşte luat de valul populaţiilor migratoare .

După stăpînirea Egiptului, Iuda trebuie să o îndure pe cea a Babilonului. Ieremia este pe mai departe partizan al supunerii. În timpul asediului Ierusalimului, este considerat trădător, "colaboraţionist". Este băgat la puşcărie şi chiar aruncat într-o groapă cu noroi ca să moară. Salvarea îi vine de la un eunuc din palat care-l scoate din încurcătură. După căderea oraşului şi dărîmarea Templului, Ieremia este cruţat. Evreii mai cu vază sînt deportaţi, dar rămîne în Iudeea un grup de locuitori în jurul lui Godolia pe care babilonienii l-au numit guvernator. Ieremia este printre ei. Dar sînt unii care nu pot îndura această stare de lucruri şi , în 587, Godolia este asasinat de Ismael, un membru al familiei regale. Neputînd-l dovedi pe vinovat, cei din preajma guvernatorului se tem de represalii din partea Babilonului şi fug în Egipt. Proorocul se pomeneşte vîrît într-o altă păţanie.

Dar limba i-a rămas ascuţită : vesteşte cotropirea Egiptului de către Babilon, impută refugiaţilor evlavia faţă de zeii străini şi femeilor jertfele aduse reginei Cerului. Îşi sfîrşeşte aşadar viaţa proorocind o nenorocire. O legendă relatată de Tertulian pretinde că ar fi fost ucis cu pietre de popor.

■ Influenţa

Ieremia intră în rîndul marilor prooroci ai Israelului. El aminteşte idei care au mai fost rostite de către înaintaşii săi, atotputernicia lui Dumnezeu, stăpînirea de către el a întregii creaţii şi a istoriei, bunătatea lui şi întîietatea moralei asupra cultului. Isaia, Osea, Amos şi ceilalţi făcuseră deja să progreseze gîndirea religioasă a lui Israel.

Dar, odată cu Ieremia, o etapă deosebit de importantă începe. Dacă pînă acum mîntuirea nu era concepută decît înăuntrul unui neam definit, unui naţionalism îngust, unui anumit teritoriu şi unui cult rezervat numai Templului din Ierusalim, acum depinde de cunoaşterea lui Dumnezeu, de dialogul personal cu el, de o iubire dezinteresată.

Este experienţa însăşi a proorocului, experienţă mistică la o adică, astfel exprimată şi care tinde să cuprindă întreaga istorie a Legămîntului. Hotărît lucru, răsturnarea aceasta încă nu a găsit cuvintele care i s-au potrivit cel mai bine, este neînţeleasă şi mult prea îndepărtată de preocupările evreilor din acea vreme, dar sămînţa este aruncată.

Ieremia în groapa cu noroi

«Atunci căpeteniile au zis către rege : "Omul acesta să fie dat morţii, pentru că el descurajează pe luptătorii care au rămas în cetatea aceasta şi pe tot poporul, spunîndule asemenea cuvinte. Căci omul acesta nu doreşte propăşirea poporului său, ci nenorocirea". Iar regele Zedechia a zis : "Iată e în mîinile voastre, căci regele nu poate să facă nimic împotriva voastră". Atunci au luat pe Ieremia şi l-au aruncat în groapa lui Malchia, fiul regelui, care era în curtea gărzii, coborîndu-l în ea cu funii. În groapa aceea nu era apă, ci numai noroi şi s-a afundat Ieremia în noroi » (*Ieremia*, 38, 4-6).

Plîngerile

Tînguiri publice

Jalea lui Israel

Cînd dezastrele, luarea Ierusalimului, exilul au ajuns de nesuportat, poporul se întoarce către Iahve

În anul 587 înainte de Hristos, Israelul a cunoscut cel mai mare dezastru din istoria sa : Ierusalimul pustiit, Templul şi Chivotul pradă flăcărilor, regatul distrus, evreii împrăştiaţi sau exilaţi. Ani de-a rîndul, pe locul unde se afla Templul, cei care au scăpat teferi ţin slujbe religioase. Exprimau în cîntece jalea şi nădejdea unui neam. Astfel, cei care au rămas pe loc au compus o cărticică cu cinci poeme : acestea sînt *Plîngerile*.

Poate că sînt şi împrumuturi de la plîngerile pe care proorocul Ieremia le formulase la moartea regelui reformator, Iosia, întîmplată în timpul bătăliei de la Megiddo în anul 609 şi care era pomenită în fiecare an. În orice caz, *Plîngerile* sînt înrudite ca formă cu plîngerile colective obişnuite la Babilon în vremea catastrofelor şi cu bocetele care însoţeau ritualul îngropăciunii şi care erau cîntate de nişte profesioniste, un fel de bocitoare cum mai există şi în alte ţări.

■ O formă foarte îngrijită

Sînt poeme care au o formă foarte îngrijită. Fiecare se compune din tot atîtea strofe cîte litere are alfabetul evreiesc, şi, cu cîteva excepţii, literele iniţiale sînt aşezate la locul lor din alfabet. Pe lîngă acestea mai sînt repetări ale unor cuvinte şi fraze, un ritm expresiv, desinenţe dublate. Totul este în aşa fel făcut încît să stîrnească jalea şi temerea.

Dintre cele cinci poeme, primul, al doilea şi al patrulea sînt bocete devenite poeme religioase. Autorul deplînge nenorocirea Sionului, oraş sfînt personificat : "Noaptea plînge întruna cu lacrimi pe obraz şi dintre toţi cîţi o iubeau, nici unul n-o mai mîngîie" (*Plîngeri*, 1, 2). Apoi este pomenit Iahve, căruia îi mărturiseşte păcatele şi pe care îl cheamă : "Vezi, Doamne, cît sînt de strîmtorat, lăuntrul meu arde !" (*Plîngeri*, 1, 20).

Poemele al treilea şi al cincilea sînt plîngeri colective : înfăţişarea nenorocirii naţionale este făcută cu mai multă precizie, chemarea către Iahve are un aspect mai general, cugetarea religioasă este mai aprofundată. Se pun întrebări : "De ce suspină omul toată viaţa, fiecare pentru păcatul lui ?" (*Plîngeri*, 3, 39) şi se afirmă o nădejde : "Bun este Domnul cu cei ce se încred în el (...) Bine este să aştepţi în tăcere ajutorul Domnului. Bine este omului să poarte un jug din tinereţile lui". (*Plîngeri*, 3, 25-27).

Nădejdea în Iahve

"Căzut-a cununa de pe capul nostru ; vai nouă, că am păcătuit ! Pentru aceasta inima noastră tînjeşte şi ochii s-au întunecat : Muntele Sionului a rămas pustiu şi pe el se plimbă vulpile. Tu, Doamne, tronezi în veci şi scaunul tău în neam de neam ! Pentru ce vrei să ne uiţi, să ne părăseşti atît de multă vreme? Întoarce-te către noi şi ne vom întoarce ; înnoieşte zilele noastre ca în vremea cea de demult!... Sau tu ne-ai urgisit şi te-ai mîniat pe noi, fără măsură ?" (*Plîngeri*, 5, 16-22).

Cartea lui Baruh

Un învăţăcel al lui Ieremia

O lucrare compozită

Îndemnuri, rugăciuni, poeme sapienţiale şi proorociri alcătuiesc lucrarea atribuită lui Baruh

Înţelepciunea

"Acesta este Dumnezeul nostru, şi nimeni altul nu este asemenea lui. Aflat-a toată calea ştiinţei şi a dat-o lui Iacob, sluga sa, şi lui Israel, cel iubit de dînsul. După aceasta pe pămînt s-a arătat şi cu oamenii împreună a locuit. Aceasta este cartea poruncilor lui Dumnezeu şi legea care este în veac ; toţi cei ce o ţin vor trăi, iar cei ce au părăsit-o vor pieri. Întoarce-te, Iacove, şi te teme de ea, umblă prin strălucire în preajma luminii ei. Nu da altuia mărirea ta şi cele de folos ţie, celui de alt neam. Fericiţi sîntem, Israele, că cele ce-i plac lui Dumnezeu ni s-au arătat" (*Baruh*, 3, 36-4,4).

Cartea lui Baruh nu face parte din *Biblia* ebraică, şi este considerată apocrifă de către protestanţi, dar canonică de către catolici. Un caz deosebit care ţine de faptul că nu este cunoscută vreo versiune în ebraică sau în arameană, că există după Ieremia, în traducerea grecească a celor Şaptezeci şi că Părinţii Bisericii au citat-o de multe ori ca parte integrantă a *Cărţii lui Ieremia*.

Pare destul de greu de crezut că a fost scrisă de către secretarul lui Ieremia. *Cartea lui Baruh* este o lucrare compozită, avînd fără îndoială izvoare şi compuneri diferite : găsim în ea un psalm de penitenţă, o laudă înţelepciunii şi o cuvîntare de încurajare şi de mîngîiere. Trei părţi distincte, a căror compunere trebuie să se fi întins din secolul al III-lea înainte de Hristos pînă în secolul al II-lea al erei noastre.

■ O capodoperă

Psalmul de penitenţă este o capodoperă a literaturii : gîndirea reia în mai multe rînduri aceleaşi teme, găsindu-le sprijin în Lege şi Profeţi, dezvoltîndu-le conform cu istoria lui Israel, aprofundîndu-le conform credinţei în Legămînt, şi, rînd pe rînd, pornind de la păcatul mărturisit, vorbeşte de exil, şi "cei rămaşi" şi se îndreaptă spre convertire. Nici o vorbă despre duşman, rugăciunea, plină de puritate, este un dialog între Dumnezeu şi Israel.

Cîntarea Înţelepciunii capătă aici o formă originală: nimeni nu o poate dobîndi cu mijloacele proprii, nici cei bogaţi şi nici cei puternici, nici cei care spun pilde şi nici cei care caută priceperea, nici cei care trec mările sau se suie la cer. O are numai cel care a creat lumea şi o cîrmuieşte. I-a dat-o cîndva lui Iacov, sluga lui. Ea a venit pe pămînt, a stat de vorbă cu oamenii, ea este Legea.

Cuvîntarea de îmbărbătare care încheie cartea este perechea psalmului de penitenţă care o începe. Cu o mişcare înceată şi ritmată, gîndirea merge de la mînia lui Dumnezeu pînă la milostivirea lui. Ierusalimul, personificat poetic, îşi plînge răpirea copiilor, aminteşte necazurile îndurate datorită neascultării lor, se roagă Celui Veşnic pentru ei, invocă încrederea lui în Cel Veşnic şi îşi strigă bucuria de a-i vedea adunaţi de la asfinţit pînă la răsărit.

Cartea lui Baruh este deseori urmată de epistola lui Ieremia, desigur o altă lucrare. Ieremia scrie celor surghiuniţi pentru a-i pune în gardă împotriva idolilor. Printre observaţii pline de pitoresc, revine frecvent laitmotivul : "Ei nu sînt dumnezei, nu vă temeţi de ei".

Iezechiel

Proorocul exilului

Marele vizionar

Falimentul naţionalismului evreiesc şi distrugerea Templului au făcut din Iezechiel personajul cheie al iudaismului.

Ieremia este proorocul Ierusalimului, Iezechiel al exilului ; pe cît este unul de frămîntat, de neliniştit, de patetic, pe atît este celălalt de aspru, riguros, îndărătnic. Nu-i nici o îndoială că cel de al doilea are o mare admiraţie pentru cel mai vîrstnic reluîndu-i cele mai multe teme, comentîndu-le, adîncindu-le, completîndu-le. Şi totuşi, niciodată nu vorbeşte de el, niciodată nu-l citează : proorocul nu spune decît cuvîntul Domnului.

Curios personaj acest Iezechiel : este în acelaşi timp dialectician şi vizionar, gînditor şi pătimaş, grosolan şi sensibil, cazuist şi moralist, meticulos şi împrăştiat, propovăduitor şi scriitor, prooroc şi preot. Pare că priveşte istoria de la mare înălţime într-o viziune onirică a evenimentelor şi, totuşi, îi descrie amănuntele, îi demontează mecanismele şi îi prezice vremurile ce vor veni.

■ Chemarea

A fost fără îndoială preot la Templul din Ierusalim şi va păstra mereu un interes deosebit pentru cult şi obişnuinţa preciziei riguroase a riturilor. Poate că de aici provin groaza lui faţă de idolatrie, sila pentru cele necurate şi sentimentul măreţiei lui Iahve şi a exigenţelor lui, tot atîtea semne ale propovăduirii lui atît la Ierusalim, cît şi în exil la Babilon.

Trebuie să spunem că misiunea i-a fost încredinţată în timpul unei viziuni fantastice : carul slavei lui Iahve era înconjurat de animale neobişnuite. Fiecare avea patru feţe şi patru aripi şi zgomotul aripilor bătînd zicea : Binecuvîntată fie slava lui Iahve. Dumnezeu se înfăţişa în mijlocul flăcărilor, al tăciunilor aprinşi, al fulgerelor, al curcubeelor : Dumnezeu în toată slava lui, şi Iezechiel cade cu faţa la pămînt.

De cum a primit chemarea, proorocul devine scriitor. O imaginaţie nestăvilită, tablouri pline de măreţie, chiar prea încărcate, viziuni înfricoşătoare, chiar fără legătură între ele, alegorii surprinzătoare : toate fac parte din universul său. Cînd se arată Dumnezeu îi dă toată această materie într-o carte în care stă scris : "Plîngere, tînguire şi jale" şi profetul trebuie să o mănînce, să se hrănească cu ea, să se sature cu ea spre a-i duce cuvintele la casa lui Israel. Dar apariţia dumnezeiască este atît de cutremurătoare încît rămîne năuc vreme de şapte zile: "Dar mîna Domnului lucra puternic asupra mea" (*Iezechiel*, 3, 14).

Cînd îşi revine, misiunea i se precizează : este pus străjer casei lui Israel, însărcinat să atragă atenţia celui rău că trebuie să se lepede de purtarea nelegiuită, de nu, va fi osîndit la moarte, iar celui drept să nu se abată de la dreptate. Proorocul este făcut

Cartea

"Deschide-ţi gura şi mănîncă ceea ce am să-ţi dau ! Şi privind eu, am văzut o mînă întinsă spre mine şi în ea o hîrtie strînsă sul ; şi a desfăşurat-o înaintea mea şi am văzut că era scrisă şi pe o parte şi pe alta : plîngere, tînguire şi jale era scris în ea. Apoi mi-a zis : "Fiul omului, mănîncă cea ce ai dinainte, mănîncă această hîrtie şi mergi de grăieşte casei lui Israel !" Atunci eu mi-am deschis gura şi acela mi-a dat să mănînc cartea aceea, şi mi-a zis : "Fiul omului, hrăneşte-ţi pîntecele şi-ţi satură lăuntrul tău cu această carte pe care ţi-o dau eu !"Şi eu am mîncat-o şi era în gura mea dulce ca mierea" (*Iezechiel*, 2, 8-3, 3).

răspunzător de această misiune. Îi este viața în joc căci, dacă nu-i va înștiința, el va plăti cu viața. Pricepem de acum înflăcărarea cu care își va rosti cuvîntările, mînia ce-l va cuprinde, asprimea judecăților sale.

■ Încercările la care este supus Ierusalimul

Iată-l așadar, îndată după chemarea Domnului, vestind asediul Ierusalimului și, pentru ca această dezvăluire să fie mai demnă de crezare și mai bine înțeleasă, simulează atacul : "Ia-ți o cărămidă și pune-o înaintea ta și sapă pe ea o cetate, Ierusalimul" (*Iezechiel*, 4, 1), după care proorocul se joacă de-a asedierea cetății. Vor mai fi și alte simulări simbolice, cea a hranei raționalizate, cea a rasului cînd își arde o treime din păr, o altă treime o trece prin tăișul sabiei și cealaltă treime o spulberă în vînt. Foc, sabie, împrăștiere : trei flageluri care vor lovi pe Israel.

Anul următor, într-un extaz, vede toate ticăloșiile care se înfăptuiesc în Ierusalim : chipul pizmei înălțat la intrarea în Templu, șaptezeci de bătrîni din casa lui Israel proslăvind animale, femei plîngîndu-l pe zeul Tammuz, douăzeci și cinci de bărbați întorcîndu-i spatele lui Iahve și închinîndu-se Soarelui. "Intră și vezi urîciunile cele dezgustătoare pe care le fac aceștia aici. Apropiați-vă pedepsitorii cetății, avînd fiecare în mînă unealta de nimicire" (8, 9-9,1).

Orașul este pierdut, Dumnezeu îl va părăsi. Sentința abia de este îmblînzită prin faptul că vor fi salvați numai cei drepți, însemnați cu *taw* - o cruce -, care suspină și plîng din pricina tuturor mîrșăviilor ce se înfăptuiesc în mijlocul lor. Iezechiel va vorbi pe larg despre această răspundere personală : există oameni drepți și există nelegiuiți. Dacă nelegiuiții stăruiesc în răutate, vor muri, dacă se pocăiesc, vor trăi ; la fel și cei drepți, dacă păcătuiesc, vor muri, dacă stăruiesc în dreptate vor trăi. Nu se mai pune problema să plătești pentru altul, fie că-ți este tată, fiu sau că este vorba de națiune, fiecare răspunde pentru faptele sale, asta-i tot.

Ierusalimul a păcătuit și Iahve părăsește Templul, iese din oraș și poposește pe muntele de la răsăritul orașului. Viziune onirică corespunzînd distrugerii orașului. Cu puțină vreme înaintea căderii regatului, Iezechiel tunase și fulgerase împotriva regelui Zedechia, care rupsese legăturile cu suzeranul său, apoi se închisese într-o muțenie desăvîrșită : era purtătorul păcatelor lui Israel. Sosirea la Babilon, unde se află, a unui om scăpat teafăr din Ierusalim, îl scoate din muțenie.

■ Învierea

După căderea Ierusalimului, Iezechiel devine pastoral. O schimbare de ton în cuvîntări care poate stîrni mirare, dar care se explică prin faptul că de acum înainte nu se mai adresează decît celor exilați. Și totuși numeroase pagini sînt destinate proorocilor împotriva celor de alt neam : Amon, Moab, Edom, filisteni, Tir, Egipt. Proorocul vestește dușmanilor lui Israel pedeapsa care-i va lovi.

Dar se pare că pasajul esențial este povestirea viziunii osemintelor uscate. Iezechiel este dus pe unul din numeroasele cîmpuri de bătălie care împînzeau țara lui Israel la acea vreme. Valea este plină de stîrvuri de tot dezarticulate, de oase împrăștiate pe ici pe colo, ce a mai rămas din luptători. Proorocul umblă printre ele încoace și încolo, ca pentru a se încredința de grozăvia spectacolului. Vor trăi ? întreabă Domnul.

Reconstituirea corpurilor la porunca proorocului se va face în două etape : mai întîi, oasele se adună, se acoperă cu nervi, carne și piele, dar nu au duh în ele. "Proorocește, zice Iahve, proorocește duhului". Iezechiel dă duhului poruncă să vină și duhul vine : ei înviază și se ridică pe picioarele lor, formînd o uriașă oștire.

Este învierea poporului lui Iuda, dar și cea a surghiuniților din vechiul regat de Nord, este întregul Israel înviat, și nu vor mai fi două neamuri, nu vor mai fi împărțiți în două regate și "robul meu David va fi peste ei rege în veac".

■ Thora lui Iezechiel

Proorocul are aproape cinzeci de ani. Vreme de unsprezece ani păstrează tăcere : nu este trîndăvie, ci cugetare, îndelungată maturizare interioară. Iezechiel trece în revistă toate cele trăite : Templul distrus, regatul spulberat, evreii deportați, surghiunul. Își amintește de învierea făgăduită, de regatul reconstituit, unificat, viu, de urmașii lui David. Toate aceste gînduri dau la iveală cu încetul o viziune gigantescă.

Proorocul este dus pe locul Ierusalimului. Se înfățișează un bărbat și îi spune să fie foarte atent căci va trebui să rețină ce i se va spune și să o repete casei lui Israel. Călăuza are o frînghie de in și o prăjină de măsurat. Începe să măsoare zidurile, încăperile, curțile, ușile Templului. Nu este întru totul templul lui Solomon, pe care Iezechiel îl cunoaște foarte bine, este un templu ideal pentru Israel înviat.

Dar călăuza nu se oprește aici, vorbește despre rînduielile cultului, despre repopularea Palestinei, despre împărțirea pămînturilor, despre drepturile și îndatoririle principelui. Este o nouă Thora cuprinzînd toate amănuntele pe care le poate da un legiuitor. De altfel nici stilul proorocului nu mai este același, este mai uscat, mai hotărît. Fără nici o redundanță, merge direct la esență.

Grija lui Iezechiel este evidentă : să facă din preot centrul viu al comunității și să reducă rolul principelui la acela de subaltern, un rol pur administrativ. Viitorul templu din Ierusalim își recapătă astfel întregul prestigiu.

■ Influența

Pe "aleea uriașilor dintotdeauna ai spiritului omenesc", Victor Hugo îl așeza pe Iezechiel alături de Homer și de Eschil ; aceasta dovedește strălucirea proorocului. Totuși, noua Thora se deosebea puțin de cea din *Pentateuh* atribuită lui Moise, așa că unii au vrut să o scoată din canonul Scripturilor. A fost nevoie de nenumărate artificii de interpretare ca totul să rămînă ca înainte.

Pentru unii, Iezechiel este tipul însuși al proorocului. Harul de vizionar, universul fantastic, idealul ireal fac din el o călăuză. Și chiar este o călăuză pentru unele mișcări mistice evreiești. A constituit izvor de inspirație și pentru scrierile apocaliptice. *Apocalipsa Sfîntului Ioan* îl citează de mai mult de cinzeci de ori.

Noul legămînt

"Aduna-vă-voi de prin popoare și vă voi întoarce de prin țările unde sînteți risipiți și vă voi da pămîntul lui Israel. Atunci vor veni acolo și vor depărta din el toate minciunile și toți idolii. Și le voi da aceeași inimă și duh nou voi pune în ei ; scoate-voi din trupul lor inima cea de piatră și le voi da inimă de carne. Ca să urmeze poruncile mele și legile să le păzească și să le împlinească ; vor fi poporul meu, iar eu le voi fi Dumnezeu" (*Iezechiel*, 11, 17-20).

Toiegele

"Iar tu, fiul omului, la-ți un toiag și scrie pe el : "Lui Iuda și fiilor lui Israel, care sînt uniți cu el". Și să mai iei un toiag și să scrii pe el : "Lui Iosif". Acesta este toiagul lui Efraim și a toată casa lui Israel, care este unită cu el. Apoi să le apropii unul de altul încît ele să fie în mîna ta ca un singur toiag. Iar cînd te vor întreba fiii poporului tău : "Nu ne vei tîlmăci și nouă ce înseamnă ceea ce ai în mînă?" Tu să le spui : Așa grăiește Domnul Dumnezeul: Iată eu voi lua toiagul lui Iosif, care este în mîna lui Efraim și a semințiilor lui Israel, unite cu el și le voi împreuna cu toiagul lui Iuda și voi face din ele un singur toiag, și vor fi în mîna mea una" (Iezechiel, 37, 16-19).

Daniel

Nobilul tînăr surghiunit

Transcendenţa lui Dumnezeu

Vizionar şi tălmăcitor de vise, Daniel este martorul, în exil, al lui Dumnezeu transcendent şi mîntuitor.

Dintre evreii exilaţi în Babilon Nabucodonosor alesese cîţiva tineri prinţi, care să stea în preajma sa la curte. Aceştia erau Daniel, Anania, Misael şi Azaria. Erau "fără nici un cusur trupesc, frumoşi la chip şi iscusiţi în toată înţelepciunea, cunoscători a toată ştiinţa". Regele stătea de vorbă cu ei şi îi socotea de zece ori mai isteţi decît magii şi prezicătorii din tot regatul lui.

■ O statuie uriaşă

Nabucodonosor are un vis. Îi cheamă pe prezicători ca să i-l tălmăcească, dar, pentru a-i pune la încercare, nu le spune ce a visat şi îi lasă să afle singuri. Nici unul nu izbuteşte şi sînt cu toţii osîndiţi la moarte. Atunci intervine Daniel. Îl roagă pe Dumnezeu să-i dezvăluie taina viziunii nocturne a regelui şi cere să se înfăţişeze acestuia. Regele a văzut în vis o statuie uriaşă cu capul din aur, pieptul din argint, coapsele din aramă, gambele din fier, picioarele în parte din fier, în parte din lut ars. O piatră o loveşte peste picior, fierul şi lutul ars se sfarîmă, totul se prăbuşeşte şi se spulberă ca pleava pe arie vara. Iar piatra se preface într-un munte uriaş care umple întreg pămîntul. Acestea sînt cuvintele lui Daniel.

El continuă dînd tîlcuirea visului : capul de aur eşti tu ; după tine se va ridica un alt regat mai mic decît al tău, apoi al treilea şi al patrulea ; picioarele din fier şi din lut ars sînt simbolul unui regat împărţit. Apoi se va ridica un alt regat, care nu va fi nimicit niciodată, el le va sfărîma şi le va nimici pe toate celelalte. Visul este adevărat şi tîlcuirea lui neîndoielnică. Nabucodonosor cade cu faţa la pămînt şi se închină înaintea lui Daniel.

■ Cuptorul de foc

Daniel nu s-a bucurat multă vreme de trecere pe lîngă rege. Acesta, sigur pe puterea lui, hotărăşte să ridice o statuie uriaşă din aur în cîmpia Dura şi porunceşte ca îndată ce vor auzi glasul instrumentelor muzicale, principii, ocîrmuitorii, slujitorii şi oamenii de rînd să i se închine. Toţi se supun în afară de cei trei tineri evrei de la curte. Sînt degrabă pîrîţi şi somaţi să se supună. Ei refuză să se închine chipului şi sînt osîndiţi să fie arşi de vii într-un cuptor încins.

Sînt supuşi caznei şi cuptorul este atît de încins încît îi pîrleşte de moarte pe robii însărcinaţi să înteţească focul şi pe cei care se apropie. În tot acest timp cei trei tineri înalţă un imn lui Iahve mulţumindu-i că în acest chip îi scapă de duşmani ; părul de pe cap nu le arde, focul nu se atinge de veşmintele lor. Regele, uimit de întîmplare, pune să fie scoşi din cuptor şi porunceşte să fie respectat Dumnezeul acesta care dă asemenea putere celor ce cred în el.

Tinerii în cuptor

"Binecuvîntaţi voi cei sfinţi şi smeriţi cu inima pe Domnul, lăudaţi şi-l preaînălţaţi pe el în veci. Binecuvîntaţi Ananie, Azarie şi Misael, pe Domnul, lăudaţi şi-l preaînălţaţi pe el în veci; că ne-a scos pe noi din iad, şi din mîna morţii ne-a smuls pe noi, şi ne-a izbăvit pe noi din mijlocul cuptorului care arde cu văpaie de foc, şi din mijlocul văpăii ne-a izbăvit pe noi. Mărturisiţi-vă Domnului, că este bun, că în veac este mila lui. Binecuvîntaţi pe Domnul, Dumnezeul dumnezeilor, toţi care vă închinaţi lui, lăudaţi şi mulţumiţi, că în veac este mila lui (*Cîntarea celor trei tineri*, 1, 64-67).

■ Groapa cu lei

Daniel se bucură de o faimă care sporeşte necontenit : tîlcuieşte visul lui Nabucodonosor vestindu-i nebunia trecătoare şi căderea, descriptează mesajul apărut în toiul ospăţului lui Belşaţar şi anunţă supremaţia mezilor şi a perşilor. Darius, stăpînul cel nou, îşi propune să îl pună în fruntea regatului într-atît i-a întrecut prin neobişnuita lui isteţime pe dregători şi pe satrapi. Dar aceştia, pizmaşi, caută să-l doboare.

Ei găsesc la repezeală o capcană care nu dă greş punînd la cale ca domnitorul să dea un decret poruncind ca, vreme de treizeci de zile, orice rugăciune să fie negreşit adresată regelui şi nimănui altcuiva. Dumnezeu sau om. Daniel, obişnuit să se roage zi de zi întors spre Ierusalim, încalcă această îndatorire şi este pîrît autorităţilor. Pînă şi Darius este silit să dea ascultare propriilor porunci.

Îi vine greu să o facă. Daniel este aruncat în groapa cu lei, iar Darius îşi petrece noaptea postind şi rugîndu-se. La revărsat de zori se grăbeşte către locul caznei şi strigă : "Daniel, oare Dumnezeul tău a putut să te scape de lei ?" Proorocul răspunde : "Dumnezeu a trimis pe îngerul său şi a astupat gura leilor şi ei nu mi-au făcut nici un rău". Văzînd acestea regele întoarce pedeapsa împotriva celor care o stîrniseră şi îşi proclamă credinţa în Dumnezeul lui Daniel.

■ Marile viziuni

Daniel este şi un mare vizionar. Viziuni apocaliptice în care fantasticul se amestecă cu simbolicul, în care leii au aripi de vultur, leoparzii dinţi de fier şi berbecii patru coarne. Se dau lupte aprige, pe viaţă şi pe moarte, deseori biruinţele sînt vremelnice, evoluţiile repezi. Fiecare element din aceste tablouri fabuloase capătă o semnificaţie mai mult sau mai puţin misterioasă. Este apocalipsa, un gen literar pe care Iezechiel începuse deja să-l folosească.

Aceste viziuni constituie o revelaţie prin afirmaţiile lor hotărîte deşi tainice, prin subiectele abordate, dar pe care mintea omenească le pricepe cu oarecare greutate, prin vremurile în care se întîmplă şi care sînt neobişnuite : vremuri apocaliptice sau poate vremuri de sfîrşit de lume ? Apocalipsa sileşte spiritul să se depăşească şi îl înalţă, dacă primeşte provocarea, deasupra lumii lui nemijlocite.

Interpretările făcute de Gavril, Mihail sau alt înger nu intră în toate amănuntele viziunilor şi lasă îndeosebi un gust un pic amar de ermetism. Faptul că fiarele întruchipează *regi care se vor ridica* pe pămînt, că a patra fiară este un al patrulea regat deosebit de celelalte şi care le va călca în picioare, că sfinţii vor fi daţi pe mîna ei, lasă să se bănuiască istoria ce va să vină ; exegeţii s-au străduit să pună nume proprii în locul numelor comune din viziuni : aşa apare imperiul Babilonian, cel al

Ospăţul lui Belşaţar

«Regele Belşaţar făcu un mare ospăţ, pentru o mie din dregătorii săi, şi în faţa celor o mie, bău vin. Belşaţar cînd era în toiul ospăţului, la băutul vinului, porunci să aducă vasele de aur şi de argint pe care Nabucodonosor, tatăl său, le luase din templul din Ierusalim, ca regele să bea vin în ele împreună cu dregătorii săi, femeile sale şi concubinele sale. Atunci au fost aduse vasele de aur şi de argint, care fuseseră luate din casa lui Dumnezeu din Ierusalim, şi băură în ele regele şi dregătorii săi, femeile sale şi concubinele sale. Ei băură vin şi preamăriră pe dumnezeii de aur, de argint, de aramă, de fier, de lemn şi de piatră. În aceeaşi clipă ieşiră degetele unei mîini de om, care scriseră în faţa sfeşnicului celui mare pe tencuiala peretelui palatului regal, şi regele văzu vîrful degetelor mîinii care scria (MENE : Dumnezeu a numărat zilele regatului tău şi i-a pus capăt - TEKEL : l-a cîntărit în cîntar şi l-a găsit uşor UFARSIN: a împărţit regatul tău şi l-a dat Mezilor şi Perşilor). Atunci faţa regelui se îngălbeni..." (*Daniel*, 5, 1-6).

mezilor, al perşilor, al lui Alexandru, ultimul rege fiind Antioh Epifanul (sec. al II-lea înainte de Hristos).

Dar lucrul cel mai important este neîndoielnic mesajul de speranţă, cînd îngerul spune : "Iar regatul şi stăpînirea (...) se vor da poporului sfinţilor Celui Preaînalt ; împărăţia lui este împărăţie veşnică" (*Daniel*, 7, 27), sau cînd proorocul îl vede, venind din norii de pe cer, pe Fiul Omului, care este dus înaintea Celui vechi de zile şi cînd îi sînt date stăpînirea, slava şi împărăţia (*Daniel*, 7, 13-14). Comentariile rabinice fac din "Fiul Omului" o fiinţă care întrece tainic firea omenească ; Isus îşi va atribui acest titlu ; cuvîntul din textul lui Daniel îl arată fără îndoială încă de pe acum pe Mesia. Şovăiala şi lipsa de precizie a profeţiei se regăsesc şi în viziunea celor şaptezeci de săptămîni care, într-un sistem de computaţie complicată, desfăşoară un şir de epoci şi de întîmplări şi vesteşte venirea împărăţiei lui Dumnezeu. După aceea povestirea devine mai puţin simbolică. Îi vedem înfruntîndu-se pe regii din Sud cu cei din Nord pînă cînd îşi face sălaş în Templu "grozăvia jalei". Războaie, înfrîngeri, prigoniri, izbînzi, vin fără nici o rînduială: este istoria oamenilor.

Însă proorocul nu este un simplu observator dezamăgit al necontenitei rotiri a aceloraşi vicisitudini ; el are misiunea să vestească dreptatea veşnică, şi aceasta capătă la sfîrşitul cărţii o formă nouă. "Şi în vremea aceea", zice el, ca pentru a lăsa să se înţeleagă că este vorba de sfîrşitul timpurilor. Atunci, prigonitorul se va face nevăzut, poporul sfînt va fi mîntuit şi "mulţi dintre cei care dorm în ţărîna pămîntului se vor scula, unii la viaţa veşnică, iar alţii spre ocară şi scîrbă veşnică" (Daniel, 12, 2). Creştinii şi mulţi alţii vor vedea în asta învierea morţilor.

Susana

"Şi după ce au ieşit fetele, s-au sculat cei doi bătrîni şi au alergat asupra ei şi au zis : iată, uşile grădinii sînt închise şi nimeni nu ne vede, şi sîntem aprinşi cu poftă asupra ta. Pentru aceea binevoieşte şi te culcă cu noi ; iar de nu, vom mărturisi asupra ta că a fost cu tine un tînăr şi pentru aceea ai trimis fetele de la tine. Şi a suspinat Susana şi a zis : sînt strîmtorată din toate părţile ; că de voi face aceasta, moarte îmi este ; iar de nu voi face, nu voi scăpa din mîinile voastre. Mai bine este pentru mine să nu fac şi să cad în mîinile voastre, decît să păcătuiesc înaintea Domnului. Şi a strigat Susana cu glas tare" (*Istoria Susanei*, 1, 19-24).

■ Cartea

Autorul *Cărţii lui Daniel* cunoaşte bine mediul caldeean din secolul al VI-lea : importanţa magiei, educarea tinerilor nobili la palat, statuile domnitorilor, caznele focului şi ale leilor. Totuşi, se dovedeşte că lucrarea este oarecum alcătuită din bucăţi şi bucăţele. Din acest motiv se crede în general că a fost scrisă prin secolul al II-lea înainte de Hristos şi că pentru a o compune au fost pesemne folosite izvoare ale tradiţiei orale.

Versiunea grecească are de altfel adăugiri importante fie în cuprinsul textului principal, fie la sfîrşit. Astfel episodul cu Susana şi bătrînii nu există decît în limba greacă : Susana era o femeie de o mare frumuseţe şi temătoare de Dumnezeu. Soţul ei, bărbat bogat şi stimat, primea ades în casa lui evrei de vază. Printre aceştia, doi bătrîni care îndeplineau funcţia de judecători o doreau cu patimă pe gazdă. S-au ascuns în grădină ca să o pîndească şi, cînd a rămas singură, s-au aruncat asupra ei. Susana s-a împotrivit. Atunci, pentru a se răzbuna, au acuzat-o în faţa tuturor de adulter. Daniel s-a priceput să le dovedească minciuna întrebîndu-l pe fiecare în parte sub care pom îi văzuseră pe Susana şi pe iubitul ei. Unul a răspuns că sub un salcîm, celălalt că sub un plop tremurător.

Osea

Proorocul cu inimă iubitoare

Soţul batjocorit

Cînd proorocul simte pe pielea lui drama legăturilor lui Dumnezeu cu poporul său

Osea este un proorocul contemporan cu Amos dar, spre deosebire de acesta, se trage din regatul de Nord, nu trăieşte singuratic, ci face parte dintr-un grup de prooroci, iar îndelungata lui carieră ţine de la domnia lui Ieroboam II (783-743) în Israel pînă la căderea Samariei, în 721. Cunoaşte în acest fel tulburările care au urmat după moartea lui Ieroboam : asasinatele politice, uzurpările puterii, domniile efemere, plata unor tributuri neamurilor străine, într-un cuvînt anarhia. Tot atîtea jigniri aduse lui Iahve, care este singurul rege adevărat şi ocrotitor al naţiunii.

Tonul neschimbat al cuvintelor sale este oprobriul şi ameninţarea : oprobriul împotriva idolatriei, nedreptăţii, imoralităţii, adulterului, minciunii, ambiţiei neînfrînate, banditismului şi războaielor fratricide ; şi ameninţarea cu distrugerea regatului, ameninţare pe care a văzut-o pesemne înfăptuindu-se. Dar mesajul său are două părţi : dojana pe de o parte, iubirea neclintită de Dumnezeu de pe altă parte.

■ Hesedul

Osea trăieşte această dramă şi în viaţa particulară. Relaţiile cu soţia sa, Gomer, sînt întru totul la fel cu cele dintre Iahve şi poporul său. Din porunca lui Dumnezeu şi-a luat soţie pe fata lui Diblaim, o femeie de moravuri uşoare, care nu a aşteptat mult ca să-l înşele. Are de la ea pe rînd trei copii. Inspirat de Dumnezeu, îi numeşte Izreel (locul în care Iehu i-a măcelărit pe copiii înaintaşului său), Cea Neiubită (Lo-Ruhama) şi Nu Este Poporul Meu (Lo-Ami). Numele acestea arată încordarea care există între soţi şi între Iahve şi poporul său.

Mai departe ni se povesteşte că a luat o prostituată (să fie aceeaşi ?) şi că o sileşte să ducă un trai de pustnic pentru a o face să se pocăiască. Tragedia este zugrăvită fără grandilocvenţă, proorocul nu se opreşte asupra cazului, dar învăţătura reiese cu limpezime : soţia mistică a lui Iahve, Israel, este necredincioasă, Dumnezeu o pedepseşte aspru, dar, silit de o iubire neslăbită, o iartă de cum îşi schimbă purtarea. "Şi mă voi milostivi spre Lo-Ruhama şi voi zice către Lo-Ami : "Tu eşti poporul meu", iar el îmi va răspunde : "Tu eşti Dumnezeul meu !" (*Osea*, 2, 25).

Ideea principală a cărţii este cuvîntul *hesed*. Hesed înseamnă iubire, închinare lui Dumnezeu, dar nu exclude exigenţa. Religia este o chestiune de inimă, dar şi de credinţă. Osea se exprimă prin fraze scurte şi sacadate care se succed, se izbesc şi se rostogolesc : este un torent nestăvilit, hrănit atît din mînia, cît şi din iubirea fraţilor săi.

Crimele lui Israel

"Ei, întocmai ca Adam, au călcat legămîntul meu, căzut-au de la credinţă. Galaadul este o cetate de răufăcători, plină de urme de sînge. Ca şi tîlharii din locuri ascunse, o ceată de preoţi săvîrşesc uciderі pe drumul spre Sichem - ei au făcut lucruri de ocară. În Betel văzut-am lucruri înspăimîntătoare ; desfrînarea lui Efraim şi întinarea lui Israel" (*Osea*, 6, 7-10).

Ioil

Fiul lui Petuel

Ziua lui Iahve

De la dezastrul de acum şi pocăinţa cuvenită pînă la judecata neamurilor şi mîntuirea lui Israel.

Se pare că Ioil a trăit prin anii 400 înainte de Hristos. Îi cunoaşte pe proorocii de mai înainte, este pătruns de ideile lor şi conştient că le continuă opera. Se inspiră îndeosebi din Iezechiel. Totuşi, din întregul ansamblu doctrinal profetic, nu va reţine pentru cărticica lui decît nesfîrşita milostenie a lui Dumnezeu, ale cărei efecte sînt dobîndite prin căinţă şi prin mîntuirea ce va să vină a poporului lui Iuda.

S-ar putea ca în timpul vieţii lui să fie avut loc o invazie de lăcuste deosebit de pustiitoare. În orice caz, zugrăveşte grozăvia cu o emoţie adevărată şi cu un belşug de imagini cu totul remarcabil : este un foc mistuitor, dinţi de leu, o armată rînduită pentru bătălie, care de luptă năpustindu-se val după val ; vrăjmaşul năvăleşte peste oraş, se aruncă peste ziduri, se urcă pe care, intră pe ferestre ; cîmpuri pustiite, vii ofilite, smochini veştejiţi, copaci uscaţi, seminţe uscate sub brazdă, hambare distruse, grînare năruite, vite mugind, turme umblînd buimace.

■ Chemarea către Iahve

Proorocul cîntă atunci un psalm de jale, cheamă la pocăinţă şi la rugăciune, porunceşte un post şi îi convoacă pe toţi locuitorii ţării la o adunare neobişnuită. Căci trebuie ca lumea să ia aminte că Iahve înseamnă iubire şi milă, că se mînie cu greu şi este darnic în iertări. Să zică cu toţii: "Milosteveşte-te, Doamne, către poporul Tău şi nu face de ocară moştenirea ta ca să-şi bată joc de ea neamurile ! Pentru ce să se spună printre neamuri : "Unde este Dumnezeul lor ?" (*Ioil*, 2, 17).

Răspunsul lui Iahve nu se lasă aşteptat şi urmează o zugrăvire a ţării cu totul diferită faţă de cea de la început : grîu şi ulei după pofta inimii, păşunile pustiei înverzite, pomii încărcaţi de roade, lanurile pline de grîu, vinul revărsîndu-se din buţi şi poporul jucînd de bucurie. Tulburat de dragoste pentru ţara sa, Iahve a cruţat poporul.

De ziua lui Iahve, va chema Domnul toate popoarele şi le va coborî în valea lui Iosafat. Apoi se va auzi învinuirea : mi-aţi împrăştiat poporul printre celelalte neamuri, mi-aţi împărţit ţara, v-aţi dat băieţii pe prostituate, v-aţi vîndut fetele pe vin, mi-aţi luat aurul şi argintul, aţi dus în templele voastre comorile mele. După care urmează judecata: nelegiuirea pe care aţi săvîrşit-o o voi face să cadă pe capetele voastre, Egiptul se va preface într-o ruină, iar Edomul într-o pustie stearpă. Între timp, Israelul va fi refăcut: casa Domnului va fi în Sion.

Israel refăcut

" Şi în vremea aceea, din munţi va curge must, văile vor fi pline de lapte, toate pîraiele din Iuda vor şerpui umplute de apă, iar din casa Domnului va ieşi un izvor care va uda valea Sitim...Dar Iuda va fi locuit în veci şi de-a pururi şi Ierusalimul din neam în neam" (*Ioil*, 4, 18-20).

Amos

Cel dintîi dintre micii prooroci

Dreptatea socială

Cînd un ciobănaş din Iuda va tuna şi fulgera împotriva luxului şi a decăderii morale a regatului din Nord.

Pe vremea cînd Ieroboam II (783-743) domnea în regatul lui Israel, iar Ozia (781-740) în regatul lui Iuda, ţara se bucura de pace şi prosperitate. Domneşte luxul, dezmăţul ia proporţii, săracii sărăcesc şi mai mult, iar cultele străine năpădesc oraşele în detrimentul celui al Dumnezeului lui Israel. Atunci Iahve iveşte un prooroc.

Iahve va trimite în Israel un cioban din Iuda, un om morocănos, obişnuit cu truda grea a cîmpului, dar un bărbat cu inima curată. Misiunea lui va fi scurtă - va fi de îndată alungat -, dar biciuitoare.

Amos ameninţă : Iahve este stăpînul tuturor popoarelor. El îi pedepseşte ca atare pe toţi cei care încalcă dreptatea. Dar este mult mai aspru cu fiii lui Israel, poporul său : urmează o lungă înşiruire a greşelilor lui Israel.

Iavhve este deci hotărît să-şi nimicească poporul : "Vai de cei ce doresc ziua Domnului ! Ce se va întîmpla cu voi ? Ziua Domnului este zi de întuneric şi nu de lumină !" (*Amos*, 5, 18).

Lucrarea se termină totuşi cu un licăr de speranţă : "Şi eu voi întoarce din robie pe poporul meu Israel" (*Amos*, 9, 14).

Coşul cu poame

"Şi iată ce mi-a arătat Domnul Dumnezeu : se făcea un coş cu poame. Şi ce mi-a zis : "Ce vrei tu, Amos ?" Şi a grăit Domnul către mine : "Vine sfîrşitul poporului meu Israel, căci nu-i voi mai trece cu vederea !" (*Amos*, 8, 1-2).

Avdie

Slujitorul lui Iahve

Judecata împotriva Edomului

Dumnezeul unic, sfînt şi drept este cel care zdrobeşte trufia, preamăreşte smerenia şi dă de ruşine înţelepciunea cea numai omenească

Cartea aceasta, cea mai scurtă din *Vechiul Testament*, este ecoul unor vremuri deznădăjduite. Regatul lui Iuda s-a prăbuşit sub loviturile vrăjmaşilor în anul 587 înainte de Hristos. Edomiţii au venit să jefuiască ce mai rămăsese din ţară, şi proorocul le poartă o ură neîmpăcată. Cartea lui este totodată un strigăt de răzbunare şi o chemare a dreptăţii dumnezeieşti.

Cartea lui Avdie este plină de înţelesul domniei lui Dumnezeu : el este Domnul, Judecătorul, Regele. Autoputernic şi unic, hotărăşte bunăstarea unei ţări, izbînda armatelor ei ; şi slava de pe urmă a unui neam. Acest neam pe care îl vrea glorios nu poate fi decît Israel, poporul ales.

Judecîndu-i pe oameni, nu înseamnă că Dumnezeu nu-şi urmează vrerea în ceea ce priveşte istoria lumii. Din poporul ales numai cîţiva sînt mîntuiţi.

Greşeala Edomului

"Din pricina măcelului şi a silniciei fratelui tău Iacov, vei fi acoperit de ruşine şi vei pieri de-a pururi ! În vremea cînd tu erai de faţă, cei străini se făceau stăpîni pe avuţia lui şi cei de altă lege veneau în părţile lui şi asupra Ierusalimului au aruncat sorţi, şi tu erai ca unul dintre aceia !" (*Avdie*, 10, 11).

Iona

Cel care i-a făcut pe oamenii din Ninive să se pocăiască

Prooroc fără voia lui

Adevăr sau închipuire, povestea lui Iona este o frumoasă ilustrare a chemării la pocăință adresată lumii întregi

Căința celor din Ninive

"Atunci Ninivitenii au crezut în Dumnezeu, au ținut post și s-au îmbrăcat în sac, de la cei mai mari și pînă la cei mai mici. Și a ajuns vestea pînă la regele Ninivei. Acesta s-a sculat de pe tronul său, și-a lepădat veșmîntul lui cel scump, s-a acoperit cu sac și s-a culcat în cenușă. Apoi, din porunca regelui și a dregătorilor săi, s-au strigat și s-au zis acestea : Oamenii și animalele, vitele mari și mici să nu mănînce nimic, să nu pască și nici să bea apă ; iar oamenii să se îmbrace cu sac și către Dumnezeu să strige din toată puterea și fiecare să se întoarcă de pe calea lui cea rea și de la nedreptatea pe care o săvîrșesc mîinile lui ; poate că Dumnezeu se va întoarce și se va milostivi și va ține în loc iuțimea mîniei lui ca să nu pierim !" (*Iona*, 3, 5-9).

Ciudat prooroc acest Iona care își închipuie că poate scăpa de misiunea pe care i-o dă Iahve, face o prezicere care nu se înfăptuiește și se întristează cînd misiunea îi izbutește. Iată un personaj cel puțin atipic. Nu se știe nimic despre el afară doar de această împotrivire la faptele Domnului, la întîmplări.

Cînd a fost redactată cartea e neîndoios că Ninive nu mai exista, căci fusese distrus de mezi în anul 612. Dar rămăsese în amintirea oamenilor de pe acele melaguri ca un oraș uriaș : 120000 de copii de vîrstă mică lasă să se bănuiască mai mult de un milion de locuitori, iar trei zile de mers arată o întindere uriașă, cu neputință în acea epocă. Își aminteau de el îndeosebi ca pildă de nedreptate, de răutate și desfrîu.

■ Misiune imposibilă

Către acest oraș neîmblînzit este trimis Iona. Dar el caută să scape, ia o corabie din Iope și pleacă spre Tarsis, în Spania. Se teme fără îndoială de această misiune cu neputință de înfăptuit. Atunci Dumnezeu ridică pe mare un vînt năprasnic și o furtună puternică. Marinarii se tem și se roagă fiecare către Dumnezeul său în vreme ce Iona, în fundul corabiei, doarme buștean. Îl trezesc, îi cer să se roage și el Dumnezeului său și aruncă sorții ca să afle din pricina cui vine peste ei prăpădul. Sorțul cade pe Iona și acesta cere să fie aruncat în mare.

Vreme de trei zile Iona stă în măruntaiele unui pește uriaș, rugîndu-l pe Iahve să-i vină în ajutor și făgăduindu-i să fie credincios. În a treia zi peștele îl aruncă pe țărm, și Iona se îndreaptă către Ninive. Străbate orașul strigînd : "Patruzeci de zile mai sînt, și Ninive va fi distrusă !". Ninivitenii au crezut în Dumnezeu, au ținut post și s-au îmbrăcat cu sac. Însuși regele s-a culcat în cenușă. I-a părut rău lui Dumnezeu de prezicerile de rău pe care le făcuse și nu le-a împlinit. Iona s-a întristat.

Cartea lui Iona este o povestire didactică. Două idei sînt scoase în evidență : mai întîi, universalismul religiei lui Iahve, dovedit prin faptul că se găsesc în ea adoratori ai lui Iahve, marinarii și locuitorii din Ninive, care nu se roagă nici în templu, nici la Ierusalim. Cea de a doua idee, afirmată aici în mod indiscutabil, este că prezicerile de nenorocire nu sînt decît amenințări în caz de nepocăire. Creștinii au văzut în șederea lui Iona în pîntecele peștelui o imagine a pogorîrii lui Hristos în iad.

Miheia

Bărbatul din Moreșet

Judecata

Miheia este țăranul din satul Moreșet ce se duce să tune și să fulgere împotriva marii cetăți a Ierusalimului

El nu este decît un biet țăran din Moreșet, în regatul lui Iuda, care trăiește sub domniile lui Iotam (740-736), Ahab (736-716) și Iezechia (716-687), care trudește din greu și vorbește aspru și cinstit. Înfierează luxul și corupția din marile orașe Samaria și Ierusalim, împovărarea celor săraci și umili de către clasele stăpînitoare și acapararea pămînturilor de către cei fățarnici și lacomi.

Mesajul lui este ca un strigăt din inimă și după puțină vreme proorocul, în credința lui de om simplu, vede în toate acestea păcat împotriva lui Iahve : "Și după ce vor fi mîncat carnea poporului meu, vor fi jupuit pielea și oasele lor le vor fi sfărîmat și prefăcut în bucăți ca și carnea în oală..." (*Miheia*, 3, 3). Învinuiește autoritățile că au construit Sionul cu sînge și Ierusalimul prin crimă, pe judecători că judecă pentru daruri, pe preoți că hotărăsc pentru lefuri, pe prooroci că, pentru bani, rătăcesc poporul.

■ Dezastrul

Atunci vine judecata înfricoșătoare și de neînlăturat. Proorocul zugrăvește toate fazele dezastrului. Năruirea Samariei: "Voi preface Samaria într-o grămadă de pietre adunate de pe cîmp" (*Miheia*, 1, 6) ; invazia lui Iuda : "Ziua pedepsirii tale a sosit" (*Miheia*, 7, 4) ; pustiirea meleagurilor natale : "Tu vei semăna, dar nu vei secera" (*Miheia*, 6, 15) ; foametea, înfrîngerea : "Toate cetățile tale le voi face una cu pămîntul" (*Miheia*, 5, 10) ; și surghiunul : "Vei ieși din cetate și te vei sălășlui în cîmp" (*Miheia*, 4, 10).

Dar credința fierbinte a proorocului este totodată încredere fără margini în Iahve: făgăduielile Legămîntului se vor împlini, e sigur de asta. Ori, cum să împaci păcatul lui Israel și pedeapsa ce i se cuvine cu încrederea în mîntuirea făgăduită ? Atunci Miheia introduce noțiunea de cei rămași : nu tot poporul trecător va cunoaște împărăția lui Dumnezeu, ci doar cei care vor fi supraviețuit și vor fi supraviețuit datorită credinței lor. Iată cum un vis naționalist cam necugetat se purifică și se preface într-o atitudine morală.

Stilul lui Miheia este alert, vioi și pasionat. Își stîrnește potrivnicii, le citește gîndurile, îi ceartă zdravăn și le răspunde fără greș. Mînuiește aluzia, taina și enigma, și cu greu se poate face deosebirea între cuvîntul proorocului și cuvîntul Domnului. Folosește jocul de cuvinte, asonanța și ritmul care întipăresc în minte frazele cheie ale cuvîntării sale. Miheia este un orator.

Cei rămași

"În ziua aceea, zice Domnul, voi aduna laolaltă pe cei care o luaseră la fugă și pe cei chinuiți. Și din cei șchiopi voi face un rest, și din cei ce au fost împovărați, un neam puternic, și Domnul va împărăți peste ei în muntele Sionului, de acum și pînă în veac !" (*Miheia*, 4, 6-7).

Naum

Profetul care îmbărbătează

Năruirea cetăţii Ninive

Proorocul dă în vileag deşertăciunea puterilor cărnii înaintea adevărului puterii lui Dumnezeu

În anul 653 înainte de Hristos, imperiul asirian, care îşi impusese jugul în regatul lui Iuda, suferă prima înfrîngere : Egiptul îşi recapătă independenţa. În anul următor se revoltă Babilonul şi se face simţită ameninţarea unor noi năvălitori: mezii, perşii, sciţii. Această situaţie nu poate fi decît îmbucurătoare pentru Iuda, cu atît mai mult cu cît domnia lui Iosia a îngăduit afirmarea unei oarecari independenţe naţionale şi s-a impus în multe ţinuturi ale regatului din Nord.

Cartea lui Naum este strigătul de răzbunare al evreilor. Proorocul exprimă simţirea lor. Întoarcerea Dumnezeului Oştirilor îi înfrînge pe duşmanii lui Israel, îi zdrobeşte, îi nimiceşte. Singura lor vină este că se împotrivesc poporul ales, că stau în cale, că sînt o piedică în calea vrerilor Domnului. Din această pricină sînt învinuiţi de toate păcatele, că trăiesc din cîştigul prostituatelor, că aduc neamurile în robie prin dezmăţul lor, că înşeală popoarele prin farmece.

■ O capodoperă naţionalistă

Am putea spune despre *Cartea lui Naum* că este un încîntător poem ultranaţionalist : nici o vorbă despre păcatul lui Israel, nici o vorbă despre misiunea dată de Iahve oştirilor din Asur sau celor din Egipt, nici o vorbă măcar despre căinţa necesară, despre convertire sau despre credinţă. Această carte nu pare a fi o carte religioasă. Şi totuşi dărîmarea cetăţii Ninive, aşa cum este zugrăvită, nu este o răsplată pentru Israel, nici o răzbunare din partea lui, ci pedepsirea idolatriei, a nedreptăţii, a violenţei.

Puterea unui Dumnezeu universal se impune tuturor oamenilor. El se foloseşte de popoare, oricare ar fi şi nu numai de poporul ales, pentru a-i aduce la îndeplinire hotărîrile. De data aceasta se foloseşte de egipteni, de mezi, de perşi pentru a pedepsi trufia asirienilor; altă dată se va folosi de un alt popor.

Iudaismul nu s-a înşelat şi nici creştinismul cînd au socotit *Cartea lui Naum* ca pe una din cele mai frumoase cîntări închinate slavei unui Dumnezeu unic şi stăpîn a toate cîte sînt, un strigăt de credinţă şi nădejde care întrece cu mult evenimentul care l-a stîrnit. Prin ea proorocul îşi arată patima şi bucuria sălbatică datorate judecăţii Domnului. Se foloseşte de toate resursele artei sale : ritm patetic, asonanţe ciudate, elipse neaşteptate ; caracterizarea este totdeauna dreaptă, imaginile sînt strălucite, expresiile rare ; frazele sînt scurte şi viguroase, verva nesecată, agerimea spiritului neslăbită. *Cartea lui Naum* este un soi de capodoperă.

Ameninţarea cetăţii Ninive

"Vai de cetatea cea vărsătoare de sînge, plină de minciună şi de silnicie, din care nu se mai curmă jaful!... Pocnet de bici, duruit cutremurător de roţi, cai în galop, care de război ce zdruncină pămîntul ; călăreţi care s-avîntă, sclipiri de sabie, scăpărări de lancie, mulţime de răniţi, grămezi de cadavre, leşuri fără sfîrşit, hoituri care stau în cale ! Numai din pricina multelor desfrînări ale celei desfrînate, frumoasă la chip şi meşteră în farmece, care duce în robie neamurile prin desfrînările ei şi popoarele prin fermecătoriile ei" (*Naum*, 3, 1-4).

Avacum

Proorocul din Templu

Jeluirea poporului ales

Cartea lui Avacum : un dialog, poate o liturghie, mai mult ca sigur un schimb între Dumnezeu şi credincioşii săi

Avacum a trăit probabil între sfîrşitul domniei lui Manase (687-642) şi cea a lui Ioiachim (598). Să fie oare fiul sunamitencei înviat de Elisei despre care vorbeşte cartea a patra a *Regilor* (4, 16) ? Aşa au pretins unii rabini. Oricum, este un prooroc apropiat Templului refăcut şi purificat de Iosia, şi s-a putut crede despre cartea lui că nu este decît un ritual al liturghiei pentru sărbătoarea Anului Nou.

Găsim în ea într-adevăr un fel de răspuns al poporului care putea fi auzit ca un strigăt de protest lîngă sanctuar, o tînguire în faţa tăcerii lui Iahve şi a poverii nelegiuirii cotropitoare, faţă de neimplicarea lui Dumnezeu şi a răspîndirii violenţei. Este o jeluire îndurerată, desperată, o plîngere rugătoare : "Pînă cînd, Doamne, voi striga fără ca să mă asculţi ?" (*Avacum*, 1, 2).

■ Strigătul credinţei

Rugăciunii îi răspunde cuvîntarea lui Dumnezeu, nefericirii jeluitorului i se opune puterea Domnului care se exercită după cum crede el de cuviinţă : "Căci se săvîrşeşte în vremea voastră un lucru pe care voi nu l-aţi crede, dacă l-ar povesti cineva" (*Avacum*, 1, 5). Iahve i-a ivit pe caldeeni, un popor sălbatic şi aprig. A făcut astfel încît acesta să-şi bată joc de regi şi de prinţi şi să cucerească în joacă cetăţile. Aşadar, Dumnezeu a vrut această violenţă. Dar vremurile s-au schimbat, din tăria lor caldeenii şi-au făcut Dumnezeu, şi vor fi pedepsiţi.

O nouă plîngere a proorocului: "Nu eşti tu, oare, din străvechile vremuri, Domnul Dumnezeul meu, Sfîntul meu? Tu care nu poţi muri" (*Avacum*, 1, 12). După această afirmare a credinţei, Dumnezeu va face o proclamaţie deosebit de importantă. Este bine să fie scrisă pe tăbliţe, întrucît este o viziune pentru un timp hotărît : "Iar dreptul din credinţă va fi viu" (*Avacum*, 2, 4).

Abia acum proorocul a înţeles. După ce îl zugrăveşte sumar pe cel trufaş şi nesătul, începe un pomelnic de ocări, un rechizitoriu fără concesii, un şir de blesteme împotriva celui nelegiuit, nedrept, ucigaş. Dar nici măcar o dată acesta nu este numit. Nu mai este caldeanul, nici egipteanul, nici vreo altă putere străină, este cel pe care păcatul său îl arată. Răul aduce nenorocire, dreptatea mîntuire.

Deşi exprimă un strigăt desperat de ajutor, Avacum nu este un sceptic. Deşi îşi strigă neputinţa de a pricepe : oare cum poate îngădui Dumnezeu să se întîmple aşa ceva ? nu se îndoieşte nici o clipă. Dumnezeul lui, spre deosebire de ceilalţi zei, făptuieşte din timpurile cele mai îndepărtate, renumele lui este lămurit, lucrarea lui de temut. Este Sfîntul, Mîntuitorul.

Ocările

"Vai de cel ce-şi sporeşte averea cu ceea ce nu este al lui - pînă cînd ? - şi se încarcă cu povara zălogurilor!...Vai de cel ce strînge cîştiguri nelegiuite pentru casa lor şi îşi aşază sus de tot cuibul ca să scape din mîna nenorocirii!...Vai de cel ce zideşte cetatea cu vărsări de sînge şi o întemeiază pe fărădelegi...Vai de cel ce adapă pe prietenul său din cupa lui otrăvită, pînă îl îmbată, ca să vadă goliciunea lui !" (*Avacum*, 2, 6-15).

Sofonie

Cel ascuns de Iahve

Ziua Domnului

Cînd dreptatea dumnezeiască va birui nelegiuirea oamenilor şi cînd Dumnezeu îşi va arăta mînia

Se pare că Sofonie este de viţă regală, un urmaş al regelui Iezechia. Locuieşte la Ierusalim, cunoaşte obiceiurile curţii şi ale claselor înstărite, frecventează diferitele cartiere ale oraşului, unde a luat aminte la moravurile corupte şi la practicile idolatre ale locuitorilor. Trăieşte sub domnia lui Iosia (640-609 înainte de Hristos), probabil atunci cînd acest rege, iubit de Iahve, a început să reformeze viaţa religioasă a regatului.

Cărticica lui Sofonie poate fi împărţită în trei. Prima cuprinde o ameninţare : "Dies irae, Dies illa", ziua aceea e ziua mîniei. Liturghia creştină a funeraliilor a reluat tema aceasta a zilei Domnului, adică ziua judecăţii Domnului. Tot ce vieţuieşte va fi supus judecăţii, dar în mod deosebit Ierusalimul, prinţii şi dregătorii săi, care nu iau în seamă ameninţările dumnezeieşti. De ziua Domnului va fi un război distrugător, un dezastru universal, un măcel înfricoşător. De unde şi chemarea la pocăinţă.

A doua parte este un îndemn şi, pentru a-şi susţine spusele, proorocul aminteşte răzbunarea lui Iahve împotriva popoarelor care au chinuit pe Israel : filistenii, moabiţii şi amoniţii, Etiopia şi Asiria ; dar, dus de patimă, se arată disprețuitor faţă de Ierusalim, cetatea răzvrătită, nelegiuită : "N-a luat aminte la nici un semn, şi n-a primit nici o dojană ; în Domnul nu şi-a pus nădejdea şi nici nu s-a apropiat de Dumnzeul ei" (*Sofonie*, 3, 2).

■ Făgăduinţa mîntuirii

Vine în sfîrşit şi făgăduinţa mîntuirii : "Pentru aceasta, aşteptaţi-mă, zice Domnul, pînă în ziua cînd mă voi scula ca mărturie" (*Sofonie*, 3, 8). Păgînii vor recunoaşte şi se vor închina singurului Dumnezeu adevărat, vinovaţii vor fi fost pedepsiţi şi cei drepţi răsplătiţi, Ierusalimul va fi recunoscut de toţi ca izvor al adevăratei cunoaşteri religioase. Dar "voi lăsa în mijlocul tău un neam smerit şi sărac, care va nădăjdui întru numele Domnului" (*Sofonie*, 3, 12).

Cartea lui Sofonie trebuie să fi fost scrisă dintr-o dată de către un autor care voia să relateze ansamblul propovăduirii proorocului. Toată expunerea se învîrte în jurul zilei Domnului. Stilul este simplu, grav, uneori încărcat, cu rare pasaje poetice, fapt totuşi obişnuit proorocilor lui Israel. În schimb, Sofonie este remarcabil prin tonul patetic. El nu are vocaţia să spună lucruri noi ; Isaia, Ioil vorbiseră deja despre ziua Domnului ; Isaia, Miheia vorbiseră despre cei rămaşi. Dar Sofonie dă relief acestor teme, le dramatizează.

Îndemn la pocăinţă

"Umblă după lege şi fii cu rîndulală, neam fără ruşine, pînă a nu vă toca mărunt ca paiele mînia, pînă să nu ajungă la voi aprinderea mîniei Domnului, pînă să nu vină la voi ziua întărîtării Domnului. Căutaţi pe Domnul, toţi cei smeriţi din ţară, care săvîrşiţi faptele legii Domnului; căutaţi dreptatea, căutaţi smerenia; poate veţi fi feriţi de ziua mîniei Domnului" (*Sofonie*, 2, 1-3)

Agheu

Restauratorul

Rîvnă pentru casa Domnului

Cînd templul din Ierusalim va fi reclădit, poporul lui Dumnezeu va putea iarăşi trăi.

În anul 538 înainte de Hristos, evreilor surghiuniţi la Babilon li se îngăduie de către Cirus, regele perşilor, să se întoarcă în ţara lor. Repatriaţii ascultaseră îndrumările lui Iezechiel, religia le era fără îndoială purificată de încercările prin care trecuseră, iar întoarcerea în Pămîntul făgăduinţei, primită ca un dar al lui Dumnezeu, care-şi ţine făgăduielile, i-a convins să reclădească în cel mai scurt timp Templul din Ierusalim.

Dar situaţia nu este aceeaşi ca pe vremea lui Solomon. Repatriaţii sînt săraci, trebuie să-şi ridice alte case, să cultive pămîntul, să se îmbogăţească. Nu lipsesc cei care zic: "Ah ! dacă am avea bogăţia marelui rege !" Chiar lui Solomon, cu toată puterea şi averea lui, îi trebuiseră şapte ani ca să construiască Templul.

■ "Ca un inel cu pecete"

Atunci, Dumnezeu îl zămisleşte pe proorocul Agheu. Nu ştim nimic altceva despre el decît cele cinci cuvîntări pe care le reproduce cartea sa, dar aceste cuvîntări sînt datate cu multă exactitate : au fost rostite între 29 august şi 19 decembrie în anul al doilea al domniei regelui persan Darius, urmaşul lui Cirus.

Este neîndoios că la această dată temeliile noul Templu fuseseră puse, dar fiecare se ocupa mai curînd de treburile lui.

Nimeni nu băgase de seamă că secerişul nu fusese bogat. Agheu o spune cu tărie: dacă pămîntul nu produce îndeajuns, înseamnă că nu este pămîntul lui Israel, şi nu va fi pămîntul lui Israel atîta vreme cît Templul nu va fi reclădit. El îndeamnă pe guvernatorul Zorobabel, pe marele preot Iosua şi tot poporul să reînceapă lucrările.

Odată cu Templul reclădit, va veni şi prosperitatea. Este chiar probabil că, pentru repatriaţi, reconstruirea lăsa să se întrezărească era mesianică. În ultima cuvîntare Agheu îl numeşte pe Zorobabel cel ales: "Te voi avea ca un inel cu pecete, căci pe tine te-am ales" (*Agheu*, 2, 23).

Din demagogie sau din grijă pentru puritate, Agheu înlătură din slujba Domnului pe cei din ţară. Ne putem lesne închipui că repatriaţii avuseseră multe pricini cu cei care rămăseseră în ţară, îi stînjeneau şi poate chiar le luau pămînturile. Dar aceştia nu erau evrei, evrei curaţi, şi necurăţenia lor îi oprea să ia parte la cult. Agheu aminteşte acest lucru.

Agheu este figura tipică a restauratorului. În cugetul lui, poporul lui Dumnezeu trebuie să regăsească vechea stare de lucruri, care se caracterizează în mod esenţial prin fidelitate faţă de Legămînt, săvîrşirea cultului în Templul reconstruit şi dinastia lui David.

Reclădirea Templului

"V-aţi aşteptat la mult, dar iată că aveţi puţin. Aţi strîns mult, dar eu am risipit truda voastră ! Pentru ce ? zice Domnul Savaot. Din pricina templului meu care stă dărîmat, iar voi zoriţi cu lucrul, fiecare pentru casa lui ! Pentru aceasta cerul se va încula, nu vă va da rouă şi pămîntul roadele sale. Şi am chemat seceta pe pămînt şi pe munţi, peste grîu, peste vin şi peste orice rodeşte pămîntul ; peste oameni şi peste dobitoace şi peste toată strădania palmelor voastre" (*Agheu*, 1, 9-11).

Zaharia

Proorocul teocraţiei

Nădejdile neamului evreiesc

Cînd viziuni şi oracole îl încredinţează pe Israel că va supravieţui şi va birui sub sceptrul unui urmaş al lui David

Zaharia era fără doar şi poate copil cînd s-a întors din exil cu bunicul lui. I-a urmat lui Agheu în şirul proorocilor şi a reluat temele pe care le dezvoltase înaintaşul său. Templul tot neterminat, neorînduiala din ţară şi mai ales păcatul *poporului au fost temele tuturor* cuvîntărilor sale. Totuşi el nu este deloc pesimist, nu se înfurie, nu ameninţă defel, ci nădăjduieşte, este încredinţat de reuşită.

Mîntuirea mesianică

"Aşa grăieşte Domnul Savaot : Iubesc Sionul cu zel mare şi cu patimă aprinsă îl doresc". Aşa grăieşte Domnul : "M-am întors cu *milostivire către* Sion şi voi locui în mijlocul Ierusalimului, şi Ierusalimul se va chema *cetate credincioasă* şi muntele Domnului Savaot, munte sfînt". Aşa zice Domnul Savaot: "Bătrîni şi bătrîne vor şedea iarăşi în pieţele Ierusalimului, fiecare cu toiagul în mînă, din pricina vîrstei lor înaintate. Şi se vor umple pieţele de băieţi şi fete, care se vor juca în pieţele lui" (*Zaharia*, 8, 2-5).

■ Opt viziuni

Cartea lui începe cu opt viziuni : cea dintîi este viziunea călăreţilor care străbat pămîntul şi îl găsesc în tihnă şi linişte. Pînă cînd, îi zice lui Iahve îngerul, vei întîrzia să arăţi milă Ierusalimului ? şi Dumnezu răspunde : "Sînt plin de zel faţă de Ierusalim şi faţă de Sion ; dar este puternică mînia mea împotriva neamurilor trufaşe !" (*Zaharia*, 1, 14-15).

Urmează viziunea coarnelor şi a făurarilor, coarnele întruchipînd neamurile iar făurarii pe cei care au venit să le doboare ; cea a măsurătorului care verifică dimensiunile Ierusalimului celui nou ; cea a Iosua, marele preot care îşi leapădă veşmintele murdare ca să se îmbrace cu haine de sărbătoare ; cea a sfeşnicului şi a celor doi măslini din jurul lui, cum ar fi Dumnezeu şi cei doi "unşi" ; cea a sulului de carte care zboară, precum blestemul care străbate ţara ca să-i alunge pe furi şi pe cei care jură strîmb ; cea a femeii închise şi dusă în altă parte în templul idolatriei ; în sfîrşit, cea a carelor care străbat pămîntul ca să facă să se pogoare duhul lui Iahve.

Viziunile sînt întretăiate de îndemnuri către exilaţii rămaşi în Babilon ca să se întoarcă şi de porunci celor repatriaţi ca să înfăptuiască dreptatea. Această primă parte a cărţii se termină cu cuvintele lui Iahve care îşi arată dorinţa să se întoarcă să stea în mijlocul Ierusalimului, care devine Oraş al Credinţei, "şi vor veni *încă popoare şi locuitori din* cetăţi numeroase zicînd : Să mergem să dobîndim îndurarea lui Iuda şi să căutăm pe Domnul Savaot" (*Zaharia*, 8, 20-22).

Pentru cei mai mulţi critici partea a doua a *Cărţii lui Zaharia* ar fi din secolul al II-lea *înainte de* Hristos, adică posterioară cu mai multe secole. Într-adevăr, nu mai este vorba despre reclădirea Templului, despre Iosua şi despre Zorobabel. Prăbuşirea Imperiului persan a făcut să reînvie nădejdea şi evocarea bătăliei eshatologice finale este *mai plină de viaţă*, în ciuda unor numeroase neclarităţi. Dar poate fi altfel ?

Maleahi

Proorocul cultului

Apărătorul drepturilor lui Dumnezeu

După tîrnosirea noului Templu şi înaintea marii reforme a lui Ezdra, un prooroc necunoscut îi îndeamnă pe evrei să păstreze puritatea cultului

Despre Maleahi nu ştim nimic. Numele înseamnă "sol al Domnului" şi poate că nu a fost folosit în cartea care poartă acest nume decît pentru a arăta că textul era datorat unui prooroc care vorbea în numele Domnului. Data redactării se deduce din datele cuvîntărilor reproduse : este limpede că Templul a fost reconstruit şi că Ezdra nu şi-a început încă reforma, întrucît autorul nu vrea să reformeze cultul. De aceea lucrarea este în mod obişnuit situată între anii 515-445 înainte de Hristos.

Evreii sînt prezentaţi în carte dezamăgiţi ; atîta vreme cît Templul n-a fost reconstruit, se putea înţelege că nu o să fie prosperitate deoarce ea depinde de împlinirea acestei datorii. Dar iată că acum sanctuarul este la locul lui, preoţii ţin slujbe în el, iar cultul celebrat seamănă cu cel din vremurile de demult, dar, împotriva tuturor aşteptărilor, nu se vede nimic, nici prosperitate, nici bogăţie, nici fericire. Mai are atunci religia vreun rost ?

■ Soarele dreptăţii

Da, răspunde Iahve. - Aici nu mai vorbeşte proorocul ci însuşi Dumnezeu - Uitaţi-vă la ce faceţi. Uitaţi-vă la vitele pe care le aduceţi jertfă, sînt toate şchioape, bolnave, schilodite. N-aţi îndrăzni să le daţi guvernatorului, nici vreunui prieten. Îmi făgăduiţi vite mîndre şi zdravene şi îmi jertfiţi animale cu beteşuguri, făgăduiţi dijmă din tot ce cîştigaţi şi daţi nimica toată. Cum aş putea primi jertfele voastre ? Altarele vă sînt necurate, darurile voastre nu-mi fac plăcere.

Făcusem un legămînt cu tribul lui Levi, al preoţilor. Căci "buzele preotului vor păzi ştiinţa şi din gura lui se va cere învăţătura", dar voi v-aţi îndepărtat de drumul cel drept. Din pricina voastră mulţi s-au poticnit. Iată că ţi-ai alungat femeia tinereţilor tale ca să te însoţeşti cu fata unui dumnezeu străin. Eu urăsc alungarea femeii, spune Iahve.

Dar va veni ziua Domnului, îmi voi trimite solul, el va curăţa pe fiii lui Levi şi-i va lămuri ca pe aur şi argint, şi ei se vor înfăţişa cu jertfa aşa cum se cuvine, şi voi certa lăcusta ca să nu vă mănînce recoltele, şi voi deschide stăvilarele cerului şi viaţa nu vă va mai rămîne fără rod : toate neamurile vă vor ferici. Veţi vedea deosebirea între cel drept şi cel păcătos, între cei care slujesc pe Dumnezeu şi cei care nu-l slujesc : soarele dreptăţii va străluci.

Biruinţa celor drepţi

"Aspre sînt pentru mine graiurile voastre, zice Domnul. Şi voi grăiţi : "Ce am spus împotriva ta ?" Şi mai ziceţi : "Este trudă zadarnică să slujim pe Dumnezeu şi ce cîştig vom avea din paza poruncilor sale şi că umblăm trişti înaintea Domnului Savaot ? Dar iată că acum noi fericim pe cei mîndri. Şi propăşesc cei ce săvîrşesc fărădelegi, ba chiar şi pun la încercare pe Domnul, şi ei scapă!" Iată ce zic unii către alţii, cei ce se tem de Domnul. Şi Domnul a luat aminte şi a ascultat: o carte de aducere aminte a fost scrisă înaintea lui spre binele celor care se tem de el şi caută scăpare în numele lui. "Şi vor fi aceştia pentru mine, zice Domnul Savaot, în ziua în care voi face judecată, ca o avere a mea" (*Maleahi*, 3, 13-17).

Talmudul

Tradiţiile iudaismului

Thora orală

Moise ar fi primit pe muntele Sinai, în afară de Legea scrisă, o învăţătură transmisă prin viu grai care, mai apoi, a fost transmisă din generaţie în generaţie

Distrugerea Templului de la Ierusalim, în anul 70 după Isus Hristos, zdruncină încă o dată din temelii comunitatea evreiască. Rabinii simt nevoia să pună rînduială în tradiţii. De aceea numerose academii în Iudeea şi în Galileea încep să noteze obiceiurile şi să interpreteze Scriptura în lumina noii situaţii. Aceste comentarii ale Scripturii sînt importante, căci sînt mai apropiate de aplicarea Legii scrise : de fapt sînt o Lege practică, o Lege vie, într-un anumit fel mai bună decît prima. Rabinii îi ziceau Lege orală şi o atribuiau, ca şi pe cealaltă, revelaţiei avută de Moise pe muntele Sinai.

Misoginie

"De ce a făcut-o Dumnezeu pe Eva dintr-o coastă a lui Adam şi nu din altă parte a trupului ? - Dacă ar fi făcut-o din cap ar fi fost plină de trufie ; din ochi sau ureche, curioasă ; din gură, guralivă ; din mînă, hoaţă ; din picioare, umblăreaţă ; a făcut-o din coastă ca să fie smerită, şi totuşi femeile au toate aceste cusururi" (*Talmudul din Ierusalim*).

■ Mişna şi Guemara

În consecinţă au fost publicate legi, *halakhot* (la singular : *halakha*). Ele au pretenţia să legifereze întreaga existenţă a evreului ; nici un amănunt nu este fără rost, nimic nu este lipsit de importanţă. Halakha, din clipa în care a fost definită, nu admite nici o încălcare în afara cazurilor de pericol de moarte (exceptînd trei cazuri deosebite : idolatrie, omucidere şi depravare sexuală). Este sigur faptul că halakha îşi va găsi (după însăşi formularea ei) sprijin în Scriptură. Cu totul altfel stau lucrurile cu comentariul : *haggada* (la plural : *haggadot*). Pornind de la textul *Bibliei*, îi dă o interpretare foarte liberă, înfrumuseţează povestirile, adaugă poveşti şi legende, scoate din fraze sau din cuvinte sentinţe, maxime sau apoftegme. Ţelul său nu este să dea reguli, ci să formeze caracterul şi să susţină moralul.

Ansamblul de halakhot şi haggadot, cărora le-au fost adăugate numeroase *midraş*, sau expuneri libere pe marginea textului sacru, alcătuiesc *Mişna*. Este vorba de fapt de o compilaţie de tradiţii orale. Mai mulţi rabini îşi luaseră această sarcină, începînd cu Akiba (mort prin 135) şi terminînd cu Iuda Hanassi, care a publicat-o prin anul 200. Odată cu *Talmudul* se trece într-o nouă etapă. *Mişna* fiind recunoscută autoritate supremă de către academiile lui Palestina şi din Babilonia, i-au fost adăugate comentarii deosebit de lungi numite *Ghemara* ("finisare") iar ansamblul *Mişna* şi *Ghemara* alcătuieşte *Talmudul* : are un stil complicat, cugetările lipsite de limpezime, argumentarea deseori ciudată. Vrînd se înregistreze părerile cele mai contradictorii, autorii *Talmudului* de la Ierusalim au făcut un lucru complicat. Desigur, din această pricină rabinii din Babilonia s-au apucat să-şi alcătuiască propriul Talmud, străduindu-se să explice contradicţiile şi să ofere soluţii.

JAINISMUL

Ordinul jaina era de mult consfinţit de timp, cînd a venit pe lume Vardhamana Mahavira, în secolul al VI-lea înainte de Hristos. Este al douăzeci şi patrulea Tirthankara, "cei care croiesc drum prin puhoiul renaşterilor pînă la celălalt mal". Mulţi alţii îl precedaseră, începînd cu Parsva, care a trăit cu trei secole mai devreme, şi Bhagavan Aristanemi, care ajunsese deja în nirvana de 84 de mii de ani, şi pînă la Rsabha, primul dintre ei. Vardhamana Mahavira nu este un întemeietor, este un reformator.

Părinţii săi, Siddhartha şi Trisala, erau nişte jaina cucernici care locuiau în cetatea înfloritoare Vaisali (lîngă Patna). Mahavira era cel de al doilea fiu al lor. A luat de soţie pe o fată aleasă de ei, Yasoda, şi a avut de la ea o fiică, Anojja. La moartea părinţilor, fratele mai mare i-a moştenit iar Mahavira s-a făcut călugăr jaina. A urmat cu sîrguinţă regulile integrării monastice. După treisprezece luni şi după o lungă încercare, şi-a lepădat veşmintele, a atins starea de "izolare-integrare" şi a cunoscut omniştiinţa şi despărţirea de tot ce îl lega de cele pămînteşti. În următorii patruzeci şi doi de ani a propovăduit doctrina în toată ţara şi a murit la şaptezeci şi doi de ani la Pava.

Pentru Mahavira Dumnezeu nu există, lumea şi universul nu au nici început nici sfîrşit. Totul este condus de Karman, cu excepţia sufletului eliberat din puhoiul renaşterilor. Cea dintîi şi cea mai importantă poruncă jaina este respectul absolut pentru viaţă, căci tot ce există are suflet de la animalele cel mai evoluate pînă la plante, pietre şi picături de apă. De aceea, călugărul jaina mătură în faţa lui în timp ce merge şi poartă un văl la gură de teamă să nu înghită vreo vietate cît de mică. Eliberarea nu se dobîndeşte decît prin eliberarea de orice materie karmică, adică prin încetarea oricărui contact cu materia.

Anumiţi discipoli ai lui Mahavira ţineau minte doctrina învăţătorului. La sfîrşitul secolului al IV-lea înainte de Hristos, membrii comunităţii au hotărît să-i salveze conţinutul. S-au adunat la Paliputra, în 312, şi au stabilit textele *anga*. Dar textele s-au pierdut şi, fapt şi mai grav, comunitatea s-a împărţit în două : de o parte, *digambara* sau "cei îmbrăcaţi cu spaţiu", care trăiau dezbrăcaţi : de cealată, *svetambara* sau "îmbrăcaţi în alb". Ultimii au stabilit un nou canon al Scripturilor la conciliul de la Valabhi, în secolul al V-lea al erei noastre.

Anga

Elemente de doctrină

Desprinderea de materie

Legende, date cosmologice şi numerologie sînt puse aici la contribuţie pentru a înfăţişa doctrina

Gîndul de renunţare

"Multă vreme m-am învrednicit să fiu Indra ; şi totuşi gustul pentru plăceri nu mi-a pierit. Ce-i vor folosi cele cîteva picături de apă pămîntească celui care nu şi-a astîmpărat setea cu oceanul de nectar zeiesc ? Gustul pentru desfătări este înteţit de plăcere precum tăria focului de combustibil. Plăcerile clipei sînt neîndoielnic desfătătoare, dar urmările sînt neplăcute ; pentru a împlini poftele simţurilor, eşti silit să străbaţi meleagurile suferinţei (...) şi să peregrinezi din naştere în naştere, pînă ajungi să intri în împărăţia animalelor" (citat de H.Zimmer în *Les Philosophies de l'Inde*).

Anga sînt unsprezece cărţi care înfăţişează esenţialul doctrinei şi al disciplinei jaina, atît pentru călugări, cît şi pentru laici.

Proză şi poezie, demonstraţii şi exemplificări, învăţătură ortodoxă şi poziţii heterodoxe sînt amestecate destul de anarhic, dar fiecare pasaj, chiar dacă este luat din fondul comun al Indiei epocii (precum legendele lui Krişna, Draupadi şi ale celorlalţi eroi hinduişti), este colorat de gîndirea jaina.

Primul text anga, *Acaranga*, vorbeşte cu precădere despre comportarea călugărilor. Dă drept pildă viaţa lui Mahavira care, călugăr fiind, rătăcind despuiat prin natura sălbatică, se supune celei mai aspre asceze. Îl vedem luptîndu-se cu vremea rea, cu cele mai înfricoşătoare animale, cu cei mai cruzi duşmani, rămînînd mereu nepăsător şi păstrînd o indiferenţă desăvîrşită, atît faţă de plăcere, cît şi de suferinţă.

Alte povestiri sînt răspîndite în cuprinsul cărţilor : povestea convertirii neduse pînă la capăt a lui Kali care, mişcată de o predică a lui Parsva, penultimul Tirthankara, se face călugăriţă, moare şi se reîncarnează luînd chipul zeiţei Kali (*Nayadhammakahao anga*), cea a lui Gayasukumala, fiul reginei Devaki şi fratele lui Krişna (*Upasakadasa anga*), cea a celor opt regi porunciţi de Mahavira (*Sthana anga*), cea a cucernicului Dhanya în care ne sînt zugrăvite cu un soi de încîntare urmările unui post prelungit asupra trupului său slăbit (*Anuttara-Aupapatika*).

■ Legămintele jainismului

Lămuririle doctrinale sînt date deseori de Mahavira ca răspuns unor întrebări puse de către unii discipoli tineri. Interlocutorul privilegiat este Gautama Indrabhuti (*Vyahyaprajnapti*). Dialogul acesta este deosebit de bogat în informaţii despre personalitatea învăţătorului.

El explică aici cele cinci Legăminte Mari : să nu faci rău fiinţelor vii şi sensibile, să nu minţi, să nu furi, să nu înfăptuieşti acte sexuale, să nu te legi de bunurile materiale; şi celelalte şapte legăminte : anume, să mergi numai în anumite direcţii şi pînă la anumite depărtări, să te fereşti de vorbe şi de fapte fără rost, să te fereşti să te gîndeşti la lucruri vinovate, să-ţi restrîngi regimul alimentar şi plăcerile zilnice, să cazi în adoraţie la momente stabilite, dimineaţa, la prînz şi seara, să posteşti în anumite zile şi să dai de pomană în fiecare zi (*Tattvarthadhigama Sutra*).

Călugării trebuie să respecte cu stricteţe aceste legăminte, laicii le trăiesc la un mod minor.

Upanga

Completări ale doctrinei

Iad şi Rai

Karman, asceză şi nonviolenţă lasă numeroase întrebări fără răspuns, Upanga dau elementele răspunsurilor

Upanga sînt considerate derivate din anga. Ele dau numai explicaţii suplimentare. De fapt, sînt concepute întocmai ca anga : predici, convorbiri, povestiri de tot soiul constituie forma, iar subiectele tratate sînt legea, reîncarnarea, numărătoarea diferitelor fiinţe, astronomia, cosmologia şi chiar geografia.

O lungă predică despre lege pe care se pare că a făcut-o Mahavira în faţa regelui Kunika, la Campa, ocupă trei sferturi din primul text upanga (*Aupapatika Sutra*). Ultimul sfert relatează o conversaţie a profetului cu Gautama despre condiţiile eliberării şi şederea sufletelor eliberate într-una din cele douăsprezece lumi ale zeilor.

Urmează apoi un dialog emoţionant între regele Prasenajit şi călugărul Kesin, care îl face pe primul să se convertească (*Rajaprasniya*). Pasajul acesta este urmat de consideraţii (*Jivabhigama*) despre clasificarea diferitelor fiinţe şi despre cele o sută patruzeci şi opt de feluri de Karman, împărţite în două serii mari : Karman care loveşte, răneşte şi ucide, *ghatikarman*, şi cel care nu loveşte, *aghati-karman* în care găsim mînia, trufia, perfidia, lăcomia, ca şi trîndăvia, plăcerea, disperarea, teama şi sila.

Asemenea serii numerice sînt obişnuite în celelalte upanga ca şi în multe scrieri jaina : astfel, se vorbeşte despre cele douăzeci şi şase de subiecte de filozofie, despre cele douăzeci şi două de atacuri, despre cele zece aspecte ale moralei monastice, despre cele două adevăruri, despre cele cinci feluri de a cruţa fiinţele vii etc.

Celelalte lucrări canonice

Ritualurile, legendele şi imnurile formează obiectul principal al celor zece *Prakirnaka*, acestea înfăţişează totodată tabloul momentelor faste şi nefaste şi un ciudat studiu despre corpul omenesc, întemeiat pe cantitatea de orez pe care o poate înghiţi într-o sută de ani de viaţă. *Chedasutra*, au ca obiect esenţial viaţa monastică ; îi dau regulile în amănunt, organizarea, condiţiile de intrare, ritualurile, pedepsele şi ispăşirile. Numai un fragment din *Asaradasa* numit *Kalpasutra* relatează viaţa lui Mahavira şi dă lista discipolilor, a diferitelor şcoli şi a şefilor lor. În sfîrşit, ultimele texte canonice sînt *Malasutra*, care formează un fel de antologie a tuturor celorlalte texte. Găsim aici sub formă de predică lecţii de doctrină, povestiri ale unor legende, rugăciuni şi imnuri.

Reforma lui Mahavira

"După Parsva, Marile Legăminte nu sînt decît patru, atunci de ce a afirmat Mahavira că sînt cinci ? - Parsva înţelegea spiritul vremii sale şi îşi dădea seama că enumerarea celor patru Mari Legăminte era pe placul contemporanilor lui : Mahavira a adăugat un al cincilea legămînt ca să facă doctrina jaina mulţumitoare pentru oamenii epocii sale. Nu-i nici o deosebire însemnată între învăţăturile celor doi Tirthankara" (*Rajaprasniya*).

MANDEISMUL

Întru Tigru şi Eufrat, la hotarul dintre Iran şi Irak, trăiesc mici comunităţi ciudate : au aceleaşi credinţe, aceleaşi tradiţii, aceleaşi practici de cult, acelaşi sacerdoţiu, aceleaşi Scripturi. O adevărată religie : mandeismul. Originea lor istorică ? Nimeni nu o cunoaşte. În ochii lor această chestiune este lipsită de interes. Pentru ei este important faptul că religia lor a fost întemeiată de către lumea de Lumină, că în jurul ei sînt strînşi oamenii aleşi ai omenirii şi că, de la începuturi şi pînă la sfîrşitul vremurilor, nişte "trimişi-mîntuitori" asigură o necontenită legătură cu Lumina.

Limba textelor sfinte (arameana orientală), anumite teme şi anumite practici te-ar putea face să crezi că această religie a apărut în Palestina pe la începutul erei noastre. Dar nu avem nici o certitudine. Totuşi adepţii ei afirmă cu destulă tărie dependenţa lor de Ioan Botezătorul, pe care îl opun lui Isus, considerat înşelător şi întemeietor al uneia din cele şapte religii ale iadului. S-a putut vorbi despre anumite afinităţi cu unele secte evreieşti, cum este cea a esenienilor, sau cu grupuri eretice aparţinînd creştinismul primitiv.

Textele sfinte mandeene au fost compilate prin secolul al VIII-lea, probabil sub influenţa ierarhiei stabilite de islam între religiile Cărţii şi religiile pur omeneşti. Dar în aceste compilaţii au intrat, fără nici un pic de îndoială, texte independente mai vechi, imnuri, legende, incantaţii, formule magice care fuseseră transmise din generaţie în generaţie. Vor constitui începînd din această epocă temelia credinţelor, tradiţiilor şi cultelor lor.

Mandeanul îndură suferinţe şi prigoniri întrucît ştie că trupul său este obiect şi totodată unealtă a urii Lumii Întunericului. Surghiunit, el îşi caută mîntuirea şi întoarcerea în Lumea de Lumină, primind adevărul revelat, respectînd poruncile, primind botezul în apele vii ale unui Iordan simbolic şi luînd parte la mese sfinţite cu binecuvîntarea pîinii şi a vinului amestecat cu apă, hrana fiinţelor cereşti.

Mandeenilor li se trage numele de la Manda d'Haiye, Gnoza Vieţii, întruchipat aici ca un trimis al naturii care a primit botezul de la Ioan. Li se mai zice şi nazariteni, ceea ce dezvăluie originea evreiască precreştină. În sfîrşit, sînt numiţi sabeeni, ceea ce înseamnă baptişti.

Ginza

Comoara

Cartea cea Mare

Compendiul credinţelor cosmologice şi religioase ale mandeenilor se găseşte în Ginza, *numită şi* Cartea lui Adam

Îngrămădire destul de heteroclită de texte cu origini şi compuneri diferite, *Ginza* adună datele fundamentale ale sectei. Prima parte, *Ginza de dreapta*, cuprinde optsprezece capitole care expun cam haotic miturile întemeietoare ale religiei şi concepţia sa despre univers ; partea a doua, *Ginza de stînga*, mai puţin importantă, nu tratează decît despre ieşirea sufletului din această lume a întunericului.

■ **Dualismul**

Mandeismul este profund dualist : se opun astfel lumea superioară a Luminii şi lumea inferioară a Întunericului. Deşi creaţia este datorată demonului Ptahill şi este cu totul rea, unele texte nu se pot împiedica să declare că a fost înfăptuită datorită emanaţiilor "Domnului măreţiei", dar fără ca el să fie de acord. Oricare ar fi justificarea mitologică, conflictul este real, va dura o sută optzeci de mii de ani şi va cunoaşte faptele pustiitoare ale Morţii şi pe cele restauratoare ale Vieţii.

Omul, miză a acestei lupte, îndură slăbiciuni morale, prigoniri şi catastrofe naturale, dar scapă de fiecare dată în ultima clipă datorită supravieţuirii unei perechi. Este ispitit de cele şapte religii ale iadului întemeiate la instigarea celor şapte puteri planetare : mazdeismul, iudaismul, creştinismul, maniheismul, islamul şi două secte necunoscute în zilele noastre. Dar din regatul de Lumină sînt trimişi mîntuitori ca să-i întărească pe credincioşi.

Trei dintre aceşti soli cereşti ies în mod ciudat în relief. Mai întîi Iohana, Ioan Botezătorul : prigonit încă din tinereţe de către mediile evreieşti, este salvat de puterile dumnezeieşti iar cînd împlineşte douăzeci şi doi de ani, se duce pe malul Iordanului şi rămîne acolo patruzeci şi doi de ani propovăduind şi botezînd. Îl botează astfel pe Isus şi pe Manda d'Haiye, solul al doilea şi cel principal, iluminatorul credincioşilor, cel care aduce adevărul, adică mîntuirea. În sfîrşit cel de al treilea, Anosh Outhra, se pogoară din cer în mijlocul evreilor, înfăptuieşte minuni, propovăduieşte doctrina cea bună şi îl dovedeşte pe Isus de mincinos. După care se ridică la cer şi se întoarce avînd chipul unui vultur alb ca să-l pedepsească pe Israel.

În afară de *Ginza*, mai sînt şi alte cărţi sfinte mandeene : *Cartea lui Ioan*, la început apendice la *Ginza*, povesteşte aceleaşi mituri, şi *Kolasta*, care este o culegere de cîntece şi imnuri pentru botez şi înălţarea sufletelor.

Tînguirile sufletului

"Sufăr şi sînt urgisit în lumea aceasta, lume care-i numai beznă, şerpuire, înnodare, care-i tăinuită sub peceţi, sub peceţi nemăsurate, cu noduri fără număr cu peceţi nemăsurate" (*Ginza de stînga*)

MANIHEISMUL

La 8 Nisan 527 din era seleucidă, adică la 14 aprilie 216, se naşte în Persia Mani sau Manes (Maniheu). Mama lui se înrudeşte cu o familie princiară. Tatăl, Patik, om cucernic, frecventează templul din Ctesifon. Într-o zi, la puţină vreme după naşterea copilului, aude glasuri misterioase poruncindu-i să se abţină de la alcool, de la carne şi de la orice legătură sexuală. Atunci se retrage la Mesena, în sudul Babiloniei, şi intră în secta gnostică iudeo-creştină a elkhasaiţilor.

Maniheu are patru ani cînd tatăl îl cheamă lîngă el. Aici primeşte prima învăţătură, adoptă anumite tradiţii şi obiceiuri evreieşti şi se supune poruncilor lui Isus. "Erai în mijlocul nostru, ca o logodnică sfioasă" (*Codex grec*, ed.A.Henrics). Dar cu încetul, spiritul critic i se trezeşte. Îşi arată dezacordul şi critică anumite practici : nu pricepe, de pildă, rostul botezului care, în ochii lui, dă preţ unui "trup de mort", - încă sfîntul Pavel cerea să fie izbăvit de el (*Romani*, 7, 24).

La doisprezece ani primeşte de la Sfîntul Duh porunca să părăsească secta, iar mai tîrziu, la douăzeci şi patru de ani, să-şi propovăduiască doctrina : dualitatea fundamentală a lumii, spiritul şi materia, lumina şi întunericul, şi lupta necontenită între aceste două principii. Proclamîndu-se trimis al Dumnezeului adevărului, se străduie să convertească, dar autorităţile comunităţii reacţionează, îl judecă şi îl condamnă la excludere. Pleacă aşadar, însoţit de tată şi de doi discipoli.

După o călătorie de misionar în nordul Indiei, se întoarce în ţară, se întîlneşte cu regele Şapur, care tocmai se urcase pe tron, şi capătă dreptul să îşi predice liber religia în imperiu. Foarte bine văzut la curte, îşi împarte timpul între redactarea scrierilor, propovăduirea în ţară, trimiterea de misionari către Orient şi Occident şi organizarea Bisericii.

Moartea lui Şapur este semnul declinului. După scurta domnie a lui Hormizd, Bahram I urcă pe tron, influenţa clerului mazdean se impune, noua religie a lui Maniheu nu mai este acceptată. În timpul unei călătorii, este dus *manu militari* la Gundeshahpuhr, şi compare în faţa regelui însuşi. Învinuit de erezie este osîndit, petrece douăzeci şi opt de zile în lanţuri într-o celulă şi moare istovit. Capul îi este tăiat şi expus la porţile oraşului.

scripturile maniheiene

Tainele regatului

Lumina şi Întunericul

"N-au fost vreodată scrise şi nici revelate cărţi care să poată sta alături de cele pe care le-am scris" (Kephalaion, *154)*

Din punctul de vedere al lui Maniheu, motivele nereuşitei religiilor lui Buddha, Zarathustra şi Isus erau pricinuite de faptul că nici unul dintre aceşti întemeietori nu lăsase nimic scris de mîna lui. Au făcut astfel cu putinţă răspîndirea de greşeli, de deformări şi de erezii. El, Maniheu, va scrie el însuşi negru pe alb temele esenţiale ale doctrinei. Vitregiile istoriei au vrut să nu ne rămînă din scrierile sale decît cîteva elemente şi ca Biserica sa, în ciuda unor începuturi deosebit de promiţătoare în toată lumea, să nu supravieţuiască decît pînă în secolul al XV-lea.

Năzuinţa lui Maniheu era totuşi să întemeieze o religie care să-şi găsească sprijinul pe un corp de cărţi canonice stabilit odată pentru totdeauna: scribii trebuiau să le copieze fără cea mai mică schimbare, întrucît se considera că ele cuprind cu precizie, limpezime şi în întregimea ei Cunoaşterea revelată...

Acest canon ar cuprinde şapte lucrări atribuite lui Maniheu : *Evanghelia Vie, Comoara Vieţii, Cartea Tainelor* (sau a *Secretelor*), *Pragmateia, Cartea Uriaşilor, Scrisorile* sau *Epistolele, Cartea Psalmilor* sau *Rugăciunile,* cărora ar trebui să li se adauge numerose scrieri ale discipolilor foarte apropiaţi învăţatului. Dar întrucît maniheismul a izbutit să atragă împotriva lui unanimitatea tuturor Cezarilor (Persia, Roma, etc) şi a tuturor sacerdoţiilor (mazdeism, catolicism, islam), propovăduitorii săi au fost prigoniţi şi cărţile arse peste tot în lume. Cea mai mare parte a datelor privitoare la această literatură ne vine de la adversari.

■ Mitul manihean

Mesajul lui Maniheu este o gnoză, adică o cunoaştere fundamentală, care îi dezvăluie celui iniţiat, şi numai lui, începutul, cuprinsul şi sfîrşitul condiţiei umane. Adversarilor le-a venit uşor să opună acestui Adevăr principiile raţiunii, cerinţele Logicii sau constrîngerile Realităţii. Ei o luaseră pe o cale greşită. Revelaţia este de un ordin care transcende spiritul omenesc.

Cunoaşterea cere îndelungi lucrări pregătitoare, se transmite de la om la om, prin iniţiere, prin imersiune. Nu este nevoie să argumentezi, să raţionezi, să reflectezi. Doctrina nu se impune decît celui care o aşteaptă smerit, care o contemplă îndelung cu admiraţie, care se pătrunde de ea zi de zi cu rîvnă. "Cel care le va auzi (cuvintele mîntuitoare), care le va crede mai

Chemarea lui Maniheu

"Cînd Maniheu a împlinit douăzeci şi patru de ani, at-Taum a venit la el şi i-a spus : "A venit vremea să te arăţi şi să-ţi faci cunoscută solia. Te binecuvîntez, Maniheu, din partea mea şi a Domnului care m-a trimis la tine. Te-a ales pentru solia ta. Căci eşti deja cel ales să chemi lumea la Adevărul tău. Vei vesti din partea lui ştirea îmbucurătoare a Adevărului şi acestui lucru îi vei închina toate ostenelile tale" (*Fihrist*).

CD), Led Zeppelin (2 CD), Loreena McKennitt, Mik

întîi şi care va păstra mai apoi ceea ce au lăsat în străfundul lui, acela nu va şti niciodată ce înseamnă moartea ci, dimpotrivă, se va bucura de viaţa veşnică în Slavă. Căci fără doar şi poate trebuie să-l socotim prea fericit pe cel care va fi iniţiat în cunoaşterea dumnezeiască" (*Epistola Întemeierii*).

Mitul se potriveşte cu condiţiile acestei pedagogii : el se situează într-un timp primordial, la care nu se poate ajunge pe alte căi ; nesocoteşte constrîngerile realităţii de astăzi dar, totodată, îi scoate la iveală anumite valori sau ambiguităţi ; este într-un fel sau altul pilduitor şi, trecînd dincolo de timp, dezvăluie corespondenţele care există în străfunduri între trecut, prezent şi viitor.

■ Cele două împărăţii

La început coexistă Dumnezeu şi Materia (Satana). Fiecare are împărăţia sa, bine delimitată. Cea dintîi este un tărîm al Lumnii, se întinde la nord la nesfîrşit, în pace, gingăşie, puritate. Are cinci încăperi : inteligenţa, raţiunea, cugetarea, chibzuinţa, voinţa. Aici domneşte Dumnezeu Tatăl. Cea de a doua este ţinutul Întunericului : se întinde la sud la nesfîrşit, în neorînduială, prostie, duhoare. Are cinci prăpăstii : fumul, ceaţa, văpaia arzătoare, aerul şi vîntul pustiitor. Aici domneşte Satana.

Drama începe cînd întunericul încearcă să cotropească împărăţia Luminii. Căci strălucirea celei de a doua nu poate decît să stîrnească pofta celei dintîi. Dar Dumnezeu cu ştiinţa lui nemăsurată a prevăzut primejdia. Hotărăşte să respingă el însuşi răul şi emite din propria-i substanţă pe Mama vieţii din care emană omul primordial. Acesta vine la hotare, dar este prăvălit în prăpastia iadului. În felul acesta o parte din substanţa luminoasă este amestecată cu substanţa întunecată a materiei şi înrobită ei.

Povestea nu se opreşte aici. Cele două substanţe sînt incompatibile, demonii sînt siliţi să respingă lumina, pe care nu o pot îndura, iar Dumnezeu întinde mîna omului primordial. Dar mîntuirea nu este împlinită ; omul a lăsat în împărăţia întunericului cîte ceva din sufletul său. Este nevoie de o nouă acţiune de salvare. Pentru a o înfăptui, Duhul viu (demiurgul) pune rînduială în lume. De la arhonţii demonici ia pielea pentru a face cerurile, oasele pentru a face munţii, carnea şi excrementele pentru a face pămîntul .

Este nevoie de un al treilea trimis pentru a face din lume o maşină de scos şi de sublimat lumina ascunsă în întuneric. În acest scop, el apare în soare cînd ca o fecioară de lumină ispitindu-i pe demonii masculi, cînd ca bărbat pentru demonii femele. Le stîrneşte astfel poftele, făcîndu-i pe unii să-şi împrăştie sămînţa, din care scapă lumina, şi pe ceilalţi se scuipe lumina pe care o înghiţiseră. Însă Materia, temîndu-se să piardă toată comoara, hotărăşte să strîngă cea mai mare parte din lumină în două fiinţe care vor zămisli pe Adam şi pe Eva.

Profeţii
"Înţelepciunea şi faptele bune au fost aduse într-o desăvîrşită rînduială de la o epocă la alta de către Profeţii lui Dumnezeu. Într-o vreme le-a adus Profetul numit Buda pe meleagurile Indiei într-o alta Zoroastru (Zarathustra) în ţinutul Persiei, într-o alta Isus în Occident.După care a sosit revelaţia de acum şi profeţia de acum s-a împlinit prin Mine, Maniheu, sol al adevăratului Dumnezeu în Babilonia" (*Shapourakan*, I).

În felul acesta se explică originea dumnezeiască a sufletului omului, însă carnea lui, păstrînd însemnul demonic al senzualităţii, nu va conteni să se împerecheze, să procreeze şi să fie astfel complice cu Materia. De aceea lupta continuă. Alţi trimişi vor mai veni. Maniheu îi recunoaşte ca înaintaşi pe Buddha, Zarathustra şi Isus. Însă, el însuşi, Maniheu, este Paracletul, Duhul Sfînt, făgăduit de Hristos : "Şi Eu voi ruga pe tatăl şi alt Mîngîietor vă va da vouă, ca să fie cu voi în veac" (*Ioan*, 14, 16) "Spiritul Adevărului, zice Maniheu, a fost trimis. A venit la voi în această generaţie" (*Kephalaion*, I, 14, 4-6).

■ Sfîrşitul luptei

Această luptă între Lumină şi Întuneric, între Spirit şi Materie se va sfîrşi cînd toate crîmpeiele divine întemniţate în natură şi în trup vor fi eliberate şi îşi vor relua drumul către împărăţia Luminii. De aceea este important ca acei aleşi să nu îngăduie răspîndirea Răului. Disciplina impusă este deosebit de aspră : trebuie să evite păcatele care pot fi săvîrşite cu gura, cu mîna sau cu sînul, deci mai întîi să nu consume nici carne, nici sînge, nici alcool ; după aceea să respecte lumina din plante, adică să nu sădească, nici să cultive, nici să strîngă recolta ; în sfîrşit, să nu procreeze. Din fericire, pe lîngă cei desăvîrşiţi, numeroşi auditori, siliţi la o asceză mai puţin strictă, se îngrijesc de nevoile comunităţii.

Ca Biserică maniheismul nu a supravieţuit, însă cuvîntul a devenit nume comun care desemnează orice filozofie în care Binele şi Răul sînt recunoscute ca două principii fundamentale coeterne. De-a lungul istoriei a fost izvor a numeroase erezii, catharismul fiind unul dintre cele mai notabile avataruri ale lui.

Biserica lui Isus
"După trei zile Isus a înviat din morţi. S-a arătat ucenicilor săi. Le-a dat tărie şi le-a insuflat Duhul Sfînt mai înainte să-i trimită să propovăduiască Măreţia. S-a ridicat la Ceruri. Îndată după Pavel, cu toate strădaniile a doi dreptcredincioşi (?), Biserica lui Isus s-a descompus. De aceea, adevărata Biserică întemeiată de el s-a ridicat, şi ea, la Ceruri. Cea care a rămas pe pămînt nu este Biserica lui Isus" (*Kephalaion*, I, 13, 16-35).

CD), Led Zeppelin (2 CD), Loreena McKennitt, Mik

MAZDEISMUL

Unii arieni s-au aşezat, cu două milenii înaintea erei noastre, în nordul Indiei, alţii în Iran. La început au fost acelaşi popor. Aveau tradiţii asemănătoare, o organizare socială asemănătoare, religii paralele. Ici şi colo, preoţii aveau o poziţie dominantă, ritualul era deosebit de pretenţios, jertfele nenumărate, iar zeii numeroşi. În India vedismul era în floare.

În Iran, fără îndoială în jurul secolului al VII-lea înainte de Hristos, un om, Zarathustra (Zoroastru), avea să schimbe obiceiurile. Născut într-o familie de preoţi din ţinutul Herat, la hotarul cu Afganistanul, face studii îndelungate şi, devenit adult, îndeplineşte funcţiile de *zaotar*, preot însărcinat cu săvîrşirea jertfelor şi cu cîntarea imnurilor. Aceste însărcinări îi impun să înveţe pe de rost un număr de rugăciuni necrezut de mare, aşa cum fac brahmanii în India. Dar această îndeletnicire era mult căutată de către nobilii şi domnitorii obligaţi să organizeze sacrificii cu ritual complex. Foarte preţuit pentru priceperea lui, este deseori chemat şi călătoreşte prin ţară.

Cu fiecare prilej, după cum îi îngăduie însărcinarea lui, compune imnuri, rugăciuni şi în acelaşi timp meditează. Îşi dă destul de repede seama de nevoia de reformă a religiei oficiale. Întîlnirea cu Viştaspa, un regişor care l-a invitat, este hotărîtoare. Încă de la prima întîlnire, îi explică sila pe care o are pentru jertfele sîngeroase şi pentru formalismul meticulos al ritualului, îndoielile lui cu privire la numărul mare de zei şi credinţa pe care o are în valorile morale. Prinţul răspunde cu mult entuziasm. Ne putem închipui şi împotrivirile pe care le-a stîrnit. Dar, încetul cu încetul, doctrina capătă formă, obiceiurile se schimbă, se alcătuieşte un sacerdoţiu. Magi, veniţi fără îndoială dintr-un trib din Media, adoptă reforma, devin paznici vigilenţi ai noii ortodoxii şi principalii ei propovăduitori.

Numit capelan de către Viştaspa, Zarathustra se bucură văzîndu-şi învăţătura răspîndindu-se din om în om în toată ţara. Repede de tot întregul Iran este cîştigat la noul cult şi, sub împăraţii sasanizi, mazdeismul devine religie de stat. Conform tradiţiei, Zarathustra a rămas vreme de patruzeci de ani în preajma celui care l-a primit şi se pare că a murit într-un război nefericit pe care acesta l-a purtat cu vecinii săi.

Avesta

Doctrina

Legea împotriva demonilor

Revelaţia făcută de către Domnul Înţelept lui Zarathustra şi discipolilor săi alcătuieşte conţinutul Avestei

În vechiul Iran ca şi în India, preoţii trebuiau să cunoască numeroase imnuri şi rugăciuni. Era de datoria lor să le recite la momentul potrivit, să le adapteze împrejurărilor, ba chiar să compună altele noi. Zarathustra (Zoroastru) era un zaotar vestit şi îşi îndeplinea această sarcină cu sîrguinţă şi talent. Mult timp după reforma pe care o introdusese în religia iraniană, oamenii îşi aminteau compoziţiile lui, le recitau la ceremonii, le venerau ca pe nişte cuvinte sfinte. Preoţii şi le transmiteau din generaţie în generaţie fără se le schimbe în vreun fel.

După aproape nouă sute de ani de la propovăduirea profetului, în clipa în care Imperiul sasanid a făcut din mazdeism religie de stat, s-a simţit nevoia să se înfăptuiască o compilaţie a tuturor Scripturilor sfinte. Cele mai vechi texte, memorate în vechea limbă originală, nu mai erau înţelese de către contemporani ; de aceea a trebuit să se facă o traducere integrală. *Avesta* este formată din cuvintele lui Zarathustra, din imnurile şi rugăciunile folosite la cult şi din cele mai vechi explicaţii doctrinale ale mazdeismului.

Din păcate, totul a fost pierdut cînd musulmanii s-au impus, iar mazdeenii au rămas doar un nucleu izolat în Iran şi un grup de imigraţi în India. Au fost păstrate numai părţile rituale, care, învăţate pe de rost de către preoţi, constituie fracţiunea cea mai sfîntă. Aceasta este *Avesta* pe care o cunoaştem azi.

■ Iasna

Prima parte a cărţii, numită *Iasna*, corespunde ritualului jertfei lui Haoma. Este vorba de stoarcerea unei plante al cărei suc amestecat cu apă sau cu lapte este băut de credincioşi, acţiune simbolică menită să înnoiască creaţia şi în care Zarathustra este înfăţişat drept preotul ideal.

Liturghia cuprinde recitarea unor *Gatha*, poeme invocatorii foarte vechi care dau, se pare, o idee despre mazdeismul primitiv.

La început erau două spirite gemene, unul principiu al Binelui, celălalt principiu al Răului ; la ele "nici cugetarea, nici învăţăturile, nici spiritul, nici dorinţele, nici cuvintele, nici faptele, nici legile, nici sufletele nu se potrivesc" (*Gatha*, XLIV, 2). Spiritul cel bun se numeşte Ahura Mazda: este creatorul lumii şi citeşte tainele inimilor.

Angra Mainyu, spiritul cel rău, şi deva, geniile lui, s-au impus lumii. Însă Ahura Mazda a dat o lege oamenilor : aceasta porunceşte să-ţi dai

Deva

"Dar voi, Deva, sînteţi cu toţii din neamul Duhului celui Rău, ieşiţi din el şi voi şi tot ceea ce vă aduce cinstire, precum priceperea la minciuni şi vicleşuguri şi toate înşelăciunile care vă fac cunoscuţi în cele şapte părţi ale pămîntului. Căci voi aţi scornit şi răspîndit învăţăturile în urma cărora oamenii săvîrşesc cele mai înfricoşătoare omoruri şi spun ce vă este pe plac : decăzuţi din Duhul cel Bun, oamenii aceştia sînt îndepărtaţi de spiritul lui Ahura Mazda şi de Adevăr" (*Gatha*, XXXII, 3 şi 4).

CD), Led Zeppelin (2 CD), Loreena McKennitt, Mik

dragostea şi respectul Domnului cel înţelept şi ajutoarelor lui, Amesha Spenta, să practici puritatea,să înlesneşti cunoaşterea legii, să te ocupi de cultivarea ogoarelor şi să îngrijeşti vitele, să asiguri ceremoniile cultului.

Morala dăruită de Ahura Mazda este rezumată în *Gatha* L : "Om sfînt este cel care prin gînduri înţelepte, cuvinte înţelepte şi fapte înţelepte sporeşte sfinţenia după lege şi puterea după spiritul cel bun" (21). Textul nu face şi alte precizări, atîta doar că recomandă căsătoria: "unul să-l primească pe celălalt după sfintele reguli şi să ducă o viaţă fericită" (LII, 5) şi dă porunca să fie nimiciţi cei răi : "Să-i treceţi pe cei răi prin tăişul spadei" (XXXI, 18).

Respectarea legii te lasă să nădăjduieşti într-o răsplată. "Ahura Mazda a zămislit Culmea integrităţii şi a nemuririi, a plenitudinii şi a purităţii, a puterii suverane, şi conferirea spiritului cel bun celui pe care îl îndrăgeşte pentru gîndurile şi faptele sale" (XXXI, 21).

Nicăieri în carte Zarathustra nu apare ca profet taumaturg care înfăptuieşte minuni şi stă de vorbă cu creatorul. Este drept că pune întrebări. Însă Domnul Înţelept se fereşte să răspundă direct. Se pare cu nu este decît o figură de stil, care îi permite întemeietorului mazdeismului să reprezinte întreaga omenire şi să-şi exprime dorinţa de a şti.

Vispered reia desfăşurarea ceremoniilor cuprinzîndu-le şi pe *Gatha* şi adăugînd numeroase alte rugăciuni către geniile care veghează asupra diferitelor clase de fiinţe : "Dăruiesc şi îndeplinesc această jertfă în cinstea stăpînului spiritelor cereşti, al creaţiilor pămînteşti, al fiinţelor din apă, al locuitorilor Empireului (Cerul), în cinstea stăpînului fiinţelor purtate de aripi, al celor care se mişcă pe întinderea pămîntului, al animalelor cu copite, al celor sfinţi şi curaţi din lumea curată".

■ Videvdat

Cu *Videvdat* cartea intră în amănunte. Scopul mărturisit al acestei părţi este să înfăţişeze regulile ce trebuie respectate pentru a-i respinge pe deva şi aceste reguli sînt înfăţişate cu multă migală. Se arată cum să-ţi tai unghiile şi părul, cum să-ţi îngrijeşti cîinele şi mai ales cum să împlineşti ceremonia marii purificări.

Dar se povesteşte de asemenea creaţia de către Ahura Mazda şi contra-creaţia de Angra Mainyu, spiritul Răului. Se istoriseşte legenda regelului cioban Yima, care veghează asupra vîrstei de aur, dar este condamnat pentru că a săvîrşit fapte rele, şi se relatează ispitirea lui Zarathustra căruia Angra Mainyu îi oferă stăpînirea lumii dacă renunţă la misiunea lui.

Videvdat zugrăveşte în mod emoţionant fericirea adevărului sfînt. Pentru *Avesta*, fericirea este "acolo unde se roagă un credincios... apoi acolo unde îşi face casa cu preot, cu vite, cu nevastă, cu copii, cu turmă bogată ; şi apoi în această casă sporeşte cireada, sporeşte virtutea, sporeşte nutreţul, prosperă cîinele, prosperă nevasta, prosperă copilul, sporeşte focul, sporesc toate lucrurile bune ale vieţii" (*Videvdat*, III, 1-2).

Cîinele
"Cîinele, el singur, întruneşte opt însuşiri, pe cea de preot, pe cea de războinic, pe cea de plugar, pe cea de muzicant, pe cea de hoţ, pe cea de vîrcolac, pe cea de curtezană şi de prunc : mănîncă ce-i de prisos ca un preot (...), merge în faţă ca un războinic (...), este prevăzător şi neadormit ca un plugar (...), îndrăgeşte cîntul ca un muzicant (...), se simte în largul lui în beznă ca un hoţ (...), dă tîrcoale noaptea ca un vîrcolac (...), îşi înfige colţii în cel ce se apropie ca o curtezană (...), doarme ca un prunc" (*Videvdat*, XIII, 44-48).

■ Yasht

Cuvîntul yashta înseamnă "recitat după ritual". *Yasht* sînt rugăciuni adresate diferiţilor Amesha Spenta, cei şase binefăcători nemuritori, diferiţilor zei şi zeiţe, Anahita, zeiţa rodniciei, cea neprihănită; Mitra, marele zeu al păşunilor, care se scoală înaintea soarelui ; Fravaşi, sufletul preexistent, invocat în toate domeniile procreării de la împreunarea carnală pînă la alăptare şi mulţi alţii.

Este neîndoielnic că de multe ori - rămăşiţe din epoca premazdeană sau trezirea unor culte ancestrale -, rugăciunile adresate acestor nenumărate divinităţi au fost adaptate noii doctrine. De unde aceste cuvinte necontenit repetate pentru fiecare fiinţă invocată : "creat de Ahura Mazda" : toţi au fost creaţi, iar Domnul Înţelept este singurul Creator. Monoteismul este o caracteristică esenţială a acestei religii.

Imn lui Mitra
"Ahura Mazda către sfîntul Zarathustra : Cînd l-am creat pe Mitra ogoarelor nesfîrşite, l-am făcut tot atît de demn de cinste şi laudă ca pe mine, Ahura Mazda. Făţarnicul care-l minte pe Mitra face să piară tot ţinutul unde stă ; un credincios care îl fură dăunează cît o sută de nelegiuiţi..." (*Yasht*, X, 1-2).

CD), Led Zeppelin (2 CD), Loreena McKennitt, Mik

MORMONII

În secolul al XVIII-lea, Bisericile protestante, îndeosebi cele din ţările anglo-saxone, cunosc mişcări de trezire a credinţei (*revival of religion*) care prefac obiceiurile împământenite şi instituţiile : John Wesley şi metodiştii, Jonathan Edwards şi Marea trezire americană etc. La începutul secolului XX din această frămîntare rămîne o aspiraţie către puritatea vieţii şi a credinţei pe care nenumăratele Biserici şi opozanţii lor cu greu o pot mulţumi.

Joseph Smith, profetul - întemeietor al mormonismului, a trăit în tinereţea lui această tensiune. S-a născut într-o familie săracă din Vermont. Tatăl muncea cu braţele desţelenind, lucrînd pămîntul, trudind din greu pentru vecini. O dată cu mutarea în nordul statului New-York, starea financiară nu i s-a îmbunătăţit. Tatăl, mama şi copiii aveau o credinţă nestrămutată, citeau *Biblia*, se duceau la bisericile din jur şi luau parte la adunări de evanghelizare : fiecare îşi căuta prin labirintul instituţiilor şi tradiţiilor propria cale : erau, s-ar putea spune, cercetători întru credinţă.

Joseph Smith are prima viziune pe cînd nu împlinise cincisprezece ani. Cînd vorbeşte despre asta celor din jur, este respins, luat în rîs, chiar prigonit. Şi totuşi este convins că Bisericile merg pe o cale greşită, că s-au umanizat prea mult, că au trădat în parte mesajul pe care erau însărcinate să-l aducă lumii. În anul 1827, întîlneşte într-o viziune un profet care-l duce să descopere documente ascunse în pămînt sub forma unor plăcuţe de aur gravate cu o scriere veche. Mai tîrziu, cu ajutorul lui Dumnezeu, va traduce plăcuţele în engleză şi va publica ceea ce s-a convenit să fie numit *Cartea mormonului.*

Va fi cartea sfîntă a "Bisericii lui Isus Hristos şi a sfinţilor zilei de apoi", întemeiată de Smith şi de cinci tovarăşi ai săi într-o baracă de lemn din statul New-York. Ei se fac predicatori, propovăduitori, misionari. Dar criticile violente, împotrivirile, prigoana se ţin lanţ. Alungaţi din stat în stat, ajung în Utah, unde îşi fac centru de propagandă : asanează locul, îl cultivă şi întemeiază un ţinut înfloritor şi bogat. Şi astăzi tot acolo trăieşte cea mai mare comunitate de mormoni, însă Biserica lor s-a răspîndit pînă departe, în America şi chiar în Europa.

cartea mormonului

O mărturie despre Isus Hristos

Revelaţia făcută lui Joseph Smith

Să regăseşti patosul şi valorile creştinismului primitiv

"Există o carte ascunsă, îi spune profetul Moroni lui Joseph Smith, scrisă pe plăcuţe de aur, care arată istoria vechilor locuitori ai acestui continent (America) şi locul de unde s-au ivit". Mai spune că în ea este cuprinsă în întregime Evanghelia veşnică, aşa cum a fost dată de către Mîntuitor acestor vechi locuitori. Cuvintele acestea au fost auzite de către întemeietorul sectei mormonilor în 1823. Cîţiva ani mai tîrziu, condus de acelaşi profet, Joseph Smith descoperă plăcuţele : erau ascunse în pămînt pe un deal din comitatul Ontario într-o cutie de piatră, sub o lespede mare. Este noua revelaţie.

■ Urmaşi ai lui Iosif

Ştiam din *Biblie* (*Facerea*, 11) că Iahve, pentru a împiedica înălţarea turnului Babel, împrăştiase oamenii "pe toată faţa pămîntului", dar nu ştiam că iarediţii veniseră atunci direct de la turn în Lumea Nouă şi se aşezaseră aici ; nu ştiam nici că în secolul al VI-lea înainte de Hristos un alt grup de fii ai lui Israel, urmaşi ai lui Iosif, veniseră din Ierusalim în America (I, *Nephi*, 18), cînd neamul iarediţilor se stinsese. Popoarele acestea sînt strămoşii indienilor americani, au trăit o istorie paralelă cu cea a poporului evreu în Israel, au avut proorocii lor, regii lor, au fost prigoniţi şi au avut chiar un pămînt al făgăduinţei.

Cartea mormonului povesteşte această istorie în felul *Vechiului Testament*, dar profeţiile care vestesc venirea lui Isus Hristos sînt mai precise, terminologia folosită are accente creştine şi legea lui Moise, care este înfăţişată, prefigurează mult mai limpede legea *Noului Testament*. De altfel, toate acestea vor părea cît se poate de firești cînd se va şti că însuşi Hristos s-a arătat poporului ales din America după înviere : el s-a ivit în toiul unei "năpraznice şi înfiorătoare furtuni", în timp ce oraşe şi sate "s-au scufundat în adîncurile pămîntului", în timp ce pămîntul, "s-a înălţat dînd naşterea unor munţi uriaşi". "Eu sînt Isus, fiul lui Dumnezeu", a spus el (3 *Nephi*, 9, 15).

Atunci, Isus aminteşte cuvintele acestea rostite odinioară în Israel : "Mai am şi alte oi în altă stînă ; şi pe acelea trebuie să le aduc" după care adaugă : "Aţi fost despărţiţi de ei din pricina nelegiuirii lor. Voi sînteţi ucenicii mei, voi sînteţi o lumină pentru acest popor urmaş al casei lui Iosif". Le porunceşte să boteze, să sărbătorească Cina cea de taină şi să predice.

Adevărul

"Aşa stă scris în analele noastre, şi noi ştim că în ele se află adevărul ; căci iată, cel care ţinea analele era un om drept, căci a făcut multe minuni în numele lui Isus ; şi nu-i om pe lume care să poată face o minune în numele lui Isus, dacă nu-i pe de-a întregul curăţat de răul nedreptăţii" (3 *Nephi*, 8, 1).

PRECOLUMBIENII

Religia Maya din perioada clasică (secolele III-X ale erei noastre) este îndeobşte cunoscută prin opere de artă. Astfel, putem recunoaşte prezenţa unui zeu al soarelui (Palenque), a unui zeu al Porumbului (Copan), a unui zeu Şarpe (Yaxchilan) şi a unui zeu al Ploii, Şac, al cărui omolog mexican este Tlaloc. Deşi există un zeu creator, Hunab Ku, care ar fi dominat panteonul, zeul cerului, zeu civilizator, este Itzamma. Zeii tuturor civilizaţiilor din această parte a lumii sînt ambivalenţi, cînd binefăcători, cînd răufăcători.

Trecerea timpului are pentru aceste popoare o importanţă deosebită. Pentru a-l măsura, s-au folosit de nişte sisteme ingenioase de calendar : este drept că, pornind de la data naşterii, se putea determina soarta fiecăruia. La azteci, numărul zilelor corespunde numărului destinelor. La mayaşi, timpul este jalonat prin ridicarea unor stele. Katun este o durată de 7200 de zile : la începutul fiecărui Katun, se ridică o stelă ; la primul sfert din fiecare Katun se ridică o altă stelă, apoi la jumătate, apoi la sfîrşit. Aceste stele sînt adevărate capodopere de sculptură ; poartă numeroase indicaţii şi date despre fazele lunii, despre poziţia stelelor şi a planetelor. Pricepem de acum că adesea corpurile cereşti apar în inscripţii : planeta Venus, steaua Polară şi multe altele. Fiecare corespunde unui zeu.

Unele stele înfăţişează jertfe omeneşti, însă se pare că erau rare. Se sacrificau mai ales animale. Ofranda adusă zeilor era în general tămîia. Totuşi, uneori, credincioşii îşi jertfeau membrele şi limba pentru a-şi da sîngele divinităţii. Dansurile rituale erau numeroase, dansuri mascate, costumate, fiecare dansator reprezentînd un zeu.

Mai multe civilizaţii amerindiene au lăsat cărţi. Sînt în general fîşii lungi de pergament sau de hîrtie îndoite ca un paravan şi pe care erau desenate sau pictate nişte semne. Multe dintre aceste cărţii au fost distruse în timpul cuceririi spaniole : evanghelizatorii voiau să distrugă astfel orice amintire idolatrică, "întrucît nu era nici una, spune episcopul Diego de Landa, în care să nu fi fost superstiţii şi minciuni ale demonului". Cele care au ajuns pînă la noi conţin teme religioase, sînt rituri sau instrumente de prezicere. Vechii mexicani dădeau o înaltă apreciere profesiei de scrib.

Tonalamatl

Cartea Zilelor

Un instrument de prezicere

Cunoaşterea calendarului şi cunoaşterea sorţii înseamnă pentru amerindieni unul şi acelaşi lucru.

Una dintre funcţiunile însemnate ale societăţilor amerindiene este cea care constă în a tălmăci semnele. Ea este exercitată de către Tonalpouhque la azteci, de către Chilam la mayaşi. Aceştia sînt nişte înalţi demnitari însărcinaţi să păstreze calendarul, să-l citească, să-l tălmăcească, să descopere la naştere soarta fiecăruia, să extragă momentele prielnice ale faptelor personale sau publice, la urma urmei să contabilizeze viaţa.

Un exemplar din acest *Tonalamatl* sau calendar a ajuns pînă la noi. Este *Codex Borbonicus*, păstrat astăzi în biblioteca Adunării Naţionale din Paris. Este un manuscris pictat pe hîrtie din scoarţă de copac. Împăturit ca un acordeon, este format din planşe, care cuprind fiecare treisprezece zile. Fiecare planşă se referă la două divinităţi şi fiecare zi este simbolizată prin semne, păsări, cifre sau alte hieroglife. Trebuie să fii specialist pentru a citi un astfel de document.

■ Trei cicluri

Căci calendarul nu este, în ţara aceasta, prea simplu. El se întemeiază pe suprapunerea parţială a trei cicluri astronomice : ciclul ritual de 260 de zile, ciclul solar de 365 de zile şi ciclul venusian de 584 zile. În felul acesta data unui eveniment poate fi reperată simultan în fiecare dintre aceste trei cicluri, şi numai la fiecare cincizeci şi şase de ani se întîmplă aceeaşi conjuncţie între primele două şi la fiecare o sută patru ani între cele trei.

Această corelare şi citirea semnelor şi a imaginilor scrise pe Tonalamatl, care dau şi indicaţii despre direcţii şi locuri, îi permit preotului să prezică viitorul.

Destinele sînt cu adevărat determinate în mod imperativ de constituirea timpului şi a spaţiului, chiar înainte de a se întrupa în realitate. Ca urmare, reperele care servesc la prevederea fenomenelor naturale servesc şi la determinarea şanselor fiecărui individ sau a fiecărei acţiuni.

Chilam cunoaşte aceste taine şi, pentru a îmblînzi soarta, va fixa datele manifestărilor sociale şi va putea, de pildă, să propună să se aştepte cîteva zile înainte de a-i da numele său unui copil născut sub un semn nefast. Însă timpul este o mecanică inexorabilă şi este slabă nădejde să scapi de stăpînirea lui. Pînă şi zeii îi sînt supuşi. Astfel, semnul 1 *acatl* marchează destinul lui Quetzalcoalte, zeul vegetaţiei, şi, datorită acestui fapt, va tre-

Seniorii albi

"Au propovăduit teama şi au venit să pîngărească florile; ca să trăiască floarea lor, au făcut una cu pămîntul floarea altora... Aceia vor pricepe înţelesul celor spuse aici cînd îl vor citi" *(Livre de Chilam - Balam de Chumayel).*

bui să se ivească la răsărit, ca stea a dimineții.

Preoții ghicitori, maeștri ai scrisului, se pare că și-au lăsat scrise revelațiile. Au fost astfel regăsite, în urma uriașelor distrugeri pricinuite de cucerire, cîteva *Cărți ale lui Chilam-Balam*. Sînt copii tîrzii, dezlînate, cu sensul mai mult sau mai puțin schimbat, ale unor culegeri care trebuie să fi fost martorii tradiției.

Dintre aceste adevărate cronici și anale ale vremii lor, cunoaștem optsprezece traduceri mai mult sau mai puțin exacte : ele sînt denumite după localitatea unde au fost descoperite ; printre altele *Cartea lui Chilam-Balam* din Mani, cea din Titzimin, cea din Chumayel, cea din Tuniz etc.

De cele mai multe ori, aceste povestiri sînt scrise într-o limbă sobră. Sînt mai mult referințe cronologice decît adevărate narațiuni și seamănă mai curînd cu niște cataloage ale întîmplărilor trecute decît cu cataloage de preziceri.

Găsim de altfel puține contradicții între diferitele cărți ale lui Chilam-Balam. Este în definitiv calendarul evenimențial, care urmează calendarului ritual și calendarului astronomic din *Tonalamatl*.

Popol Vuh

Culegere de scrieri

Povestiri despre începuturi

Cum a fost creată lumea, cum s-a dezvoltat civilizația, cum au devenit indienii Quiche o națiune

Originea cărții *Popol Vuh* este îndoielnică. Nu o cunoaștem decît din transcrierile făcute sub influența colonizatorilor spanioli : textul actual nu a fost stabilit definitiv decît în secolul al XIX-lea. Savanții îi recunosc însă o origine foarte veche : este vorba de saga mitică și eroică a indienilor Quiche din Guatemala. Descoperitorul ei, Brasseur de Bourbourg, vorbește despre ea ca despre cartea lor sfîntă.

Popol Vuh povestește Creația : "La început, Hurakan rătăcește prin bezna originară și de nepătruns, pe o întindere de ape". Creează pămîntul scoțînd un strigăt. Apoi zeii țin sfat. Hotărăsc crearea animalelor, dar cu omul este mai greu ; nu există model al acestui tip de ființă superioară, în stare să "spună numele zeilor, să le dea de mîncare și să-i hrănească" cu rugăciunile și jertfele lor. Așa că încep să facă forme din lut, dar acestea nu pot nici să vorbească, nici să se miște, și se descompun din pricina ploii.

A doua încercare se face cu manechine din lemn cărora zeii le dau viață. Pentru o clipă creatorii sînt mulțumiți și această "omenire" populează întinsul lumii. Dar oamenii din lemn, lipsiți de rațiune și de memorie, devin neserioși și necuviincioși, iar zeii îi nimicesc cu potopul. Unii ar fi supraviețuit catastrofei și, retrași în adîncul pădurilor, ar fi dat naștere neamului maimuțelor.

Abia cea de a treia încercare este izbutită ; s-a înfăptuit cu porumb alb și cu porumb galben cu care oamenii se vor hrăni. Din terci de porumb, zeii au făcut patru oameni care sînt strămoșii omenirii : sînt așa de frumoși, de buni, de inteligenți și de înțelepți, încît zeii devin bănuitori. Le este teamă că au creat niște rivali și le trimit un abur pentru a le întuneca mintea și a-i face să-și piardă știința.

Cartea continuă cu istorisirea pățaniilor a doi frați, Hunahpu și Ixbalanque. Zămisliți în urma unei vrăji de către fecioara - mamă Xquic, trebuie să îndure nenumărate încercări impuse de geniile răufăcătoare din Xibalbay. Dar priceperea lor în ale vrăjitoriei îi scoate din încurcătură și, după o lungă poveste plină de întîmplări zbuciumate în care imaginația și bogăția expresiei sînt remarcabile, devin Soarele și Luna.

În continuare *Popol Vuh* relatează despre începuturile poporului quiche, diferitele dinastii și cuceririle lor

În așteptarea soarelui

"Nu dormiseră, au rămas treji, gemeau greu din inimă și din rărunchi în vreme ce stăteau îngenuncheați în așteptarea răsăritului...

Apoi soarele începu să urce pe cer și animalele, mici și mari, au fost cuprinse de bucurie, toate cîte mai erau prin rîpe suiră pînă pe culmea munților, toate și-au ațintit privirea spre locul de unde răsărea soarele. Atunci au scos răgete pumele și jaguarii. Cea dintîi a cîntat pasărea Queletzu. Toate animalele s-au bucurat, vulturii și găinile au bătut din aripi" (*Popol Vuh*).

ROMA

Sînt cel mai religios popor din lume, se spune despre romani. La Roma religia a dobîndit o însuşire care îi este proprie. Republica este locul privilegiat al cuvîntului rostit şi nu al cuvîntului scris. Legile, decretele, hotărîrile senatului capătă viaţă prin vot şi enunţare, adică prin lectura pe care o face autoritatea competentă. Preoţii sînt nişte magistraţi printre atîţia alţii, însărcinaţi cu legăturile cu zeii, depind de puterea politică şi îşi îndeplinesc misiunea prin fapte : rugăciuni, jertfe, prevestiri, care îşi găsesc raţiunea de a fi în hotărîrile autorităţii şi în funcţiile care le-au fost atribuite.

Nu există nici o revelaţie, nici o carte de referinţă. Zeii sînt muţi. Nu sînt nici binevoitori, nici răuvoitori şi nu le poţi cîştiga bunăvoinţa, după cum nu le poţi abate vrăjmăşia. Totuşi puterea divină este necesară anumitor acte publice sau private. Trebuie aşadar să ştii cînd şi în ce împrejurări acţionează. De aici provine observarea anumitor fenomene, augurii.

De aceea formulele rostite de toţi cei care se adresau zeilor preoţi, capi de familie, oameni obişnuiţi - nu erau atît rugăciuni cît descîntece, farmece. Fiind foarte vechi, proveneau fără îndoială de la "ghicitori", prezicători sau vrăjitori, cărora li se cerea nu atît să prevadă nenorocirea, cît să o prevină. Tonul, ordinea cuvintelor, dansul care uneori le însoţea nu trebuiau cu nici un chip să fie schimbate. Semnificaţia acestor *carmina* se pierdea de multe ori, dar asta avea puţină importanţă, căci ele înrîureau prin propriile însuşiri. Cele mai vestite din aceste cîntece sînt cele ale fraţilor Arvales şi ale familiei Salienus.

Totuşi, etruscii, popor apropiat şi avînd deseori legături cu romanii, cunoscuseră cărţi sfinte. După tradiţie, ele ar fi consemnarea învăţăturii unui copil ieşit din pămînt şi format de către nimfa Vegoia. Cărţi de prezicere provenind de la un popor pe care trebuiseră să-l alunge din oraş, aşa-numitele *libri fulgurales* nu mai aveau nici o autoritate în timpul Republicii.

Tocmai un rege al Romei de origine etruscă, Tarquinius Superbus, a fost cel care a introdus la Roma singurele cărţi sfinte în exclusivitate romane : *Cărţile sibiline*. Dar soarta lor nu a fost la înălţimea a ceea ce ne-am putea aştepta de la nişte cărţi sfinte. Religia romană nu putea, fără îndoială, să se împace cu o scriere sfîntă.

cărţile sibiline

Căutarea destinului

Decăderea cărţii sfinte

Felul în care autoritatea de stat poate nimici, prin fapte necinstite, credinţa în cărţi

Sibila vine din Ionia. Rivală a Pitiei din Delfi prin harul de prezicere, se deosebeşte esenţial de ea prin faptul că este o fiinţă imaginară : o femeie, fără îndoială, căci are o fire mai sensibilă decît cea a bărbatului şi deci mai aptă să intre în legătură cu spiritele, o "fecioară prezicătoare", după cum zice Pindar.

Sibila pare să fie în afara locului şi timpului, profeţiile ei au o altă dimensiune, ca şi cum lumea ei ar depăşi şi ar cuprinde lumea oamenilor.

Nimeni nu a văzut-o, cu excepţia poate a lui Heraclit. Călătoreşte prin bazinul mediteranean, şi mulţi autori îi atestă existenţa, Euripide, Aristofan, Platon şi alţii. Pare chiar că se înmulţeşte : există cea din Eritreea, cea din Marpesa, cea din Cumae, cea din Samos etc.

La acestea se mai adaugă limbajul enigmatic, expresiile neclare, o semnificaţie îndoielnică. De aceea cuvintele sibilelor au dobîndit un prestigiu enorm. Înţelegem de ce au fost consemnate în scris. Dar cînd, unde şi cum ? Nimeni nu ştie.

Tradiţia spune că regele Romei, Tarquinius Superbus, a cumpărat de la o bătrînă, poate sibila din Cumae, o culegere de preziceri numită *Cărţile sibiline*. Comoară fără preţ, avea înscrisă soarta Romei şi a universului : ne putem închipui greutatea hotărîrilor, a decretelor şi a legilor care ar fi inspirate de însuşi Apollo ? Cîtă legitimitate pentru putere !

Vechii romani erau mîndri de noua lor achiziţie. Au aşezat-o într-un cavou din templul lui Jupiter Capitolinul şi au încredinţat-o pazei a doi magistraţi speciali care aveau doar această însărcinare. Funcţia lor avea o importanţă deosebită, întrucît *Cărţile sibiline* erau consultate în numele statului, în cazul unor evenimente neobişnuite căutîndu-se în ele atitudinea ce trebuia luată. În anul 367 înainte de Hristos, un colegiu din zece membri, recrutaţi jumătate dintre patricieni şi jumătate dintre plebei a fost însărcinat să tîlcuiască textele.

Cînd, în timpul incendiului Capitoliului în anul 83 înainte de Hristos, *Cărţile sibiline* au fost distruse, senatul, care le găsise atît de folositoare guvernării, însărcină o comisie specială să se ducă să caute textele la izvoare, în Eritreea, la Samos, la Troia, pretutindeni unde se aşezaseră colonii greceşti. A fost dată la iveală o nouă redactare, care, după Varron, constituie o reproducere întocmai a primei.

Fecioara prezicătoare

"Sibila care cu grai aiuritor rosteşte proorociri fără de bucurie, podoabe şi miresme, pe care glasul ei le face să răsune vreme de o mie de ani sub înrîurirea zeului" (*Heraclit după Plutarh*).

■ Manipularea

Oricum, era mai bine să se

creadă aşa. Taina în care erau învăluite *Cărţile sibiline* potrivea bine lucrurile. Trebuia să dai dovadă de multă iscusinţă pentru a face să se potrivească cu întîmplările trăite nişte afirmaţii neclare, ermetice, într-un cuvînt sibilinice,iar decemvirii, deveniţi mai apoi cindecemviri (15), ajutaţi de interpreţi (textul era în limba greacă) şi de jurisconsulţi, nu se sfiau să introducă, sub presiunea faptelor sau a vreunei autorităţi, sfaturi şi idei care nu aveau nimic de-a face cu prezicerile originare.

Secretul, cerut de caracterul sfînt al textelor şi comod pentru manipularea lor, era greu de păstrat. Lărgirea colegiului celor cincisprezece şi a celor care îi ajutau, apoi publicarea necesară a interpretărilor oficiale au venit repede de hac unei taine prea artificiale.

În toiul tulburărilor din anul 87 înainte de Hristos, senatul, într-o şedinţă solemnă şi pentru a-şi sprijini rezoluţiile, hotărăşte să facă cunoscut cetăţenilor oracolul sibilin care recomandă alungarea dictatorului Cinna. În anul 54 Cato se foloseşte de autoritatea unui oracol comandat pentru a încerca să-i readucă pe Ptolomeu Auletes pe tronul Egiptului. Urmează debandada : unii soldaţi caută sprijin în cărţi pentru a-şi sfida şefii, iar conjuraţii găsesc în ele îndreptăţirea complotului împotriva statului. Autoritatea interpretărilor, dacă nu chiar a cărţilor, suferă grave prejudicii.

Cicero vorbeşte despre asta pe un ton zeflemitor : este drept că felul în care s-a vrut să fie folosite era străin de arta prezicerii, aşa cum se practica în coloniile greceşti : acolo, era opera unei personalităţi independente, legendare, neîndoielnic contestabilă, dar care îşi crea singură propria credibilitate ; aici, la Roma, este opera unei magistraturi bine organizată, dependentă de autorităţile oficiale şi răspunzînd cererilor lor în cazuri bine determinate şi doar pentru interesul lor. Astfel, în pofida dibăciei manipulatorilor, înşelătoria a fost de multe ori denunţată. Cărţile au continuat totuşi să existe pînă în 389 după Hristos, dată cînd au fost arse din ordinul împăratului Theodosiu.

Un oracol
"Pe cel care scapă de un necaz şi care, pe bidiviu, fălos acasă se întoarce, îl pîndesc alte necazuri. Dar şi atunci sibila îţi va arăta leacul dacă eşti încrezător" (Relatat de Cicero, *De divinatione*, II, 54).

■ Sibila creştină

Totuşi evreii şi creştinii nu au fost întotdeauna atît de reticenţi. *Cărţile sibiline* sînt la mare cinste pe lîngă părinţii Bisericii. Sfîntul Iustin, Clement din Alexandria, Atenagoras, Teofil se folosesc de ele în polemicile împotriva păgînilor ; Lactanţiu găseşte în ele dovezi ale divinităţii lui Hristos, iar împăratul Constantin, la conciliul de la Niceea, recurge la autoritatea sibilei din Eritreea pentru a defini dogma Trinităţii.

Dimpotrivă, sfîntul Ambrozie are îndoieli ; Origene şi sfîntul Ireneu sînt sceptici, iar sfîntul Augustin spune de-a dreptul că proorocirile sibiline care vorbesc despre naşterea lui Hristos au fost născocite chiar de către creştini. Înşelătoria va fi dăinuit destul şi "Cumae poate deplînge sfîrşitul oracolelor" (Heraclit).

SHINTO

Începuturile credinţelor şi practicilor religioase ale vechilor japonezi se pierd în noaptea timpurilor. Nimeni nu ştie cînd s-a ivit credinţa în nenumăraţii Kami. Dar acest soi de religie compozită prinsese bine rădăcini cînd, prin secolul al VI-lea, budismul a ajuns în Japonia. Atunci practicile ancestrale şi-au luat numele *shinto* şi cele două religii au început un trai mai mult sau mai puţin paralel, împrumutîndu-şi anumite culte şi doctrine, luptîndu-se sau asociindu-se după împrejurări, una cîştigînd cîteodată întîietatea asupra celeilalte.

De timpuriu s-au ivit mişcări în favoarea unei întoarceri la izvoarele adînci ale "niponismului". După cum era şi firesc s-au sprijinit pe *Kojiki*, care, compilată în 712, aduna miturile de început ale Japoniei. Faptul că această lucrare a fost realizată mult după adoptarea budismului, că a fost scrisă de budişti fanatici influenţaţi profund de cultura chineză şi că, în sfîrşit, obiectivul său a fost mai mult de ordin politic decît religios, şi anume să dea legitimitate dinastiei domnitoare, nu a constituit o piedică în a fi promovată la rangul de "Biblie a religiei shinto". Nu mai rămînea decît ca shinto să fie făcută religie de stat ; acest pas a fost făcut în secolul al XIX-lea.

Dar pe lîngă religia shinto de stat, muribundă din 1946, cînd împăratul a renunţat la preorogativele lui divine, există o religie shinto populară formată din practici zilnice, din tradiţii şi culte, o religie shinto a templelor, care se exprimă prin ceremoniile organizate în miile de temple răspîndite prin sate, şi în sfîrşit o religie shinto a sectelor, mai ierarhizată, ţinînd mai mult de doctrină, mai universalistă uneori.

Oricum ar fi, aspectul dogmatic nu este primordial în această religie ; de aceea ea tolerează alianţe curioase cu religii importante, budism, confucianism şi chiar creştinism. Se pune îndeosebi accentul pe participarea la ceremonii, care actualizează apartenenţa la comunitate. Riturile shinto sărbătoresc viaţa, traiul de zi cu zi ca şi viaţa în întîmplările importante ale vieţii sociale.

Cultul zeilor kami a lăsat urme în moda pelerinajelor. Anumite locuri, anumite temple mai adună şi acum mulţimi nesfîrşite, iar sanctuarul de la Ise Jingu închinat zeiţei Soarelui, Amaterasu - o - mikami, strămoş al familiei imperiale, rămîne locul cel mai sfînt din ţară.

Kojiki

Cartea lucrurilor vechi

Începuturile Japoniei

O carte pentru întemeierea structurilor statului şi stabilirea originii virtuţii imperiale

Ţelul cărţii Kojiki
"Împăratul Temmu, părîndu-i rău că documentele istorice aflate în stăpînirea celor mai de seamă familii nobile conţineau nenumărate greşeli, voi să ia măsuri care să salveze de la uitare tradiţiile autentice. Puse deci să fie cercetate şi confruntate cu luare aminte aceste documente şi să li se îndrepte greşelile. În familia lui se afla din întîmplare o persoană care avea o memorie uluitoare, ce se numea Hieda no Are şi era în stare să repete fără să greşească conţinutul tuturor documentelor pe care le văzuse şi să nu uite niciodată ceea ce auzise" (*Kojiki*, prefaţă).

În secolul al VII-lea, pe cînd China avea deja o cultură literară importantă, în insulele Japoniei nu se întîmpla nimic în acest domeniu. Se transmiteau legende din generaţie în generaţie şi de la sat la sat, dar numai oral, şi de cele mai multe ori tradiţiile acestea aparţineau clanurilor care le creaseră şi le întreţinuseră ; nu luaseră o amploare naţională.

În anul 682, împăratul Temmu a horărît să îndrepte această stare de lucruri. L-a însărcinat pe un oarecare Hieda no Are să-şi întipărească în memorie faptele demne de reţinut culese de prin ţară, să îndrepte greşelile şi să stabilească adevărul. I-a cerut de fapt să stabilească adevărul oficial al clanului Yamato, clanul din care făcea parte împăratul.

Peste vreo treizeci de ani, totul a fost dus la bun sfîrşit printr-un edict al împărătesei Gemmyo care l-a însărcinat pe literatul O no Yasumaro să copieze, dictate de Hieda no Are, "Note despre lucrurile vechi". Lucrarea a fost terminată în patru luni şi O no Yasumaro i-a înfăţişat suveranei cartea numită *Kojiki*, în 712.

Kojiki este primul text scris în limba japoneză, cu toate că mai foloseşte grafia chineză. Conţine tradiţiile şi miturile cele mai vechi ale arhipelagului nipon, însă triate, reformate, corectate, pentru a atinge scopul fixat de împărat. De atunci, lucrarea încearcă să dovedească legitimitatea de drept divin a dinastiei şi cuprinde în genealogii pe nobilii celorlalte clanuri ca subordonaţi : astfel "Maiestatea Sa - Pasăre - Curajoasă, fiul Maiestăţii Sale - Spirit - al - Spicului - de - Orez este strămoşul guvernatorilor provinciei Izumo, al guvernatorilor provinciei Musashi...etc." (*Kojiki*, II).

■ Vîrsta divinităţilor

La începuturile lumii sînt trei divinităţi ale Cerului : Ama no minaka nushi, Takami - musuhi, şi Kami - musuhi. Aceste trei divinităţi au mulţi copii printre care perechea de demiurgi Izanaki şi Izanami, frate şi soră, care creează insulele, munţii, fluviile şi nenumăraţi kami. Dar pe cînd îl năştea pe zeul Focului, Izanami se arde, este ucisă de copilul care se năştea şi trebuie să se ducă în iad. Ca să se cureţe de murdăria cu care a fost acoperită în iad, se spală într-un rîu. Din ochiul stîng se naşte Amaterasu, zeiţa Soarelui, din ochiul drept Tsuki - yomi, zeul lunii, şi din nas nestăpînitul Susanoo, zeul Mării.

Izanami împarte lumea celor trei copii : lui Amaterasu îi va da Cîmpia cerească ; lui Tsuki - yomi regatul Nopţii şi lui Susanoo Cîmpia mării. Acesta refuză domeniul şi vrea să se alăture mamei lui în iad. Lupta pentru puterea pămîntească alcătuieşte intriga principală a vîrstei divinităţilor.

Ninigi este nepotul lui Amaterasu. El se pogoară pe pămînt pentru a domni. Aici o întîlneşte pe fata zeului Muntelui, Konohananosakuyahime, frumoasă ca pomii în floare. O cere în căsătorie şi zeul Muntelui acceptă. Dar, o dată cu fata cea mică, acesta i-o trimite şi pe cea mai mare, Iwanagahime, care se aseamănă cu stînca veşnică şi este foarte urîtă. Ninigi nu se poate împăca cu urîţenia ei şi o trimite înapoi tatălui. Din această pricină împăraţii duc o viaţă strălucitoare dar scurtă, ca cea a florilor ; Iwanagahime i-ar fi făcut să trăiască veşnic.

Prima carte din *Kojiki* relatează numeroase episoade din viaţa diferitelor generaţii de zei care, puţin cîte puţin, iau în stăpînire "ţara celor opt insule mari", care datorită acestui fapt devine ţara zeilor, pînă la suirea pe tron a celui dintîi împărat "uman" semilegendar, Jimmu-tenno, care după tradiţie ar fi trăit în secolul al patrulea înainte de Hristos.

■ Genealogiile

A doua şi a treia carte din *Kojiki* cuprind genealogiile împăraţilor. Este timpul istoric care, prin continuitatea nesfîrşită a spiţei dinastice, asigură un fel de eternitate. Aceasta nu-l împiedică pe autor să povestească cîteva întîmplări morale din viaţa împăraţilor : ele apar ca nişte digresiuni în ordinea generală a povestirii.

Se povesteşte, de pildă, felul în care împăratul Nintoku a primit titlul de împărat înţelept : aflîndu-se pe un loc ridicat cînd frigul era deosebit de pătrunzător, el a observat că din case nu se ridică nici un firicel de fum. A tras concluzia că locuitorii sînt prea săraci ca să se încălzească şi a hotărît să-i scutească vreme de trei ani de orice impozit şi de orice corvezi.

Anecdotele acestea sînt pline de viaţă şi sînt scrise într-un stil hazliu. Cîteodată sînt însoţite de balade populare luate fără doar şi poate din folclorul tradiţional, de unde au fost culese cele mai importante legende care alcătuiesc intriga lucrării. Ele imprimă culegerii un accent de autenticitate şi înlesnesc pătrunderea în colectivitate.

Nihongi
Cîţiva ani după compilarea cărţii *Kojiki* a fost alcătuită o altă lucrare numită *Nihongi* sau *Nihon shoki* (*Cronicile Japoniei*). Ea relatează aceleaşi mituri cu *Kojiki*. Singura deosebire, în primele cărţi, este că dă uneori mai multe versiuni aceloraşi întîmplări. Dar, în continuare, *Nihongi* acordă un loc mult mai important legăturilor cu continentul. Nu şovăie să vorbească despre Coreea şi despre marele vecin, China.
Căci împăraţii Japoniei revendicau titlul de împărat al răsăritului, care îi punea pe picior de egalitate cu împăraţii Chinei şi refuzau prin însuşi acest fapt să le fie vasali.

Baladă pentru ţară
"Yamato, eşti cea mai mîndră între ţări ! Munţii se ţin lanţ înconjurîndu-te ca nişte garduri vii ! Yamato, cît eşti de frumoasă !" (*Kojiki*)

SIKHISMUL

În anul 1469 se năştea, la vreo şaizeci de kilometri de Lahore, Guru Nanak. Descendent al unei familii nobile, a trăit pînă la douzeci şi şapte de ani în satul natal unde s-a şi însurat. A avut aici ceea ce legenda numeşte o întîlnire mistică. După trei zile petrecute în tăcere, a rostit aceste cuvinte : "Nu există hinduşi, nu există musulmani", şi, simţindu-se purtătorul unei solii de egalitate între toate religiile, de iubire între toţi oamenii şi de credinţă într-un dumnezeu unic, veşnic, nesfîrşit, fără pereche, care nu este mărginit de timp şi care pătrunde totul, a străbătut drumuri lungi, predicînd prin toată India, Irak şi Arabia.

Guru Nanak a primit de la Dumnezeu misiunea să predice eliberarea din *samsara* (ciclul naşterilor) prin evlavie iubitoare faţă de Dumnezeu şi prin slujirea oamenilor. La sfîrşitul vieţii s-a stabilit în satul Kartapur pe care îl întemeiase, şi de îndată s-a format în jurul lui o comunitate. Discipolii îi adunau încă de pe acum vorbele ca fiind revelate.

În fruntea comunităţii l-a numit ca urmaş pe Angad, considerat a fi un membru al propriului trup, iar acesta la rîndul lui a făcut acelaşi lucru. Au existat astfel zece guru unul după altul care au fost ca un singur spirit în trupuri diferite.

Fiecare guru, datorită importanţei dobîndite de comunitate, a luat măsuri pentru a o organiza : unul a instituit dioceze şi districte de propovăduire, un altul a stabilit calendarul sărbătorilor şi a precizat ritualul ceremoniilor naşterii, căsătoriei şi înmormîntării, un al treilea a construit Templul de aur din Amritsar şi a făcut din el cel mai important centru de cult. Măsura cea mai importantă a fost fără îndoială codificarea compoziţiilor literare ale acestor guru. Dar relaţiile cu autorităţile politice s-au înveninat şi dreptul de a folosi sabia a fost recunoscut ca fiind legal. Mai mult decît atît, guru Gobind Singh (1666-1708) a creat ordinul militar Khalsa, Aleşii Domnului.

Acest guru a pus capăt succesiunii personale hotărînd ca urmaş să-i fie pînă la sfîrşitul veacurilor *Cartea sfîntă, Adi Granth.* Cartea aceasta devenea autoritatea supremă şi ultima referinţă. Comunitatea sikh este şi astăzi foarte activă. Într-o anume vreme ea a întemeiat chiar un stat care a fost mai apoi măturat de colonizare. Însă activitatea sa educativă şi literară continuă să fie viguroasă, inserarea ei în progresul modern reală şi forţa politică uneori plină de trufie.

Adi Granth

Cartea învăţător

Guru veşnic

Aşezată în mijlocul sanctuarului central al Templului de aur din Amritsar, cartea Adi Granth *este cea mai importantă "instituţie" a sikhismului*

Cînd un învăţat precum Guru Nanak a dobîndit o asemenea recunoaştere, cînd mesajul lui a avut un asemenea răsunet, cînd în sfîrşit acţiunea lui a făcut să se adune atîtea mulţimi, se găsesc oricînd discipoli care să-i adune cu nespusă grijă vorbele. La începutul comunităţii sikh circulau texte memorabile ale întemeietorului. Apoi, întrucît cei zece guru care i-au urmat în fruntea comunităţii gîndeau la fel, culegerea de documente a sporit cu declaraţiile şi rugăciunile lor. În felul acesta numeroase scrieri alimentau evlavia credincioşilor.

Al cincilea guru, Guru Arjun (1563-1606), a hotărît să compileze toate aceste texte, a dat o versiune oficială şi a stabilit astfel un canon al scrierilor. Mai tîrziu, s-au mai adăugat cîteva poeme ale lui Guru Teg Bahadur (1621-1675), iar ultimul învăţat, Gobind Singh (1666-1708), a adăugat propriile compoziţii înainte să declare cartea sfîntă,şi, ca ultim şi definitiv guru, să o pecetluiască şi să o aşeze în mijlocul Templului de aur, consfinţind-o astfel drept martor al religiei sikh.

Şi totuşi, cum să nu ne mirăm văzînd alături de cuvintele unor guru un mare număr de versuri compuse de vestiţi sfinţi ai Indiei, hinduşi sau musulmani. Arjun nu a făcut-o fără motiv : voia fără îndoială să spună în acest fel că mesajul lui Nanak nu avea nimic sectar, că era lipsit de prejudecăţi. Dar nu a făcut-o la întîmplare : nici unul dintre versurile sale nu incită la idolatrie, toate sînt în spirit monoteist şi de înaltă spiritualitate.

Guru Arjun avea de gînd să înfăptuiască un compendiu al religiei. De aceea, nu a uitat să treacă în *Adi Granth* panegiricele înaintaşilor săi alcătuite de barzi care le erau apropiaţi. Nu este nicidecum hagiografie nelalocul ei, ci un mod de a pune în evidenţă doctrinele autentice şi originale. Laudele sînt scrise într-o limbă bogată şi ditirambică, eroii sînt trecuţi în rîndul rişilor, autori prezumtivi ai Vedelor, şi încearcă să stabilească doctrina astfel stabilită drept o adevărată revelaţie.

Aşadar, *Adi Granth* a fost scrisă de trei grupuri de autori: mai întîi guru, apoi sfinţii Indiei, în sfîrşit barzii care îi slăveau pe întemeietori. Este compusă cu precădere din marile teme ale credinţei sikh şi din ceea ce s-ar putea numi credinţa pusă în practică, adică imnuri şi rugăciuni, laude aduse celor care au făcut să sporească iubirea de Dumnezeu, şi în mod deosebit celor care au fost purtători ai revelaţiei.

Necurăţenia

"Zgîrcenia este necurăţenia minţii, iar prefăcătoria cea a limbii: a privi pizmaş la avutul, femeia sau frumuseţea altuia, înseamnă necurăţenia ochiului; a-ţi pleca urechea la gîceavă înseamnă necurăţenia urechii. Nanak, sufletul omului năpădit de atîta necurăţenie se duce în ţara lui Yama" (*Adi Granth, Asa ki Var*, sloka 18).

Femeia

"Într-o femeie şi-a făurit bărbatul trupul, şi dintr-o femeie s-a născut, unei femei îi dăruieşte încrederea lui, şi o femeie îi este soaţă, cu o femeie împarte căminul şi prin ea trece drumul vieţii. Cînd ţi-a murit soţia, cauţi alta. Iar societatea nu există decît datorită ei, căci din ea se nasc Regii, din creatura femeiască se nasc toate creaturile, fără ea nici una nu poate fi. Nanak, numai el, este fără soţie, Fiinţa adevărată. Orice glas care îi aduce laude străluceşte cu bucurie, dar numai astfel de chipuri, o, Nanak, se păstrează nepătate la Curtea adevărată" (*Adi Granth, Ki Var Mahala*, I).

■ Credinţa sikh

Cea dintîi şi cea mai importantă afirmare a credinţei este unicitatea lui Dumnezeu şi nesfîrşirea lui. Există prin el însuşi, nu este mărginit de nimic, nu s-a întrupat niciodată şi nici o imagine nu poate, în vreun fel, să-l înfăţişeze. Pe de altă parte, este singurul izvor de iubire şi har. Credinţa aceasta face parte, în epoca lui Nanak, dintr-un curent mistic, care cuprindea în secolele XV-XVI atît mediile hinduiste (bhakta), cît şi pe cele musulmane (sufi).

Curentul acesta se împotrivea formalismului şi ritualismului religiilor oficiale şi înlesnea experienţa interioară. Înţelegem astfel că *Adi Granth* a putut cuprinde imnurile promotorilor acestor tendinţe oricare ar fi fost instituţia de care depindeau.

Mukti este ţelul suprem, adică eliberarea din samsara, ciclul naşterilor necontenit reîncepute. Cel mai important obstacol este Haumai, adică egoismul, atitudinea celui care nu se gîndeşte decît la el, la plăcerea lui, la imaginea pe care o lasă, şi care, dat fiind acest fapt, se lasă mînat de patimi, de simţuri, de mînie, de zgîrcenie şi de trufie. Fără să-şi dea seama, acest om se desparte de izvorul lui originar, Dumnezeu, a cărui scînteie străluceşte încă în el. Dimpotrivă, Mukti se înfăptuieşte renunţînd la propriul ego şi la legăturile care-l unesc cu lumea, şi concentrîndu-ţi necontenit spiritul asupra numelui divin. Calea acestei eliberări este evlavia iubitoare care duce la unirea deplină cu Dumnezeu.

■ Imnurile şi rugăciunile

Adi Granth este şi o carte de rugăciuni. S-a putut crede că a fost alcătuită după modelul *Rig Vedei*. Într-adevăr, fie că sînt lungi sau scurte, imnurile sînt în mod ritual organizate după momentele zilei şi după ceremoniile în care sînt cuprinse. Sînt însoţite de melodii care au fiecare o semnificaţie deosebită şi corespund unei mişcări a sufletului fiecăruia. Sînt unele care nu pot fi cîntate decît dimineaţa, altele care nu sînt puse în deplină valoare decît la miezul nopţii şi aşa mai departe. Totul este prevăzut în cele mai mici amănunte.

Poemele sînt clasate după autori, primele fiind firesc cele scrise de guru în ordine cronologică, dar şi după cheia muzicală în care sînt cîntate. Nu toate părţile cărţii *Adi Granth* sînt recunoscute ca fiind de aceeaşi valoare. S-a putut spune că părţii a treia îi lipsea autenticitatea, că fusese adăugată, iar unele ediţii ale Cărţii sfinte nu o cuprind.

Însă cel care studiază cu spirit imparţial cartea *Adi Granth* nu poate pune la îndoială importanţa ei religioasă şi spiritul cucernic. Pe de altă parte, este un martor demn de luat în seamă al condiţiilor religioase şi sociale din Pendjab de-a lungul celor două secole cît a durat compunerea ei. Sînt folosite mai multe dialecte, însă limba lui Nanak este cea a primilor poeţi din Pendjab, iar limba celorlalţi guru este cea vorbită în vremea lor.

TAOISMUL

Taoismul este rodul unei îndelungi maturizări a gîndirii chineze şti : începutul lui se pierde în noaptea timpurilor şi influenţa lui a dăinuit pînă în zilele noastre.Primele lui expresii sînt cărţile *Daode jing, Zhuangzi* şi *Liezi,* care datează din ultimele secole înainte de Hristos ; ele propun o atitudine de "modestie" şi expun o filozofie în care "inefabilul" ocupă cel mai important loc. Noţiunea esenţială este dao (tao) : este vorba de principiul prim, din care a ieşit totul şi la care se întoarce totul, de "realul autentic" : toate contingenţele - şi trebuie să dăm cuvîntului contingenţe înţelesul cel mai larg - nu sînt decît epifenomene, nu numai lipsite de interes, ci şi dăunătoare, întrucît te îndepărtează de *dao* cel veşnic.

Astfel, milenii de-a rîndul, numeroşi înţelepţi au trăit această doctrină de viaţă, pustnici ascunşi în munte, nepăsători faţă de cele ce se întîmplau, faţă de ceilalţi şi de ei înşişi, faţă de emoţii. Au făcut şcoală, au avut discipoli, propovăduitori, iar mişcarea a căpătat amploare şi a luat forme diferite.

Au fost mai multe secte taoiste. De cele mai multe ori au legătură cu ceea ce s-a numit taoismul religios care, şi el, vine din negura vremurilor : taoismul religios şi taoismul filozofic au urmat un drum paralel, cel dintîi fiind mai tot timpul suportul celui de al doilea, dar îi dă în acelaşi timp un colorit specific. Găsim în ele numeroase exerciţii, practici iraţionale, tehnici şi arte tradiţionale, care nu contrazic de-a dreptul gîndirea părinţilor sistemului, ci sînt extinderi de orientare magică, igienică sau religioasă ce nu se găsesc în el.

De cele mai multe ori, obiectivul urmărit de aceste şcoli este nemurirea. O întreagă mitologie s-a ivit din aceste cercetări şi sînt cunoscute performanţele unor nemuritori celebri, sfinţi dintr-o altă vreme, modele pentru adepţii de astăzi. Legendele lor sînt culese cu grijă, sînt citite în reculegere, se cugetă la ele cu religiozitate. În felul acesta, canonul scrierilor taoiste a evoluat de-a lungul istoriei. Cărţilor lui Laozi, Zhuangzi şi Liezi li s-au adăugat nenumărate alte lucrări. În anul 745 după Hristos au fost compilate o mie patru sute şaizeci şi patru : ele alcătuiesc cartea *Daozang.*

Daode jing (Tao-to king)

"Calea" şi "virtutea"

Principiul taoismului

În opoziţie cu şcolile care exaltă valorile sociale, Daode jing *predică o "dezangajare eficace"*

Formarea imperiului Qin, în anul 221, este lungă şi dureroasă. Este punctată de războaie pline de cruzime şi de importante transformări ale societăţii.

■ Perioada Regatelor luptătoare

Începînd cu secolul al V-lea populaţia creşte simţitor (ţara va ajunge la 57 de milioane de locuitori în anul 2 după Isus Hristos, mai mult decît Imperiul roman în aceeaşi epocă). Spaţiile goale dintre diferitele nuclee de civilizaţie se restrîng treptat. Pămînturile sînt desţelenite. Sînt descoperite noi tehnici : topirea fierului şi plugul tras de vite, între altele. Îşi fac apariţia negustorii şi antreprenorii. Oraşele se dezvoltă. Statele se centralizează. Puterea îi supune pe feudali şi îşi întinde stăpînirea peste toate aspectele vieţii. Îi înregimentează pe ţărani : alcătuieşte cu ei armate puternice şi formează o rezervă de mînă de lucru. Sînt întreprinse mari lucrări de irigare. China îşi pierde înfăţişarea fragmentată pentru a deveni o ţară mare.

Toate acestea nu se înfăptuiesc fără drame. Puternice rivalităţi se ivesc în cele patru colţuri ale teritoriului. Şapte mari regate îşi împart ţara şi luptă pentru întîietate şi, în interiorul fiecăruia, nobilii şi parvenitii, bogaţii şi muncitorii caută să îşi sporească influenţa şi puterea. Totul este pus în discuţie : ierarhiile, autorităţile, tradiţiile, tehnicile, viaţa însăşi. Pentru a-şi întări puterea, despoţii îşi alcătuiesc consilii de specialişti (specialişti în guvernare, în războaie sau în diplomaţie), a căror slujbă este nesigură. Ei întrunesc un corp de funcţionari plătiţi şi revocabili oricînd.

În această fierbere a unei civilizaţii în devenire în care se succed fără legitimitate numeroşi conducători, se caută o minte, o înţelepciune care să poată da o oarecare stabilitate societăţii.

■ Cele o sută de şcoli

Aflaţi în preajma puterii, literaţii, deseori funcţionari sau sfetnici ai prinţilor, se străduiesc să dea un sens vieţii în societate. Dar, întrucît provin din locuri diferite şi au interese diferite, concepţiile pe care le elaborează sînt nenumărate. S-a vorbit despre cele o sută de şcoli. Această efervescenţă intelectuală, contemporană cu Socrate, dă naştere la nenumărate polemici.

Kongzi (Confucius, 541-479 înainte de Hristos) este primul dintre aceşti înţelepţi. El încearcă să împace regulile tradiţionale cu noile date sociale. Mozi (Mo-tseu, aprox. 480 - 420 înainte de Hristos) se ridică împotriva privilegiilor şi ia atitudine în favoarea unei societăţi egalitare. Şcoala Legiştilor se pronunţă pentru educarea poporului printr-un sistem de recompense şi pedepse. Alţii, în sfîrşit, nu se ocupă decît de retorică şi de dialectică, devin maeştri în arta sofismului. Ei alcătuiesc ceea ce s-a numit şcoala Numelor.

Toate aceste teorii sînt elaborate şi mai mult sau mai puţin sistematizate de nişte adevărate secte a căror organizare este cînd prea riguroasă, cînd prea liberă. Învăţaţii umblă prin ţară căutînd ocrotire şi influenţă. Ei formează discipoli care, trecînd de la un clan la altul, devin ei înşişi învăţaţi şi îşi întemeiază şcoli.

■ Laozi (Lao-tseu)

Mult deosebiţi de aceşti "savanţi", dornici să înrîurească viaţa societăţii, "înţelepţii ascunşi" neglijează lumea politicii, a afacerilor şi a onorurilor, şi se retrag în singurătatea munţilor. Ca atare sînt mai puţin cunoscuţi. Totuşi sînt unii printre ei a căror gîndire va avea un mare răsunet de-a lungul secolelor. Laozi este dintre aceştia.

Era, spune Sima Quian în *Amintiri istorice,* originar din ţinutul Chu, în China de sud. Numele de familie este Li, prenumele Er, dar va fi numit Laozi, "Bătrînul învăţat". La început este arhivar la curtea regală a familiei Zhou şi este de pe acum un înţelept ascultat, apropiat de filozofii rătăcitori. Primeşte vizita lui Kongzi (Confucius), care îi spune la plecare : "despre pasăre, ştiu că poate zbura ; despre peşte ştiu că poate înota ; (...) dar pe balaur nu-l pot cunoaşte : el se ridică la cer purtat de nori şi de vînt. L-am văzut astăzi pe Laozi, este asemeni balaurului !"

Dîndu-şi seama de decăderea dinastiei pe care o slujeşte, Laozi se retrage către vest. Ajuns la hotarul meleagurilor civilizate, îl întîlneşte pe Yin Xi, care îl roagă să-i consemneze în scris învăţătura. Învăţatul consimte şi aşterne cele cinci mii de caractere care alcătuiesc cartea *Daode jing.* Aşa spune legenda.

■ Geneza textului

Forma şi structura lucrării par să infirme legenda. *Daode jing* este alcătuită dintr-o înşiruire de aforisme, apoftegme şi sentenţe cu înţeles ezoteric sau puţin definit, avînd origini şi datări diferite. Pasajele în versuri nu sînt riguros distribuite. Ritmuri în contrast se succed fără nici un motiv aparent. Unele citate vechi din lucrare se deosebesc uneori între ele. De aceea este cu putinţă ca lucrarea să fie rezultatul lentei maturizări a unei gîndiri în sînul unei tradiţii poate cu mult mai veche decît consemnarea ei în scris.

Fără îndoială textul care ne-a parvenit nu ne lasă să întrevedem prea bine ideea de la care a pornit elaborarea lui. Ne oferă totuşi posibilitatea să ne închipuim ce putea fi acest întreg complex de "ziceri",

Şcolile

"Dacă după obicei cuvîntul *Kia* se traduce prin şcoală, trebuie să atragem atenţia că chinezii îi dau un înţeles mai larg. Ei îl folosesc pentru a se referi la diferite arte (bagajul de procedee de care dispun de pildă învăţaţii matematicieni, astronomi, prezicători, medici...), ca şi la diferitele feluri de comportare (sfaturi de viaţă oferite de cutare sau cutare învăţător de înţelepciune). Aceste metode au drept scop stabilirea unor reguli de comportare, se predau cu ajutorul atitudinilor" (Marcel Granet, *La Pensée chinoise,* Paris 1934, reed. 1968, pag.12).

Kongzi şi Laozi

"Cînd Confucius, fiind gata de plecare, şi-a luat rămas bun, Laotseu l-a petrecut spunîndu-i : "Am auzit zicîndu-se că omul bogat şi puternic îşi petrece oaspeţii dăruindu-le lucruri de preţ, că omul bun îşi petrece oaspeţii cu vorbe. Nu pot fi bogat şi puternic, dar îmi iau titlul de om bun. Am să vă petrec aşadar cu vorbe, şi iată ce am să vă spun : Cel care este inteligent şi care este observator iscusit se află pe pragul morţii, căci îi critică pe oameni cu dreptate; cel care este tobă de carte, are mintea deosebit de pătrunzătoare, îşi pune viaţa în primejdie, căci dă în vileag cusururile oamenilor. Cel care este fiu nu-şi mai poate fi stăpîn, cel care este supus nu-şi mai poate fi stăpîn" (*Shi jing*).

cuvinte memorabile ale unor învăţaţi, zicale populare sau maxime demne de a fi reţinute pe care le-a făurit curentul de gîndire numit mai tîrziu taoist. Putem spune fără să greşim prea mult că *Daode jing* nu este decît partea acestui trecut care a fost păstrată în scris, i-a conferit de la început originalitatea, care a fost foarte repede considerată de neatins. Nu dă la iveală o doctrină într-o formă riguroasă, dar este martorul înfloririi ei.

Textul dă socoteală de însăşi viaţa strămoşilor, de gîndurile lor şi de împrumuturile de la alte şcoli cu trudă asimilate. Aceste lungi preludii explică aspectul fragmentat al lucrării, pe care nici un scrib nu-şi poate îngădui să o atingă din pricina caracterului ei sacru şi a autorităţii învăţatului care se presupune a-i fi autor.

Golul

"Cu toate că treizeci de spiţe se înfig în butucul roţii
Golul din mijloc
Face să meargă carul.
Lutul este folosit la făcutul oalelor
Dar de golul dinăuntru
Ţine folosinţa lor.
Nu-i nici o cameră fără uşi şi ferestre
Căci tot golul
Face cu putinţă locuirea.
Fiinţa are însuşiri
De care ne-fiinţa se foloseşte"
(*Daode jing*, XI).

■ Structura

Daode jing se înfăţişează aşadar ca o culegere de fragmente destul de scurte, un soi de relicve cu atît mai preţioase cu cît sugerează mai mult decît descriu şi întreabă mai mult decît afirmă. Dau impresia că taina nu le-a fost niciodată pătrunsă, şi că totuşi de fiecare dată cînd sînt citite aduc un plus de înţelegere. Lucrarea este asemeni unui izvor din care bei necontenit fără să-l secătuieşti. *Daode jing* este un breviar a cărui lectură zilnică hrăneşte cugetarea.

În spatele aforismelor se întrezăreşte într-adevăr umbra unei filozofii. În opoziţie cu o expunere riguroasă şi bine împărţită, lucrarea îşi învăluie conţinutul doctrinar cu veşminte originale, alcătuite din poezie şi paradoxuri care pot fi tălmăcite în multe feluri. Judecînd bine lucrurile, are o mască asemănătoare cu aceea a unui înţelept de la care am reţine cuvinte rostite, întîmplător, la voia întîmplărilor, dar a cărui personalitate este întratît de bogată încît iradiază în toate aceste cugetări.

Lucrarea nu a rămas totuşi neterminată. Este împărţită după tradiţie în optzeci şi unu de capitole scurte şi în două părţi. Prima parte tratează despre *dao* (calea) şi cea de a doua despre *de* (virtutea). Împărţirea aceasta nu are altă îndreptăţire decît faptul că primul capitol vorbeşte despre *dao* iar capitolul 38 despre *de*, şi nu ajută cu nimic înţelegerea. "Această carte tradusă şi iarăşi tradusă este, spune Marcel Granet, pur şi simplu de netradus" (*La Pensée chinoise*, Paris, 1934, reed. 1980, pag. 410).

■ *Dao* (Calea)

Este drept că, în afară de forma fragmentară şi enigmatică, subiectul pe care îl tratează, prin însăşi natura lui, nu poate fi tradus în cuvinte : *dao* este inefabil, nu se poate vorbi despre el. "*Dao*" cel comunicabil, aparţinînd altor şcoli, confucianiştilor între alţii, reprezintă învăţăturile, doctrinele, valorile sociale, în timp ce dao cel permanent, *dao* din *Daode jing*, adică principiul suprem, este inaccesibil simţurilor, nu poate fi schimbat, nu poate fi numit la propriu : "neştiindu-i numele, îi pun numele cale *(dao)* ; în

lipsă de altceva spun că este mare" (cap. 25).

Şi totuşi, *dao* este o matrice din care a ieşit lumea vizibilă. De aceea este *wu*, adică gol, dar are un fel de a fi vizibil : este *you*. Opoziţia între *wu* şi *you* este fundamentală : *wu* nu este neantul, absenţa fiinţei, este un mod superior al fiinţei, căci are în el toate virtualităţile; *you* este realitatea sensibilă. Este neîndoielnic că trecînd de la *wu* la *you*, te îndepărtezi de *dao* permanent, realitate transcendentă anterioară Universului. "De aceea (în modul său) invizibil *(wu)*, îi vom contempla tainele; (în lumea) vizibilă *(you)*, îi vom contempla împrejurimile" (cap.1).

Izvor de viaţă, *dao* are aşadar un aspect dinamic : "*Dao*" a dat naştere lui Unu ; Unu a dat naştere la Doi ; Doi a dat naştere la Trei ; Trei a dat naştere celor zece mii" (cap.42). Cei Doi ieşiţi din Unu sînt *Yin* şi *Yang* ; cele două componente a tot ce există ; componente opuse, inseparabile şi complementare precum lumina şi întunericul, binele şi răul, viaţa şi moartea, masculul şi femela etc. Trei înseamnă unirea lor armonioasă care susţine întreg Universul.

■ *De* (Virtutea)

Aşadar *dao* este forţă, energie, putere. Este Energia din care derivă toate energiile. "Calea nu înfăptuieşte niciodată, însă totul este făcut prin ea" (cap.37). Este principiul veşnic, totodată stabil şi mereu în acţiune în lume. Este izvorul tuturor activităţilor. Totuşi, tot ceea ce omul poate face nu poate fi decît relativ, parţial, incomplet. Acţiunile lui, despărţindu-se de izvorul comun, se mărginesc, greşesc drumul, îşi pierd puritatea de început şi pierd pînă la urmă ceea ce le face să fie *dao*. De aceea, la ce bun, "să te frămînţi în zadar şi să-ţi provoci necazuri ?" (cap. 16).

Nu are aşadar nici un rost, şi este pe undeva dăunător, să te legi prea mult de cele ce poţi cunoaşte în această lume, de ştiinţă, de activităţile sociale. Acestea te atrag spre multiplicitate, spre schimbare, nu sînt decît relative, parţiale şi părtinitoare, şi deci te îndepărtează de *dao* permanent. "Cînd se ivesc intelectualii, intervin tertipurile. Să ne lepădăm de înţelepciune, să respingem învăţătura, poporul se va simţi de o sută de ori mai bine" (cap.18).

De, care este eficacitatea lui *dao*, se exprimă deci pentru oameni mai întîi în cîteva cuvinte cheie : ne-dorinţă, nepasiune, ne-ataşament care te desprind de ceea ce este relativ ; autonomie, egalitate, lipsa judecăţii de valoare, care extind libertatea. *De* se identifică cu tihna în care trăieşte bătrînul învăţat : "Fiecare se aprinde şi se umflă de parcă ar chefui (...) numai eu rămîn tihnit, nepăsător, ca un prunc care nu ştie ce-i rîsul, indiferent ca un cerşetor" (cap.20). Pentru cei cu răspunderi, *de* înseamnă să laşi lucrurile în voia lor, să nu intervii : "Conducătorul cel mai bun este neştiut de popor, urmează cel pe care poporul îl iubeşte şi îl laudă, apoi cel de care se teme, în sfîrşit cel pe care îl sfidează" (cap.17).

Laozi divinizat

"Lao-tseu şi-a preschimbat trupul. Ochiul drept i s-a prefăcut în soare, ochiul stîng i s-a prefăcut în lună ; capul i s-a prefăcut în muntele K'ouen-Louen ; barba i s-a prefăcut în planete şi în firmament. Oasele i s-au prefăcut în balauri ; carnea i s-a prefăcut în patrupede, maţele i s-au prefăcut în şerpi, pîntecele i s-a prefăcut în mare, degetele i s-au prefăcut în cele Cinci Piscuri ; firele de păr i s-au prefăcut în copaci şi în iarbă ; inima i s-a prefăcut în (constelaţia Baldachinului înflorat) : iar cei doi rinichi unindu-se i s-au prefăcut în Tatăl şi Mama Realului" (Citat în Henri Maspéro, *Mélanges posthumes*, Paris, 1950).

Cu inima împăcată

"Să nu dai deloc importanţă lucrurilor de preţ
Şi nimeni n-o să mai fure.
Nu arăta lumii cele ce stîrnesc pofta
Şi toţi vor fi cu inima împăcată.
Ca să domneşti, iată ce zice înţeleptul :
Să pustieşti inimile
Să umpli burţile
Să-i necăjeşti pe ambiţioşi
Să-i întăreşti pe cei morţi
Să ţii poporul departe de cunoaştere şi de dorinţe
Să faci în aşa fel încît cei şireţi să nu îndrăznească să facă ceva.
Fă ne-făcutul
Şi totul o să fie în bună rînduială"
(*Daode jing*, 3).

Omul nobil şi *dao*

"Cînd un om nobil aude Calea
O strînge în braţe cu foc.
Cînd un om de mijloc aude Calea
Ia din ea dar mai şi lasă.
Cînd un om de jos aude Calea
Izbucneşte în rîs.
Dacă nu ar rîde,
Calea n-ar mai fi Cale" (*Daode jing*, 41).

Dar demersul nu se opreşte aici : refuzul a ceea ce nu este *dao* atrage după sine un ataşament cu atît mai mare de absolut. *De* înseamnă să refuzi să te foloseşti de simţuri şi de raţiune şi să cercetezi adîncurile fiinţei, să încerci experienţa golului şi a absenţei, şi să te concentrezi asupra lui *dao*. Intuiţie opusă raţionamentului, asceză personală opusă acţiunii exterioare, experienţă mistică pentru a ajunge la unitatea primordială a haosului dintru început, aceasta este *de*. Prin urmare, comportarea aceasta nu se poate exprima decît într-un mod negativ sau paradoxal. Ea înseamnă o apropiere de taină. "Virtutea ascunsă, cît este de adîncă, cît este de îndepărtată ! (cel care o are) se întoarce cu fiinţele (la începuturi) ; abia atunci ajunge la conformitatea deplină (cu *dao* suprem)" (cap.65).

■ Huangdi şi Laozi

Marele curent care a dat naştere misticii cărţii *Daode jing* s-a întrepătruns repede cu legendele despre Huangdi. Acesta, numit Împăratul galben, este unul dintre suveranii vîrstei de aur chinezeşti (2852-2255 înainte de Isus Hristos) care au dirijat procesul de formare a Imperiului şi i-au dat nenumăratele bogăţii ale ţării. El l-a întrebat pe un sfînt taoist numit Guangcheng cum să facă să cunoască *dao* : "Trăiţi în reculegere" a spus înţeleptul. Atunci împăratul s-a retras şi a fost primul martor al practicii taoiste. Laozi şi Huangdi s-au contopit atît de mult, încît i s-a putut atribui celui de al doilea cartea *Daode jing* şi s-a putut chiar vorbi despre *Huanglao* amestecîndu-se cele două nume.

Această asimilare a lui Laozi de către Huangdi face ca temele taoiste să-şi găsească rădăcini într-o foarte îndepărtată antichitate. Dar în acelaşi timp se găsesc amestecate practici şi tehnici ezoterice, străine cărţii *Daode jing*, fără îndoială mai vechi, cu o tradiţie mai îndelungată şi legate în mod deosebit de Împăratul galben. Fapt este că *Daode jing* a fost purtată de o mişcare care îi depăşea cu mult gîndirea şi care îşi găsea totodată în ea temeiul spiritual.

■ Taoismul religios

Începînd cu secolul al II-lea al erei noastre, se dezvoltă în China un amestec de superstiţii grosolane, de tradiţii religioase şi magice de obîrşie populară sau străină. Întreg acest ansamblu, îmbogăţit cu elemente din budismul recent introdus în ţară, s-a combinat cu şcoala filozofică *dao* şi a format ceea ce numim neotaoismul. Amestec de numeroase elemente diferite, acest curent religios este dominat de puternica influenţă a lui Laozi, în care vedem pe unul dintre primii adepţi ai practicilor de viaţă lungă.

Pentru a da explicaţii despre cartea *Daode jing*, taoiştii încep să facă numeroase comentarii găsind în pasajele neclare, ermetice sau enigmatice ale textului temeiurile practicilor lor. Este adevărat că *Daode jing* poate fi făcută să spună multe

lucruri. Dar, încetul cu încetul, lucrarea aceasta a devenit foarte importantă, iar taoismul, format din contribuţii foarte diverse, a găsi în ea elementul esenţial al unităţii sale. Nu cuprinde mai puţin de o mie patru sute şaizeci şi patru de titluri. Dar, încă din secolul al VII-lea, Laozi este considerat drept singurul izvor al revelaţiei, şi i se atribuie paternitatea tuturor cărţilor sfinte.

Pe vremea dinastiei Tang, în secolul al VIII-lea, Laozi a devenit "Împărat preaînalt ceresc şi primordial", iar filozofia lui este predată oficial în şcoli. Dar nu întotdeauna părerile concordă : pentru unii, Laozi este o divinitate, dacă nu chiar divinitatea supremă ; pentru alţii nu este decît o fiinţă neobişnuit de înzestrată. În numeroase cercuri se face lectura liturgică a operei sale. Iau fiinţă astfel secte diferite, cum ar fi cea a Învăţaţilor cereşti, existentă şi astăzi în Taiwan, care continuă să vadă în *Daode jing* o carte sfîntă.

■ Traduceri şi comentarii

Daode jing a stîrnit un interes deosebit în afara cercurilor religioase taoiste şi aproape pretutindeni în China, Japonia şi lumea occidentală. Este neîndoielnic cea mai tradusă carte chinezească în limbile occidentale. Este totodată una dintre cele mai comentate cărţi: i se cunosc deja mai mult de două sute de comentarii în secolul al III-lea înainte de Hristos. Înţelesul enigmatic şi misterios al textului a stîrnit această înflorire a comentariilor, care nu a încetat niciodată.

Desăvîrşirea lui *dao*

"După pierderea Căii vine Virtutea,
După pierderea Virtuţii vine iubirea,
După pierderea iubirii vine Dreptatea,
După pierderea Dreptăţii vin riturile.
Ritul este scoarţa sincerităţii şi a credinţei, şi totodată, izvorul dezordinii.
Preştiinţa este floarea Căii şi totodată pragul neştiinţei.
Înţeleptul se sprijină pe ce este trainic şi nu pe floarea trecătoare, preţuieşte rodul şi dispreţuieşte floarea.
Pe ea o respinge, pe el îl acceptă". (*Daode jing*, 38).

Zhuangzi (Tchouang-tseu)

Canonul sfînt din Nan Houa

Culme a gîndirii taoiste

Polemica, ironia, poezia şi filozofia profundă şi mistică fac din Zhuangzi cartea de bază a taoiştilor

Viaţa lui Zhuangzi se desfăşoară în întregime în cursul secolului al IV-lea înainte de Hristos ; cel puţin aşa cred istoricii. Îşi avea obîrşia în oraşul Mong din actuala regiune Honan din China, şi se pare că a trăit pe vremea regelui Liang care a domnit de la 370 la 318. Căsătorit, cap de familie, era "îmbrăcat într-o cămaşă lungă din pînză groasă cîrpită, iar încălţările îi erau legate de picioare cu sfori" (20 F). Hotărîse să trăiască modest şi a avut o vreme o slujbă măruntă în parcul lăcuitorilor.

Zhuangzi l-a cunoscut pe sofistul Hui Shi, care a fost ministrul lui Liang din 343 pînă în 322 ; discuţiile lor erau însufleţite. Găsea în acest personaj un "cal de bătaie" pe care îşi putea revărsa ironia. Cînd Hui Shi a murit lui Zhuangzi i-a părut rău că nu mai are "pe cine diseca" (24 E). Putea într-adevăr să vorbească cu el despre toate curentele intelectuale ale vremii : Kongzi (Confucius) şi Mozi (Mo-tseu) sînt adeseori aduşi pe scenă în general pentru a fi criticaţi, în vreme ce Laozi (Lao-tseu) este considerat un învăţat respectat.

■ Cartea Zhuangzi

A fost oare cartea *Zhuangzi* scrisă de înţeleptul nostru ? Nimeni nu o poate spune cu certitudine. Lucrarea mai este numită şi *Nan Houa Cen King, Canonul sfînt din Nan Houa*, de la numele satului în care Zhuangzi s-ar fi retras la sfîrşitul vieţii. Dar faptul acesta nu este o dovadă : noţiunea de autor nu exista în acea epocă.

Stilul poartă totuşi pecetea unui scriitor de geniu : o expresie vie, o vervă scînteietoare şi o fantezie zeflemitoare îi dovedesc unitatea. Este opera unui "scriitor excelent, a unui stilist remarcabil, a cărui expresie este exactă şi vie" spune Sima Qian în *Shi ji* ("Amintiri istorice").

Cartea este fără îndoială produsul unei şcoli, compilat de discipoli, remodelat şi completat de urmaşi, străduindu-se fiecare să-l imite pe maestru. Este opera unui şir de generaţii şi a devenit astfel una dintre lucrările de bază ale taoismului.

În vremea dinastiei Han, cuprindea cincizeci şi două de capitole, astăzi nu mai cunoaştem decît treizeci şi trei. A fost schimbată împărţirea cărţii, sau au fost pierdute nousprezece capitole ? Nu putem spune şi nu are importanţă. Opera este alcătuită dintr-un mare număr de anecdote şi de pilde avînd deseori aspect polemic, menite să ilustreze gîndirea taoistă, comparînd-o sau opunînd-o învăţăturilor celorlalte şcoli.

Dispreţul pentru onoruri

"Un prinţ i-a trimis vorbă lui Tchouang-tseu invitîndu-l să-i fie ministru." Filozoful i-a răspuns trimisului : "V-aţi uitat la boul sortit jertfirii ? Are pe el o pătură brodată şi este hrănit cu uruială din fîn şi fasole. Pînă într-o zi cînd îl duc la templu să-l ucidă. Atunci ar vrea să fie un viţeluş neştiut de nimeni, dar oare se mai poate ?" (*Zhuangzi*, 32 I)

Cartea nu cuprinde expuneri discursive, nici filozofice, ci doar fapte, povestioare reale sau mitice. Arta povestirii atinge desăvîrşirea : deseori personajele sînt simplificate, îngroşate, caricaturizate ; intriga este ţesută cu pricepere şi precizie, povestirea (sau dialogul) este redusă la clipa privilegiată care poartă semnificaţia.

Acest mod de expunere a ideilor lasă numeroase zone neclare. Nu ştim, între altele, ce crede autorul despre credinţele populare ancestrale şi despre tehnicile psihosomatice ce urmăresc dobîndirea unei vieţi îndelungate; face de multe ori aluzie la ele fără ca vreodată să le critice sau să le aprobe. Nu sînt pentru el decît imagini literare, alegorii simbolice, simple procedee de scriere, sau trebuie să vedem în ele dogmă şi practică recomandată, după cum a făcut-o vechea religie taoistă ?

Cartea purcede prin tuşe succesive dezvăluind în fiecare paragraf o parte din adevăr, sugerînd punct cu punct profilul psihologic şi moral al taoistului şi propunînd o complexă călătorie metafizică. E drept că nu este simplu să expui o doctrină care recuză însuşi principiul logicii, demonstrînd "deşertăciunea tuturor părerilor potrivnice, în general a tuturor împotrivirilor, mai ales a acelora pe care se întemeiază limbajul" (Paul Demiéville, *Encyclopaedia Universalis*, vol.18, Paris, 1986, pag.1220).

■ Principiul fundamental : Dao

Un singur punct stă la baza întregului discurs ; îl găsim la tot pasul în anecdote, le este temeiul, osatura esenţială : este *dao* (tao) : *"Dao* este aşa de mare încît nu are sfîrşit, şi aşa de mic, încît nimic nu-i scapă. De aceea este omniprezent în toate fiinţele. Este atît de cuprinzător încît nu există nimic pe care să nu-l conţină ; este aşa de adînc, încît nimeni nu-l poate măsura" (13 H).

Dar *Zhuangzi* nu îl explică nicidecum, nu poate să o facă; deoarece "*dao* desluşit nu mai este *dao* ; raţionamentul discursiv nu mai ajunge la adevăr" (2 H). Pricepem atunci de ce orice element "dogmatic" nu este abordat decît pe ocolite şi nu este niciodată tratat direct : cuvintele nu sînt potrivite pentru a vorbi despre *dao* ; nu poţi decît să evoci atitudinea taoistului.

■ Taoistul

Sfîntul este liber : el nu se leagă nici de bunuri, nici de idei, nici de realităţi, nici de doctrine, nici de putere, nici de onoruri, nici de valori, nici de contravalori, nici chiar de viaţă sau de moarte, atîtea lucruri josnice şi mizerabile care te îndepărtează de *dao*. "Înţeleptul trăieşte după acţiunea cerului...nu creează nici fericire, nici nefericire, nu răspunde decît la stimuli şi nu se mişcă decît silit" (15 B), sub înrîurirea principiului universal. Merge astfel de-a lungul căii, al lui *dao*, şi se întoarce la adevărul firii : să nu simţi, să nu ai emoţii, să nu acţionezi şi să laşi lucrurile în voia lor, aceasta este atitudinea înţeleptului.

Trebuie să spunem că spectacolul lumii este dezamăgitor : fiecare susţine păreri deosebite ; binele de aici poate fi rău în altă parte ;

Unde este *dao* ?

"Unde este *dao* ?
Pretutindeni, spuse Zhuangzi
Trebuie să îl localizăm.
În această furnică, spuse Zhuangzi.
Mai jos ?
În acest fir de iarbă.
Mai jos ?
În această ţiglă.
Şi mai jos ?
În acest bălegar, spuse Zhuangzi.
Tong-Kouo-tseu nu mai zise nimic.
Zuangzi îi spuse : "dacă tot întrebi aşa nu o să afli nimic" (*Zhuangzi*, 22 F).

Cunoaşterea

"Viaţa noastră are un capăt, dar domeniul cunoaşterii nu are margini. Este primejdios să urmăreşti nemărginitul cu puteri mărginite : aşadar cel care se dedică ştiinţei este un nechibzuit" (*Zhuangzi*, 3A).

Nevinovăţia
"Un bătrîn se îndeletnicea cu stropitul zarzavaturilor din grădină cu un urcior. Muncă grea, cu puţin folos. "Ce-ai zice de o maşinărie din lemn găurit grea în spate şi uşoară în faţă cu care să scoţi apa ca şi cînd ai lua-o cu mîna, iute cît îi trebuie fierturii să dea afară din oală ?" Grădinarul se mînie, se schimbă la faţă, rînji şi zise : "Am învăţat de la stăpînul meu aşa : cel care se foloseşte de maşini şi maşinării îşi mecanizează mintea. Cine are mintea mecanizată nu mai are curăţia nevinovăţiei şi îşi pierde pacea sufletului. *Dao* nu ţine cu cel care şi-a pierdut pacea sufletului" (*Zhuangzi*, 12 K).

Furtul
"Cel care fură o agrafă este dat morţii ; cel care fură o ţară îi devine stăpîn, păzitorii oamenii şi ai dreptăţii vor fi ocrotiţi de el. Nu dovedeşte aceasta oare că se fură cu bunătate şi dreptate, înţelepciune şi prudenţă ?" (Zhuangzi, 10 D).

ce este negru pentru unul este alb pentru altul ; de cum zice careva da, se găseşte altcineva să zică nu. Înţeleptul nu se lasă prins în joc ; este neutru, este gol : nu face deosebire între ceea ce este adevărat şi ceea ce este fals, între afirmaţie şi negaţie, între viaţă şi moarte. Nu vrea nici să se împotrivească, nici să se impună. Se identifică cu axa lui *dao*.

Este, de pildă, lipsit de consecvenţă să vorbeşti despre un mare promotor, despre un creator. Într-adevăr "dacă spun : există un promotor, înseamnă că nu iau în considerare decît realităţile tangibile ; dacă spun : nu există activitate creatoare, înseamnă că nu consider decît vacuitatea invizibilă (...). Putem vorbi şi medita la aceste probleme, dar cu cît vorbim mai mult, cu atît ne îndepărtăm de rezolvare" (25 I).

■ Tihna

Pentru înţelept doar *dao* are importanţă. Căci, în spatele fenomenelor în necontenită schimbare, există ceva care nu se schimbă. "Cel care cunoaşte unitatea cea mare, întunericul cel mare, vederea cea mare, dreptatea cea mare, legea cea mare, încrederea cea mare şi echilibrul cel mare va ajunge la cunoaşterea supremă. Căci unitatea cea mare le leagă pe toate ; întunericul cel mare le dezleagă pe toate ; vederea cea mare le pătrunde pe toate; dreptatea cea mare le cuprinde pe toate ; legea cea mare domneşte peste toate ; încrederea cea mare le cîştigă pe toate ; echilibrul cel mare le susţine pe toate" (24 M).

Condamnarea ştiinţei amănuntului dobîndită prin intermediul simţurilor şi al inteligenţei, promovarea cunoaşterii întregului dobîndită prin linişte şi intuiţie, aşa arată idealul propus de cartea *Zhuangzi*. Iluminare în ordinea cunoaşterii, extaz în ordinea practicii : sîntem într-un univers care nu ştie ce este raţiunea şi voinţa, univers pe care raţiunea nu este în stare să-l justifice şi în care voinţa este insuficientă, ba chiar dăunătoare. Pricepem astfel că taoiştii religioşi au găsit în această carte un pretext pentru numeroase practici tradiţionale şi iraţionale, la care *Zhuangzi* face aluzie fără să le numească vreodată.

■ Extazul mistic

Povestirea arată totuşi experienţa unui om care "l-a auzit pe *dao*" : "După trei zile, am izbutit să părăsesc lumea exterioară. Am continuat. Şapte zile mai tîrziu am putut părăsi lucrurile exterioare. Am mai continuat nouă zile şi mi-am putut părăsi propria existenţă. Într-o bună dimineaţă am avut viziunea celui unic. Această viziune mi-a permis să transcend trecutul şi prezentul. Am putut atunci intra în domeniul în care viaţa şi moartea nu mai există" (6 B).

Cum să nu te gîndeşti la cuvintele sfîntului Ioan al Crucii din *Noaptea întunecată*: "Trebuie ca spiritul să fie simplu, curat, despuiat de toate afecţiunile fireşti, fie că sînt actuale sau obişnuite, ca să poată comunica liber cu plenitudinea dumnezeiestii înţelepciuni" ; sau : "Cel care ajunge pînă acolo cu adevărat se micşorează faţă de el însuşi : tot ce ştia pînă atunci nimica

toată i se pare. Iar ştiinţa atît de mult îi sporeşte încît rămîne fără să ştie, transcendent oricărei ştiinţe" (*Poèmes, în Yggdrasill*, Paris, 1936).

Iată aşadar descrierea unei experienţe mistice comparabilă cu cele despre care vorbesc misticii creştini şi musulmani. Dar, după cum spune Jean Grenier în *Esprit du Tao*, deosebirea este importantă : creştinii şi musulmanii ajung la starea de contemplaţie ajutaţi de Dumnezeu, taoiştii prin propriile forţe ; pe de altă parte occidentalul năzuieşte la plenitudinea fiinţei, taoistul la gol, la nimicirea fiinţei personale (citat de Etiemble în *Les Philosophes taoistes, Encyclopédie La Pléiade*, Paris, 1985).

Şi totuşi, paradox taoist, *Zhuangzi* evocă insula în care locuiesc geniile. Aceştia sînt oameni transcendenţi, "albi ca zăpada, fragezi ca nişte prunci, care nu se ating de nici un fel de hrană, dar respiră vînt şi beau rouă. Se plimbă prin văzduh, iar norii le slujesc drept care şi sînt traşi de balauri. Prin fluxul transcendenţei lor, îi feresc pe oameni de boli şi asigură coacerea grînelor" (1 D). Într-un cuvînt raiul, în care putem recunoaşte un fel de plenitudine a fiinţei, o înflorire a firii omeneşti.

■ Influenţa

Această gîndire de dincolo de mormînt, această apologie a desprinderii de lucrurile acestei lumi nu puteau înflori decît într-o perioadă de dezordine politică destul de gravă. A fost cazul epocii regatelor luptătoare în timpul căreia cele o sută de şcoli se străduiau să-şi impună doctrina fiecare unor puteri trecătoare şi dispersate. Morala răzvrătită a taoismului avea cîmp liber, iar principiile ei păreau explicaţia supremă.

Dar au urmat unificarea Chinei sub dinastia Qin (221-206 înainte de Isus Hristos), centralizarea puterilor şi naşterea imperialismului. Morala la modă nu-şi putea îngădui să fie potrivnică pragmatismului necesar progresului material, nici legalismului indispensabil puterilor statului. Taoismul şi-a pierdut din influenţă în favoarea confucianismului, iar *Zhuangzi* a fost uitată vreme de cinci veacuri.

Dar după căderea dinastiei Han, în secolul al III-lea al erei noastre, cînd din pricina năvălirii barbarilor dezordinea a revenit, *Zhuangzi* a fost iarăşi citită şi comentată. Guo Xiang (mort prin 313) este autorul care ne-a restituit textul pe care-l cunoaştem astăzi, însă a adăugat numeroase cugetări care îi alterează puritatea. Confucianismul lui nu putea desigur să admită extravaganţa gîndirii taoiste în toată puterea ei.

■ Taoismul şi budismul

Este fără îndoială greu să confunzi noţiunea taoistă de *dao* şi noţiunea budistă de *boddhi*, trezirea care te eliberează de transmigrări. Totuşi, în China cele două doctrine au urmat drumuri oarecum paralele : dezordinea aparentă a taoismului a putut găsi un traseu subtil în "vehiculul" budist, întrucît o asemenea micşorare a eului, o asemenea iluminare le apropiau. Sînt destui învăţaţi *zen* care citează cartea *Zhuangzi*.

Fluturele
"Cîndva, Tchouang Tcheou a visat că era un fluture care zbura de ici colo şi era mulţumit de soarta lui şi nici nu ştia că era chiar Tcheu. S-a trezit deodată şi a băgat de seamă cu mirare că era Tcheu. Nu-şi mai dădea seama dacă era Tcheu visînd că este fluture, sau un fluture visînd că este Tcheu. Între el şi fluture era o deosebire. Asta se cheamă schimbarea fiinţelor" (*Zhuangzi*, 2 J).

Omul desăvîrşit
"Omul desăvîrşit este deasupra firii. Cînd cîmpia este cuprinsă de văpaie el nu simte dogoarea ; cînd rîurile îngheaţă el nu simte frigul ; trăznetul care despică muntele, vijelia care tălăzuieşte marea nu-l înfricoşează. Aşa stăpîneşte norii, încalecă pe soare şi pe lună, şi călătoreşte în afara celor patru mări. Nu-i pasă de viaţă şi nici de moarte. Cum l-ar putea tulbura în vreun fel deosebirea dintre ce e folositor şi ce e dăunător ? " (*Zhuangzi*, 2 J)

Liezi (Lie-tseu)

Adevărul Clasic despre golul desăvîrşit

O rapsodie taoistă

Liezi trece prin grila taoistă diferitele tehnici de viaţă din China antică

Avem puţine date sigure despre viaţa lui Liezi sau Lie-Yukou, autorul cărţii *Adevărul Clasic despre golul desăvîrşit,* numită şi acum, după obiceiul chinezesc, *Liezi.* S-a născut, zic unii, prin anul 450 înainte de Hristos. Se pare că a renunţat de bună voie să ocupe un post pe lîngă vreun prinţ şi că a trăit în cea mai mare sărăcie din ce-i dădeau discipolii şi credincioşii. Despre moartea lui, nu ştim nimic : este un "înţelept ascuns", după cea mai bună tradiţie taoistă.

Însă, încă din secolul al XII-lea unii literaţi i-au negat pînă şi existenţa : îl consideră un personaj creat de către Zhuangzi. Este drept că, în lucrarea care i se atribuie, nu este menţionat decît de optsprezece ori iar marele istoric Sima Qian (către 145-90 înainte de Hristos) nu îl citează niciodată.

Faptul are puţină importanţă chiar dacă, aşa cum se crede astăzi, compilaţia povestirilor care alcătuiesc lucrarea a fost înfăptuită în jurul anului 300 după Hristos, cea mai mare parte este alcătuită din texte foarte vechi. Materialul folosit este tot cel care stă la originea cărţilor *Daode jing* şi *Zhuangzi,* din acelaşi izvor, depune mărturie despre acelaşi context istoric şi adoptă aceeaşi "tehnică de viaţă". De altfel, multe dintre povestioarele pe care le conţine sînt istorisite şi în *Zhuangzi.*

■ O culegere de fabule

Liezi este un soi de culegere de bucăţi alese : pilde, poveşti şi legende cu duiumul. Sînt povestiri scurte, istorisiri ale unor fapte diverse, anecdote despre subiectul cărora învăţător şi discipoli fac schimb de păreri, dialoguri care pun în paralel diferite concepţii de viaţă. Întîlnim lume bună şi îndeosebi personaje importante : împăraţi, miniştri sau înţelepţi din vremurile de altădată, precum Kongzi (Confucius) şi hedonistul Yang zhu, care nici nu sînt din aceeaşi familie spirituală. Sînt bine primiţi. Liezi nu le pune la îndoială prestigiul, se foloseşte de el, le expune punctele de vedere, le face concesii, şi, într-un anume fel, îi anexează taoismului.

Găseşte prilejul unor "jocuri pur verbale" (Benedykt Grynpas), subtilităţi demne de sofişti, care pun în discuţie obiceiurile împămîntenite, şcolile rivale şi raţiunea care raţionează, dar care servesc astfel cauza taoistă : un dialog de înţelegere şi totodată un umor subtil mai degrabă decît un dialog de pe poziţii diferite.

Textul este limpede : nu are nimic de-a face cu stilul lapidar şi abrupt din *Daode jing.*

Înţeleptul ascuns

"De vreo patruzeci de ani Lie-tseu locuia într-o căsuţă din ţinutul Tcheng, fără ca nimeni să-l bage în seamă ; fără ca prinţul, miniştrii şi ofiţerii lui să vadă în el altceva decît un om de rînd. Cînd foametea a început să bîntuie în ţinut, s-a pregătit să treacă în ţinutul Wei. Învăţăceii i-au zis : "Învăţătorule, eşti gata de plecare şi nu avem cum şti dacă şi cînd te vei întoarce. Fii bun şi spune-ne, înainte să pleci..." (*Liezi,* 1 A).

Este împăciuitor, măsurat, destins : nu are nimic de-a face cu vigoarea polemică şi strictă din *Zhuangzi.* Înfăţişează mai mult o practică decît o învăţătură teoretică. Este alcătuit din exemple de comportare, rămînînd totuşi în cadrul raporturilor tradiţionale de dependenţă dintre învăţaţii taoişti.

■ O ilustrare a taoismului

O sută douăzeci şi trei de povestiri care au fiecare o unitate au fost grupate în opt capitole cu importanţă diferită. Sînt aşezate într-o dezordine aparentă într-o singură rubrică. Titlul fiecărui capitol indică fie ideea principală, fie personajul care îi dă unitate, fără ca această dispunere să aibă o rigoare absolută. Cîteva teme importante ne pot permite să ne apropiem de această operă.

"Jadul ceresc" despre care vorbeşte mai întîi Liezi este o distincţie conferită de împărat celor mai importanţi demnitari pentru a atrage atenţia celorlalţi asupra lor. Dă prilejul să se arate că aparenţa nu înseamnă realitate : astfel Liezi, după ce a văzut un craniu străvechi, spune : "El şi cu mine ştim că deosebirea între viaţă şi moarte nu este decît închipuire, el din experienţă, eu prin raţionament. El şi cu mine ştim că a ţine la viaţă şi a te teme de moarte este un lucru lipsit de raţiune, viaţa şi moartea nefiind decît două faze în mod fatal succesive" (1, E).

Ne-făptuirea, atît de îndrăgită de taoişti, capătă aici numele de gol. "De ce puneţi atîta preţ pe gol ? este întrebat înţeleptul. - Golul nu poate fi preţuit pentru el însuşi. Este preţuit pentru tihna pe care o găseşti în el. Tihna în gol este o stare de nedefinit... Din păcate acum este preferată practicarea bunătăţii şi a omeniei, care nu dă acelaşi rezultat" (1 L).

De aceea vedem oameni care, prin ne-făptuire obţin în mod cît se poate de firesc performanţe neobişnuite, cum este cel care înoată într-o cascadă înaltă de două sute patru zeci de picioare sau cel care calcă pe cărbuni aprinşi fără să se ardă şi nici măcar să se pîrlească : "Am acţionat sub impulsul instinctului meu natural complet şi indiviz. Celui care procedează astfel nu i se împotriveşte nici o fiinţă" (2 F).

Aceştia sînt fără doar şi poate nişte sfinţi, sfinţi taoişti care ştiu stabili continuul, "cea mai mare lege a lumii". Tchanho pescarul, cu o aţă de mătase naturală, un ac, un băţ de pescuit şi jumătatea unui bob de grîu, scotea peşti uriaşi dintr-o bulboană adîncă fiindcă spiritul lui golit de orice gînd se ducea direct la peşte înfăptuind continuitatea, şi peştele era prins (5 H).

Lasă lucrurile în voia lor şi fiecare va avea ce i se cuvine: este una dintre temele îndrăgite de Liezi. Un anume Yinn trăia în lux şi plăceri în timp ce un bătrîn servitor, slab şi infirm, era ocărît. Şi totuşi în fiecare noapte se visa prinţ bucurîndu-se de toate plăcerile : "De ce m-aş plînge, zicea, jumătate din timp îmi este plăcut". În acest timp stăpînul se visa slugă, copleşit de treburi. Un prieten i-a spus : "aceasta pesemne că se întîmplă pentru că istoveşti, în timpul zilei, partea de plăceri pe care soarta ţi-a hărăzit-o" (3 D). Aceasta este Liezi, numită *Adevărul Clasic despre golul desăvîrşit.*

A-ţi înfrîna sentimentele

"Un copil născut în ţinutul Yen a fost crescut în regatul Tch'ou unde şi-a petrecut toată viaţa. La bătrîneţe, s-a întors pe meleagurile natale. Pe la jumătatea drumului, pe cînd se apropiau de capitala provinciei Tsinn, tovarăşii de drum i-au zis cu gînd să-şi bată joc : iată capitala provinciei Yen, patria ta... Omul i-a crezut, s-a îngălbenit şi s-a întristat... Iată dealul din satul tău natal, şi omul suspină îndurerat... Iată casa strămoşilor tăi, şi omul izbucni în plîns... Atunci tovarăşii de drum, făcînd haz, i-au dezvăluit păcăleala. Omul s-a ruşinat şi cînd a ajuns în Yen şi a văzut de-adevărat capitala, nu a mai simţit decît puţină emoţie sau deloc" (*Liezi,* 3 H).

VEDISMUL

Nici monumente, nici comori, nici inscripţii nu rămîn de la vechii arieni, stabiliţi în nordul Indiei cu aproape un mileniu înaintea erei noastre. Numai cărţile lor sfinte, *Vedele,* permit să ne facem o idee despre tradiţiile, credinţele, liturghia lor. Comparaţiile care s-au făcut între *Vede,* religia romană şi cea din *Avesta* au scos la iveală un izvor comun. Nu încape îndoială că cei care invadau India de nord veneau din podişul iranian de unde plecaseră şi alte clanuri în alte direcţii. Georges Dumézil a pus în evidenţă la fiecare dintre ei o aceeaşi concepţie despre societatea întemeiată pe cele trei ordine : preotul, războinicul şi producătorul.

Asemănarea dintre *Vede* şi *Avesta* este atît de mare încît găsim în ele aceleaşi cuvinte : primele se adresează popoarelor ariene, a doua popoarelor aria ; au două grupuri de puteri superioare dar, întrucît secolele de evoluţie le-au despărţit, deva au devenit în India zei, iar în Iran demoni ; asura (sau ahura) sînt demoni în India şi zei în Iran.

Aceste cîteva indicaţii, folositoare fără îndoială, nu sînt întrutotul limpezi. Cunoaştem, cu precădere din *Vede,* importanţa acordată jertfei şi ritualului, puzderia de nume de zei şi superioritatea clasei preoţilor, brahmanii.

Partea esenţială a cultului se află în jertfă : ofranda este lăsată zeului , este vegetală sau animală, crudă sau gătită, vărsată ca libaţie sau aruncată în foc. Este considerată a fi obiectul unui schimb, între cel care jertfeşte şi zeu care, în schimb, acordă iertarea. Obligaţie de neînlăturat, jertfirea este o operaţie deosebit de complexă. Din această pricină, toţi arienii sînt siliţi să se adreseze unor specialişti care cunosc toate tainele ritualului şi care îşi fac din asta o meserie. Jertfele sînt ceremonii lungi cu ofrande de mai mică importanţă, sfinţiri speciale, recitări de imnuri şi de cîntece. Unele durează zile, săptămîni, luni, chiar şi ani.

De aceea influenţa brahmanilor s-a dovedit a fi foarte importantă : ei autentifică textele, numai ei celebrează ceremoniile, şi tot ei, prin însuşi acest fapt, asigură temeinicia, siguranţa şi coeziunea comunităţii. Literatura sfîntă, care e opera lor, este purtătoarea civilizaţiei vedice. *Vedele,* cu toate că au devenit greu de înţeles pentru mai toţi hinduşii, au rămas monumente sacre şi misterioase care inspiră numeroase practici şi tradiţii.

Vedele

Ştiinţa

Cei mai vechi psalmi ai brahmanilor

Revelaţie dumnezeiască, aceste scrieri sînt expresia ideologiei, practicilor şi a vieţii sociale a arienilor din India

Strămoşii hinduşi s-au aşezat, fără îndoială încă din mileniul al doilea înainte de Hristos, în valea Indului. Sînt arieni de rasă albă veniţi, se crede, din stepele siberiene. Unii dintre ei au rămas aici în timpul trecerii spre Iran ; de aceea se vorbeşte de indo-iranieni.

Popoare primitive, se tem de bezna care atrage animalele sălbatice, de seceta care face pămîntul neroditor şi de norii care întunecă soarele. Fiecărui flagel de acest fel îi dau un nume, un chip, o voinţă proprie : acestea sînt *asura* (*asu* înseamnă "forţă vitală"), spirite de temut, un fel de zei puternici, deţinători ai unei puteri magice.

În schimb, alte forţe însufleţesc natura, bucură inimile şi aduc binefaceri. Soarele, aurora, focul sînt considerate genii bune, zei, *deva,* care strălucesc. Tot ceea ce îi impune omului este divinizat. Într-o lume cu atîţia locuitori, este important să găseşti practicile, metodele, procedeele cele bune pentru a face rost de bogăţii, a avea urmaşi şi viaţă lungă.

De-a lungul mileniilor s-au format obiceiuri, s-au împămîntenit rituri, s-au impus rugăciuni, s-au format specialişti. Brahmanii, care alcătuiesc clasa preoţilor, au precizat cu timpul faptele ce trebuie îndeplinite, au dezvoltat o morală, au organizat o liturghie, au stabilit formule tip, au codificat cîntece.

Pentru a întări caracterul sfînt al acestor tradiţii, se spune că *rişii,* un soi de semizei, veniţi pe pămînt în împrejurări excepţionale şi prefăcuţi după moarte în stele (şapte dintre ei alcătuiesc Ursa Mare), stau la originea acestor texte. Ei le-au auzit de la Brahma şi le-au revelat oamenilor fără nici o schimbare. Ansamblul este numit *sruti* (audiţie).

El se află în păstrarea brahmanilor. Chiar şi astăzi, ei pot recita pe de rost ceea ce constituie esenţialul acestei tradiţii; le-au învăţat în limba originală, sanscrita, încă de la vîrsta de şapte ani, ca pe o iniţiere, o ucenicie a funcţiilor lor. De cele mai multe ori nu înţeleg limba arhaică a acestei literaturi, important este să reţii sunetele şi nu semnificaţia cuvintelor ; sunetele sînt purtătoare de puteri ; ele sînt *sabda-brahman* (energie din sunete), sînt legate de energia cosmică, imuabilă, veşnică.

■ Textele

Dar vine o vreme cînd aceste texte, legate de puterea brahmanilor, îşi pierd din autoritate. Jainismul, apoi budismul şi la urmă hinduismul încearcă

Cuvîntul

"Eu dau îndată de veste ce le place zeilor şi oamenilor. Pe cel pe care-l îndrăgesc îl fac om cu vază : un purtător de formule, un vizionar, un înţelept" (*Rig-Veda,* 10, 125).

Înţelepţii

"După ce înţelepţii i-au dat formă cuvîntului în sufletul lor, aşa cum se aleg de pleavă grăunţele în ciur, au aflat şi prietenii ce va să zică prietenia, frumuseţea li s-a întipărit în vorbire. Urmăreau prin jertfă dîrele cuvîntului ; i-au dat de urmă la poeţi. Aducîndu-l înapoi, l-au împărţit în fel şi chip : cei şapte înţelepţi l-au făcut să răsune" (*Rig-Veda,* 10, 71).

Jertfa

"În privinţa aceasta s-au pus de acord poeţii oameni, s-au pus într-adevăr de acord poeţii oameni, părinţii noştri, cînd jertfa de început a luat fiinţă. Îmi pare că îi văd cu ochii minţii pe cei care, cei dintîi, au adus jertfă. Gesturile sînt potrivite cu cîntecele, potrivite cu măsurile : cei şapte vizionari dumnezeieşti sînt şi ei potriviţi cu modelul. Cînd cei înţelepţi vorbesc despre drumul strămoşilor, iau hăţurile în mîini ca nişte conducători de care" (*Rig-Veda*, 10, 130).

Semănăturile

"Creşti, sporeşte în frumuseţe, grăunţă ! Capătă puteri grăunţă, din tine însăţi ! Sfărîmă oalele în care eşti încătuşată, căci fulgerul nu te va lovi. Fiindcă te chemăm, grăunţă, şi fiindcă, asemeni unui zeu, ne asculţi, cît Cerul vei fi de mare, ca Marea de nepieritoare ! Nepieritori să fie oamenii care te slujesc ! Şi grînele din hambarele lor ! Nepieritori să fie cei care te dăruiesc, nepieritor cel care te mănîncă !" (*Atharva Veda*, 6, 142).

să schimbe practicile şi să tulbure credinţele. Se impune de urgenţă să se dea o formă la cele ce nu fuseseră pînă acum decît tradiţii orale. Nişte *diascevates,* grupuri de cunoscători ai liturghiei şi ai obiceiurilor, se adună. Stabilirea canonului scrierilor va dura mai multe secole, între secolul al XVIII-lea şi secolul al VI-lea înainte de Hristos.

Textele vedice cele mai vechi sînt cunoscute sub patru forme, care corespund fără îndoială diferitelor grupuri de diascevates, dar mai ales felului în care trebuie folosite.

■ Imnurile sau Rig-Veda

Imnurile alcătuiesc nucleul Vedei. Liturghia este într-adevăr alcătuită în esenţă dintr-un gest şi un cuvînt, unul nu merge fără celălalt, iar precizia amănuntelor, proprie religiei vedice, arată cît de important este textul ce trebuie rostit. Recitarea în întregime a unui imn este cîteodată obligatorie pentru eficacitatea ritului.

Fiecare imn din Veda face elogiul unei divinităţi, fiecare are particularitatea de a-l aşeza imediat pe zeul respectiv în vîrful panteonului. Ca atare, cei treizeci şi trei de zei pomeniţi în lucrare sînt pe rînd calificaţi drept "cel mai mare, conducător al zeilor". Căci fiecare reprezintă ceva esenţial, ceva constitutiv al universului, fără ca prin aceasta să împiedice ca aceea ce reprezintă ceilalţi zei să fie la fel de esenţial.

Această stare a gîndirii religioase care ar proveni totodată din politeism şi din monoteism, această concepţie despre cult în care numele, imaginea, poezia au mai multă importanţă decît punctul de vedere teologic sau gîndirea raţională, au fost numite "henoteism". Puterea de transformare a fiinţelor şi a lumii este considerată de Veda ca o funcţie caracteristică a zeilor şi a demonilor. Ţelul cultului este să identifice fiecare mască pe care divinul şi-o poate pune, să îi pună corect numele, să îl invoce, să-l roage prin mijlocirea unor formule precise şi în felul acesta să şi-l apropie.

Rugăciunile, invocările, blestemele fac de multe ori aluzie la unele povestiri mitice, rămăşiţe ale unei imense literaturi legendare care trebuie să fi existat cel puţin sub formă orală, din cele mai vechi timpuri, şi pe care ne este foarte greu să o desprindem din cele cîteva amintiri istorice pe care credem că le găsim în unele imnuri. Imnul VII face elogiul preotului Vasistha, imnul VI reaminteşte victoria de la Abhicayamana şi descrie bătălia celor zece regi în care Sudas, ajutat de Indra, îi pune pe fugă pe prinţii coalizaţi.

Celebrînd-i pe zeii demiurgi, imnurile devin cosmogonii. Sînt date mai multe versiuni ale creării lumii. Rolul principal este ţinut cînd de Agni, Focul, cînd de Savitar, Soarele, sau de Tapas, Avîntul creator. Lumea s-a ivit din jertfa primordială sau din dezmembrarea omului primitiv. Îndepărtîndu-se de mitologie, cartea X devine speculativă : "Nici ne-fiinţa nu exista pe atunci, nici fiinţa. Nu exista

văzduhul, nici firmamentul dincolo de el. Ce era ceea ce se mişca cu atîta putere ? Unde ? Sub paza cui ? Era oare apa cea nemăsurat de adîncă ?" (X, 90).

Unele poeme sînt ca elementele unui dialog între mai mulţi interlocutori, ca şi cum am avea de-a face cu o comedie a cărei regie ar fi dispărut. Avem astfel tînguirile lui Lopamudra pe lîngă soţul ei, ascetul Agastya, care nu o mai vrea (I, 179), încercarea lui Yami de a-l seduce pe fratele său Yama (X, 10), şi scena de familie dintre Indra, soţia sa Indriani, maimuţoiul şi maimuţa (X, 86).

Imnurile sînt scrise într-un stil căutat. De cele mai multe ori este urmărit acelaşi plan : după prima strofă făcută să stîrnească curiozitatea, istorisirea descrie faptele de vitejie ale zeului şi se încheie cu rugăciunea. Dar, în interiorul acestui cadru, toate îndrăznelile sînt îngăduite : simbolism şi înţeles dublu, hiperbolă şi paradox, interogare şi proclamare. "Limba s-a supus unor demersuri subtile ale imaginaţiei mitico-rituale" (L.Renou, *L'Inde Classique,* Paris, 1947).

■ Yajur-Veda

Această versiune a Vedei este alcătuită ţinînd mai îndeaproape seama de ritualul jertfei ; este menită tehnicienilor cultului, *adhvaryu.* Textele sînt în aşa fel înşiruite încît urmăresc desfăşurarea ceremoniilor. Sînt date cele mai amănunţite indicaţii pentru împlinirea riturilor, formulele ce trebuie recitate, *mantra,* cu îndreptăţirile mitice şi teologice ale unora şi ale altora.

Deosebim *Yajur-Veda neagră,* în care sînt amestecate rugăciuni şi texte critice, şi *Yajur-Veda albă,* document care cuprinde mai puţine comentarii ; sînt făcute comparaţii între diferite şcoli.

Originalitatea *Yajur-Vedei* constă îndeosebi în folosirea formulelor scurte *(yaju)* care au putere aproape magică ; "tu, zice preotul pămîntului sortit să poarte altarul, tu eşti o leoaică ce îşi biruie vrăjmaşii", şi pămîntul este învestit cu această putere. "Tu pentru Indra" devine formula suficientă pentru jertfă. Datorită acestor incantaţii se poate ajunge la întărirea însuşirii unui zeu : "Agni este lumină, lumină este Agni".

■ Sama-Veda

Aceasta este versiunea cantorului ; *udgatr,* care avea un rol foarte important în desfăşurarea riturilor. Ea reia imnurile din *Rig-Veda* adăugîndu-le însă o melodie.

Este alcătuită din două părţi principale : *arcika,* cu versete izolate cărora le sînt atribuite melodii precise, şi *uttaracika,* o culegere a tuturor cîntecelor al căror prim verset a fost dat în *arcika* şi care sînt distribuite în ordinea exactă din ceremonii. Este manualul preoţilor oficianţi.

Pentru a adapta textul melodiei în *Sama-Veda* au fost introduse şi alte cuvinte, exclamaţii, fraze întregi deseori scurte, *stobha,* care sînt mai degrabă vrăji magice sau formule mistice decît expresii inteligibile.

Unele din aceste cîntece au de altfel o asemenea putere,

Yami şi Yama

"Căci de la Yama mi-a venit mie, Yami, dorinţa să mă lungesc lîngă el în culcuşul amîndurora. Aşa cum soţia o face pentru soţul ei, vreau să-ţi dăruiesc trupul meu : să-l lăsăm să se frîngă ca sub roţile carului! Nu fac popas, nu închid ochii, îscoadele zeilor care dau tîrcoale pe aici. Vai, neruşinato, du-te degrabă la altul, lasă-te frîntă de ei ca de roţile carului !" (*Rig-Veda*, 10,10).

Rugăminte către moarte

"Vezi-ţi, Moarte, de drumul tău, care-i altul decît calea zeilor ! Ascultă ce-ţi spun, tu care ai ochi, tu care auzi, nu te atinge de copiii şi nici de bărbaţii noştri!" (*Rig-Veda*, 10, 18).

Pentru a cîştiga iubirea unei femei

"Precum liana înlănţuie tot copacul cu braţele, aşa să mă înlănţui : fii iubita mea şi nu te ţine departe de mine ! Precum vulturul care cînd îşi ia zborul bate pămîntul cu aripile, tot aşa bat şi eu la inima ta : fii iubita mea şi nu te ţine departe de mine ! Precum soarele într-o singură zi dă roată cerului şi pămîntului, tot aşa şi eu dau roată inimii tale : fii iubita mea şi nu te ţine departe de mine" (*Atharva-Veda*, 6, 8).

încît depăşesc limitele tangibile şi sînt prea sfinte sau prea primejdioase pentru a fi auzite printre oameni. Avem astfel "*gana* ce trebuie cîntate în sate", "*gana* ce trebuie cîntate în păduri" etc.

■ Atharva-Veda

Această culegere, care este o nouă versiune a *Rig-Vedei* doar pentru a şaptea parte din cuprins, pare să fie destinată preotului de casă. Fiind un amestec de proză şi versuri mai mult sau mai puţin libere, nu a fost acreditată ca a patra Veda decît relativ tîrziu şi numai de către anumite şcoli. Diviziunile ei se numesc recitări, lecturi sau decade.

Sînt nişte imnuri, cîteodată scurte, alteori mai lungi, care seamănă mai mult cu nişte incantaţii decît cu nişte rugăciuni adevărate : sînt farmece de vindecare, de viaţă lungă sau de alungarea demonilor ; sînt imprecaţii împotriva dracilor, vrăjitorilor sau duşmanilor ; sînt formule magice pentru a stîrni iubirea unei frumoase, pentru a dobîndi liniştea în colectivitate sau prosperitate în afaceri. Multe cer ocrotirea regelui sau a brahmanului.

Aici nu mai este vorba de cult sau de ceremonie, nici de zei sau de putere divină ; nu este vorba decît de o acţiune individuală, de exercitarea unei cauzalităţi riguroase, de formule care au în ele însele întreaga putere. Atharva-Veda este "aproape un manual laic" spune Louis Renou.

■ Influenţa

Vedele se bucură şi în zilele noastre de multă autoritate în rîndul a numeroşi hinduşi ; ele inspiră astăzi ceremoniile de căsătorie şi de ardere a morţilor şi constituie o primă bază a scrierilor hinduismului, aproape aşa cum *Vechiul Testament* face parte integrantă din *Biblie*.

Brahmana

Ştiinţa sfîntă

Legendele şi miturile

La concizia poetică a Vedelor, Brahmana adaugă o proză explicativă şi plină de imagini

Lucrări atît de sobre şi meticuloase cum sînt *Vedele* au dat naştere de-a lungul secolelor unei bogate literaturi. Şcolile s-au înfruntat pe tema justificărilor necesare, a ilustrărilor utile, a explicaţiilor posibile. A existat odinioară o Brahmana unică, o Ur-Brahmana ? Versiunile care ne-au rămas, deşi concordă, sînt mult diferite unele de altele.

Există astfel numeroase *Brahmana*, cele mai vestite fiind *Jaiminiya Brahmana*, *Taittiriya Brahmana* şi *Aitareya Brahmana*. În mod practic, principiul de dezvoltare este mereu acelaşi : luînd unul cîte unul toate amănuntele ritualului, el arată că nici unul nu este facultativ şi că locul lui nu este fixat în mod arbitrar. Jertfirea oamenilor este asemănătoare cu cea pe care o celebrează zeii şi atît una cît şi cealaltă contribuie la punerea în mişcare a energiei cosmice.

■ Cărţi de ritual

Brahmana cuprind aşadar lungi pasaje de îndrumări pentru ritualul jertfei. Nu există multe feluri de a prepara grîul sau orzul, însă textul va insista asupra amănuntului original care cere să fie justificat : de ce ovăzul şi nu grîul, de ce lingura din lemn de smochin şi nu lingura din lemn de salcîm etc. ?

Pentru a se da răspuns este chemată în ajutor teologia : Varuna vrea orz pentru că este zeul muncilor agricole, Mitra cereale sălbatice "pentru că nu face rău nimănui şi nimeni nu-i face rău lui Mitra" (*Catapatha-Brahmana*, V, 2, 3).

Numărul mare de explicaţii dă prilejul să fie amintite numeroase povestiri mitologice, întemeietoare de rituri : erau adesea evocate în *Vede*, aici sînt dezvoltate mai pe larg. O vedem astfel pe zeiţa Urvasi căsătorindu-se cu un muritor, regele Pururavas, dar, întrucît acesta a încălcat pactul încheiat, Urvasi se întoarce în cer ; sau îl mai vedem pe Varuna făcînd să i se nască un copil regelui Hariccandra rămas fără urmaşi, cu condiţia să-i fie jertfit îndată ce se naşte, dar Rohita, fiul regelui, este înlocuit cu fiul unui brahman, care este salvat la rîndul lui de zeiţa Usas.

Brahmana, care se pare că a fost compusă între secolele al X-lea şi al VII-lea înainte de Hristos, are o însemnătate capitală pentru cunoaşterea gîndirii indiene.

Potopul

"Peştele i-a spus lui Manau : "Lasă-mi viaţa, şi ţi-o voi salva pe a ta... În anul atît şi atît va fi potop : găteşte-ţi o corabie şi ai grijă de mine". Manu i-a lăsat peştelui viaţa (...) Cînd a venit potopul, s-a suit pe corabie, peştele s-a ivit, şi-a prins partea corăbiei de aripioara de pe spate şi a trecut peste muntele din nord. Aici i-a spus : "Iată, te-am salvat, leagă-ţi corabia de un pom şi la seama să nu te la apa cît eşti pe munte" (...) Potopul a luat cu el tot ce era viu şi Manu a rămas singur" (*Catapatha-Brahmana*, I, 8, 1).

EPOPEILE

Nu încape nici o îndoială că nu sînt cărţi sfinte. Nici o religie, nici un grup omenesc, nici o civilizaţie nu le-a considerat ca atare. Vechimea lor pledează pentru ele, iar unele dintre ele ne dau atît de multe informaţii despre lumile zeilor, au înrîurit atît de mult religiile din ţara lor şi din vremea lor, sînt uneori atît de asemănătoare cu ceea ce ne închipuim despre cărţile sfinte, încît am vrut să le evocăm aici în cîteva cuvinte. Genurile lor literare sînt, de altfel, atît de asemănătoare, încît este practic cu neputinţă să le deosebeşti. De multe ori numai datorită tradiţiei şi autorităţii de care se bucură în anumite societăţi şi în anumite epoci poţi recunoaşte cărţile strict sfinte.

Ar fi la îndemîna oricui să arăţi legăturile care există între mitologii şi religii, dar nu este acelaşi lucru să le arăţi pe cele dintre Scrieri şi religii. Este un întreg univers de credinţe : Scrierile, fie că sînt sfinte, purtătoare ale unei revelaţii şi recunoscute ca atare, fie că sînt numai produsele unei vieţi închinate credinţei şi imaginea unei civilizaţii, depun mărturie cu privire la ele şi le dovedesc permanenţa prin timp.

Nu vom da decît trei exemple : *Europa de nord, Grecia* şi *Mesopotamia,* întrucît sînt cele mai cunoscute şi poate cele mai reprezentative epopei cu caracter religios care au apărut în cele mai multe civilizaţii ale Scrisului.

Europa de nord

Despre religia vechilor germani şi a vechilor scandinavi nu ştim aproape nimic mai mult decît ce ne-a fost transmis prin Edda : o idee foarte elaborată despre sacru, o mitologie importantă, credinţa în soartă şi un dezvoltat simţ al onoarei, al gloriei s-ar putea spune. De aici şi pînă la a crede că lucrarea este izvorul activităţilor lor religioase nu este decît un pas pe care nu-l putem face. Constituie fără îndoială oglindirea lor şi, în această calitate, depune mărturie cu privire la concepţia lor despre sacru.

Manuscrisul *Eddei (codex Regius)* a fost descoperit în anul 1643 de către episcopul Brynjolfur Sveinsson. Datează de la sfîrşitul secolului al XIII-lea, dar s-a dovedit că nu este decît o copie a unui original de prin 1210 şi că numeroase fragmente din care este alcătuit sînt mult mai vechi. Amestec de texte sfinte şi de poeme eroice, întreg acest ansamblu s-a născut dintr-o tradiţie orală şi formează un tot destul de coerent atît ca formă, cît şi ca fond.

Multe dintre aceste poeme au fost folosite în secolul al XIII-lea de către Snorri Sturluson pentru a scrie *Gylfaginning,* un text în proză, mai explicativ şi mai sistematic, care este numit *Edda lui Sturluson* pentru a-l deosebi de *Edda poetică.* Autorul, unul dintre conducătorii islandezi cei mai vestiţi ai vremii sale, a vrut să readucă la viaţă tradiţiile şi mitologiile vechi şi să îmbărbăteze sufletul poporului.

Dintre textele *Eddei poetice* îl citäm pe *Rigsthula,* care arată felul în care însuşi zeul Heimdallr instituie împărţirea oamenilor în trei categorii: sclavi, oameni liberi şi rege; pe *Grimnismal,* care povesteşte felul cum zeul Odin trece printr-un şir de încercări înainte să dobîndească ştiinţa supremă; pe *Havamal,* care înfăţişează filozofia despre viaţă şi morala vechilor scandinavi; în sfîrşit pe *Völuspa,* poem sfînt care descrie istoria zeilor şi a lumii de la începuturi pînă la catastrofa finală, Ragnarök, şi vesteşte stabilirea unei noi vîrste de aur.

Toate aceste poeme sînt înzestrate cu o calitate literară excepţională, un evident simţ al umorului şi o admiraţie nemărginită pentru viclenie şi şiretenie. Cele mai multe dintre ele sînt alcătuite din dialoguri în care ingeniozitatea ocupă un loc deosebit, creează un climat de luptă, care de multe ori se măргineşte la vorbe, şi o tensiune care sporeşte. Alcătuiesc toate povestirea patetică a unui drum către un ideal elevat, o luptă împotriva forţelor Răului, cucerirea valorii sfînte a existenţei, pînă la biruinţa zeilor asupra uriaşilor.

Deşi textele sînt foarte tîrzii (secolele al XI-lea, al XII-lea sau al XIII-lea), nu înseamnă că nu depun mărturie despre civilizaţia anterioară, fără îndoială aproape în întregime orală, în care sacrul şi profanul erau strîns legate. Încă de la naştere copilul era sortit puterilor Destinului *(Disir)* care îi dădeau o şansă de a izbuti. Era un fel de contract, un contract cu îndatoriri precise, dar şi cu legături prieteneşti cu zeii numiţi deseori *vinr* : prieten, sau *astvinr* : prieten drag.

Astfel acest popor care nu ştia, după spusele martorilor (Cezar, Tacit, Bonifaciu şi alţii), nici ce este un templu, nu avea constituit un sacerdoţiu şi nu avea nici cuvinte pentru a denumi religia, credinţa sau rugăciunea, era pătruns de prezenţa sacrului şi era conştient că aparţine unei lumi transcendente.

Grecia

Zeii greci sînt analfabeţi. Nu-şi bat capul nici să spună ce sînt, nici să-şi povestească păţaniile, nici să lămurească legăturile dintre ei. Trăiesc într-o societate aproape autonomă şi acţionează după bunul lor plac : Hades umblă ascuns pe sub pămînt, Pan şi nimfele se ivesc noaptea, Asklepios sălăşluieşte în vise, Dionisos se face recunoscut prin epifanii derutante. Nu-i nevoie de nici o proteză pentru a face să le dăinuie amintirea.

Scrierea nu este de competenţa lor ; oamenii au născocit-o (Palamedeu, Orfeu), oamenii se folosesc de ea, oamenii fac din ea o operă, o operă de aducere aminte. Prin scris, zeii sînt numiţi, clasaţi, împărţiţi ; li se aduc onoruri şi sînt slăviţi ; sînt priviţi cu teamă sau li se aduc mulţumiri. Dar toate acestea sînt vorbe ale oamenilor şi sărbătoriri ale oamenilor. Logografii sau mitologii relatează aceeaşi istorie asigurînd astfel identitatea poporului grec.

Nu încape îndoială că Homer este cel mai mare mitolog. E drept că nu se poate spune că *Iliada* şi *Odiseea* sînt cărţi sfinte, însă ele sînt cele mai vechi din literatura greacă ; originea li se pierde în noaptea timpurilor. Ele spun istoria oamenilor în necontenită simbioză cu istoria zeilor; amestecă sacrul cu lupta zilnică a unui popor. Sînt izvorul dintîi al mitologiei grecilor.

Platon va spune că Homer a fost educatorul Greciei (*Republica*, X, 66). Textele lui sînt textele de bază folosite de preceptori, eroii lui sînt idealul înfăţişat copiilor, povestirile lui stau la temelia naţiunii. Nicoratos poate afirma următoarele : "Tatăl meu, dorind să devin un om întreg, m-a silit să-l învăţ pe Homer. De aceea, chiar şi astăzi, sînt în stare să recit pe de rost *Iliada* şi *Odiseea*" (Xenofon, III, 5).

Nu trebuie nicidecum să vedem în asta o formă de catehism. Cu toate că Homer istoriseşte un soi de legendă aurită despre zei şi eroi, o teogonie, el nu arată nici îndatoririle oamenilor faţă de zei, nici riturile ce trebuie îndeplinite în cult, nici măcar o morală religioasă. Obiectivul lui este laic, aşa cum laică este societatea grecească în ansamblu, iar idealul său este un ideal cavaleresc împărtăşit de zei.

Aşadar, *Iliada* şi *Odiseea* sînt cărţi sfinte ? Nu, sau poate da, însă în spirit grecesc, în manieră grecească, în cadrul raţionalismului grecesc.

Mult mai asemănătoare cu o carte sfîntă ar fi fără în îndoială *Teogonia* lui Hesiod. Muzele, spune poetul, fiicele lui Zeus, l-au învăţat "acest cînt frumos", pe cînd îşi ducea mieii la păscut în preajma Heliconului dumnezeiesc. Dar el nu face decît să ne înfăţişeze o genealogie a zeilor şi să-l preamărească pe Zeus din Olimp. La urma urmei este un poem religios, asemănător *Imnurilor* lui Pindar. Grecia nu are nimic comparabil cu acest corpus de scrieri sfinte, recunoscute de un popor, pe care-l constituie Biblia. Totuşi toată poezia ei, fie că este epică, lirică sau gnomică, toată proza ei, fie că este istorică, retorică sau filozofică, este plină de referinţe religioase.

Mesopotamia

Religia mesopotamiană a avut o istorie care a dăinuit aproape o mie cinci sute de ani, între mileniul al III-lea şi al II-lea înainte de Hristos. Fiecare zeu, Enlil, Enki, Assur sau Marduk, a avut la vremea lui un moment de glorie, în legătură de cele mai multe ori cu hegemonia oraşului al cărui patron era. Ideile au evoluat, începînd cu cele ale sumerienilor care asociau realitatea zilnică cu divinitatea, pînă la divinaţia babiloniană. Aici nu există nici o revelaţie ; viaţa de toate zilele manifestă existenţa sacrului.

Din acest motiv, civilizaţia mesopotamiană poartă acest semn şi, îndată ce se trece la folosirea scrisului, chiar dacă, fiind deosebit de complex, este rezervat unui număr restrîns de specialişti, se va simţi nevoia fixării în scris a mitologiei, care apare ca temei al vieţii şi al situaţiei sociale. În felul acesta au fost create epopei, rugăciuni, invocaţii, care oglindesc credinţele epocii. Unele dintre ele deţin rolul de cărţi sfinte prin onorurile care le erau adresate şi prin puterea pe care se credea că o deţine recitarea lor.

Atrahasis este una dintre cele mai vechi. Ea povesteşte felul în care "pe vremea cînd zeii mai erau tot oameni", erau siliţi să-şi facă singuri rost de hrană. Pentru a le uşura munca, a fost creată omenirea. Dar nu le-a prins bine, căci noile fiinţe făceau atîta gălăgie, încît a trebuit să se hotărască să-i facă să piară. A urmat potopul şi eliminarea oamenilor. Numai Atrahasis, "cel deosebit de inteligent", "Noe" babilonian, a găsit mijloacele să limiteze pagubele.

Mitul lui *Atrahasis* a fost pus în umbră în secolul al XI-lea înaintea erei noastre de *Enouma Eliş*, care povestea Creaţia de la despărţirea lui Apsou, apele dulci, de Tiamat, apele amare, pînă la luarea puterii de către Marduk. Mai sînt apoi *Mitul lui Auzou*, despre rivalitatea dintre zeii Nergal şi Ereshkigal, şi *Mitul lui Era* despre lumea iadului, şi multe altele. Căutarea spirituală nu lipseşte din această literatură mitologică. *Epopeea lui Ghilgameş*, *Mitul lui Etana* *Mitul lui Adapa* şi zugrăvesc căutarea nemuririi care este, din motive diferite şi într-un caz şi în celălalt, de neatins.

Dar lista fragmentelor de poeme, a tabletelor sau a diferitelor inscripţii cu rezonanţă religioasă ar fi lungă. Nu încape nici o îndoială că nu toate textele aveau aceeaşi autoritate, nici aceeaşi putere. Ele nu mai reprezintă decît semnul permanenţei sacrului în această civilizaţie, atît de apropiată de primele cărţi ale Bibliei.

Toate aceste texte pun în circulaţie o idee despre sacru care se defineşe îndeosebi prin trei dimensiuni : este sacru întîi de toate ceea ce este primordial, care exista înaintea tuturor lucrurilor la începutul lumii, de unde povestirile cosmogonice din *Enouma Eliş* ; este sacru apoi ceea ce este transcendent, prin esenţă divinitatea şi oamenii (şi obiectele) care au legătură cu ea, de unde povestirile unor cuceriri sau rivalităţi între zei precum *Atrahasis* şi *miturile lui Auzou* şi *Era* ; este în sfîrşit sacru, şi aceasta este o însuşire care se regăseşte în numerose pasaje biblice, tot ceea ce are legătură cu înţelepciunea, de unde *Epopeea lui Ghilgameş* şi *Mitul lui Adapa*.

Bibliografie

Le Bayan persan, Paris, 4 vol. 1911-1914.

Canon bouddhique pali, trad. de J.Bloch, Y.Filliozat şi L.Renou, vol.1, fasc.1, Paris 1949.
Le Majjhima nikaya,trad. Y.Bertrand-Bocandé, Paris 1987.
Le Dhammapada, trad. R.şi M. de Maratray, 1989.
Choix de Jataka, trad. G.Terral-Martini, Paris, 1958.
Bardo-Thödol : Livre tibétain des morts, trad. V.Secrétan, Albin Michel, 1981.
Le Miliadapanha, trad. L.Finot, Paris, 1923.

La Bible de Jérusalem, Editions du Cerf.
La Bible, traducere ecumenică, Paris 1988.
La Bible, ediţia A.Chouraqui,Paris.
La Bible, tradusă din limba greacă şi limba latină de Lemaître de Sacy, Co l.*Bouquins*, Robert Laffont.
L'Ancien Testament, Livre de Poche.
Le Nouveau Testament, Livre de Poche.

Yi king, trad. R.Wilhelm şi E.Perrot, Paris, 1971.

Le Veda, culegere de texte, traduse şi prezentate sub coordonarea lui Jean Varenne, Paris, 1967.
Sept Upanishad, Co l.*Points, Sagesses,* Le Seuil.
La Bhâgavad-Gitâ, Co l. *Points, Sagesses,* La Seuil.
Le Râmâyana, trad. A.Roussel, Paris, 1903.
Le Ramayana, extrase de Charles Lebrun, Paris, 1985.
Le Mahâbhârata, extrase, trad. J.M.Peterfalvi, 2 vol. Garnier - Flammarion, 1985-1986.

Le Coran, trad. R.Blachère, Paris, 1966.
Le Coran, trad. D.Mason, 2 vol. Coll.Folio, Gallimard.

Les Ecritures manichéennes, de P.Alfaric, 2 vol., Paris 1918.
L'Avesta, trad. J.Darmesteter, Paris, 1960.

Popol Vuh, trad. Pierre des Ruisseaux, Paris, 1987.

Le livre de Mormon, Torcy, 1985.

Le Kojiki, trad. M. şi M.Shibata, Paris, 1969.

Les Pères du système taoiste, Léon Wieger, Paris, 1983.
La Voie et sa vertu (Tao-té-king), trad. F. Houang şi P.Leyris, Col.*Points, Sagesses*, Le Seuil, 1979.
Tsouang-tseu, opera completă, trad. Liou Kia-hway, Gallimard-Unesco, 1969.

Indice

Sînt cuprinse nume de personaje (zeităţi, eroi, profeţi, preoţi) şi denumiri de texte (cărţi sfinte, povestiri, poveşti, epopei), care se dau cu aldine.

A

Aaron, 77, 125, 126, 127
Abel, 78, 125
Abhicayamana, 236
Abhidhamma sau Abhidharma, 18
Abhidhammapitaka, 18
Abhidharma (vezi Abhidharmma)
Abiatar, 169
Abihu, 127
Abner, 139
Absalom, 135, 139
Abu Bakr, 115
Acaranga, 194
Ada, 122
Adam, 11, 51, 72, 117, 123, 125, 138, 163, 181, 192, 200
Adhvaryu, 237
Adi Granth, 218, 219, 220
Adonia, 135, 136, 169
Adevărul clasic despre golul desăvîrşit, 232
Agama şivait, 107
Agar, 58
Agastia, 237
Aghati-Karman, 195
Agheu, 189, 190
Agni, 106, 112, 237
Agnihotra, 101
Agrippa, 49
Agur, 153
Ahab, 137, 185
Ahaz, 166
Ahura, 234
Ahura Mazda, 203, 204
Aitareya Brahmana, 239
Aitareya Upanishad, 99
Akiba, 192
Akiba ben Iosif, 159
Al-Amin, 114
Alcim, 147
Alexandru, 62, 146, 180
Alexandru Balas, 147
Ali, 114, 115
Allah, 114, 119
Am-Douat, 96
Ama no minaka nushi, 216
Aman, 144, 145
Amaterasu-o-mika-mi, 215, 216, 217
Ambrozie, Sfîntul, 214
Amen-em-hat I, 153
Amesha Spenta, 204, 205
Amintiri istorice, 25, 223, 228
Amnon, 135, 139
Amon, 94
Amon, rege, 169, 170
Amos, 172, 181, 183
Ana, 41
Anahita, 205
Ananda, 12,14
Anania, (Daniel), 178
Anania, (Faptele), 47
Andrei, Sfîntul, 35
Anga, 193, 194, 195
Angad, 218
Angra Mainyu, 203, 204
Anguttaranikaya, 16
Analele regilor din Israel, 136
Analele regilor din Iuda, 136
Anojja, 193
Anosh Outhra, 197
Antioh Epifanul, 146, 180
Antioh IV, 146
Antiquissimus Sinarum Liber, 32
Anubis, 95
Anuttara Aupapatika, 194
Apadana, 17
Apocalipsa, 34
Apollon, 213
Apollos, 53
Apopis, 96
Appia, 75
Apsu, 243
Aranjamentul lui Fuxi, 28
Aranjamentul lui Wen, 29
Arcica, 237
Arhip, 75
Aristofan, 213
Arjun, 219
Arjuna, 102, 103, 111, 112
Artaxerxe, 140, 141
Arvales, 212
Asa ki Var, 219
Asaf, 151
Asaradasa,-195
Asklepios, 242
Asmodeu, 142
Aserus, 144
Assur, 243
Astartea, 131
Asura, 105, 234, 235
Asvatthaman, 112, 113
Asvins, 111
At-Taum, 199
AtharvVeda, 104, 236-238
Atenagora, 214
Atman, 97, 98, 99, 101
Atrahasis, 243
Augustin Sfîntul, 46
Aupapatika Sutra, 195
Avacum, 187
Avdie, 183
Avesta, 203-204, 234
Avraam, 33, 35, 50-52, 58, 77-80, 115, 117, 118, 120, 122-126, 134
Ayodhya, 108, 109
Ayupala, 21
Azaria, tovarăşul lui Daniel, 178
Azaria, nume purtat de Rafael, 142

B

Baal, 52, 137, 139, 170
Bab, 9, 10, 11
Bagoas, 143
Baha'u'llah, 9, 11
Bahaismul, 9, 10, 11
Bahram I, 198
Baptişti, 196
Barac, 132
Bardo, 19, 20
Bardo-Thödol, 19, 20
Barnaba, 48, 56, 57
Baruh, 170, 174
Batşeba, 135, 136
Bayanul, 9, 10
Belşaţar, 179
Bemiddebar, 127
Benedictus, 42
Bereshit, 125
Bhagavad-Gita, 102, 103, 112
BhagavataPurana, 105
Bhagavan Aristanemi, 193
Bhagavat, 15
Bhakti, 97, 101, 103, 109, 113
Bharata, 102, 108, 109, 110
Bhekkhunivibhanga, 13
Bhikkuvibhanga, 13
Bhima, 111
Bhisma, 110
Biblia ebraică, 33, 117, 135
Biblia Shinto, 215
Bigtan, 144
Bildad din Suah, 148, 149

Binecuvîntată eşti Marie, 42
Biserica sfinţilor zilei de apoi, 206
Boddhi, 231
Bodhisattva, 20
Bonifaciu, 241
Booz, 133
Buddha, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 199, 201
Budismul, 12-21, 25, 97, 99, 215, 226, 235
Brahma, 7, 100, 104, 105, 106, 235
Brahmajala, 14
Brahman, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105
Brahmana, 97,98, 239
Brahmani, 15, 97, 102
BrahmaPurana, 105
Brasseur de Bourbourg, 211
Brhadaranyaka Upanishad, 98, 99
Brhannala, 113
Brynjolfur Sveinsson, 241
Buddhavamsa, 17

C

Cain, 78, 88, 122, 125, 163
Canonul muzicii, 22
Canonul riturilor, 22
Canonul sfînt din Nam Houa, 228
Cariya Pitaka, 17
Carmina, 212
Carol Martel, 146
Cartea lui Adam, 197
Cartea lui Enoh, 90
Cartea lui Ezdra, 135, 140, 141
Cartea lui Hia, 24
Cartea lui Ioan, 197
Cartea înţelepciunii lui Isus Sirah,164
Cartea lui Shang, 24
Cartea lui Yu, 23
Cartea Documentelor, 23-25
Cartea Egipteană a morţilor, 95, 96
Cartea Misterelor, 199
Cartea Mormonului, 206, 207
Cartea Mutaţiilor, 28-32
Cartea Nobilă, 23
Cartea Odelor, 26, 27
Cartea Psalmilor, (Maniheismul), vezi
Cartea Rugăciunilor, 199
Cartea Rugăciunilor, 199
Cartea Tainelor, 199
Cartea Tibetană a morţilor, 8, 19, 20
Cartea Uriaşilor, 199
Cărţile Cronicilor, 134, 135, 141, 151
Cărţile lui Samuel, 134, 135, 138
Cărţile Regilor, 134-139
Cărţile Sibiline, 8, 212-214
Catapatha Brahmana, 239
Catarismul, 201
Catolicismul, 199
Cato, 214
Catroughna, 108
Cezar, 39, 49, 53, 241
Chac, 208
Chandogya Upanishad, 98, 99
Chedasutra, 195
Chefa, 53,56
Che King, 22, 26, 27, 223
Chi i, 24
Chikai Bardo, 20
Chilam, 209
Chilam Balam, 210
Chilam Balam din Chumayel, 209
Chilam Balam din Mani, 210
Chihriq, 10
Chonyid Bardo, 20
Chou King, 22, 23, 24, 25
Chunqiu, 22
Cicero, 214
Cilla, 122
Cinna, 214
Cirus, 138, 140, 167, 189
Cîntarea Anei, 152
Cîntarea Cîntărilor, 106, 133, 157, 160
Cîntarea lui Avacum, 152
Cîntarea lui Ezechia, 152
Cîntarea lui Moise, 128, 152
Cîntece de iubire din vechiul Egipt, 157
Cîntecul harpistului orb, 156
Cîntecul Preafericitului, 102
Cîntecul slugii, 167-168
Clement din Alexandria, 214
Codex Borbonicus, 209
Codex Regius, 241
Comentariu despre hotărîri, 29
Comentariu despre imagini, 29
Comentarii despre cuvintele textului, 29
Comoara vieţii, 199
Confucianismul, 22-31, 215, 231
Confucius, 22, 23, 26, 27, 29, 222, 228, 232
Constantin, 214
Copan, 208
Coranul, 7, 8, 115-119
Corneille, 48
Coşul disciplinei, 13
Coşul întoarcerii la lege, 18
Coşul purtării, 13-18
Creştinismul, 9, 11, 33, 52, 63, 69, 72, 116, 120, 141, 150, 157-161, 186, 196, 197, 215
Cronicile Japoniei, 217
Cvetaketu, 99

D

Dalila, 132
Damayanti, 111
Dan, 122
Danel, 153
Daniel, 89, 90, 178, 179, 180
Dao, 221-227, 231-233
Daode jing, 221, 222-227, 232
Daozang, 221
Darius, 140, 179, 189
Dasaratha, 108, 109
David, 122,133-136, 139, 152, 153, 157, 165, 166, 177, 189, 190
De, 225
Debarim, 128
Debora, 132
Demetrius, 87, 146
Demetrius II, 147
Denys le Chartreux, 161
De Profundis, 152
Deuteronomul, 121, 124, 170
Deva, 234, 235
Devaki, 106, 194
Devavrata, 110
Devi-Siva, 106
Dhamma (vezi Dharma),
Dhammapada, 16
Dhanya, 194
Dharma, 12, 13, 16, 101, 102, 108, 111, 113
Dhrstadyumna, 112
Dhrtarastra, 110, 113
Dialogul deznădăjduitului cu sufletul, 95
Dialogul stăpînului cu sluga, 156
Diblaym, 181
Diego de Landa, 208
Dies irae, Dies illa, 188
Digambara, 193
Dighanikaya, 14
Dionisos, 163, 242
Diotref, 87
Dipavamsa, 18
Doamna aleasă, 87
Domiţian, 89
Dong Zhongshu, 25
Douat, 96
Draupadi, 111, 194
Duhul Sfînt, 35, 37, 44-48, 51, 54, 55, 57, 58, 61, 69, 74, 163, 200
Durvasas, 111
Duryodhana, 111, 112
Dyu, 110

E

Eclesiastul, 156
Eclesiasticul, (vezi **Cartea înţelepciunii lui Isus Sirah**), 164, 152
Edda, 241
Edwards Jonathan, 206
Efraim, 177, 181
Ehud, 131
Eleazar, 147
Eli, 138
Elihu, 149
Elimelek din Bethleem, 133
Elifaz din Teman, 148, 149
Eliodor, 147
Elisabeta, 41
Elisei, 137, 187
Elkhasaiţi, 198
Ellkeh haddebarim, 128
Elohim, 123, 124
Emanuel, 166
Enki, 243
Enlil, 243
Enoh, 78
Enouma Elish, 243
Epafras, 65, 66
Epafrodit, 62
Epicur, 156
Epistola Sfîntului Pavel către Romani, 50-52, 80
Epistolele Sfîntului Pavel către Corinteni, 53-55
Epistola Sfîntului Pavel către Galateni, 56-58, 80
Epistola Sfîntului Pavel către Efeseni, 59-61
Epistola Sfîntului Pavel către Filipeni, 62-64
Epistola Sfîntului Pavel către Coloseni, 65-67
Epistola Sfîntului Pavel către Tesaloniceni, 68-70
Epistolele Sfîntului Pavel către Timotei, 71-73
Epistola Sfîntului Pavel către Tit, 74
Epistola Sfîntului Pavel către Filimon, 75
Epistola Sfîntului Pavel către Evrei, 76-78
Epistola Sfîntului **Iacov**, 79-81
Epistolele Sfîntului Petru, 82-84
Epistolele Sfîntului Ioan, 85-87
Epistola Sfîntului **Iuda**, 84, 88
Epistola Întemeierii, 200
Epopeea lui Ghilgameş, 213
Ereshkigal, 243
Eschil, 177
Esenieni, 196
Estera, 144, 145
Et-Tell, 130
Euripide, 213
Eva, 72, 123, 125, 192, 200
Evanghelia cea după Ioan, 40, 44, 45, 46, 60
Evanghelia cea după Luca, 40, 41, 42, 43
Evanghelia cea după Marcu, 38, 39, 40
Evanghelia cea după Matei, 35, 36, 37, 40
Evanghelia vie (maniheismul), 199, **Ezdra**, 121, 125, 139, 140, 141
Ezechia, 137, 139, 166, 185, 188

F

Facerea, 58, 61, 122, 125-126, 157, 163, 207
Fang, 24
Faptele Apostolilor, 33, 41, 47-49
Farisei, 36, 43, 45, 48, 49
Felix, 49
Femeia destoinică, 155
Festus, 49
Fihrist, 199
Filimon, 75
Filip, regele Macedoniei, 62
Fravashi, 205
Fu-Cheng, 23
Fuxi, 28

G

Gabael,142
Gabind Singh, 218, 219
Gad, 130
Gaius, 84
Gamaliel, 47
Gana, 238
Gandharvas, 99
GaneshaPurana, 107
Ganeşa, 106, 107
Ganga, 110
Gange, 111
Gatha, 203, 204
Gautama Siddharta, 12, 14, 16, 97, 195
Gautama Indrabhuti, 194
Gavril, 41, 115, 179
Gayasukumala, 194
Gemmyo, 216
Ghati-karman, 195
Ghedeon, 132
Ghemara, 192
Ghigal, 129
Ginza, 197
Gitagovinda, 106
Godolia, 172
Goliat, 139
Gomer, 181
Grimnismal, 241
Guangcheng, 226
Guo feng, 26
Guo xian, 231
Guwen, 23
Gylfaginning, 241

H

Hades, 242
Hadith, 118
Haggadot, 192
Halakhot, 192
Han, 22, 25, 32, 228, 231
Hanna, 142
Hanoumat, 109
Haoma, 203
Hariccandra, 239
Harivamsa, 113
Haşemiţii, 114
Haumai, 220
Havamal, 241
Heimdallr, 241
Heleias, 170
Heman, 151
Henoteism, 236
Heraclit, 156, 213
Hesed, 181
Hexateuhul, 130
Hi, 24
Hia, 24
Hia chu, 24
Hieda no Are, 216
Hinduismul, 12, 97-113, 235-238
Ho, 24
Homer, 177, 242
Hong fan, 24, 25
Hormizd, 198
Huangdi, 226
Huanglao, 226
Hui Shi, 228
Hunab Ku, 208
Hunahpu, 211
Hurakan, 211

I

Iacob, 78, 120, 168, 174
Iacov, fiul lui Zevedeu, 35,48, 56, 57
Iacov, fratele lui Isus, 38, 79, 80, 81, 88
Iaela, 132
Iahve, 61, 120-192, 207
Iarediţi, 207
Iasna, 194, 203
Iason din Cirene, 147
Ieftae, 132
Ieremia, 173-179
Ieroboam, 137
Ieroboam II, 181, 183

Iesei, 133, 139, 166
Ieşirea, 126, 163
Iezechia, 135
Iezechiel, 36, 89, 90, 175-177, 179, 182, 188
Iliada, 242
Ilie, 52, 133, 137
Imnul celor trei tineri, 152
Imnurile lui Isaia, 152
Indra, 106, 111, 112, 237
Indriani, 237
Ioil, 182, 188
Ioan, 34, 44, 45, 46, 47, 70, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 163, 177
Ioan Botezătorul, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 196, 197
Ioan al Crucii, 161, 230
Ioan Macabeul, 147
Ioachim, 137
Ioahaz, 137
Iohana, 197
Ioiachim, 137, 170
Iona, 184
Ionatan, 139
Ionathan Macabeul, 146, 147
Iosi, 38
Iosia, 120, 137, 135, 170, 186-188
Iosif Patriarhul, 78, 120, 123, 124, 126, 163, 177
Iosif din Arimateea, 37-40
Iosua, urmaşul lui Moise, 121, 124, 130, 131
Iosua, marele preot, 190
Iotam, 166, 185
Iov, 148, 149, 156
Irineu Sfîntul, 214
Irod, 35, 37, 43
Isaac, 58, 78, 80, 120, 122, 124, 125
Isaia, 33, 36, 63, 137, 165-168, 169, 172, 188
Isa Upanishad, 99
Isav, 78
Isis, 163
Islam, 9, 114, 115-119, 196, 197, 199
Ismail, 58
Israel, 52, 61, 64, 122-130, 132-139, 141, 145, 150-161, 165-177, 181-183, 185, 186, 188, 190, 197, 207
Isus Hristos, 33-93, 117, 160, 180, 184, 196-200, 206, 207, 213
Isvaragita, 105
Işboşet, 139
Ittivutaka, 17
Itzamma, 208
Iuda, tribul lui, 131
Iuda, regatul, 135, 137, 139, 151, 166, 177, 182, 185, 186
Iuda Hanassi, 192
Iudaismul, 9, 11, 33, 45, 47, 51, 52, 57, 58, 79, 146-147
Iuda Macabeul, 120-192, 197
Iuda, fratele lui Isus, 38, 88
Iuda trădătorul, 37, 39, 47
Iudita, 33, 143
Iustin Sfîntul, 214
Iwanagahime, 213
Ixbalanque, 211
Iznachi, 216
Izanami, 216
Izabela, proorocița mincinoasă, 91
Izabela regina, 137
Izreel, 181

Î

Înțelepciunii, cartea, 162, 163
Înțelepciunea lui Solomon, 162, 163
Întrebările lui Milinda, 21
Învățătura lui Ptahhotep, 94

J

Jaiminiya Brahmana, 239
Jainismul, 97-101, 193, 194, 235
Janaka, 108
Janamejaya, 110
Jataca, 17
Jayadeva, 106
Jie, 25
Jihad, 119
Jimmu-tenno, 217
Jinwen, 23
Jivabhigama, 195
Joseph Smith, 206, 207
Jubileele, 90
Judecători, 124, 131, 132, 134, 157

K

K'ong Ankouo, 23
Ka, 94
Ka'ba, 114
Ka-Gemni, 153
Kaikeyi, 108
Kali, 111
Kalpasutra, 195
Khalsa, 215
Kami, 215
Kami-musuhi, 218
Kamsa, 106
Kao yao, 24, 25
Kapilavastu, 12
Karmalingpa, 19
Karman, 23
Katha (sau Kathaka Upanishad), 100
Kaurava, 110,112
Kausalya, 108
Kausitaki Upanishad, 98-99
Kena Upanishad, 99
Kefalaion, 199, 200, 201
Kesin, 195
Kheti, 153
Khri-sron Ide-bean, 19
Khuddakanikaya, 16
Khuddakapatha, 17
Kia, 222
Kilyon, 133
Kitab-i Akdas, 11
Ki var Mahala, 220
Kojiki, 215, 216, 217
Kongzi, 22, 23, 26, 27, 29, 30, 222, 223, 228, 232
Konohananosakuy ahime, 217
Krișna, 102, 103, 105,106, 112, 113, 194
Krsna Dvaipayana, 110
Kunika, 195
Kunti, 111
Kurma Purana, 105

L

Lactanțiu, 214
Lakchnama, 108
Lakkhana, 14
Lamek, 122
Lanka, 109
Lao-tseu, vezi Laozi,
Laozi, 29, 30, 223-227, 228
Lazăr, fratele Martei și al Mariei, 45
Lazăr, săracul, 42
Legea Talionului, 122
Legile lui Manu, 107
Lemuel, 153
Levi, 124, 191
Leviticul, 122, 126-127
Li ji, 22
Li ki, 22
Li Si, 22
Liang, 228
Libri fulgurales, 212
Lie-tseu, vezi Liezi,
Lie Yukou, 232
Liezi, 221, 232, 233
Linga, 106
LingaPurana, 105, 106
Lo-Ami, 181
Logos, 163
Lo-Ruhama, 181
Lopamudra, 237
Lu, 22, 23, 24, 27
Lu hing, 24
Luca, sfîntul, 40, 41, 42, 43, 47, 48, 49
Lydia, 62

M

Maat, 94, 95, 155, 163
Macabei, 33, 146, 147, 164
Madri, 111
Magnificat, 41, 42
Mahabharata, 97, 110, 113
Mahakashyapa, 12
Mahanaman, 12
Mahaparnirvana, 14
Mahapurana, 104
Mahavadana, 14
Mahavamsha, 12
Mahavira, 97, 193, 194, 195
Mahayogin, 100
Mahlon, 133
Maitrayantya Upanishad, 101
Maiestatea Sa-Spirit-al-Spiculuide-Orez, 216
Maiestatea Sa-Pasăre-Curajoasă, 216
Majjhimanikaya, 14, 15
Maleahi, 191
Malchia, 172
Manase, 130
Manda d'Haiyé, 196, 197
Mandeismul, 196, 197
Mandukya Upanishad, 101
Manes, vezi Maniheu,
Manethon, 126, 169,187
Maniheu,192, 199, 200, 201
Maniheism, 198, 199-202
Mantra, 237
Manu, 105, 107, 239
Manusmrti, 107
Marcu, sfîntul, 38, 39, 40
Mardoheu, 144, 145
Marduk, 243
Marea trezire americană, 206
Marele comentariu, 29
Maria, mama lui Isus, 35, 41, 116, 117, 161
Maria, sora lui Lazăr, 42, 45
Marcandeya Purana, 106
Marta, 42
Mathura, 106
Matsia, 112
MatsyaPurana, 105
Matatia Macabeul, 146
Matia, 47
Matei, 35, 36, 37, 40, 59
Mazdeismul, 202-205
Mecca, 9, 114
Melchisedec, 77
Memorialul riturilor, 22
Menandru, 21
Merikare, 94
Meri-Ka-Re, 153
Metodiștii, 206
Midras, 134
Mihail, 92, 179
Miheia, 132, 185, 188
Milinda, 21
Milindapanha, 21
Ming tang, 25
Mirza Hussayn'Ali, 9
Misail, 178
Miserere, 152
Mișna, 121, 192
Mithra, 205
Mitra, 239
Mitul lui Adapa, 243
Mitul lui Auzou, 243
Mitul lui Era, 243
Mo-tseu, vezi Mozi,
Mozi, 223, 228
Moise, 33, 35, 37, 53, 55, 58, 65, 76, 78, 117, 119, 120, 121, 123, 124, 126, 128, 129, 137, 170, 177, 192, 207
Mormon, cartea din, 206, 207
Moronii, 207
Muhammad, 7, 11, 114, 115-119
Mukti, 220
Mulapariyayasutta, 15
Mulasutra, 195
Mulla Hussayn-i-Bushru'i, 9

N

Nabucodonosor, 140, 143, 178, 179
Naciketas, 100
Nadad, 127
Nagasena, 21
Naason, 127
Naum, 186
Nala, 111
Nam Houa Tchen King, 228
Nanak, 218
Nanda, 106
Narada, 99
Natan, 136
Nayadhammakaho anga, 194
Nazaritenii, 196
Neemia, 140, 141
Nephi, 207
Nephtali, 142
Nergal, 243
Nero, 89, 92
Nicanor, 147
Nicodim, 45
Niddesa, 17
Nihon shoki, 217
Nihongi, 217
Nikaya, 14-17
Nikoratos, 242
Ninigi, 217
Nintoku, 217
Nirvana, 15, 17, 20
Noe, 78, 117, 125
Noemina, 133
Numerii, 121, 127, 128
Note despre lucruri vechi, 216
Noul Testament, 33-93, 120, 207
Nunc Dimittis, 42

O

Obed, 133
Odin, 241
Odiseea, 242
Olofern, 143
Om, 101
Onisim, 75
Onia, 147
O no Yasumaro, 216
Origene, 214
Orpa, 133
Orfeu, 242
Osea, 169, 172, 181
Osiris, 95
Ou, 24
Ou lun, 24
Ou tien Ou kian, 24
Ouen, 24
Ouni, 153
Ozia, 165

P

PadmaPurana, 104 - 105
Padmasambhava, 19
Palamede, 242
Palenque, 208
Pan, 242
Pandava, 110, 111, 112
Pandu, 110, 111
Pansalaksana, 104
Papyrus Chester Beatty I, 158
Paraclet, 201
Pareksi, 113
Parsva, 193, 194, 195
Parvati, 106
Patik, 198
Patisambhida Magga, 17
Pavel, Sfîntul, 33, 41, 48-80, 89, 163, 198, 199
Pentateuhul, 122-128
Petavatthu, 17
Petuel, 182
Petru, Sfîntul, 35, 37, 38, 39, 40, 43, 50, 51, 53, 57, 82, 83, 84
Pilat, 37, 40, 43
Pildele, 153, 154, 155
Pindar, 213
Pitia din Delfi, 213
Platon, 21, 213, 242
Plîngerile, 173
Plîngerile lui Ieremia, 152
Plutarh, 152, 213
Pompei, 152
Popol Vuh, 211
Povestea lui Ahikar, 142
Pragmateia, 199
Prajapati, 39, 100, 104

Prakirnaka, 195
Prana Upanishad, 100
Prasenajit,195
Predica de la Benares, 15
Primăvara şi Toamna, 22
Prinţul Zhou, 24, 29
Psalmii, 150, 151, 152
Psalmii din Eclesiastic, 152
Psalmii lui Solomon, 152
Ptah, 94
Ptahill, 197
Ptolemeu Aulete, 214
Ptolemeu II, 121
Purana, 97, 104-107, 113
Pururavas, 239
Prefacerile lui Zhou, 29

Q

Qin, 22, 32, 222, 231
Qin Shi Huangdi, 22, 27, 32
Qohelet, 156
Qolasta, 197
Quetzalcoatl, 209
Quindecimviri, 214

R

Ra, 94, 95, 96,153
Rahila, 157
Ragnarök, 141
Raguel, 242
Rahab, 129
Rahula, 15
Rajaprasniya, 195
Rama, 108, 109, 110
Ramayana, 97, 104, 107, 108, 109
Rafael, 142
Ravana, 109
Reîncarnarea, 98, 102
Regina din Saba, 136
Regula cea mare, 24
Republica, 242
Revival of Religion, 206
Ridicarea la ceruri a lui Moise, 90
Rigsthula, 241
Rig-Veda, 220, 235, 236
Rişi, 97, 104, 107, 110, 219, 235
Roboam, 137
Rohita, 239
Rsahba, 193
Rudra,97, 100, 112
Rudrasamhita, 107
Rut, cartea lui, 133

S

Sabeeni, 196
Sacca Samyutta, 16
Saduchei, 49
Safira, 47
Saiva Upanishad, 101
Salienus, 212
Samariteni, 140, 141
Samatkumara, 99
SamaVeda, 237
Samhita ale lui Vişnu
Samsara, 98, 218
Samson, 132
Samuel, 121, 124, 131, 134, 135, 139
Samyuttanikaya, 15
Sangha, 12, 13
Sanjaya, 112
Sankara, 101, 103
Sannyasin Upanishad, 101
Santanu, 110
Santillana, marchiz de, 155
Sara, 51, 58
Sariputta, 17
Sarra, 142
Satana, 35, 47, 70, 93, 148, 200
Satapatha Brahmana, 98
Satipatthanasutta, 15
Satyavan, 111
Saul, 134, 135, 138-139
Saul, vezi Pavel
Savitar, 236
Savitri, 111
Scripturile maniheiene, 199
Scrisoarea lui Ieremia, 174
Scrisori sau Epistole(Maniheismul), 199
Sedechia, 172, 176
Sem Tob, 155
Sesostris, 153
Seth, 125
Shandong, 22
Shang, 23
Shang Chou, 24
Shang shu, 23
Shantarakshita, 19
Shapurakan, 200
Shaykhi, 10
Shear Yashub, 165
Shi ji, 25, 228
Shi jing, 22, 26, 27, 223
Shinto, 215-217
Shir Ha-Shirim, 157-161
Shouxin, 25
Shri Aurobindo, 103
Shu jing, 22, 23, 24, 25
Shun, 25
Sibila, 213, 214
Sibila din Eritreea, 213
Sibila din Cumae, 213
Sidpa Bardo, 20
Sigala, 14
Sigalovada, 14
Sikhandin, 112
Sikhismul, 218-220
Silvan, 82
Sima Qian, 25, 223, 228, 232
Simeon, 131
Simon, fratele lui Isus, 38
Simon Macabeul, 146, 147
Simon (Petru), 35, 47
Sinoptice, 40, 44, 70
Sira, 164
Sita, 108, 109, 111
Siyyid'A-Muhammad, 9, 10
Skanda, 106, 111
Smith Joseph, 206, 207
Smrti, 97
Snorri Sturluson, 241
Socrate, 21, 222
Sofonie, 188
Solomon, 120-124, 135-137, 139, 152, 153, 156-160, 162, 163, 169,189
Song, 23
Song (cîntece), 26, 27
Sramanyaphala, 14
Sri Aurobindo, 103
Sruti, 97
Sseu-ma Ts'ien, 25
Sthana anga, 194
Stobha, 237
Sudas, 236
Sufi, 220
Sulamita, 159, 160
Sumitra, 108
Sunamita, 187
Susanoo, 216
Sutra, 14-17
Sutra vedice (Sutta), 14-17
Suttapitaka, 14
Suzana, 180
Svetambara, 193
Svetasvatara Upanishad, 100

Ş

Şapur, 198
Şiraz, 9
Şiva, 97, 101, 104-106,112
Şiva Purana, 106, 107
Ştefan, 48
Şun, 23, 24

T

Tacit, 241
Tai-ki, 30
Taiji, 30
Taittiriya Upanishad, 99
Taittiriya Brahmana, 239
Takami-musuhi, 216
Talmudul, 121, 192
Tamara, 139
Tammuz, 176
Tang, Fericitul, 25
Tao-to-king, 221, 222-227
Taoismul, 221-233
Tapas, 236
Tarquinius Superbus, 212,213
Tattvarthadhigama Sutra, 194
Tchan-ho, 233
Tchin, 24
Tchouang tseu, 221, 228-231
Teodosiu, 214
Teofil, 214
Teg Bahadur, 219
Tell es-Sultan, 130
Temmu, 216
Teodor din Mopsuesta, 159, 160
Teognis din Megara, 156
Teres, 144
Tertulian, 172
Textele Gterma, 19
Textele Piramidelor, 96
Textele Sarcofagelor, 96
Textele Tezaur, 19
Thales, 65
Theragatha, 17
Therigatha, 17
Toma, 46
Thora, 8, 16, 17, 33, 115, 120, 122, 128, 130, 170, 177, 192
Thot, 95
Tiamat, 243
Timotei, 68, 69, 71, 72, 73, 74
Tirthankara, 193, 194, 195
Tit, 56, 57, 74
Tlaloc, 208
Tobie, 33, 142
Tobit, 142
Toharot, 121
Tonalamatl, 209, 210
Tonalpouhque, 209
Tong Thong-chou, 25
Tributul lui Yu, 24
Trigarta, 112
Trimurti, 100
Trinavarta, 105
Tripitaka, 13, 18
Trisala, 193
Trifon, 147
Tsuki-yomi, 216

Ţ

Ţofar, 149

U

Ubaiy, 115
Udana, 16
Udana vagga, 17
Uddalaka Arusi, 79
Udgatr, 237
Ugrasravas, 110
Upali, 12
Upanga, 195
Upanişade, 97, 98-101, 103
Upapurana, 107
Upasakadasa anga, 194
Ur-Brahmana, 239
Urie, 135
Urvaşi, 239
Usas, 239
Uthman, 115
Uttara, 113
Uttararcika, 237

V

Vaicampayana, 110
Valmiki, 108, 109
Vardhamana Mahavira, 193
Varron, 213
Varuna, 239
Vasistha, 236
Vasthi, 144
Vayu, 111
VayuPurana, 104
Vechiul Testament, 34, 58, 61, 76, 77, 90, 120, 152, 156, 163, 164, 183
Veda, 7, 8, 15, 97, 98, 100, 102-104, 108, 219, 234-239
Vedanta, 97, 98
Vedismul, 12, 97, 202, 234-238
Vegoia, 212
Veniamin, 52, 64, 138
Videha, 108
Videvdat, 212
Vidura, 111, 112
Vimanavatthu, 17
Vinaya, 12, 13
Vinayapitaka, 13, 18
Viraj, 107
Virata, 112, 113
Vişnu, 97, 100, 102-106, 109, 110
VişnuPurana, 104, 105
Vishtaspa, 202
Vispered, 204
Vivekacudamani, 101
Voluspa, 241
Vyakhyaprajnapti, 194
Vyjasa, 110

W

Wang Bi, 32
Wassf, 157
Wayyikera, 126
Weelleh Shemot, 126
Wen Wang, 25, 29
Wesley John, 206
Wu, 25, 225

X

Xerxe I, 144
Xia, 25
Xibalbay, 211
Xicen, 28, 30, 31
Xquic, 211

Y

Ya, 26, 27
Yadaim, 121
Yajnavalkya, 92
YajurVeda, 231
Yama, zeul morţilor, 100, 219
Yama, fratele lui Yami, 237
Yang, 225
Yang zhu, 232
Yao, 24, 25
Yaşoda, 105
Yasht, 205
Yathrib, 114
Yaxchilan, 208
Yedutum, 151
Yi Jing, 22, 28-32
Yi king, 22, 28-32
Yi li, 22, 24
Yima, 204
Yin, 225
Yin Xi, 223
Ynn, 233
Yn tse tchou, 25
Yoga, 12
Yoga Upanishad, 101
You, 225
Yu, 24, 25
Yu kong, 24
Yuddhisthrira, 111, 112, 113
Yue Jing, 22

Z

Zaharia, tatăl lui Ioan, 41, 42
Zaharia, proorocul, 190
Zaid ibn Thabit, 115
Zarathustra, 11, 199, 200, 202, 203, 204
Zedechia, 172, 176
Zevedeu, 35
Zhou,23,24,27,30, 223
Zhou chou, 24
Zhou Sin, 29
Zhuangzi, 221, 228-233
Zoroastru, vezi Zarathustra,
Zoroastrismul, vezi Mazdeismul
Zorobabel, 140, 141, 189, 190

579163

Redactor: Şerban Velescu
Tehnoredactor: Olimpiu Popa
Tehnoredactare computerizată: Mariana Faraon
Florin Guran

Apărut: 1993

TIPARUL EXECUTAT LA
INTERGRAPH

Volumul — primul din colecția Conexiuni — prezintă **Cărțile sfinte ale omenirii** de la **Avesta** și **Adi Granth** până la **Evanghelii** și **Coran**, precum și scrierile confucianiste, taoiste, maniheiste și altele.

Sunt textele fundamentale și autentice ale tuturor marilor religii, în care miliarde de oameni de pe toate continentele, în decursul câtorva mii de ani de istorie, au recunoscut **Cuvântul lui Dumnezeu**.

Licențiat în teologie și colaborator al prestigioasei *Encyclopaedia Universalis*, **Fernand Comte** este autorul volumului *Marile figuri ale mitologiilor*.

ISBN 973-45-0066-X

Lei 2850